

LIII. a. 15.

**ISTORIA
BESERECESCA**

intocmita pre scurtu

16

de

BASILIU RATIU

Canonicu.

511 (2112)

—1966—

BLASIU

1854.

ACADEMIA
REPUBLICII
SOCIALISTE
ROMANIA
FILIALA CLUJ
BIBLIOTECA
1054

Articol omagial Canonicul Basiliu Ratiu de Noslac

1051

LIII. a. 15.

I S T O R I A

BESERECESCA

DH

Pentru folosul tinerimei romane teo-
logico-scolastice, pre scurtu intocmita

de

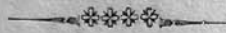
16

BASILIU RATIU

Canonicu Lectoriu si Asesoriu Consi-
storiale, in Archi-dieceasa Albei - Julie.

BLAJ

1592

BLASIU, 1854.

Cu tipariulu Seminariului diecesanu.

155 9

Anton

Istoria este martorul timpurilor, nunciul (vestitoriul) vechimei, viat'a ament'iei, lumin'a adev'ului, si magistr'a vietiei. Cicero L. 2. de orat. cap. 9.

De aci cei lipsiti de cunoscinti'a istorica sunt totdeauna princi orbecatori in Oceanul lucrurilor Universului. Fabricius in hist. lit. par. I.

2477

ROMANIA R. S. R. CLUJ
BIBLIOTECA R. SPANU
Nr. 2477

ESCELENTIA TA

Prea Luminata Domne

ARCHIEPISCOPE!

Acestu compendiu de „Istoria Beserecesca“ are de a si multiam' Escelentiei Tale es'irea sa la lumina. De orace Esc. Ta, ca un patronu mare al scientielorn, si zelosu inaintoriu al acelor'asi ai despusu: ca pen-tu naintarea culturei clerului, atatu a ce-lui teneru, catu si acelui berranu, tote stu-diale se se prefaca in limb'a materna: — si precum pre alti onorati barbati i-ai provoca-tu la elucrarea celoralalte studia teologice, asia si pre mene mai indetoratu, nu numai la compunera unei Istorie Beserecesci pen-tu scola: ci compusa legunduo si aproban-duo, mi-ai datu stimulu, ca catu mai cu-rundu se se tiparesca, si se se propuna in scola.

De aci precum Esc. Ta ai fostu caus'a indemnatoria la acestu micu opu, asia se cuvene ca Esc. Tale se fia dedicatu. Deci cu tota devotiunea, pre lenga aceea umilita rogare Ti-lu dedicu, ca primindulu cu pa-rentiesca bunavolientia, se -lu sprigini, ca o primitia cu adeveratu imperfecta; inse ca u-

n'a ce pote sierbí de moțivu altor'a mai bene versati in acestu obiectu, spre a pasi mai incolo in largulu lui orizonu.

Pre lenga care eu tota devotiunea sum

Al Escelentiei Tale

celu mai umilitu sierbu

Autoriulu.

Catra Lectori!

In defectulu unni opu mai perfectu de „Istori'a Beserecesca“ primesci aci Amate L! un compendiu sean o cuprendere scurta a celoru mai insemnate evenemente, prein cari a inaintatu ori inapoiatu statulu beserecei crestine.

Indemnulu la scrierea acestui compendiu mi-a fostu: obligatiunea impusa decatra superiorii mei, carii spre departarea prejudeciului pentru clerulu nostru, cá si candu in evulu acestu luminatu, in care artile si scientiele facu nesce pasi gigantici, numai noi am dormitá intr'o nepasare langeda in privinti'a scientieloru — au decretatu sessionaliter: cá tote studia teologice se se prefaca in limba materna, prein aceia barbati, caror'a le au fostu in tempu mai indelungatu obiectulu cuprenderei loru; si se se intocmesca dupa debutenti'a candidatiloru de teologia, carii numai in limb'a materna se pregatescu la statulu preutiei. Dein acestu motivu dara, precum alti onorati barbati au primitu prelucrarea celoralalte studia, am primitu si io insarcinarea de a compune acestu micu opu de Istori'a Beserecesca, care lu dau la lumina, cá se plenescu preintr'insulu defectulu scolei, intru acestu ramu de scientia, care pan'acum a fostu cu totulu delaturatu in limb'a romana. Pentru ca de si unele parti ale Istoriei Beserecesci se afla in manuscriptele parentelui Samuele Miculu (Klein) si in Istori'a Beserecesca a marelui nostru barbatu Petru Maioru — prea bene lucrate: totusi lipsindu pan'acum un studiu sistematicu, dupa intregulu seu cuprensu, pentru scola — a fostu

necesaru, că acestu defectu ori si cum se se plenesca.

In câtu s'a facutu destulu acestei cerentie prein opulu de facia, va depende dela judecat'a on. publicu. Era tu amate L! esci rogatu, că deca ace-l'a, ti s'ar vedé mai meseru de materie, seau cu scadiamente si erori, se nu properi cu judecat'a, ci sciendu bene, cumca a incepe o cale noua, totudeau'a e mai greu, de câtu a pasi pre cea amblata; ori ce vei aflá de indereptatu, descoperindumi, bucurosu primescu indereptarea.

Primesce dara acestu opu că o primitia, si nu te oprí prein defectele aflande dela lectur'a lui; căci pre lenga tote scadiamentele, vei aflá într'insulu insemnate cele mai principali evenemente, si firulu naturale al Istoriei asia tiesutu, câtu dein singuru acestu compendiu vei poté se culegi, mari folosa.

Scrisam in Blasiu, 10 Juliu 1854.

Basilii Ratiu m.p.,
Canonicu lectoriu.

Introducere

in

ISTORIA BESERECESCA

Cunoscentie pregatitorie

§ 1. Cunoscenti'a Istoriei preste tottu.

Omulu é creatu de Facatoriulu seu spre insocire, că insusi Domnedieu vediendu a nu fi bene se fia omulu singuru, i-a datu lui socia pre Ev'a muliere sa, intemeliandu intru acestu tipu societatea casatoresca; dein carea prein prasire de prunci a urmatu Societatea familiaria (casnica), dein parenti si fili statatoria. Era inmultinduse omenii, spre a se poté ajutá in lipsele sale, si a se poté apará in contra apasariloru altor'a, de tempuriu au inceputu a se uní mai multe familie la olalta, si asia pre incetu s'a intemeliatu Societatea civile seu cetatiana.— In câtu omenii ca sientie ratiunali si morali, cunoscuendusi dependenti'a sa dela D.dieu intru aceea se unescu, că lui D.dieu se-i dé cultulu Lui-si covenitu, s'a nascutu de aci Societatea Ecclesiastica seu Beserecesca.

Aceste ambe societati dela intemeliarea lumii si-au inceputulu seu, si fiacare prein midiloce conducatorie s'a nevoitu spre scopulu seu; in se nu arare ori dein templare, seu dein reutatea altor'a au venitu la midilocu si de acele lucrati, care au fostu tocma contrarie scopului.

Candu intemparile s'eu lucrările, prein cari s'a inaintatu s'eu s'a impiedecatu ajungerea scopului ori cărei societati, prein noi in sine dein vediutu, ori auditu le cunoscemu, atunci cunoscenti'a nostra se dice esperientia; éra candu numai dein spusulu altor'a scimu ce s'a templat s'eu lucratu in tempurile mai de demultu, s'eu si acum inse in locuri mai departate, atunci cunoscenti'a nostra e istorica, in carea deca numai firulu templariloru s'eu al fapteloru se propune, se dice cunoscentia istorica vulgare; éra deca si caus'a templariloru, legatur'a si urma-rea loru se face cunoscuta, se dice cunoscentia istorica pragmateca, s'eu filosofica.

Acea cunoscentia istorica, carea ne pune inainte intemliarea si crescerea, seu decrescerea si apunerea societatiloru civili se numesce Istoria civilo seu profana; éra acea scientia istorica prein carea ne se desvalescu cele mai insemnate intemplari seu fapte ale Beserecei se numesce Istoria Beserecesca, carea precum Beserec'a dupa modulu prescriu de a reveri pre D. diu se imparte in cea judaica, si cea crestina, asia si Istoria alta e Judaica carea cuprende in sene tote templarile intru aceeași Besereca urmate, si se dice si Istori'a Testamentului vechiu; alta Crestina care cuprende in sene cele mai insemnate intemplari ale Beserecei de Christosu fundate, si se dice si Istoria Testamentului nou. Acest'a éra e seu universale deca se intende la templarile a tota Besereca, si a tuturor tempuriloru, seu particularia deca se restrenge numai la unu locu speciale, seu la un'a speciale curgere a tempului.

§ 2. Folosulu Istoriei Beserecesci.

Folosulu Istoriei Beserecesci e forte mare, căce: — 1. Aceea ne convinge despre adeverulu re- legiunei lui Christosu, aratandune că precum inceputulu ei a fostu dela Domnedieu prein Filiulu seu descoperita, asia si latirea ei a fostu d. dieésca, prein semne si minuni intarita, si dein mâna in mâna prein SS. Parenti, prein SS. Sinode, si ne'ntreupt'a urmare a Episcopiloru si Dasca- liloru pana la noi adusa. — 2. Aceasi ne facea crede cumca cartile cele sante, si traditiunile in cari se cuprende relegiunea nostra si-au incepu- tulu seu dela Christosu si Apostoli, si cumca in- vetiaturele intru aceeași cuprense sunt intru ade- veru d. dieésca. — 3. Aceasi ne pune inainte cele mai stralcite esemple de urmare ale nenumera- toru barbati, carii dupa spiritulu relegiunei lui Christosu nu numai s'au nevoitu a propasi in re- legiune, vertute si pietate, ci si sangele si-l'au versatu pentru credenti'a carea au marturisi't'o; de alta parte descoperindune nebunirile unoru fana- tici, si faptele cele rele ale unoru malitiosi, ne sierbesce ca o mustrare spre a ne feri de unele ca acele. Éra — 4. pentru teologi si pentru pa- storii sufletesci nu e numai de folos, ci si de ne'n- cungiurata debuentia; căce numai Ist. Beserece- sca ne descopere ce Dogme a tienutu in totu tem- pulu Beserec'a, si cum a a paratu acea credenti'a că adeverata in contra innoitoriloru, si a ereticiloru, arata cum s'a nevoitu Beserec'a a tiené pe cre- dentiosi subt ascultare, si cum a pedepsitu pre cei ne ascultatori de legile ei. Mai pre urma — 5. de- in esemplulu pastoriloru celoru cu viatia santa si

cu neostenita grige lucratori in giurulu turmei lui Christosu, potu invetiá pastorii cei sufletesci deacum, cá si ei cu aceeași intieptiune se-si pasca turm'a loru-si incredentiata.

§ 3. Funtanele Istoriei Beserecesci.

Ca Istori'a Beserecesca se produca folosele mai susu insemnate, se cere ca se fia redimata pre adeveru, nece primindu fabule, séu scornituri subt Mantí'a de adeveru, nece tacundu intemplantile cele certe si probate, de si neplacute. — Adeverulu istoriei se radima pe credenti'a martoriloru, carii spunu seu adeverescu despre ceva templare seu fapta in Besereca escata, deintru carii unii sunt publici, carii marturisescu despre lucrurile publice intemplate, precum sunt: decisiunile Sinodeloru, decretelile Patriarчилoru si ale Episcopiloru, protocoalele despre causele beserecesci, liturgiile, simbolele, monumentele, beserecele, statuele, inscriptiunile s. a. — Altii sunt privati carii scriu ceva numai in cause private, pr. sunt: epistulele, manuscrisele seu ori ce instrumente scrise, prein cari se insemna ceva lucru debuintiosu pentru venitoriu. Mai incolo unii martori se socotescu de fontane, déca au fostu facia la templarea despre carea marturisescu ceva; altii numai martoride ajutoriu, carii ne fiendu facia, numai ce au auditu dela altii marturisescu.

Inse ca se nu ne insielámu in orice martoru la done debuimu a cautá: a) de a avutu martorulu adeverata scientia b) de a avutu nepetata conscientia de a spune adeverulu?

Dupa acésta regula se socotescu demni de tota credenti'a: 1). Carii au fostu insusi partasi

lucrulú si dein detoria scriu ceva de insemnatu, cá-ci acestia nu au potutu se nu scia ce s'a templatu, nici au potutu sci altmentea de cum s'a templatu, pr. sunt monumentele publice mai susu insemnate. 2) Asemenea acestor'a sunt carii de si n'au fostu partasi lucrului despre care marturisescu, totusi au fostu facia, au vediutu séu au auditu cum sau templatu cele ce le scriu, nece é indoiela cá au voitú a spune adeverulu. 3) Neci acelor'a se denega credenti'a, despre carii se scia, cá de si n'au fostu facia la lucrulu de insii marturisu, totusi numai aceea au voitú a scrie, ce dupa multa straduintia au aflatu a fi adeveratu. 4) Cei ce numai dupa alte fontane marturisescu ceva, deca arata fontanele dupa cari scriu ceva, in lipsea fontaneloru potú avé deplena credentia, cá-ci fontanele raru se potú avé. De aci lui Eusebiu se crede in privinti'a acelor'a ce le scrie din fontane.

Cumca spre cunoscerea adeverulu istoricu celu mai mare ajutoriu dau: 1. Cronologi'a seu computarea tempului. 2. Geografi'a séu descrierea tiereloru. 3. Critic'a seu artea de a judecá si destenge scripturele cele adeverate de cele false nu e indoiela; inse cunoscenti'a acestoru scientie supunendu mai mari pregatiri, aci ne indestulimu numai ale pomeni.

§ 4. Impartirea Istoriei Beserecesci.

Cá Istori'a Beserecesca se se propuna ca una scientia sistemateca, si se fia nu numai folositoria, ci tot'odata si ajutoria de memoria (tineria a mente) e de necese, cá precum dupa tempu, asia si dupa materia se fia impartita in de-

stenete Periode si Capete. Si asia dupa tempu se imparte in 4. Periode: 1. Dela Christosu pana la Constantinu celu Mare, adeca dela anulu nascerei D. Christosu pana la a. 306. — 2. Dela Constantinu celu M. pana la Carolu celu Mare, adeca dela a. 306 pana la a. 800. — 3. Dela Carolu pana la Luteru, séu dela a. 800 pana la a. 1500. — 4. Dela Luteru pana in tempulu de facia.

Éra dupa materie fia care Periodu se va impartí in Capete, asia catu alegundu numai cele mai insemnate materie, in Capulu 1-in se voru propune intemplanle relegiunei cele favoritorie, seu apasatorie pr. sunt: fundarea si latirea seu restrengerea ei prein persecutiuni. In al 2-le despre gubernarea Beserecei. In al 3-le deapro aoperatorii credentiei prein scrisori, seu lucratori in adunarile Beserecei. In al 4-le Norm'a credentiei, form'a ritului, si datenele crestiniloru. In al 5-le Certele, desbinarile si eresurile se voru dá inainte.

PERIODULU I.

Dela Nascerea lui Christosupana la Constantinu M. adeca dela a. I. pana la a. 306.

Capu I.

Intemeliarea si latirea Beserecei crestine si persecutiunile Crestiniloru.

§. 5. Promisiunea facuta stramosiloru despre un Rescumparatoriu.

Dupa caderea stramosiloru nostri urmata de in pecatulu neascultarei, spre mangaiare li s'a promis, cá dein sementi'a lor se va nasce unu rescumparatoriu, carele ferimandu capulu sierpelui celui intiegutoriu, va mantú Neamulu omene-scu de su domnirea lui, si spre tienerea amente a acestei promisiuni s'au invetiati a aduce sacrificiu lui D. dieu, cá una intipuire a sacrificiului ce era ase infientiá de promisulu rescumparatoriu (Ebr. c. 11. v. 4): si prein urmare ca o midilocire de a lati la urmatori credenti'a in promisulu rescumparatoriu.— Promisiunea facuta lui Adamu, dupa ce omenii uitandusi de D. dieu facatoriulu seu, ar' fi devenitu a se inchiná la d. diei straini, D. dieu a innoituo lui Abraamu, in credentiandulu ca-lu va inmúlti ca stelele cerului, si nesipulu marei, pentruca singuru s'a aflu-tu inca adoratoriu de D. dieu; apromitiendui si aceea, ca dein sementi'a lui se va nasce Mesi'a si mandandui in tipu de ascultare taiarea inpre-giuru. Mai chiaru se desvolta acésta promisiune

lui Isaac, și lui Iacobu, care în straiulu morței benecuentandu pre filii sei, despre Juda cu spiritulu profetiei predice că nu se va luá sceptrulu deîn Juda pana va veni Mesia. Asemenea promisiuni se facu prein Moise, și profetii Legei vechi; și cu câtu se apropiá mai tare împlinirea tempului, cu atâta erá mai chiara și descrierea venitoriului rescumparatoriu, asia catu fiendu omenii pregatiti, acum candu erá se veni, usioru-lu puteau și cunosce.

§. 6. Cercustarile tempului cereau venirea promisului rescumparatoriu.

Cercustarile relegeiunei poporaloru asia erau mai pre urma întocmite catu acum ingenere se asteptá un Dascalu, carele intru atatea retaciri, ce domniau între omeni se-i lumine, și se-le arate calea catra mantuire; că-ci afara de judei tote alte popora pe faci'a pamentului erau închinatoria de idoli, nu numai adorandu multime de d. diei mentionosi, ci pre d. dieii sei cu multiple vitii încarcati întipuidui spre a se face lorú placuti; asemenea fara de-legi le împliniau ca unu sacrificiu amesuratu cu geniulu d. dieiloru lorú.— Judeii cunosceau cu adevratu numai un D. dieu, înse și statulu relegeiunei lorú erá acum forte schimositu, că-ce: 1. Credeau ca D. dieu e numai al judeiloru voitoriu de bene, care ar eschide pre tote celelalte popora dela mantuire.— 2. Că Mesia de ei asteptatu va fi un belatoriu mare, care scotiendui de sub domnirea Romaniloru, pre ei singuri i-va face domnitori.— 3. Că tota relegeiunea punenduo numai în tiene-

rea Ceremonieloru deîn afara, de spiritulu relegeiunei pucinu se ingrighiau.— 4. Că preceptulu dilectiunei deapropelui numai la ai sei-lu restrengeau, pre cei de alta limba-i urgisiau, și cu tota ocașinea le stricau. Cei mai învatiati între ei erau taiati în trei secte; a Fariseiloru, Saduceiloru și Eseniloru avendu diferita credentia despre legea lui Moise și întielesulu ei, despre faptele cele bune, despre angeri, despre sortea omulni dupa morte, și despre mai multe ne'ncetatu certanduse între sene. Mai rei de catu acestia erau Samaritani carii ca o secta diferita pre lenga legea lui Moise amestecau și deîn paganismu pre multe; intru aceea erau totusi mai buni de catu Judeii, că-ci pre Mesia nu-lu asteptau ca pre un belatoriu, ci ca pre un Dascalu seu învatiatoriu.

Giurstarile politice înca erau asia întocmite câtu venindu asteptatulu luminatoriu, se și pota fara de piedeca incepe cursulu învetaureloru, și lati prein Tramisii sei în tote partile lumei; că-ce Judeii de și aveau regii sei pe Irode și filii lui, înse acestia nu erau deîn sementi'a lorú, ci Idu-meii, deci luanduse sceptru deîn Juda, lesne puteau cunosce tempulu, în care se vena Mesia; fara de aceea fiendu Judeii de Irode și filii lui tare asupriti au fostu prea întocmiti a primii Evangeliiulu lui Christosu, care învetai libertate, și a carui latire cu a tatu mai pucinu s'a potutu împiedecá prein opunerea mai mariloru popiloru, că ei Judea fiendu supusa Romaniloru, Judeii debușiau a se supune legiloru romane, care nu numai religiunile supuselorú popora, ci ori ce alta relegeiune noue o suferiau, de nu cumva erá contraria legiloru comune.

Dara si aceea cercustare a ajutoru latirea Evangeliului, ca fiindu imperati'a romana preste cea mai mare parte a pamentului latita, si prein aceea comunicatiunea intre popora multu ajutata, pre usiora era si predicarea Evangeliului la tote poporale imperiului romanu, si primirealui cu atata era mai secura, ca-ci scientiele ajunsese la cea mai inalta culme, asia catu dupa cuventia se pota judeca bunetatea acelei relegiuni si dein convingere se-o primesca, cu atata mai tare ca-ci dein providenti'a d. dieesca Judeli in tota anghiurile erau preerati, ca cei mai antai primitori, si conducatori ai relegiunei celei noue.

§. 7. Nascerea si viati'a lui Christosu.

Mai pre urma venindu tempulu de profeti predisu candu Neamulu omenescu retacitu incredentia si stricatu in moravuri avea cea mai mare necesitate de unu Dascalu d. dieescu, si tote erau pregatite spre primirea lui, fiindu pace in tota lumea, imperatiendu in Roma Augustu era in Judea Irode: bene a voitu Filiu lui D. dieu a se nasce de in vergura Maria in cetatea Vifleimu in Judea precum s'a predisu ei dela angeru, tragunduse ea dein sementi'a lui David, si aopt'a di a se taiá impregiuru dupa lege numinduse Isusu; acaru nascere s'a si facutu cunoscuta mai antaiu pastoriloru, dupa aceea Magiloru dela resaritu, si prein acestia totu Ierusalimului, si lui Irode regelui, pre care inse acest'a inscientiare forte Pa turburatu temendusi imperati'a si si-a pusu in cugetu cu viclenia se-lu ucida, deci mandá Magiloru: ca deca voru afla pre cautatalu Imperatoriu se se

intorca sei spuna, cá mergundu si elu, se ise inchine; inse s'a insielatu viclenulu, cá Magii luandu in visu inscientiare dela angeru despre cugetulu lui Irode dupa ce aflandu prunculu culcatu in iesle isar fi inchinatu, si iar fi datu darurile aduse: auru, smirna si temia, s'au intorsu pre alta cale la tier'a sa; deunde Irode vedienduse batjocoritu a demandatu ca pre toti pruncii dein tienutulu Vifleimului dela doi ani in diosu sei ucida cu sperantia ca va nemeri si pre Isusu, care inse dein pruni'a d. dieesca fiindu dusu de parenti in Egiptu, fu mantuitu de morte; era dupa mortea lui Irode intorcunduse dein Egiptu, de fric'a lui Archelau nu s'a asediatu in Judea, ci mergundu in Galilea supusa lui Filipu s'a asediatu in cetatea Nazaretu, deunde si Nazareneanu s'a chiamatu. Despre cealalta viatia dein prunci'a lui Christosu alta nu scimu, fara ca in etate de 12 ani fiindu adusu de parenti in besecec'a Ierusalimului la serbatoria, acolo prein intrebarile si respunsutile cu carturarii si inventatorii Legei avute, atata maiestria aaretatu, catu pre toti i-a implutu de mirare pentru intieleptiunea lui; mai incolo nemicu alt'a insemna Evangelistii despre Elu, fara cá afostu supusu parentiloru, crescundu in etate si intieleptiune inaintea lui D. dieu, si inaintea omeniloru, pana la timpulu aretarei sale in publicu.

Era in al 15-le annual imperatiei lui Tiberiu incependu Ioane filiu lui Zacharia si a Elisabetei a predicá poporului intorcerea spre a se faco demni pentru primirea de multu asteptatului Mesia, care acum ar' fi de facia, si prein botezu pregatindui spre primirea lui, intre altii mai multi

se arata si Isusu la Jordanu, unde botezanduse de la Ioane prein versu de susu se numesce filiulu lui D. dieu, si Spiritulu S. vene in tipu de parumbu preste densulu. Dupa care templare prein ajunu de 40 zile pregatinduse spre inceperea misiunei sale, si rusinandu in trei ispite pre satana, dupa ce arfi chiamatu pre cativa spre urmarea sa, si in Cana Galilei prefacundu ap'a in vinu ar fi convinsu pre urmatorii sei despre d. dieasca sa misiune, a inceputu in publicu a invetiã, intarindu cu semne, si cu minuni invetiatur'a sa.

§. 8. Invetiatur'a lui Christosu, si bunatatile de elu apromise.

Invetiatur'a lui Christosu afostu noua, prin carea desfientiãnduse Legea vechia, ca unu jugu greu de portatu s'a deschisu la toti omenii una cale mai usiora spre mantuire invetiandu: 1. Cumca numai unu Domnedieu este in sientia, inse intreitu in fecie: Tatalu, Fiulu si Duchulu S.— 2. Cumca Christosu e filiu lui D. dieu a dou'a facia d. dieasca, tramisu spre luminarea si rescumpararea N. omenescu celui prein pecatu orbitu, si cadiutu.— 3. Cumca Spiritulu S. e a treia facia d. dieasca, perceditorie dela Tatalu si dela Filiulu, luminatoriu si mangaitoriu.— 4. Cumca D. dieu e parente comune toturoru omeniloru, care a deschisu calea mantuirei la toti, carii voru voi a primi invetiatur'a Filiului seu pre care dein buna voli'a sa l'a datu rescumperare pentru toti.— 5. Cumca modulu rescumperarei numai prein indreptarea vietiei subt manuducerea Invetiaturiloru de sene instituiti se pote merui. —

6. Cumca temelulu credentiei se razima pe preceptulu dilectiunei lui D. dieu si a deapropelui; cea de antãia nu dein faciarã catra omeni, seu la aretare numai, ei dein ânima si dein totu sufletulu porcesa, a dou'a fara neci o restrengere pana si catra inimici si voitorii de reu aratata, cã-ci toti sunt filii lui D. dieu, si deapropelu nostru. Bunatatile pentru primirea invetiaturei si tienearea preceptelorlu lui Christosu apromise, n'au fostu temporarie si peritorie, ei sprituali eterne in viati'a acest'a tienetorie si dupa morte remanetorie; cã-ci pre cei ce le primescu i-linistesce in sufletu i-inrãresce in sperantia si-i asecura despre fericirea vietiei eterne: „Cã asia a amatu D. dieu lumea, catu si pre Filiulu seu l'a datu, ca totu celu ce crede intrensulu se nu piãra, ci se aiba viati'a de veci“ Ioan c. 13 v. v. 36.

§. 9. Primirea invetiaturei, si cele mai depre urma alealui Christosu.

Poterea invetiaturei lui Christosu, faptele si minunile prin care-si intariã invetiatur'a sa convingundu pre multime despre adeverulu ei, accia nenumerati o si primiau, carii in tote zilele, in tote locurile lu- urmau ascultandulu. Inse mai marii popiloru, si betranii poporului privindu cu invidia la acãsta propasire, ingrigiati ca se nule scadia vedi'a si venitululu, au facutu svatu ca selu pierdia; nici a lipsitu ocaziune la aceea, cã-ci fiendu de Juda Iscareotãnuulu unulu dein discipulii sei vendutu, si prein sarutare faciarita vediutu, lau prensu, si ca pre unu vinovatu incontra Maiestatei celei d. dieesci lau judecatu spre mor-

te, si in totu tipulu batjocorindulu si batendutu, lau datu lui Pilatu deregatoriului dein Pontu ca selu crucifiga (restignésca). Pre cruce comendându pre mama - sa amatului seu discipulu Joane si fiendu cu fiere si cu ocetu adapatu; mai pre urma implenindu tote câte s'au scrisu pentru densulu, cerendu iertare pentru inimicii sei, in manule parentelui seu dandusi sufletulu—intre cele mai crancene dorori a adormitu. Inse dupa trei dile, in cari coborinduse cu sufletulu la Jadu, a scosu cu sene pre dreptii cei dein seculi adormiti, a inviatu cu a sa potere, si aretanduse la ai sei i-a convinsu deplenu despre inviarea sa, carea neci custodiiloru a fostu necunoscuta; prein acestia latinduse fain'a in cetate, Fariseii si mai marii popiloru le au datu bani ca se spuna in poporu cumca dormindu ei au venitu discipulii noptea si lau dasu, ca nu crediendu multimea inviarea lui, mai multi secreda intr'insulu, si se fla retacirea cea de apoi, mai rea ca cea de antăia; inse far' de folosu, că-ci Jsusu dupa inviarea sa in 40 de dile petrecundu pre pamentu mai de multe ori s'a aretatu la ai sei, convingundu că elu intr'adeveru e D. dieu; si descoperindule tainele relegiunei sale, le-a demandatu că se predice Evangeliulu la tota faptura, intarindu cu potere de a intemeliá si guberná Beserec'a, mai pre urma la 40 de dile dupa inviarea sa dein morti in vederea discipuliloru sei s'a inaltiatu la ceru.

§. 10. Faptele Apostoliloru.

Legea cea noua in locul Legei vechi de Christosu intemeliata debuia a se predicá in tota,

lumea, spre care scopu dein tota multimea care urmá pe Christosu si-a alesu 12 Apostoli, cá pre cei antái predicatori ai Evangeliulu; inse afara de acestia a mai alesu si alti 72 discipuli (ucenici) pre carii i-a tramisu cate doi, ca se gatesca animele poporului spre primirea Lui.— Apostolii dupa inaltierea lui Christosu la ceru, in grigiati pre cine se alega Apostolu in locul Lui Juda vendiatoriului carele dein desperare s'uspendiurase, adunati la unu locu dein doi insemnati Josefu Varnava, si Mathia au alesu prein sorte pre Mathia, care s'a numeratu intre cei 12 Apostoli. De aci asteptandu implenirea promisiunei despre tramiterea Spiritului S. loru facuta, la 10 dile dupa inaltierea, seu la 50 dupa inviarea lui Christosu candu erau toti discipulii adunati, a venitu Spiritulu S. preste densii in form'a limbeloru de focu, impartindu unuia fia caruia dein destulu charurile sale, prein care luminati si intariti fiendu Apostolii s'au facutu potentiosi a predicá invetiatur'a Dascalului seu in limbele toturoru poporaloru, ce erau adunate la serbatoria Rosaliiloru in Ierusalimu, catu se mirau toti audiendu a se predicá in limb'a fiacaruia maririle lui D. dieu, si macar' ca unii invinovatiau eu betia pre Apostoli, totusi dupa ce s'ar fi convinsu multimea dein cuventele lui Petru ca s'a implenitu intr'insii profetia lui Joel, si ar fi crediutu a fi adeverate cele ce le predicau Apostolii despre patem'a si inviarea lui Christosu, ca la 3000 primindu credenti'a cea adeverata, s'au botezatu. Asemenea sporiu a facutu cuventarea lui Petru candu dupa insanatosiarea Ologului de 40 ani, adunanduse poporulu se vedea acea minune a vorbitu despre

puterea lui D.dieu cu carea a radccatu pre Fi-
liulu seu dein morti că-ci si atunci ca la 5000
au primitu credenti'a, si s'au botezatu. — Asia A-
postolii in tote dilele mergundu predicau pre Is.
Chr. si D.nulu, intariau | cuventulu cătu in tota
diu'a se adagea numerulu credentiosiloru, nece se
infricosiau de inffiorare si relele ce le patiau de-
la mai marii judeiloru, că-ci de si opriti, batuti
si in prensoria aruncati, totusi dela predicare nu
incetau, sciendu ca se cade a ascultá mai multu
de D.dieu, de cătu de omeni. — Spre inaintarea
adeveratei credentie d.dieési provedenti'a a mai
adausu la ceta Ap.liloru un barbatu invetiatu, si
potente spre a convinge nu numai pre judei, ci
si pre filosofi poporaloru straine despre eternulu
adeveru al acestei invetiature. Acestu barbatu a
fostu Saulu judeu dein tribu lui Beniaminu na-
scutu in Tarsu metropoli'a Ciliciei, celu mai ma-
re persecutoriu al credentiosiloru, care toema can-
du intaritu cu scrisori dela mai marii popiloru,
porcedea spre Damascu cu cugetu ca pre creden-
tiosi sei tramita prensi la Jerusalimu spre pede-
psa, prin minune audiendu strigare: Saule! Saule!
pentru ce me persecutezi? fú adusu la credenti'a
lui Christosu, si mutanduse numele in Paulu, mai
antáiu in Damascu, dupa aceea in tote partile cu
celu mai mare sporiu a predicatu pre Christosu
celu crucifiptu a fi D.dieu adeveratu.

§. 11. Beserecele fundate de Apostoli.

Invetiatur'a Apostoliloru prein unele minuni
ca acelea intarita, catu si umbr'a loru vindecá pre
cui bolnavi, a avutu acelu fructu, cătu in scurtu

tempu mai multe Beserece seu societati de al
credentiosiloru s'au intemeliatu, de intre cari cea
de antáia, si mai numerosa a fostu Beserec'a Je-
rusalimului, carea s'a socotitu ca o mama si nor-
ma a celoralalte; că-ci credentiosii acestei Besere-
ce in tote dilele adunanduse la olalta, petreceau
in rogatiuni, in ascultarea invetiaturei Ap.loru,
si in frangerea pânei, cu atât'a amore legati in-
tre sene cătu cei mai avuti vendiendusi averile
sale, pretiulu loru lu depuneau la petiorele Ap-
loru spre a se inparti seraciloru; carea impartire
fiendu de catra Ap.li altor'a incredentiata, inse nu
dupa cuvenientia inplenita, a datu ansa de certa
intre credentiosi, dein cauza că veduvele Elenilo-
ru nu s'arfi bagatu in sema la acea impartire. Spre
incungiuarea certei dara Aplii chiamandu multi-
mea credentiosiloru au mandatu ase alege 7 bar-
bati pleni de spiritulu s. pre carii intarindui si
Aplii, iau pusu Diaconi ádeca sierbitori meselo-
ru, si impartitori bunuriloru intre credentiosi du-
pa dreptate, carii dupa aceea prein punerea mâ-
nuriloru au fostu ordenati ca sierbitori beserecesci,
si aplicati la functiunile cele sacre.

Afara de Jerusalimu multe alte Beserece s'au
redicatu in Palestin'a, anumitu in Samaria prein
predicarea lui Filipu Diaconulu, aducunduse un
mare numeru la credentia, si primindu botezulu,
prein Petru si Joane s'au intaritu intru aceea. Cu
asemenea sporiu predicandu Petru a intemeliatu
Beserecele dein Cesarea, Lidia, Joppe, s. a — Ap-
lii dupa mastrarea (dogiana) Mântuitoriului, că
se caute antáiu la oile cele pierdute ale lui Isra-
el, pana la un tempu numai despre intorcerea Ju-
deiloru erau ingrigiati; éra dupa ce dein esem-

pluta enuncului reginei Candace prein Filipu, si alui Corueliu centurionele prein Petru adusi la credentia, ér mai alesu dein visiunea (vedeni'a) lui Petru s'ar fi convinsu, cumca Christosu voiesce cá tote poporale se seaduca la credentia, deschidinduse acum la toti imperati a lui D.dieu, —dandu man'a la olalta, si desigundu care in catr'o se merge spre a predicá Evangeliu, cu totii s'au imprastiatu intre popora, predicandu credentia la tota faptur'a, prein a caroru ostenele apoi s'au intemeliatu mai multe Beserece in Asia, Siria, Egiptu, Africa, Europa si in vecinele insule, dein cari cele mai de frunte au fostu B. Romana Alesandriana, Antiochiana, Efesana, Smirneana s. a.

§ 12. Beserecele fundate in Seculu II. si III.

Cumca credenti'a lui Chr. s'a latitu dupa moartea Ap.loru in seculu al II si III prein urmatorii loru, spre resaritu si apusu la cele mai multe gente, mai alesu la cele dein imperiulu romanu avemu martori pre Justinu in dialogulu cu Trifonu judeculu, pre Ireneu L. 1. contra Eret., si pre Tertulianu in cartea contra judeiloru, cari adeverescu ca neci o gente, neci un poporu se afla, la carii se nu fia strabatutu evglu lui Christosu.

Cumca spre resaritu anumitu la Indiani adusu credenti'a Parteniu dascalulu Alesandrineaniloru avemu martori pre Eusebiu L. V. H. E. cap. 10. si pre Jeronimu de barbati cei alesi. La Arabi unde predicase Bartolomeu Ap.lu alaltitu Origene credenti'a mai departe. Cumca isla apusu anumitu in Gallia si Germania s'a latitu tempuriu ev.geliu scimu de acoló, ca-ci Gallii in

seculu II. auavutu Eppu la Lion pre Fotinu, caruia i-a urmatu Ireneu. Asemenea in Germania Beserecele dela Treviru, Colonia, si Metera se dicu a fi intemeliate de Valeriu, Maternu, si Clemente discipulii lui Petru Ap. de si unii redicarea acestoru Beserece o reducu la seculu III. Cumca si pana in Britania si Scotia a strabatutu Evglu in seculii acestia nu ne lasa a ne indoi testimoniale lui Ireneu, si Tertulianu mai susu citate. — Dein aceleasi testimonia ale lui Ireneu, Justinu si Tertulianu ne convingemu, cumca Romanii adusi de Traianu in Dacia, cu venirea loru aici au adusu si credenti'a lui Chr. cu sene dela Roma in Dacia la a. 105; cá-ci multi dein coloniele respandite prein cetáti si sate nu numai crestini, ci unii si betranii de aceia fiendu, carii pre capii Ap.loru Petru si Paulu la Roma in persona iáu cunoscutu, — cu tota incredentiarea se poate afirmá, cá prein aceleasi colonie de Traianu aduse, sa latitu credentia in tote partile intro Romanii dein Dacia; spre acaru lucru intarirene sierbesce testimoniulu lui Eusebiu L. III. c. 7. despre adeverulu Evgliului; alui Gregoriu Nissen, alui Joane Chrisost. si a altora. Vedi Is. Bes. alui P. Major c. 1. §. 2, 3. si 4. — Aceeasi se intielege si despre Romanii dein Mesia, carii in seculu III. au fostu transportati acolo de Aurelianu, si subt domnirea lui Aurelianu au avutu mai buna indemenare de a se intari in incredentia. Precum si subt urmatorii Imperatori au fostu mai favorizati, de catu alte popora: — Vedi Istori'a Beserecesca alui Petru Major cap. I. §. 4. —

§. 13. Causile prein cari in asia scur-
tu a urmatu latirea crestinetatei.

Causele pentru cari Evangeliulu lui Christo-
su a potutu strabate intr'unutempu asia scurtu la
atâtea popora, au fostu aceste: 1. Convingerea de-
spre adeverulu Evangeliului; altmenea neci ju-
deii neci paganii si-ar fi schimbatu ceremoniele
sale cu o relegiune, carea pretendea dela cei in-
torsu nu numai lapedarea relegiunei pana aci avu-
te, ci deodata-i indetoria că si desfrenatele sale
moravuri se le schimbe, si se le intocmesca dupa
invetiatur'a relegiunei cestei noue. 2. Minunile
prein cari se intaria invetiatur'a cea crestina. 3.
Viati'a cea santa a Ap.loru si a crestiniloru pu-
blice cunoscuta. 4. Statori'a, si tari'a martiriloru
in cele mai crancene torture aratata. 5. Apolo-
giele seu scrierile aoperatorie de credentia asia in-
tocmite, cătu deodata si vanitatea d.deiloru pa-
gani se facea cunoscuta. 6. Filosofii carii primin-
du credentia' lui Chr. se nevoiau a o face si al-
tor'a cunoscuta. 7. Mai len'a tractare a unoru
imperatoru crestini precum au fostu: Alesandru
Severu, Filipu Arabulu, si Commodu, subt carii
nu numai eră iertatu a marturisii credentia, ci
crestinii si la deregatorie publice se promoveau
8. Versiunea cartiloru celoru sante in limbele po-
poraloru, că ci prein aceea s'a datu ocaziune că
invetiatur'a cea crestina siacare se o pota inte-
lege, si sese convinga despre adeverulu ei. Inse
pre lenga tote aceste caus'a principale a latirei re-
legiunei crestine a fostu charulu lui D.dieu, care
invingundu si cele mai grele pedece a asternu-
tu o cale mai intocmita spre latirea ei.

§. 14. Persecutiunile Crestiniloru
suferite de catra Judei.

Ce a predisu Christosu la Mat. 10. v. 17.
si Joan. 16. v. 2. cumca urmatorii lui voru fi
persecutati pentru numele lui, aceea s'a si imple-
nitu in cea mai mare mesura redicanduse nemi-
ci cumpliti in contra crestiniloru, carii se nevo-
iau ai sterge cu totulu de pre faci'a pamentului.
Cei de antai nemici ai crestiniloru au fostu Ju-
deii, mai alesu mai marii popiloru si carturarii,
carii vediendu immultirea loru, de o parte de fri-
ca, că le va scade vedia si l'of'a, de alt'a dein u-
r'a ce o portau in contra loru, nemicu au lasatu
neercatu, cu ce ar fi potutu sele strice. Doue
persecutiuni cetimu in fapt. Ap. atitiate in con-
tra crestiniloru. In cea de antaia S. Stefanu cape-
teni'a diaconiloru fu ucisu cu pietre; in a dou'a
Jacobu alui Zebedeu fu decapitatu cu sabia, care
persecutiune infricandu pfe Crestini iau facutu a
se imprastia in tote provinciele vecine, si a pre-
dică Evgeliiu in tote partile. Mai tardiu S. Jaco-
bu fratele Domnului Eppulu Ierusalimului dein
atitiatea Archiereului judeu Anania fiendu impro-
scatu cu pietre, si aratandu inca semne de viatia,
s'au ucisu preintr'unu nalbitoriu lovit cu ciocan-
ulu in capu, precum scrie Jos. Flaviu LXX c.
8. Antiqu. Jud.— Altii dicu că aruncatu de pre
arep'a beserecei ar fi moritu.

Cumca nu s'a intensu mai departe furi'a Ju-
deiloru in contra crestiniloru caus'a a fostu resi-
pirea Ierusalimului in a. 70 dupa Chr. prein Ti-
tu Imp. Romaniloru pentru rescot'a Judeiloru fa-
cuta atunci, candu totu poporulu eră adunatu la ser-

batoria în Ierusalimu sub pretestulu eliberatiunei sale de sub jugulu Romaniloru, s'au sculat cu arme în contra imperatiei; fiindu postiti mai de multe ori cu blandetie de catra Imperatoriulu, ca sese supuna, nu numai ca nu s'au supusu, ci cu furia mai mare au lucratu în contra, si au atitiatu mai tare pre Imperatoriulu asupra sa, carele strabatandu cu puterea în cetate o a derimatu pana la pamentu. Cu acest'a ocasiune s'a ucisu la un milione de judei, 94 mii iau dusu în prensoria, cei mai multi s'au imprastiatu în tote latrurile (Jos. Flav. de Bel. Jud.) portandu semnele blastemului, carele pentru sangele lui Christosu insusi l'au postitu asupra sa, si asupra fililoru sei, a caroru sorte cu atata s'a facutu dupa aceea mai amara, ca-ci rebelandu de repetite ori în contra Romaniloru, mai pre urma s'au lipsitu de tota libertatea ce o mai aveau. Ocasiune la o noua rebeliune a datu, câ—dupa resipirea Ierusalimului Traianu si Adrianu Imp.tii au tramisu alti coloni, ca se redice de nou cetatea, carea dupa numele lui Eliu Adrianu s'a numitu Elia Capitolina, unde în locul beserecci lui Solomonu s'a redicatu alta besereca pentru idolulu Joue. Acestu lucru era a inversiunatu pre Judei la rescola sub conducerea lui Barcocaba, carea rescola nu numai imperiului a datu de lucru, ci si crestiniiloru a fostu periculosa; ca-ci nevoiendu acestia a se insoci la arme în contra imperatiei forte multe necesuri, si torture au avutu de a suferi dela Judei, carii dein ur'a relegiunei pre multi deintre crestini iau ucisu.

Inse pre lenga tote snaturile si asupririle, cu care se nevoiau Judeii a sterpi relegiunea crestinesca, totusi nu s'iau potutu ajunge scopulu, câ ei

de au si impiedecatu crescerea ei, dar ca se înceteze n'au potutu face, ca D-dieu era cu crestinii, dein contra rebelii Judei s'au lipsitu de tota libertatea.

§. 15 Persecutiunile crestiniiloru suferite dela Romani în Sec. I.

Mai cumplite persecutiuni au avutu a suferi crestinii dela Romani, carii altmentrea ori ce religiune suferiau carea nu era în contra benelui comune; inse fiinduca crestinii nunumai se socoteau a forma o famelia cu Judeii, pre carii Romanii pentru belurile loru acum neci-i mai poteau suferi, ci se descriau câ si nescie omeni pentru imperiu periculosi, carii s'aru ospeta cu carne de pruncu micu, si în adunarile sale s'aru demite la totu felulu de fara-de-legi pana si cu cognatii sei; fara de aceea ei predicau o religiune cu totul noua, nunumai contraria multimei d. dieiloru ci câ un'a carea singura numai ar fi mantuitoria; mai pre urma Filosofii pagani prin cuventari incurcate, si insielatorie în contra religiunei crestine tiesute, pre crestini-i aduceau cu incetulu în mare ura la totu poporulu. De aci ne potenduse suferi, au urmatu infioratoriele acele persecutiuni care au avutu ale suferi dela Romani.

Cea de antaia persecutiune a fostu atitiatu de Imp. Neroniu, care în a. 64. 15. Noembre aprensiendu cetatea Roma, de o parte ca sesi intipuiasca arderea Troici, de alt'a câ prein nemicirea ei stergunduse numele lui Romulu si inoinduse prin trensulu se se numesca Neronia, inse atitiatu prein acesta fapta mania poporulu asupra sa, spre aratarea nevinovatiei sale si

domolirea poporului, tota vin'a a aruncat'o pre creștini carii-i scia a fi in mare ura innaintea poporului, si asia cu cele mai grele torture a facutu ase tortura pre unii spendiurandui, pre altii cu smola unsi aprensiendui, pre altii in piele de vita in bracati fierelor spre mancare aruncandui s. a. subt acestu tiranu au fostu ucisi ss. Ap. Petru si Paulu, precum si altii ne numerati latinduse persecutiunea preste tota imperati'a, si tienendu 4 ani pana la mortea tiranului.

Asemenea persecutiune a redicatu in contra creștiniloru Domitianu la a. 93. caus'a persecutiunei o scrie Eusebiu dein Egesipu, asi fostu temerea ca se nuse lipsesca prein creștini de imperatia sciendu ca Judeii astepta unu rege potente dein sementi'a lui Davidu, era creștinii credu ca Christosu ar fi acelu rege, de aci pre acestia ca pre urmatorii lui Davidu, si ai lui Christosu a voitu cu totulu sei sterga depre facia pamentului, pentru aceea si multi au patimitu subt acestu tiranu, intre carii celu mai alesu a fostu Ioane Evangelistulu fiindu aruncatu in caldarea cu oleu fierbente, inse esindu ne vetematu fi esulatu in insul'a Patmosu. Intre cei ce au patimitu morte se insemna Flaviu Clemente Consululu, si Flavia Domitella cognat'a Imperatoriului s. a. Acesta persecutiune totusi nau tienu multu, ca-ci Imperatoriulu murindu curundu, Senatulu dupa mortea lui era a datu pace creștiniloru.

§. 16. Persecutiunile dein Sec. II.

Atreia persecutiune s'a sternitu subt Imp. Traianu, nu intru atat'a dein vin'a Imp-lui catu

dein maliti'a popiloru pagani; ca-ci oprindu Traianu la inceputulu imperatiei sale prein mandatu publicu ori ce insociri de poporu, de aci si-au luat'u occasione de apersecuta pre creștini carii nu incetau asi face indatenatele sale adunari religiose, inse s'a pusu stavile si la acesta, ca-ci in a. 93. intrebandu Plinu Pref. Bitiniei pre Imperatoriulu: ce trebue se faca cu creștinii, carii nuse afla a pecatui in contra legiloru, de-catu ca pre lenga o viatia nepatata in tote dilele adunanduse la un locu, aducu laude lui Christosu adorandulu ca pre D. dieu. La acesta respunsiendu Imperatoriulu opresce a se face cercare dupa creștini, inse daca iaru acusa cineva ca pre creștini, si nu s'aru lapada de Christosu sei pedepseca. Acestu respunsu nu pucinu a domolitu cu a deveratu foculu persecutiunei, inse danduse nemiciloru volia de a acusa pre creștini, acestia n'au fostu scutiti de tota asuprel'a, ca-ci ici poporu, coló Magistratu, intr'alte locuri Prefectii, intraltele popii pagani intru atata necasiau pre creștini, catu de si n' a fostu generale persecutiunea de subt Traianu, totusi si subt acestu Imperatoriu multi s'au incununatu cu cunun'a martiriului; intre carii au fostu: Simeone alui Cleopa Eppulu Ierusalimului barbatu de 120 ani, Ignatiu Eppulu Antiochiei, care la Roma aruncatu la fiere s'a sfasiatu de dentii loru; si altii.

Apatr'a persecutiune a fostu subt Eliu Adrianu, inse nu cu voli'a Imperatoriului ca-ci acest'a scriendu Sereniu Granianu Proconsululu Asiiei: cumca se face mare nedreptate creștiniloru, ca numai pentru acestu nume,

si numai dupa strigarea poporului se se verse atata sange nevinovatu, au si opritu pre Minutiu Fundanu urmatoriulu lui Granianu, precum si pre toti Prefectii provinciilor, ca neci un crestinu se nuse pedepsesca dupa strigarea poporului, afara de templarea candu aru pecatui in contra legiloru, era dein contra nepastuitorulu pre ne dreptu greu sese pedepsesca. Acestu respunsu al Imp-lui multu a stemperatu, inse n'a stensu de totu foculu persecutiunei, caci sacrificiulu pagani ne potendu prein sene acusa pre crestini, cu ocaziunea jocurilor publice atitiau pre poporu a pofti sterpirea crestiniloru, si asia in multe tipuri asupriti crestinii, nu pucini au patimitu si martiriu subt Adrianu, asia: Dionisiu Ariopagita Eppulu Atenianiloru cu discipulii sei Eugeniu si Alesandru, si era Telesforu si Sistu Eppii Romani, si altii mai multi subt acesta sau incununatu cu martiriu.— Neci sub Antoninu Piu celu mai bunu Imperatoriu au fostu scutiti crestinii de persecutiuni, caci de si Rectorii provinciiloru intrebandu cum ar ave de a proceda in caus'a crestiniloru au fostu stensu opriti a pedepsi pre crestini deca nu pecatuescu in contra benelei comune, totusi popii si poporulu aflandu pretestu de a acusa pre crestini, aci ca ar fi Athei, aci ca ei ar fi caus'a cutremurulu de pamentu dein Asia, ne numerati credentiosi se ucideau si suptu acestu Imperatiu, pana candu plangunduse crestinii in contra nedreptatiriloru causate, mai stensu a demandatu: ca ori cine va acusa pre crestinu, si nu va areta crima in contra lui, cu aceea pedepsa sese canonesca, cu carea sar fi

pedepsitu crestinulu aflanduse vinovatu. Subt Antoninu Piu au patimitu S. Felicitate cu 7 fili ai sei, si altii mai multi, pre carii iau insemnatu Justinu M. in apol. II. 3 si 4.

Mai cumplita persecutiune s'a redicatu in contra crestiniloru subt Marcu Aureliu Antoninu si Filosofu numitu, care fara de a revoca legea lui Antoninu Piu data in favorea crestiniloru, atitiatu de Filosofii cu carii era incungiu-ratu, ca crestinii ar fi atheisti, theatisti, si incestuosi, prein urmare periculosi imperiului, cu cea mai mare asprime a demandatu, ca crestinii carii nu s'aru intorce la inchinarea indoliloru, se se ucida, dandu volia libera poporului de a acusa pre crestini. De aci s'a redicatu una persecutiune atatu de infioratoria in contra crestiniloru in Asia si Gallia, catu precum scrie Melito in Apol. sa la Eusebiu H. E. L, IV c 26 asemenea neci in contra nemiciloru barbari s'au potutu otari. sub care persecutiune S. Policarpu Eppulu Smirnei, Fontinu Eppu Licului, Justinu M. Blondina si altii mai multi au primitu cununa de marturi. Se scrie cumca acestu Imperatoriu mai tardiu s'ar fi aratatu mai blandu catra crestini, dupa ce la rogatiunea Legiunei Meletiane crestine, prein minunea unei ploie folositorie ar fi facutu o invingere mare in contra Quadiloru, si Marcomaniloru, precum adeveresce Tertulianu in Apol. CV. Eusebiu H. E. LV. C. 5. si altii.

§. 17. Persecutiunile dein Sec. III.

Sub Comodu filiu lui Aureliu au avutu crestinii pace, carea a atienutu si sub Septimiu Severu pana la un tempn, ba acestu Imperatoriu

la începutu s'a aretatn toema bunu catra crestini, si scienducã multi deintre senatori ar fi primitu credintia i-a laudatu, oprindu pre poporu dela uciderea crestiniiloru; éra in a. 202 maniãnduse pre Judei pentru turburãrile cele faceau in Palestina, prein Decretu imperatescu nunumai pre Judei, ci si pre crestini subt grea pedépsa iau opritu a mai primi in cét'a sa dein pagani, prin care decretu in Egiptu, si in tralte parti ale imperiului asia cumplita persecutiune s'a atítiatu in contra crestiniiloru, catn multi credeau cumca s'ar fi apropiatu dilele lui Anticristu precum scrie Eusebiu in H. E. L. VI. c. 7.— Martiri mai insemnati sub Severu sau facutu Leonida tat'a lui Origene, Potamiana, Marcella, Perpetua, si Felicitate cu alti mai multi.

Sub urmatorii lui Severu, mai alesu subt Alesandru Severu crestinii au avutu pace fiendu acestia mai umani, care afara de Maximinu mai multu dein ur'a lui Alesandru de catu a crestiniiloru, persecutandu pre amicii lui Alesandru, dentru carii multi s'au ucisu, mai cu sema deintu mai marii Beserecei precum au fostu: Pontianu, si Anthenu Pontificii Romani; S. Ursula cu diece socie ale sale si altii mai multi.

De catu tote cele pana acum suferite cu multu mai cumplita persecutiune au avutu a suferi crestinii dela Imp. Deciu, care urmandu lui Filipu Arabu Imp-lui celui bunu si amatoriu de crestini, dein ur'a, carea o avea in contra lui Filipu si a crestiniiloru, seu dein amorea religiunii parentiesti câtu a ajunsu la culmea imperatiei, a datu unu Decretu ferariu prin care demandandu sterpirea a tota crestinatatea, subt ce mai grea

pedepsa indetoresce pre regentiã provinciiloru ea prein cele mai infioratorie torture se fortiesca pre crestini la primirea superstitiunii pagane. De aci a urmatu in tota imperati'a o persecutiune atatu de cumplita, in câtu precum scrie Dionisiu Alex. la Euseb. H. E. L. VI. c. 41, si cei alesi s'au adusu in periculu de a se lapedã de credenti'a lui Christosu, cãci in doi ani in carii au imperatitu Deciu, o nenumerala multime de crestini cu cele mai grele torture s'au stensu dein viatia, intre carii cei mai insemnati au fostu: Fabianu Eppulu Romei, Vavila alu Antiochiei, Alesandru al Ierusalimului. Éra multi alti infioranduse de torture séu s'au lapedau cu totulu de credentia sacrificandu, ori temiendu idoliloru, seu platindu cu bani, se rescumparau dela torture prin carti, in care se insemná cã au sacrificatu seu tamiatu d.dloru pagani, desi neciun'a deintu aceste au implinitu; acestia dupa incetarea persecutiunii voiendu ase reintorce la senulu Beserecei subt nume de lapsi seu cadiuti, au causatu o cërta preinsemnata in Istoria, precum la locul seu vom vedé.

Subt Gallu urmatoriulu lui Deciu inca au patimitu crestinii, pentruca spre incetarea pestei seu ciumei, si a altoru meseretati ici colea in imperiu aratate nus'au plecatu a sacrificã d.dieloru cã sei plece spre inblandire, inse acésta persecutiune a fostu scurta, neci se numera de toti Istoricii intre cele comune; totusi precum eulegemu dein a 64 Epistola a S. Ciprianu, si subt acestu Imp.riu s'au in cununatu cã marturi Cornelii si Luciu Eppii Romani.

Intre persecutiunile comune a noua persecu-

tiune se numera aceea, carea o a redicatu Valeriantu in contra crestiniloru, carea toti Istorici o desemna ca cea mai cumplita; si acestu Imp.toriu s'a aratatu la inceputu bunu catra crestini, era dupa ce prein Macrianu consiliariulu seu s'ar fi inversiunatu in contra loru, si elu a redicatu unu resbelu sterpitoriu de tota crestinatatea, subt care afara de altii nenummerati, au luat cu unu de marturi: Sistu Eppulu Romei, si Ciprianu Eppulu Cartaginei. Inse Valerianu sia luat plat'a tiraniei sale cadiendu in pensoria la Persi in batalia avuta cu deusii. Dupa carea templare si persecutiunea crestiniloru a incetatu sub Galienu filiu lui Valerianu, ca-ci acestu Imperatu socotindu pensorea Tata seu ca o pedepsa pentru persecutiunea crestiniloru pre crestini nu numai ia lasatu ca se traiasca in pace, ci si cele rapite detata seu lea intorsu loru inapoi, dandule deplina libertate asi esercita relegiunea sa.

§. 18. Persecutiunile dein Sec. IV.

Cea mai de pre urma, dar atatu pentru lungimea tempului, in care a tienutu, catu si pentru crudimea tortureloru, cu care sau torturatu crestini, si cea mai infioratoria de catu totea fostu persecutiunea de supu Dioclitianu si socii lui Masi-mianu Erculiu Augustii, cu Constantinu Cloru si Galeriu Cesarii. — La inceputulu domniei acestora, crestini aveau pace, ca-ci Dioclitianu nui uria era Constantiu Cloru inca-i ama, inse sacrificiulu au aflatu ocaziune, case atitie pre Dioclitianu in contra crestiniloru, caci sacrificandu ei in palatiu Imperatulu, si dein menuntaiele viteloru

ne potendu cunosce cele venitorie, an pusu vin'a pre crestini, ca si candu pentru fientia loru de facia ca acelu profani nu s'aru arata semnele asteptate, de aci Imp.tu cu mania demandu celoru de facia, ca se sacrifice idoliloru, si care n'aru ascultu sese pedepseca, era soldatii dein militia sese departeze.

Mai tiranesce s'au portatu cu crestini Masi-mianu Erculiu la apusu, ca-ci afara de altii nenummerati crestini, si legiunea Thebaica, carea sedicea a fi fostu tota crestina, pentru ca n'a voitu a sacrificu idoliloru antaiu o au decimatu, si dupa aceea inca remanendu statoria in credentia, totu o a ucisu facundu de odata ca la 6 mili de marturi, precum scrie Vittu Eppulu Vienei, Eucheriu Eppulu Lionului, si scrietoriulu vietii S. Romanu.

Dar' si pre blandulu Dioclitianu lau aspritu genere-seu Galeriu, carele atiatu de popii pagani nau in cetatu a desbate pre socru-seu, pana ce a storsu dela elu in a 303, un decretu barbaru prin care se demanda respirea Besereceloru crestine, arderea cartiloru celoru sante, si departarea crestiniloru dela tote deregatoriile civili. Dupa acestu decretu viati'a crestiniloru era scutita inse totusi le-a adusu multora perire; caci carii nu da afara cartile spre a se arde, fora alegere toti se ucideau, care lucru infiorandu pre crestini numamai dein mireni, ci si dein preuti, si Eppii se aflau, carii ca se scape de morte dau cartile cele sante spre ase arde; insemnanduse de catra cei statori in credentia spre rusinarea loru cu nume de tradatori.

Nu multu dupa aceea aprindenduse palatiulu imperatescu dein Nicomedia, si acesta ardere

sau imputatu crestiniloru, pentru care nu numai torture au avutu a patemi, ci unii si in focu aruncati au peritu. Mai intru acelasi tempu atitiandu-se in Siria si Armenia o rescola mare, si aceea era crestiniloru ascrienduse, aceia au atitiatu pre Dioclitianu a dá altu decretu, prein care toti Eppii, si mai mari Besereceloru se punu la presória indetorinduse a sacrificá idoliloru, la care sacrilegiu nici prein cele mai grele torture plecandu-se Eppii, a urmatu de aci o macelaria ne mai audita in tote partile imperiului romanu, in carea o nenumerala multime de crestini cu cea mai cruda barbaria sau stensu 'dein viatia, remanendu numai Gallia de sub domnirea lui Constantiu Cloru amicul crestiniloru scutita.

In a. 305. Dioclitianu si Masimianu Erculiu depunu puterea Imperatiei, si in locul lor se facu Augusti Galeriu si Masiminu, sub carii cu mai mare turbare sau continuatu persecutiunea in contra crestiniloru la resaritu, asia catu neci speci'a tortureloru, neci multimea ucisiloru crestini se pote descrie fora durore, care persecutiune numai in a. 311. s'a finitu, candu Galeriu lovitu de o bóla puturósa si aceea cunoscunduo cá o pedepsa pentru persecutarea crestiniloru dela D.dieu tramisa, prein decretu imperatescu au ordenatu a se dá pace crestiniloru.

§. 19. Credentia intarita si lalita, prein martiriulu Crestiniloru.

Cu catu mai cu mare turbare, si mai cu mari torture se nevoiau inimicii relegiunei crest. a sterpi pre crestini, si a nimici credentia loru,

cu atatu mai multu au folositu spre intarirea si latirea ei, caci cei persecutati respandinduse in tote partile, cá atati'a Ap.li predicanu Ev.gliu lui Christosu; era ceice se ucideau pentru credentia, interiau cu sangele adeverulu credentiei sale, caci constanti'a aceea minunata si patientia cu carea sufereau crestinii cele mai infioratorie torture, si cea mai amara mórté, au fostu o adeverata 'dovada, cumca credentia, pentru care au suferitu unele tiraniri ca acele, e intru adeveru d.diesca. Au fostu si unu indemnu potente de a trage pre cei necredentiosi la aceeaasi credentia, era pre credentiosi ai intari in trensa si ai animá, cá pentru Christosu se suferé tote cu tota patientia. Aceea ne sierbesce si noue de exemplu, ca in nevoiele si necasurile nostre, aducundune amente de suferenti'a martiriloru, cu asemenea resolutiune, si resignatiune in voli'a lui D.dieu sele suferimu bucurosi, si niseva usiura greutatea, si durorea.

Dein acesta privintia crestinii cei antái, cu tota straduenti'a insemnau viati'a, si faptele martirilou, carora cá celoru ce si pana erau in viatia multu foloseau cu rogatiunile sale credentiosiloru, ér dupa morte cá partasi depleni fericierei si mai multu potu ajutá, deintru inceputu le-au datu o destencta onore, in totu anulu sierbindu pomenirea loru, de una parte cá sese laude D.dieu, care le-au datu o taria ne invinsa intru apararea credentiei, de alta spre a se onorá si densii cá unii, carii pentru credentia bucurosi siau versatu sangele seu; mai pre urma, ca se remana unu exemplu de indemnu credentiosiloru, cá in asemenea templári se urmamu si noi faptele marti-

rilor, cu taria suferindu ori ce greutate, sau ne-
casu ne aru intempiná.

Capu II.

Jerarchi'a seu Gubernarea be- serecesca.

§. 20. Poterea de a guberná Besere-
c'a data Apostoliloru, si primatulu lui
Petru.

Apostolii nu numai spre aceea au fostu tra-
mesi, ca se predice evangeliulu si se adune cete lui
Christosu, ci ca cetele aduse la credentia se le si
guberneze, si prein legi amesurate asia se le in-
drepte, cá pacca Beserecii sese tiena nevinovata,
spre care scopu si putere lise dá dela Christosu
a indebuentiá tote midilocenele convenite, caci la
Math. 18. v. 18. lise dá putere de a legá, si a
deslegá; — la Joan c. 21. putere de a pasce oile
s. a. prein care cuvente se intielege o putere sier-
bitoria spre tienerea pazei, si a ordenelui celui bu-
nu, care in Beserec'a crestina, cá inir'o societate
vedinta tocma nau potutu lipsi. — Ap. lii au si in-
debuintiatu acesta putere de cate ori, si unde a
cerutu debuenti'a, dandu legi si mandate folosito-
rie spre indereptarea crestineloru, precum la Ti-
moth. 2. cá pentru Imperati, si Deregatori sese
faca rogatiuni, la Cor. 14. v. 34. cá mulierile se
taca in beserea, — la Fapt. 15. v. 20. cá cresti-
nii sese feresca de idololatria, de curvia, de su-
grumatu, si de sange. s. a. — Inse precum puterea Ap-
liloru data a fostu numai spirituale, asia ei aceea
cu celu mai mare cumpetu, si moderatiune au in-

trebuentiatu'o, invetiandu, si mustrandu dupa da-
tena parentiloru, si nemic'a decidendu in lucruri
mai mari fora impreuna intielegerea confratiloru.

Mai incolo nu e neci o indoieala, cumca toti
Ap. lii asemenea, si aceea si deplena putere au lu-
atu dela Christosu de a guberná Beserecele de sene
fundate; cáci putere de a legá, si deslegá, si de a
pasce turm'a toturor'a intr'o forma a fostu data;
fora de aceea Ap. lii cu aceea putere au fostu tra-
misi dela Christosu, cu carea au fostu transmisu si
Elu dela Tatalu, precum dara puterea lui Christo-
su au fostu deplena, asemenea a debuitu se fia si
a Ap. loru.

Totusi spre a se tiené unitatea in Besereca,
Petru s'a pusu de Capetenia celor'alti Ap. li; cáci
lui is'an datu nesce prerogative, care nu se cuvenu
celor'alti Ap. li, pentru ca lui i-sa descoperitu antáiu
d. dieirea Filiiului dela Tatalu, elu marturisesce mai
antáiu pre Christosu a fi Fiulu lui D. diu, lui i-se
muta numele, si i-se apromite, cá pre credentia
lui se va redicá Beserec'a, carea portile Jadului
nu o voru invinge; pentru elu se roga Christosu,
cá in tempulu ispitei se nui scada credenti'a; du-
pa inviara lui i-se arata Christosu antáiu, si de
trei ori i-increde pascerea oiloru sale, de aci si
evangelistii pre Petru lu-punu in loculu celu antáiu,
Petru insusi totu déuna lucrá cá celu mai mare,
caci elu propuse in adunarea Ap. loru a se alege al-
tu Ap. lu in locu lui Judá Fap. Ap. c. 1. — Elu pre-
dicá antáiu in diu'a Rosalialoru pre Isusu celu
crucifiptu, Fap. Ap. c. 2. si pre lenga altele in
caus'a ceremonieloru Legei Vechi elu propune in
sinodulu dela Ierusalimu necesitatea decisiunei
acestui lucru, elu-si spune antáiu judecat'a, cum-

ea creștinii nu sunt mai incolo supuși jugului lui Moise, foră se nu mance carnea sacrificată idoli-
loru, se nu mance sufocatu și sange, și se se con-
tenesca de curvia Fap. Ap. c. 15.

§. 21. Episcopii, că urmatori Ap. lo-
ru, începutulu Metropolitiloru.

Că totu deauna se fia, cine se privegheze pen-
tru întregimea regeiunei, și pazirea Legei crești-
nesci, a fostu delipse că Ap. lii se asiedie inveti-
atori statatori în Beserecele de sene fundate, ca
pre credentiosi sei pasca cu invetiature sanetose,
și tote acele sele sierbésca care aru fi de folosu
spre benele loru celu sufletescu.

Acesta au și implenituo Ap. lii, căci deîn or-
denatiunea lui Christosu în Beserecele cele mai
mari au asiediatu Episcopi cu aceea potere inta-
riti, cu carea au fostu tramisi și ei dela Christosu.
Asia Petru asiedia de Ep. pu în Antiochia pre E-
vodiū, Paulu pre Timoteu în Efesu, pre Titu în
Creta; acel'asi Paulu cu Varnava în mai multe lo-
curi asiediara Ep. pi. Asemenea Joane întorcunduse
deîn insul'a Patmos, pre barbatii ceij însemnati
de Spiritulu S. i-asiedia de pastori, unde cerea de-
buentia, asia faceau și ceialalti Ap. li.

De aci se vede cumca Eppii deîn ordenatiu-
nea d. dieésca sunt urmatori Ap. loru cu aceea po-
tere întariti, că se predice Evangeliiu, și se guber-
neze poporale siesi incredentiate, precumu-i și in-
detoresce Paulu la Fap. Ap. c. 22. ca se grigia-
sca de sene, și deturm'a, în carea sunt
pusi de Spiritulu S. Eppi, ca se guber-
neze Besereca lui D' dieu. Mai incolo seve-

de cumca Eppii deîn ordenatiunea d. dieésca sunt
toti cu asemenea potere indiestrati, neci erau la
începutu unulu altuia supuși, ci fla care-si dispu-
nea lucrurile Beserecei sale, invetiandu, muștran-
du, celebrandu cele sante, ordenandu preuti, gri-
gindu de moravurile clerului, și ale poporului, s.
a. înse în lucruri mai mari cereau și cointielege-
rea preutiloru, carii formau senatulu Episcopului.

Înse acesta egalitate a Ep. piloru s'a stramu-
tatu, dupa ce imultinduse creștinii și marginile
Beserecei s'aru fi latitu mai pre de parte, căci Ep-
pi cetatiloru celoru mai vodiute redicanduse pre-
ste Ep. pii deîn aceeași provincia, au începutu a
indebuentia și potere mai mare preste densii, carii
dela cetatea metropole s'au numitu Metro politi
în tocma întendiendusi în cele beserecesci pote-
rea preste tote Beserecele provinciei, precum avé
deregatoriulu politicu în cele civili.

Caus'a crescerei poterei acestoru Ep. pi una a
fostu; că fiindu prein trensii fundate Ep. piele ce-
le none, aceste de cate ori aveau indoieia în pri-
vintia credentiei, dela aceea cereau deslegare, al-
t'a, că cu inmultirea creștiniloru inmultinduse și
certele, spre compunerea acestor'a se țineau Si-
node, care mai cu seama în cetati adunanduse, fi-
resce urmă, că presidiulu întru acelea selu țiena
Ep. pulu locului. Dar și în causele civile, care le
aveau Ep. pii deîn provincie la deregatorii mireni
erau siliti a cauta patrociniulu Ep. pulni deîn ce-
tate. — Deîntru aceste, și alte asemenea cause nu
e mirare cumca a crescutu poterea acestoru Eppi;
ba tocma ca unu lucru de folosu s'au cunoscutu și
de ceialalti Eppi, că dupa norm'a Imperatiei se-
se întocmesca și statulu Beserecei, care dupa a-

ceea și prein canonele Sinodeloru s'au întaritu. Celu de antâiu locu între Metropolitii l'a avutu Eppulu Romei, alu Alesandriei, și alu Antiochiei, pentru ca Beserecele loru se soceteau ca mame a celorlalte.

Cumca Eppulu Romei afora de Metropolitu ca urmatoriu lui Petru, s'a recunoscutu și de Primate a tota Besereca, ne convingemu dein Ireneu Libr. III. adv. haeres. c. 3., unde Beserec'a Romei o dice a fi cea mai mare, și mai vechia fundata, de capii Ap.loru Petru, și Paulu, la care pentru antaiatatea debuiau tôte Beserecele se recura. Dein Ciprianu, care in Ep. 54. se plange in contra ereticiloru cumca cutéza a naiegá pana la catedr'a lui Petru, și la cea de frunte Besereca, de unde s'a nascutu unitatea preutiesca. Asemenea vorbescu Tertulianu in Libr. de prescrip. c. 36., și alții.

§. 22. Preutii și Diaconii.

Dupa esemplu lui Christosu, carele alegundu 72 de discipuli, — ia tramesu innaintea sa, ca prein predicare sei gatésca calea in catr'o va merge, și Ap.lii dein ordenatiunea d, dicésca au ordenatu pre Presbiteri seu Preuti, cá adevérati pastori ai turmei lui Christosu, prein punerea manoloru dandule potere de a invetiá poporulu, și a sierbi Tainele ordoneliu seu, inse cu potere mai mica de de cátu a Eppiloru caror'a au fostu supusi dela inceputulu Beserecei cá cei ce se ordenaude catra Eppi dupa poterea dela Ap.li luata. — Adevératu cá la inceputulu Beserecei numele presbiteru sau indebuintiatu in genere precum pentru episcopi, asia și pentru preuti, inse de acolo nu

urmeza, cumca preutii ar avé aceea potere, carea o au Eppi, candu se scia, ca inca in seculu I. Beserecele cele mai mari numai cate unu Eppu, dara presbiteri au avutu mai multi subordinati Eppului, fora de aceea lui Timoteu (catra Ep. Tim. 5.) i-se dá potere de a judecá pre preuti, totusi cu indetorire cá numai sub doue sau trei marturie se se ie acusatune in contra loru.

Cumca Diaconii sunt instituiti de catra Ap.li, ne spunu Fap. Ap. c. 6., unde cetimu, cá dupa plansori'a veduveloru elenesci, cumca nu s'aru bagá in sema la inpartirea oblateloru, Aplii au facutu a se alege 7 barbati pleni de spiritulu s. ca se grigiasca de oblate, și se faca derepta inpartire; inse prein punerea manoloru au fostu ordenati și la servitiulu Beserecei, ca se gatesca mes'a, și vasele cele sante, se serbésca Eppului, și preutiloru la s. Liturgia, se puna inainte oblatele de sacrificiu, se invetie poporulu, și se boteze precei intorsi la credentia, precum legemu despre S. Stefanu și Filipu, cumca au invetiatu cuventulu lui D. dieu, și celu dein urma a si botezatu pre Samarineni, și pre eunuculu reginei Ethiopiloru.

§. 23. Ipodiaconii, Cetetii, Presbiteresele, și Dianosele.

Afara de Episcopi, Preuti, și Diaconi instituiti de Apostoli, cu inmultirea credentiosiloru inmultinduse și sierbitiale beserecesci, de un'a parte pentru ajutoriulu Preutiloru și a Diaconiloru, de alt'a pentru redicarea mariei cultului d. diescu s'au instituitu in Beserec'a greca Ipodiaconii și Cetetii; éra in cea latina sub-

d'iaconatului spre a sîrbi Diaconului în cele sante, și alți patru ordeni mai mici, adăca; acolitatulu pentru apînderea luminilor, esorcitatulu pentru esorcitarea catecumenilor, lectoratulu pentru legerea și esplicarea S. Scripture în besereca, ostiariatulu pentru paz'a usiloru beserecei, și oprirea necredentîsileru dela intrarea în besereca; care înse la greci tote se cuprendu în ordenele ipodiaconatului.

La începutulu creștinatatei se adău în sîrbitiulu Beserecei și unele femene numite Presbiterese și Diaconese, care se insticîiau că se pregatesca la botezu pre catecumene, adăca pre femenele acele care se gateau spre botezu, sele sté intru ajutoriu, și se privegheze, că se duca viația creștinesca. Acestor'a detoria eră a cercetă și infirmele (bolnavele), ale manganiă, și ale dă mîna de ajutoriu dupa potentia. La acestu sîrbitiu se alegeau femene betrane și onorabile, înse fara punerea mîniloru, de aceea acestu sîrbitiu na s'a socotitu ca ceva gradu beserecescu, și în periodulu acest'a a și încetatu deîn Besereca cu totulu.

§. 24. Primirea la statulu Preotiei.

Despre modulu primirei la statulu preotiei Christosu nemicu a decisu, nece Apostoli (carii fora indoiala au avutu invetiatura dela Magistrulu seu, cum și ce persone se aplece la ministeriulu beserecescu) în privinți'a acest'a au urmatu o norma statorita; căci scîmu cumca: Matia s'a alesu preîn sorte în loculul lui Juda, Jácobu fratele Domnului s'a pusu preîn denumire

décatra Petru și Joane Eppu la Jerusalimu, cei 7 diaconi s'au alesu preîn multimea credentiosiloru; fie-care Apostolu că-ci fundă vreo societate creștina, elu singuru-i și punea episcopu, fara de a mai întrebă pre cineva; asia Paulu a pusu în Creta pre Titu, la Efesu pre Timoteu, asia Petru a pusu la Antiochia pre Evodiu, Ioane a pusu în Asia în mai multe locuri episcopi. După mortea Ap. loru pentrucă numai omeni cu scientie și cu moravuri bune se se aplece la sîrbitiulu beserecescu, celu mai bunu modu de apîrmi la episcopia seu preutia s'a socotitu alegearea. La alegere avea parte nu numai clerulu ci și poporulu, înse numai încatu se cerea dela densulu marturisire despre viați'a celui ce eră se se ordeneze, Acest'a se scie deîn Ep. 64. alui Ciprian îndereptata catra clerulu seu unde scrie: că alegerea se se facea în fienti'a de facia a acelui poporu, care are debuentia de episcopu seu preutu, căci numai poporulu cunosce bene viați'a fiacaruia. Éra după introducerea sistemului metropolitanu, alegerea Episcopiloru se facea totudeaun'a în sinodulu provinciale sub presidiulu Metropolitanulu în fienti'a de facia a clerului și a poporului. În Afric'a totusi nu s'a tîennu această regula asia strensu, precum scîmu deîn Ep. 33. a aceluiași Ciprianu, în carea serie, cumca pre Aureliu l'a ordenatu fara de suatulu și astatulu poporului, avendui cunoscute meritele lui. Asemenea pre Celerinu nu după demnitatea umana, ci după autoritatea d. dieșca l'a sântitu episcopu.— La apusu mai alesu în Galia și Ispania episcopii se denumiau pana la un tempu de catra Pontificele Rom. seu se alegeau preîn cle-

rulu celu de diosu; éra dupace imperatorii si regii au indiestratu Beserecele cu bunuri vediute, si-au reserbatu siesi dereptulu de a denumi pre episcopi.

CAPU III.

Dascalii, si Aperatorii credentiei.

§. 25. Scriptele Apostoliloru.

Christosu carele spre luminarea omeniloru celoru intunecati a facutu a se predicá evangeliulu la tota faptur'a si spre indereptarea ceteloru crestine a constituitu diferite graduri in Besereca, a desteptatu si de aceia barbati, carii insufflati de spiritulu s. séu de zelulu adevverului atitiati, nu numai cu cuventulu, ci si prein scrisorie au lamuritu si au aperatu credenti'a lui Christosu.— De in numerulu celoru de antâiu au fostu Apostolii, carii de si n'au avutu mandatu dela Christosu, cá se scrie ceva, totusi unii dupa debuentia, séu la rogarea ceteloru crestinesci au scrisu viati'a, faptele si invetiatur'a lui Chr. si acestia sunt cei 4 evangelisti: Mateiu, Marcu, Luca, si Joane. Altii au lamuritu unele Capete ale invetiaturei lui Chr. séu le au aperatu in contra ereticiloru si nemiciloru, precum: Petru, Paulu, Ioane, si Juda.

S. Mateiu numitu si Levi a scrisu evangeliulu seu la a. 38. d. Chr. precum dicu unii in limb'a judaica, éra altii in cea elena, si in a. 60 s'a incununatu cu martiriu.— S. Marcu numitu si Ioane, nepotu lui Varnava si discipulu lui Petru, dupa cum a auditu dela acest'a, a scrisu evangeliulu lui Christosu elenesce in a. 40. la ro-

garea credentiosiloru dela Roma; dupa aceea s'a facutu episcopu la Alesandria.— S. Luca antiochianu, medicu si sociu de caletoria lui Paulu, a scrisu evangeliulu elenesce in Achaia la a. 56. dupa rogarea lui Teofilu; si Faptele Apostoliloru in Bitinia. Cá betranu la a. 48. s'a facutu si elu marturu.— S. Ioane a scrisu la betranetie evangeliulu in Efesu la a. 97. in contra ebionitiloru si cerintianiloru, dupa rogarea Besereceloru vecine; scriendu mai nainte Apocalipsea in insul'a Patmu. A mai scrisu inca 3. epistule in contra a celorasi eretici, si aduncitu in betranetie a moritu in pace la Efesu.

S. Petru a scrisu 2 epistule in Roma la a. 43. catra crestinii dein Pontu, Galatia, Capadocia, Asia si Bithinia. Cea de antâia e scrisa de Marcu cu carele s'a indebuentiatu in scrieri, a dou'a de Glancia, catra capetulu vietiei, dupa ducerea lui Marcu la Alesandria; de unde desten-guenduse in stilu de cea de antâia, unii nu o cunoscu a fi alui Petru.— S. Paulu a scrisu 14 epistule, cari nu dupa tempulu in care le-a scrisu, ci dupa demnitatea Besereceloru, la cari le-au tramesu se infra in T. N.—S. Jacobu al lui Alfeu, fratele Domnului si 1-ulu Eppu al Jerusolimului, a scrisu in a. 61. una epistula. carea se dice catolica. pentruca e indereptata la tota Beserec'a in genere.— S. Juda Thadenlu fratele lui Jacobu, a scrisu una epistula scurta in contra aceloru eretici, iucontra caroru a scrisu si S. Petru, carea inse fienduca se citeza intr'ins'a unu locu dein cartea numita Enochu carea e apocri fa la inceputu n'a fostu primita de multi, ci acum se recunosce de toti cá autentica.

Aceste sunt cartile cele sante dein cari se compune T. N. si se in partu in: proto si de-
 utero canoniche ádeca de antai'a si a dou'a
 clase canoniche, nu pentru ca dora nu ar fi tote
 dupa omesura sante, ci pentru ca fiindu scrise
 la destencte cete séu persone, au remasu pana
 la unu tempu ascunse, si numai pre incetu s'au
 adunatu la un locu intr'unu volumine; inse acé-
 st'a adunare s'a facutu cu mare luare a mente,
 asia cátu cartile despre cari erá ceva indoieia,
 precum a 2-a alui Petru, cea catra ebrei alui
 Paulu, a 2-a si a 3-a alui Ioane, alui Jacobu si
 alui Juda, numai dupa o deplena convingere s'au
 primitu in canonulu cartiloru celoru sante, si de
 aci se dicu de utero canoniche.

§. 26. Simbolulu Apostoliloru.

Vechi'a traditiune ne face se credemu cum-
 ca apostolii pentru credentiosii, carii nu sciau le-
 ge cartile cele sante, le au compusu cá o norma
 a credentiei Simbolulu care se numesce aposto-
 licu; cáci S. Irineu discipululu S. Joane evange-
 listulu arata acestu Simbolu cá o credentia
 dela Ap. li primita, si pana la marginea
 lunei semenata.—Tertulianu in cartea de pre-
 script. c. 3. scrie despre acestu Simbolu: aceea
 norma a credentiei o urmámu, carea o au
 primitu Beserecele dela Apli, Ap. lii dela
 Chr, Chr. dela D. dieu.—Rufinu in pref. acestui
 Simbolu dice: cá toti Ap. lii la-olalta in-
 suflati de spiritulu s. au datu creden-
 tiosiloru acésta norma a credentiei.—
 Suntu cu adevratu intre scrietorii cei mai tár-

áii, precum e Laurentiu Valla, Frasmu Rottero-
 damu s. a. carii aducn la indoieia originea ace-
 stui Simbolu dela apostoli, de un'a parte pentru
 ca nu se afla in canonulu cartiloru celoru ss, de
 alta parte pentru ca nu se afla intr'aceeasi for-
 ma la tote Beserecele. La aceste se póte respun-
 de; cá de ora ce acestu Simbolu numai pentru
 cei neinyetiati s'a compusu, si asia nu in scrisu
 ci numai cu cuventulu s'a propusu, de aci cá u-
 nu lucru nescrisu nece s'a potutu numerá intre
 cartile cele ss. éra cumca in forma lui s'au de-
 partatu unele Beserece de altele, causa a fostu cá
 trecundu dein gura in gura, lesne s'a potutu face
 ceva scimbare in unii articuli (inchiature), erorii
 eriticiloru inca au datu ocaziune cá unii articuli
 sesé esplice mai pré largu credentiosiloru, cá se
 se scie apará in contra insielatiunei innoitoriloru.
 Inse se punemu cumca acestu Simbolu in form'a
 sa n'ar fi dela apostoli, totusi cumca dupa ma-
 teria cuprende invetiatur'a apostoliloru nemene
 pote negá.— Alte scripture date sub numele Ap.
 loru sunt apocrife, ádeca scrise de alti omeni ne-
 cunoscuti, carii cá se procure védia scripteloru
 sale leau datu afara subt numele vre unui ap. lu,
 de care sorte suntu cele compuse de eretici.

§. 27. Parentii apostolici.

Dupa apostoli si evangelisti sunt de a se in-
 semná acei barbati, carii de intr'unu zelu fierben-
 te catra credenti'a lui Chr. nu numai cu cuven-
 tulu invetiau poporulu, ci si prein scripture eru-
 dite aparau credenti'a, carii pentru aceea se si
 numescu Parentii beserccei De intru carii

cei ce au fostu discipuli Ap. Ioru, seu au petrecutu cu Ap. Iii se dicu Parenti apostolici. — De iutre acestia cei mai alesi sunt urmatori:

S. Clemente Romanulu consociu si discipulu Ap. Ioru, dupa S. Petru al 3-le eppu la Roma, subt a carui nume se insemna doue epistole indereptate catra Corinteni spre impaciuirea turburarei intre acestia escata, in carea se cuprende una invetiatura intru atata ortodosa, catu la corinteni s'a indatenatu a se lege in besreca dupa S. Scriptura; unii se indoiescu despre a dou'a epistula ascrisa lui Clemente. Alte scripte care se dau sub numele lui Clemente sunt apocrife.

S. Varnava unulu dein cei 70 discipuli ai lui Chr. si sociu lui Paulu in predicarea evangeliului. Subt numele acestuia a remasu una epistula, in carea dein cartile Legei vechi se arata adeverulu relegiunei crestine.

S. Erma discipulu lui Paulu, unulu deintu cei mai luminati intre crestinii Romaniloru. Dela acest'a a remasu una carte sub nume de Pastoriu in 3. parti impartita, cea de antania cuprende visiune, a dou'a precepte, a trei'a asemenari.

S. Ignatiu numitu Teoforu discipulu lui Joane si eppu la Antiochia, carele dein mandatu lui Traianu fiindu tramesu la Roma, si acolo sfasianduse prein dentii fiereloru in a. 106. s'a facutu marturu pentru credentia. In cale catra Roma a scrisu 7 epistule, catra Smirneni, catra Policarpu, catra Efeseni, Magnesieni, Filadelfeni, Trulani si Romani, plene de amore crestinesca, intarindu pre credentiosi in credentia.

S. Policarpu discipulu lui Joane si eppu la Smirna, sub Marcu Aureliu aruncatu in focu s'a stensu ca un marturu si erou mare, acarui cenusia culegunduo Smirnenii, o au onoratu ca unu tesauru mai scumpu de catu pietrele cele scumpe. A scrisu mai multe epistule, inse dein tote numai un'a scrisa catra Filipeni a mai remasu, carea la crestinii cei de antai intr'atat'a a fostu stimata, catu o legeau in besereca dupa S. Scriptura.

S. Dionisiu Ariopagita intorsu la credentia prein S. Paulu, dupa aceea eppu la Atena, mai pre urma incoronatu ca marturu, de si tempulu si speci'a martiriului nu se scia. Sub numele lui s'au tienutu indelungatu tempu in onore cartile: despre Jerarchia beserecesca, despre Teologia mistica si despre numele lui D. dieu, inse criticii se indoiescu ale cunosce ca geniune. Unii afirma cumca acestu Dionisiu trecundu in Gallia a sierbitu si acolo ca episcopu, inse acesta nu e adeveratu, pentru ca insusi scriptorii galicani destengu pre Dionisiu celu dela ei, de catra acestu dein Atena.

Papia de pre un tempu cu S. Ignatiu si cu Policarpu, discipulu lui Ioane Ap. precum scrie Ireneu L. V. adv. Her. c. 33. eppu la Jeropole in Frigia, mai pre urma marturu pentru credentia. A scrisu 5. carti esplicatorie de profetiele cele d. dieesci, in cari se arata plecatu spre chiliasmu.

§. 28. Apologistii seu Aperatorii credentiei dein Sec. II.

Pre candu filosofii si popii pagani prein mentiuni si inventiuni false atitiau pre imperatori

spre persecutarea creștinilor, se aflau și de aceia bărbați, cari numai prin scripte înprăști, ate în vulgă, și strabatându și până la împărați cu scriptele sale, le descoperiau mențiunile redicată în contra creștinilor, și așerau cu taria credința cea adevărată.— De acești au fost;

Quadratus și Aristide doi bărbați Atenieni, cel de întâi episcop, celălalt filosof, după aceea și el episcop, cari prin două apologii contra împ. Adrianu îndereptate, a făcutu a se domoli persecuțiunea creștinilor.

Justinu marturulu născutu în cetatea Sichem în Samaria de în părenți păgani, după ce a căratu toate sectele filosofilor spre a cunoște pre adevăratulu D. diu, și neci într'un'a n'a aflatu îndestulire, preamblanduse cuprinsu cu neșce cugete că aceste fii muștratu de unu bătrănu, care-lu însoția că se cetesca pre profeti, și se căute societatea celor amatori de Christosu, plecunduse spre ascultare, într'at'a s'a îndulcitu de cetirea profetilor, c'atu de în păganu s'a făcutu cel mai zelosu creștinu, și făcându mai multe călătorii pentru așerarea credenșosilor, mai pre urma a ajunsu la Roma: unde a scrisu două apologii, un'a contra Antoninu Piuu în carea arată adevărule relegeinii creștine, alta contra Marcu Aureliu în carea arată nedereptatea causată creștinilor prin deregatori. A scrisu și un dialogu seu una conșorbire avută cu Trifonu judeulu, în contra judeilor, în care arată de în profeti adevărule credinței lui Chr. Amăi scrisu înca o carte numită paranesi, și alt'a despre monarhia seu unitatea lui D. diu.

Atenăgora era filosofu păganu Atenianu,

celu mai mare înimicu al creștinilor, pre cari că se potă cu armele loru înfrange, a începutu a ceti scriptele Ap. loru, de cari întru atăt'a s'a îndulcitu, în cătu lapedându superștițiunea etnică, s'a făcutu nu numai creștinu, ci și celu mai mare așeratoriu al credenșosilor. Scris'a și elu două apologii un'a contra Marcu Aureliu, alt'a contra Comodu, în carea se tanguesc că numai creștini se persecuta pentru umbr'a numelui, cându toturor populoror le este iertatu așe depre relegeiunea sa. Scris'a înca o carte despre învierea mortilor, carea până astăzi se afla.

Melitu Eppulu Sardiciei în Asiă, a îndereptatu și elu una apologia contra Marcu Aureliu, în carea arată neomenirea și nedereptatea persecutorilor, și se roga că însuși Imp. riulu se cerce adevărule lucrulu, și cum va află așe se tracteze pre creștini. Alte scripte ale lui n'au ajunsu până la noi.

Claudin Apolinariulu eppu la Jeropole, a scrisu una apologia contra M. Antoninu Veru, pentru credința creștină. Scris'a și în contra gențelor, judeilor și montanștilor.

Tertulianu eppu în Africa a scrisu cea mai famosa apologia îndereptată contra Severu, în carea arată pre lungu nedereptățile, care se făcu creștinilor, cându ori ce făcatoriu de rele se asculta mai întâi și apoi se pedepsesc, era pre creștini nemene-i asculta, neșce se cerca de au vina seu nu, ci numai după furor se tracteza și fora comeratiune se omora.

La scrietorii de în acestu seculu se mai adaugă Miltiade că apologistu Dionisiu eppulu dela Corintu, Teofilu eppulu dela Antiochia,

Tatianu discipululu S.tului Justinu éra dupa mortea acestuia ereticu, Erma numitu filosofu crestinu, — carii cu scriptele sale au aparatu multu credenti'a lui Christosu.

§. 29. Parentii si scrietorii dein Sec. III.

Intre parentii si scrietorii dein seculu al III. cei mai insemnati sunt: S. Ireneu discipulu S. lui Policarpiu, carele trecundu dein Asia in Galia s'a facutu episcopu la Lugdunu, barbatu cu invetiatura mare, cu viatia santa, si celu mai zelosu aperiatoriu al credentiei in contra ereticiloru, in contra caror'a a scrisu 5. carti plene de zelu d. die-escu, care fiindu scrise in limb'a grecesca, astadi numai traduse in limb'a latina se afla, éra alte scripte ale lui au peritu.

S. Clemente Alesandrianulu dein scola lui Pantenu, éra dupa mortea acestuia urmatoriu catechetu si preutu la Alesandria, barbatu cu mente si invetiatura mare, a lasatu mai multe opuri demne de insemnatu, anumitu: 1. Admonitiune in contra paganiloru, in carea se arata adeverulu relegiunei crestine. 2. Pedagogu in care se predau invetiature cum debue sesi intocmesca viati'a cei ce se gatescu spre botezu. 3. Stromata seu tapetulu structuriloru in 8 carti in care se arata, ca numai evangeliulu e filosof'a cea adeverata, éra celelalte tote-su mentiunose. 4. Comentariu despre care avutu se va mantui. Alte scripte ale lui au peritu.

Tertulianu Florente nascutu in Afric'a dein parenti pagani la a. 160. depresu dein pruncia in tote scientiele, primindu ca teneru relegiu-

nea crestina s'a facutu preutu si celu mai mare aperiatoriu al credentiei, éra la beiranetie trecundu la sect'a Montanistiloru a moritu ca ereticu in a. 220. A lasatu mai multe opuri unele inainte, altele dupa caderea sa in eresu scrise, dein cari afora de apologi'a mai susu insemnata, mai demne se cunoasce sienti'a lui D. dieu. 2. Despre nelegiuirea idololatriei. 3. Despre sufferentia. 4. Cartea de manganiare pentru femene. 5. In contra judeiloru. 6. Despre prescriptiune in contra ereticiloru. s. a. m. m.

Origene Diamantinulu nascutu in Alesandria dein parenti crestini, dein pruncia intr'atat'a depresu in intru invetiature, catu pre toti invetiati acelu evui-a intrecutu, si intru atat'a zelosu spre martiriu, in catu cadindu la prensoria tata-seu Leonida pentru credentia, cautá cu taria a se dá mortei, si numai ascundienduse de cafra mama-sa vestimentele a incungiuratu mortea. Dupá mortea tata-seu spre a sustiené pre mama-sa si 6. frati spoliati de ajutoriu, antáiu s'a pusu invetiatoriu de Gramateca, dupa aceea cá de 18. ani s'a facutu catechetu la Alesandria, carea de regatoria cu cea mai mare lauda o a implenit; si ca sesi tiena viatia mai curata s'a facutu eunuchu, carea fapta a datu ocasiune eppului Demetriu de al alungá dein Alesandria, fiindu afora de aceea spinu in ochi laudele lui. Éra dupa ce facundu mai multe caletorie ar fi ajunsu in Palestina, s'a ordenatu prein Alesandru eppulu Jerusalimului de preutu, carea a fostu o alta rana Eppului seu, prein care sinodaliter s'a escumenecatu si s'a opritu dela reintorcerea la Ale-

sandria; deunde a fostu fortiatu a face mai multe caletorie pana la a. 254. in care anu, dupa ce sub Daciu s'ar filuminatu ca marturu pentru credentia sub Galu s'a stensu cu morte naturale in Tiru. — Origene a datu mai multe scripte la lumina, de intru cari mai de insemnatu sunt: 1. Hexapla si espusetiunea S. Scripture. 2. Octu carti in contra lui Celsu. 3. Patru carti numite p'eriarchon seu despre principia. 4. Tractatu despre rogatiune, si indemnu la martiriu. Despre scriptele lui Origene s'a sternitu o certa fierbente intre cei invetiati, despre carea va fi vorba la loculu seu.

S. Ceciliu Ciprianu nascutu in Africa dein parenti pagani, adusu prein preutuliu Ceciliu la credentia s'a ordenatu preutu, dupa aceea eppu la Cartagena, barbatu cu mente mare, cu invetiatura multa, si deodata celu mai fierbente aperatoriu al credentiei lui Chr; pentru aceea sub Deciu a fostu cantatu de multe ori la morte, carea inse, spre mangaiarea poporului seu ascundienduse, a incungiuratuo pana la unu tempu, dar totusi mai tardiu n'a scapatu de dens'a, caci sub Valerianu in a. 255. s'a incununatu cu cunun'a de marturu. — Scriptele lui sunt: 1. Mai multe epistule. 2. Tractatulu despre vanitatea idoliloru. 3. Trei carti in contra judeiloru. 4. Una carte despre unitatea beserecesca. 5. Despre lapsi, despre benele suferentiei, despre mortalitate, despre rogatiunea Dnului, despre faptele cele bune, si despre meserecordia etc.

S. Dionisiu Alesandrianulu discipulu lui Origene prein carele s'a si intorsu la credentia, antaiu catechetu dupa aceea eppu la Ale-

sandria. Dein scriptele lui cele multe numai un'a epistula scrisa lui Basilide episcopulu Pentapolei se mai afla, carea s'a tradusu si romanesc de P. Sam. Klein.

S. Gregoriu Taumaturgu seu facatoriu-lu de minuni, érase prein Origene intorsu la credentia, dupa aceea episcopu la Neo-Cesarea cu atat'a zelu si-a inplenitu deregutoria preutiesca, catu aflandu la inceputu numai 17 credentiosi in Cesaria, la morte numai 17 pagani a lasatu. De intre scriptele lui se mai afla panagericulu seu cuventu despre laudele lui Origene, si un'a epistula canonica indereptata catra eppulu Pontului, carea inea e tradusa in romanesc de Sam. Klein. Alte scripte ale lui au peritu.

La acestia se mai numera: Minutiu Felice africanulu, Firmilianu asianulu, Ipolitu eppulu Pontului, si Juliu africanulu eppulu Nicopolului in Palestina, carii toti au scrisu multe folositorie in privinti'a relegiunei, care tote ale infirá nu ne iérta compendiulu acestei carti.

CAPU. IV.

Norm'a credentiei, form'a ritului, moravurile crestineloru, si disciplin'a acestui periodu.

§. 30. Norm'a credentici.

Cá se scimu ce a credintu Beserec'a in periodulu acest'a nu numai cartile apostoliloru, ci si scriptele ss. parenti debuimu ale luá in consideratiune, caci apostolii n'au scrisu tote cate a invetiatu

Christosu, ci cele mai multe numai cu cuventulu le au invetiatu; aceste dara numitii parenti, de un'a parte ca se nu se dé uitarei, de alt'a fiindu siliti ale indebuintiã in contra creticiloru, le au culesu cu tota diligentia, si prein scriptele sale le au semenatu in tota lumea; si asia avemu doue funtane ale credentiei S. Scriptura si Traditiunea cuprense in scriptele ss. parenti. La aceste doue funtane provocau parentii de câte ori aveau debuentia a intari pre credentiosi in credentia, seu a convinge pre necredentiosi de spre adeverulu credentiei crestinesci, Asia Clem. Romanulu inderepta pre turburatii Corinteni la S. Scriptura, cá aceea cá oracululu celu d. dieescu se o cetesca. Asisderea S. Justinu M. provoca pre Grecii pagani, cá déca volescu a cunosce pre D. dieu si calea catra mantuie se cetesca desu ss. scripture. Asemenea provocãri aflãmu la Clem. Alesandrecanulu, Tertulianu, Origene, s. a.

Era câta putere au crediutu citatii parenti a fi in Traditiune, tacundu pre altii destulu de chiaru ne arata Tertulianu in cartea prescrip. c. 19. unde dice: cá in contra ereticiloru nu e de a provocã la s. scriptura, fora debue adeveritu ce au invetiatu apostoli in Beserecele de ei fundate. Deintru aceste doue funtane au aparatu parentii credentia cea adeverata in contra inimiciloru ei. Asia in contra paganiloru, carii credeau mai multi d. diei, in contra gnosticiloru si a manicheiloru, carii afirmau estentiã a doue principiuri, de aici aratau: aflã numai un D. dieu adeveratu factoriu, si gubernatoriu al universulu, si judecatoriu al toturoru fientieloru mo-

rali. Despre acestu unulu D. dieu ne convingemu de intru aceleasi funtane in contra antitrinitariloru: a fi intreitu in persone ne amestecat: Tatalu, Filiulu si Spiritulu S. cari la olalta formeza misteriu S. Treime, ce si dein forma botezului, si deintru alte locuri ale s. scripture luminatu demustra: Ignatiu, Justinu, Atenagora. s. a; asemenea Simbolulu Apostoliloru al lui Ireneu, Tertulianu s. a. Deintru aceste funtane se arata in contra samositeniloru si a manicheiloru: cumca Christosu e filiulu lui D. dieu, nascutu dein vergura Maria D. dieu si omu deodata, cáci si aposolii si parentii acestui periodu anumitu: Clem. Romanulu, Ignatiu Justinu, Ireneu, Atenegora s. a. lu-numescu: Domnedieulu nostru, si partasiu Maicestatei d. dieesci.

Mai in colo despre pecatulu stramosiescu si rescumpararea nostra prein Is. Chr. precum si despre sacrame (taine) cá midiloce necesarie spre mantuiea nostra cu o gura vorbescu toti parentii de acum. Mai pre urma in contra gnosticiloru si a manicheiloru, carii negau invierea mortiloru, pentruca trupurile formate dein materia rea nu le socoteau demne de fericire, parentii evului acestuia refrangundu parerea loru, au intaritu credentiã Beserecei despre invierea mortiloru, invetiandu si aceea cumca va fi o judecata a tota lumea. unde se va decide sortea fie caruia, precum a lucratu in viatia bune au rele.— Dein cari ne convingemu cumca crestiniã de atunci, tote acele dogme le au crediutu, care le crede astadi Besereca cea catolica.

§. 31. Debuentia ceremonielorū beserecesci.

Că relegiunea lui Christou ce fia întocmit'a după natur'a omenilor, carii su formati dein sufletu si trupu, a debuitu că aceea se se înbrace in unele semne vediate, ádeca se se asiedie unele ceremonie dein afara, prein cari credentiosii legati mai stensu între sene, relegiunea catra D. dieu se o contesteze, si de cei ce nu sunt de una credentia cu ei se se destenga. Ceremonie de aceste însusi Christosu si Apostolii au asiediatu cateva, precum e norm'a de a botezá in numele Tatalui, si a Filiului, si a Spiritului S. a preface panca si vinulu in trupulu si sangele D. lui Chr. a iertá séu a tiené peccatele, a înmultí charulu prein punere manuloru s. a. Cumca la începutulu creștinetei ceremoniele beserecesci au fostu pucine nu e indoieia, inse s'au înmultitu, pre încetu, candu mai marii beserecei, cá pre judei si pagani dedati cu multe ceremonie, mai usioru sei plece la primirea relegiunei creștine, primiau in grati'a acelora si ceremoniele lorū, mai alesu ale judeiloru acele, care nu erau contrarie spiritului relegiunei creștine, si asia a debuitu se se înmultiesca ceremoniele.

§. 32. Tempulu si locul cultului d. dieescu.

Între ceremoniele Beserecei dein tempulu Ap. lorū se însemna mai antain tempulu si locul adunarei credentiosiloru spre asi împleni rogatiunile sale catra D. dieu. In catu se tiene de tempu, la începutulu creștinetei credentiosii in

tote dilele se adunau la rogatiuni si frangerea paniei; după aceea de si cătuva tempu se mai tienea si de catra creștini Sambat'a spre anu scandalisá pre judei, totusi diu'a Domenecei, întru aducerea a mente de înviarea Domnului, cu destengere o închinau cultului d. dieescu; in carea se adunau credentiosii la frangerea paniei, după cum arata Fap. Ap. c. 20. v. 7; si Justinu M. in apologia I. unde asia serie: cumca creștinii în diua carea se numesce a Sorelui dein cetatisi sate cu totii se adunau întru un'a. Afora de Domeneca, creștinii cei de antaiu serbau după esemplulu judeiloru si serbatoria Pasceloru cu cea mai mare solenitate, de si dospre tempulu serbatoriei acesteia nu se uniau apusenii cu resariteni la olalta. Spre serbarea pasceloru mai cu mare pietate a începutu de tempuriu a se serbá si Venerea mare, cá o pregatire spre pasce.— Serbatori'a rosaliiloru seu a venirei Spiritului S. preste apostoli, inca se serbá cu destensa solenitate, bá totu tempulu deintre pasce si rosalia se serbá cá un tempu de bucuria cu cele mai pietose lucruri si semne de bucuria,— dela unu tempu, incoce a începutu Besereca a serbá si a mentirea (pomenirea) marturiloru, carii siau versatu sangele pentru Christosu, precum ne a lasatu însemnatu afara de altii, Ciprianu in Ep. 34. Tempulu adunarei in disele serbatori erá diferitu, si după giuristári acomodat, subt persecutiuni numai in tempu de nopte se poteau face adunari, care se tieneau de catra demanetia. Loculu adunarei inca nu erá determinatu, la începutu se adunau creștinii in case private, in tempulu persecutiuniloru prein celaria (pivnitie) s. a. locuri

ascunse împleniau cultulu lui D. diu, unde spre resipirea întunereculu se aprendeau lumini de cera, éra spre inadusirea aerului puturos se aprendea temeia, carea datena si dupa incetarea persecutiunilor s'a tînutu in Besereca cá un lucru cuviosu, si pentru inaltierea cultului d. dieescu. Catra capetulu periodulu acestuia, se redicã ici colea si câte o besereca, ce se scie de acolo cá Diocletianu in decretulu dein a 308, demanda ase stricã beserecele crestinilor, asia dara au debutu se aiba crestini si beserece.

§. 33. Form'a cultului domnedieescu, botezulu, si altele.

Form'a cultului domnedieescu éra urmatoria: Adunanduse poporulu la loculu si tempulu anunitu, se legea mai antãiu o parte dein s. scriptura a Testamentulu vechiu si a celui nou, dupa aceea se faceau rogatiuni, se cantau Psalmi si alte cantari d. dieesci, apoi se sacrificã pane si vinu, si dupa multiamita si rogatiunea Domnului, cele santite se impartiau intre cei de facia, subt ambe speciele a panei si a vinului, celoru bolnavi si caletoriloru se impartia s. eucharistia numai subt speci'a panei, éra prunciloru numai subt a vinului, — celoru ce nu erau pregatiti spre primirea eucharistiei, li se impartia pane benecventata subt nume de eulogia seu anafora, dein cele remase o parte se impartia între sierbitorii beserecei, o parte între seraci; preste totu dein cele remase se facea ospetiulu seu prandiulu amorei, care se numia a gape adeca amore, imitandu prein aceea pre Christosu, carele dupa ordenarea s.

eucharistiei in cen'a cea de pre urma s'a ospetatu cu discipulii sei. Asia descriu form'a cultului Clemeute Rom. in ep. catra Corinteni, Policarpiu in ep. catra Filip. Justinu M. in apol. I. Tertulianu apol. c. 39. si altii.

De cultulu publicu se tîenea si Botezulu. Poterea de a botezá dela Christosu primita Ap. lii o au datu Eppiloru, dein acaroru concessiune o au indebuintiatu si Preuti si Diaconii, éra in casu de necesitate poteau botezá si mirenii. La botezu se primiau nu numai cei adulti dar si pruncii inse cei de antãiu numai dupa ce invetiau si marturisiau credenti'a, carea pentru prunci o faceau Nanasii, tîenendu pre prunci subt botezu. Tempulu si loculu pentru botezu la inceputu nu éra determinatu, ci Ap. lii pre toti carii marturisiau pre Christosu a fi filiulu lui D. diu, si primiau invetiatur'a lui, i-botezau; éra dupa ce, inmultindu-se fameliile crestinesci, s'a oserbatu cumca unii dein cei prea curundu botezati, n'ar fi statori in credentia, Beserec'a a ingrigitu, cá judeii si paganii numai dupa o pregatire mai indelungata, se se primesca la botezu, de a ci le se prefigea unu tempu amesuratu, in carele se indetoriau a invetiã inchiaturele credentiei, si preceptele legei, dupa care aveau asi indereptã viati'a, si a se deprende in lapte bune, si acestia se numiau catecumeni adeca chiamati, impartiti in 3. clasi: ascultatori, ingenunchiatori si alesi. Ascultatorii poteau ascultã legea s. scripture, si invetiatur'a: éra candu se incepeau rogatiunile credentiosiloru, admonuti prein Diaconu cu aceste cuvete: Cãti sunteti chiamati esiti s. c. l. se scoteau afora dein besereca. — Ingenun-

chiatoriloru le erá fertatu a fi de facia si la rogatiuni, care inse numai dein genunchi le poteau ascultá. — Alesii luau dein tote parte cá credentiosii, afora de eucharistia, acestia prein ajunu si rogatiuni se pregateau la primirea botezului, invetianduse mai cu de adensulu in cele de credentia tienatorie. Pentru botezulu acestor'a erau determinate tempuri destencte, anumitu: pascele, rosaliale, si botezulu domnului, in care tempu aducunduse cei ce erau de botezatu la loculu botezului, si lapedanduse de sata n'a si de tote lucrurile lui, faceau marturisirea credentiei, si apoi se botezau prein trei afundari séu tornári de apa, dupa formul'a de Christosu prescrisa: in numele Tatalui, si al Filiului, si al Spiritului S. dupa aceea se si miruiau, ungunduse cu oleu santitu de Episcopulu, éra cei adulti se si cumenecau: mai pre urma se inbraeau in vestimente albe, cari erau semnulu curatiei, si le portau in 8 zile dupa primirea botezului. La latini celoru botezati le se dá miere si sare de gustatu, in semnulu dulcetiei, si a necoruptiunei credentiei primite.

La scrietorii acestui periodu mai aflámu si alte rituri de catra crestinii de atunci indebuentiate, precum: punerea manuloru pre cei ordenánda, benecuventarea nuntei, ungerea bolnaviloru, ajunulu de doue zile in septemana, si al pareseloru, sarutarea santa, semnulu seu formarea crucei la tote lucrurile, si la functiunile cele sante, s. a. nu dein mandatulu lui D.dieu, ci numai dein usulu Beserecei primite.

§. 34. Faptele morali ale Crestiniloru.

Crestinii cei de antái convinsi despre adevéru credentiei, cele cele marturisiau cu gur'a, le inpleniau si cu fapt'a, ducundu o viatia morale dupa prescrisulu evangeliului asia intocmita, catu sau facutu de celu mai stralucitu modelu pentru urmatoriele generatiuni, precum scrie Origene in contra lui Celsu: Legea lui Christosu e la noi in prospeta aducere amente si dupa aceea ne intocmimu tote vorbele, si faptele nostre. In specie detoriile catra D.dieu, catra sene, si catra deapopele le inplinau cu unu zelu mare. Cu cáta pietate au fostu in privintia cultulu d.diescu ne convingu Fapt. Ap. c. 20. v. 7. Justinu M. in apol. I. pentru cretini. Atenágora apol. c. 31. Ireneu catra haer. L. IV. c. 14. Origene in contra lui Celsu c. 57. carii toti cu o gura marturisescu, cumca crestinii intru atátu suntu supusi legiloru sante, catu tote faptele sale le intocmescu dupa volia lui D.dieu, cadupa o norma segura. In privintia detorieloru catra sene catu au fostu de ingrigiati crestinii cei de antái cumoscemu dein testimoniale alui Clemente Ales. alui Justinu, Tertulianu, Atenágora, si a altora, carii pre crestinii de atunci ca pre cei mai conteniti, si stemperati in lucrurile sale - i descriu.

Éra cum siau inplenu detoriile sale catra de apopele, ne spunu Fap. Ap. c. 4. unde se scrie, cumca cei mai avuti, vendiendusi mosiele sale pretinulu loru-lu puneau la petiorele Ap.loru, cá deintru acel'a sese sustiene sierbitorii Beserecei, si seracii si cumca acésta amore fratiesca si mai tardiu s'a tienutu intre cretini, ne arata Justinu

M. in apol. 2. c. 67. Tertulianu in apol. sa c. 39. Dionisiu Corinteanulu si alti; dupa a caroru marturisire, crestinii de atunci cá frati, si surori legati intre sene ce lipsia unuia, inplenia ceialalti, mai alesu veduveloru, orfaniloru si peregriniloru cu totii le dau mâna de ajutoriu. Si ce e mai de insemnatu cá crestinii de si persecutati de inperatorii pagani, totusi remanendu ne clatiti in fidelitate, faceau rogatiuni pentru densii, plateau dade, se supuneau legiloru loru si atunci candu aveau destula potere de a lepedá jugulu loru, precum scrie Pliniu catra Traianu, si Tertulianu in apol. sa pentru crestini.

§. 35. Pedepsirea crimelou. Anatem'a.

De a si fostu viati'a crestineloru, socotinduse preste totu, santa si de tota urmarea demna, totusi s'au aflatu si omeni cu vitiuri si cu pecate intenati, ce prevediendu Christosu a profetatu cumca voru urmá scandale intre crestini, asemelandu Beserec'a sa cu agrulu primitoriu de sementia buna, inse dein invidi'a inimicului aducatoriu si negina, de aceea nece au lipsitu, pentruca si in tempulu acel'a se aflau multi ipocriti seu faciari, carii numai la aratare marturisiau credenti'a, éra in tempulu persecutiuniloru se lapedau cu totul de aceea. Se aflau si de aceia, carii prein desbinari turburau Beserec'a, seu prein eresuri schimosiau credenti'a cea adevérata.

Pedeps'a crimeloru celoru mari érá Anatem'a (afurisirea), seu lapedarea dein Besereca, cáci scopulu Beserecei fiendu, cá credenti'a cea adevérata si datenele cele bune se se tiená nevete-

mate, nu s'a potu face altmentea, de cátu cá vtematorii credentiei si a dateneloru beserecesci, precum si cei cu viatia scandalosa se se scotia afora dein senulu Beserecei, cá nesce membrii periculosi. Acést'a s'a si facutu dela inceputulu beserecei, asia Paulu pre Imeneu, Filetu, si pre incestuosulu Corinteanu i-a datu satanei, ádeca i-a publicatu a nu se tiené de Beserera, pana cese voru indereptá. Aseminea episcopii urmatori apostoliloru afurisiau pre eritici, si pre peccatosii cei mai mari, carii lucrau in contra asiediamenteloru beserecesci. Inse acésta pedepsa cá cea mai mare in Beserec'a lui Chr. se dictá cu mare cumpetu si intieleptiune, ca se folosesca nu se strice Besereci, si macar'ca cei afurisiti se lipseau de derepturile beserecesci, totusi de cele naturali si politice nece odata s'au lipsitu.

§. 36. Penitenti'a publica.

Candu peccatosii seu eriticii lapedati pentru crime mai mari dela Besereca, venindusi in fire, doriau a se reintorce la senulu maicei Beserece, si a se impartasi dein bunurile spirituali, se indetoriau a se supune penitentiei publice ádeca in vederea toturoru inplende, cá scandalulu peccatului publicu prein penitentie publica se se sterga. Acesta penitentie la inceputu a fostu usiora, éra dupace Montanistii si Novatianii ar fi imputatu mai mariloru Beserecei, cá ar fi pre lasi in pedepsirea peccatelor, afara de aceea crimele inca s'ar fi inmultitu intre crestini, s'a vedutu de lipse a se intruce o rigore mai mare in penitentie, cá si peccatosulu se faca destulu pen-

tru pecate, si Beserec'a se fia convinsa despre deplena lui intorcere; de aci inca in Sec. II. s'au intrudusu 4. clasi de penitentia: a plangerei, a ascultarei, a caderei, si a starei. — Cei dein clasa plangerei si-plangeau pecatele sale afara la usi'a beserecei, si nule erá iertatu a intrá in besereca. — Cei dein clasa ascultarei se lasau in besereca la ascultarea s. scripture si a invetiaturei inse numai de indereptu, si la capetulu invetiaturei debuiau se ésa afara de inpreuna cu catecumenii. — Cei dein clasa caderei seu substratii poteau intrá mai in laintru in besereca pana la ambonu, inse numai plecati cu faci'a la pamentu poteau ascultá cele sante. — Cei dein clasa starei seu consistentii ascultau s. liturgia dein petiore inpruna cu credentiosii, inse nu le erá iertatu neci a aduce oblatiuni, neci a se impartasi cu cele sante nainte de ase primi la comuniunea credentiosiloru.

Primirea seu reconciliatiunea penitentiloru erá de doue specie: cea mica prein carea penitentiloru zelosi intru plenirea canonului li se dá volia de a trece de la ungradu la altulu, mai alesu dela altreile la al patrule; si cea mare seu de preurma, candu cei dein clasa a patr'a plenindusi canonulu, se primiau in cet'a credentiosiloru, si poteau inpreuna cu acestia aduce oblate, si a se impartasi cu cele sante. Acést'a se facea mai cu sema in septeman'a pascaloru candu penitentele marturisindusi pecatele, si facundu promisiune tare, cumca nu va mai pecatu se absolvá, si desbracanduse de vestimentele cele triste ale penitentiei, se inbracá in vestimentele cuvenite statului seu, insocinduse cu credentiosii.

Ministru ordenariu al penitentiei publice, erá Eppulu, cá celu ce avea putere preste tote lucrurile Beserecei. Éra dupa ce intru atát'a s'a inmultitu numerulu credentiositoru, incátu eppii nu poteau ajunge la tote, s'a datu si preutiloru putere, cá se pota in tempu de lipse primi cu scirea eppului reconciliatiunea penitentiloru. Altmenea stá in puterea eppului a determiná canonu pentru fia care pecatu, precum si a stemperá rigorea penitentiei, adeca a scurtá tempulu si a minui greutatea canonului precum vedea anim'a si ardorea penitentelni, cantandu numai la aceea, cá scopulu penitentiei ádeca indereptarea peccatosului se se inplenasca.

CAPU V.

Certele, desbinările si eresurile acestui periodu.

§. 37. Certa despre ceremoniele Legei vechi.

De si Christosu a adusu cea mai sánta invetiatura dein ceru, si Ap. lii numai acea s. credentia au predicatu, si mai marii Beserecei s'au nevoitu a o tiené cá celu mai scumpu tesauru intreaga si nevetemata; totusi nu s'a potutu incungjurá cá se nu se nasca certe, desbinări si eresuri in Beserec'a lui Christosu. — De acestu genu a fostu cert'a despre ceremoniele Legei vechi sternita in Beserec'a antiocheana, traindu inca apostolii, — prein unii judei intorsi la credentia, carii afirmau cumca fora taliarea inpregiuru si tienerea

Legei lui Moise, creștinii nu se potu mântui; pentru aceea s'au tramesu Paulu și Varnava la Ierusalim, că se întrebe pre apostoli. Aceștia adunați de Petru cu presbiterii la oalta, desbatendu cu mare zelul despre întrebatiunea propusa, și îndelungatu svatuenduse, mai pre urma au decisu: cumca creștinii nu sunt supusi jugului lui Moise, nece e de a li-se impune alta sarcina, de catu se nu manance cele sacrificiate idoliloru, precum nece sufocatu séu mortatiune, nece sange, și sese contenesca de curvia. Carea judecata scrienduse s'a și tramesu la Bes. dein Antiochia, Siria și Cilicia, și asia îndestulinduse credentiosii cu judecat'a apostoliloru s'a compusu cert'a. Acestu sinodu s'a ținutu de norma, dupa carele s'au întocmitu urmatoriile sinode.

§. 38. Cert'a chiliastica, ádeca despre imperati'a lui Chr. de 1000. ani.

Dein Apocalipse capu 20. s'au însielatu unii a crede cumca Christosu dupa judecat'a cea dein urma, éra va veni pre pamentu și va redică in Ierusalimu o imperatia noua, in carea voru petrece credentiosii sub domnirea lui Christosu 1000. ani, desfátanduse cu tota fericirea. Acést'a credentia se tragea dela Judei, carii dein unele locuri, a le S. Scripture reu întielese credeau, cumca Mesia lorusi promis, că unu imperatoriu potente va reinviá in Ierusalimu imperati'a Judeiloru, și pre poporulu loru lu-va face invingutoriu preste tote celelalte popora ale pamentului. Credentia acésta a trecut delá judei și la creștini, carii însielati

dein loculu mai susu citatu dein Apocalipse, credeau că acea imperatia alui Christosu se va redică dupa inviarea mortiloru, și acést'a nu numai multi dein creștini, ci unii și dein cei mai vediuți parenti ai Beserecei ortodose o credeau, precum au fostu: Papia, S. Justinu, S. Ireneu, Tertulianu. s. a; inse pre candu aceștia credentia desierta mai cu taria ar fi fostu aপরতা de catra eretici, mai alesu de catra Montanisti, nau lipsitu barbati ortodosi, carii cu argumente clare aratau, cumca acea credentia n'are nece unu temeliu. Asia Caiu un presbiteru romanu a aratatu a fi scornitur'a ereticului Cerintu. Dupa Caiu și mai cu taria s'a opusu acelei credentia Origene cu ai sei anume cu Dionisiu Alesandrianulu, carele disputanduse cu cuventulu cu Nepote africanulu celu mai mare aপরতোরiu al chiliasmului, și prein scrisorie facundulu a cunosce adevérule lucrului, mai pre urma a facutu capetu la tota cert'a acést'a.

§. 39. Cert'a despre tempulu serbarei pasceloru.

Judeii dupa esirea loru dein Egiptu dein mandatu d. dieescu serbau pascele in diu'a 14-a dupa ivirea lunei cei de antáia carea se numiá Nisan, și coincide cu lun'a nostra Aprile. Acést'a data na o a ținutu și Christosu, și intru aducerea amente a cenei lui Christosu o au ținutu și creștinii dein resaritu, redimati pre tradițiunea primita dela Joane aplulu. Éra romanii cu africanii, și toti apusenii dupa tradițiunea apostoliloru Petru și Paulu serbau pascele in domenece'a carea urmă dupa 14. Nisan, seu dupa pascele judeiloru.

Diferenți'a a urmatu de acolo, că resaritenii întorsi mai cu seama dein judei prein Joane la credentia, țineau datenele judeilor; éra apusenii cei mai multi întorsi dein pagani prein Petru și Paulu la credentia, ferinduse de ori ce datena judaica, au meruitu dela acesti Ap.li, că se ținea pascele în domenece'a urmatoria după pascele judeilor. Fiendu că într'unu lucru asia momentosu cele mai mari Beserece se destengeau între sene, mai întâiu senevoiau cu blandetie a trage făcare pre cealalta în partea sa. Spre acestu scopu S. Policarpu eppulu Smirnei pre la a. 158 venindu la Roma, senevoia a plecă pre Anicetu eppulu Romei că se primiasca daten'a resariteniloru, dein contra Anicetu se nevoia a trage pre S. Policarpu la daten'a apuseniloru; înse nece unu. Iu, nece altulu lasanduse de datenele sale, a ramasu lucrulu într'atat'a, fora de a se desbiná unulu de catra altulu. Mai cu mare fierbentielas'au certatu Victoriu eppulu Romei cu Policrate eppulu Efesului, pre carele nece cu blandetie nece cu muștrări aspre potendulu' plecă Pontificele aprimi usulu apuseniloru, a adunatu la Roma și într'alte locuri a facutu a se aduná mai multe sinode, și decidenduse în tote, că serbatori'a pasceloru se se ținea în domenece'a urm. după 14-a di alui Nisan, a îndetoratu de nou pre Policrate la primirea decisiuniloru sinodali, ce ne înplenindu Policrate, nu numai pre elu, ci și pre ceialalti episcopi dein Asia, carii erau legati de daten'a judeiloru într'u serbarea pasceloru, se dice că iar fi escumenecatu, și numai muștratu de catra Ireneu eppulu Lugdunului, că se nu strice pacea Besereceloru pentru unu lucru numai disciplina-

riu,— și a retrasu sentenți'a. Și asia făcare Beserece a remasu în daten'a sa, pana la sinodulu dela Nicea dein a. 325. în carele întarinduse daten'a apuseniloru, că adeca pascele se se serbeze în Domenece'a carea urmeza după pascele judeiloru s'a compusu cert'a, și cei carii după aceea au mai serbatu pascele cu judeii, s'au socotitu că neșce eretici sub nume de *quartodecimani*.

Nu fora temeliu s'a nevoitu Victoriu a trage pre resareteni dela daten'a loru, căci acestia cu doue lucruri scandalizau pre apusenii: 1. Că în diu'a în carea a mancatu Isusu cu apostolii mielulu pasceloru, mancau și ei acelu mielu întrerumpendu ajunulu septemanei celui mari. 2. Că continuandu apoi ajunulu, serbatori'a învierii o țineau a 3-a di după mancarea mielului ori în ce di ar' fi cadiautu aceea, éra apusenii țienendu tota septemán'a cea mare cu ajunu, învieria o serbau numai domenece'a, pentru că Christosu domenece'a a învialu dein morti.

§. 40. Cert'a despre botezulu ereticiloru.

Diferita datena a fostu de aprimi pre eretici, carii doriau a se reintorce în sinulu maicei Beserece; căci resaretenii pre unii că acestia-i botezau a dou'a ora, éra apusenii numai prein punerea manuloru, și prein rogatiuni-i primiau îndereptu. Înmultinduse mai tardiu ereticii, și întorcerile loru s'au facutu mai dese. Deci neinvoienduse episcopii pentru modulu primirei loru, în mai multe sinode precum la Cartagen'a în Afric'a sub Agripinu în a. 215, la Iconiu în a. 236,

la Senada totu pre a celasi tempu si intr'alte locuri in resaritu adunate, s'a decisu cá se se boteze dela ori ce eresu ar veni la beserec'a cea adeverala. Care lucru intielegundulu Stefanu epulu Romei pre resariteni-i infrunta greu, amenintandule cu anatem'a déca nu-si voru indereptá erorea, la care respundiedu resaritenii mai alesu Firmilianu epulu Cesariei si elu infrunta pre Pap'a cá pre unu stricatoriu de pace, fora de a si indereptá erorea.

Acestu focu s'a atitiata si mai tare in Africa, candu Eppii Numidiei inparechiati in privinti'a primirei Novatianiloru intrebandu si pre Ciprianu despre acést'a, au datu ocazione cá Ciprianu in sinodulu dein a. 251, se decida: a se botezá toti carii vinu dela eretici la Beserec'a catolica; inse fiendúca acestu decretu unii-lu puneau la indoiele Ciprianu in a. 255. aduná altu sinodulu de 71. episcopi, in care éra decide botezulu ereticiloru de ora ce numai in Besereca cea adeverala se afla botezu, prein care debuescu ase sánti toti, cáti au fostu spalati cu apa profana. — Ciprianu spre a incunoscentiá si pre Stefanu epulu Romei despre acesta decisiune tramete doi Eppi la Roma, inse spre cea mai mare a sa rusinare; cáci Stefanu intr'atát'a s'a mániatu pre Ciprianu pentru acea decisiune, cátu pre Eppii tramesi nece ia lasatu inaintea sa, ba si pre cetatiani ia ópritu de ai primi in ospitiu, éra pre Ciprianu-lu infrunta, cá pre un apostolu mentinosu, ia scrisori'a catra elu indereptata, mustrandulu ca se si inderepte eronea decisiune. Deci Ciprianu incitatu de amenintierea Papei in a. 256. aduna la Cartagen'a al 3-le

Sinodu dein 85. episcopi, mai multi preuti si diaconi, in care totu aceea decide cá si mai nainte, cá adeca ereticii intorcunduse la Besereca se se boteze, cá afora de Besereca nu este botezu.

Ce fioitu a avutu acésta certa nu se scia, unii dicu cá prein midilocirea lui Dionisiu Ales. s'ar fi impacatu Ciprianu cu Stefanu, altii afirma cumca amendoi ar fi remasu in opiniunile sale, pana ce in sinodulu plenariu dela Arelatu, séu in celu dela Nicea s'ar fi aprobatu invetiatur'a lui Stefanu, cá adeca eretici botezati, dupa formul'a de Chr. instituita, candu se reintoreu in senulu Beserecei se nu se boteze, ci dupa traditiune numai prein punerea manuloru se se primésca.

§. 41. Cert'a pentru primirea celoru recadiuti dela credentia in persecutiunea lui Deciu.

Sub cumplit'a persecutiune alui Deciu scapatandu multi dela credentia, unii pana la atát'a debilitate au devenitu, cátu au sacrificatu idoliloru, alti numai au temiatu, éra altii rescumpe randusi cu bani scrisori, in care érá scrisu cá s'au lapedatu de Chr. si au sacrificatu idoliloru, de si neci un'a deintr'aceste au facutu, — si-mantuiau viati'a. Acestia se dicu cadiuti (lapsi) numiti dupa gradulu caderei lor: unii sacrificanti, altii temiatori, éra altii libelatici. — Voiendu cei cadiuti ase intorce, si a se primi la impartasire cu credentiosii, debuiau se se supuna la o penitentia grea si indelungata, de carea voiendu unii a se mantui si a se primi mai usioru,

erendu meruiau dela confesori adeca dela cei tienuti in legature pentru credetia, scrisori de pace, postindu că in poterea acestoru scrisori se fia primiti si fara penitentia la impartasirea credentiosiloru. De aci s'a nascutu o certă grea in Beserec'a Africeii, voiendu unii că pentru vedi'a confesoriloru se se primiasca cei cadiuti fara penitentia, altii dein contra pretendeau că rigorea disciplinei beserecesci stensu se se tienă. Ciprianu incunoscentiatu despre acésta turburare, dein loculu unde eră ascunsu sub persecutiune, spre asiediarea spiriteloru dispune: că pana ce se va decide lucrulu in sinodu, cei rescumperati cu scrisori (libellatici), se se primesca in or'a mortei la impartasire. Dar' fiendca prein acésta dispusetiune blanda a Eppului certele nu s'au potutu temperá, Ciprianu intorcunduse dein esiliu la scaunu in a. 257. aduna sinodu la Cartagena, unde tienendu midiloculu intre severitate si lasetate, decide că libelatici se se primesca pre lenga penitenti'a facuta in persecutiune, éra sacrificantii si temiatorii se se supuna penitentiei, lasanduse totusi că cei dein or'a mortei se meruiesca iertare. In contra acestei decisiuni reclamandu marturii si confesorii, că si cum ei insii s'ar desonorá ne luanduse la socotela scrisoriele de pace date celoru cadiuti, — Ciprianu tramite decisiunea sinodulu seu la Roma, carea Corneliu Papa in sinodulu adunatu la Roma in a. 252. o intaresce, si de odata concludé: că episcopii, preutii si diaconi, carii s'au doveditu a fi sacrificatu seu temiatu idoliloru, si dupa plenirea penitentiei inca numai intre mireni se se primesca, éra la functiunile beserecesci nece de cátu se se ad-

mita. Si asia Ciprianu a esitu invingutoriu in acesta certa.

§. 42. Desbinarea lui Novatu si Felicisimu.

Sub pretestu că Ciprianu ar' fi mesuratu prea aspra penitentia in contra celoru recadiuti, Novatu unu preutu la besereca dein Cartagena, taliánduse de catra episcopulu seu, a produsu o desbinare intr'aceasi besereca. Inse alte mai multe cause au adusu pre Novatu la acelu pasiu, căci sciendu cumca, pentru mai multe foradelegi ce facuse, se va lapedá dein statulu preutiei, in carele, numai pentru ca in tempulu persecutiuniloru nu se potea tiené sinodu, ca se i-se judece caus'a, s'a mai suferitu, — că se incungiure sententi'a, elu insusi de voli'a sa s'a taliatu de catra episcopulu seu Ciprianu, si sumutiandu inca pre alti 5. preuti, carii s'au fostu contrariatu alegerei lui Ciprianu, primindu intre sene si pre diaconulu Felicisimu, cu acestia s'a despartitu de Besereca, si a inceputu intr'unu munte a tiené adunári inpartasinduse cu cei cadiuti fara neci o alegere. Si a sia lucrandu in contra datenei beserecesci a facutu mare stricare in poporu, pentru carea in sinodulu adunatu in a. 251. in caus'a lapsiloru la Cartagena, s'a condemnatu, si s'a lapedatu dela comuniunea beserecesca.

§. 43. Desbinarea lui Novatianu.

Aseminea desbinare a produsu in Beserec'a Romei Novatianu, intorsu dein filosofu paganu la credentia, botezatu in infirmitate fara de cere-

monia beserecesca, si dupa aceea fara de a pleni ceremoni'a botezului ordenatu preutu, omu de altmentrea invetiatu, inse turburatoriu si amatoriu de inouiri, catra cei cadiuti fara meserecordia; cãci precum Novatu prea usioru primia pre cei cadiuti in comuniunea sectei sale, asia acest'a dein contrasearatã prea aspru in primirea cadiutiloru. De aci alegunduse la vacantea besereca dela Roma episcopu Corneliu, Novatianu s'a opusu acestei alegeri dein cauza, cã Corneliu nu numai ar primi pre usioru pre cei cadiuti, ci cã si elu insusi ar fi fostu libelaticu si amicu apostatiloru, de unde ajutatu de Novatu, si de cei 5. preuti inimici lui Ciprianu, lipinduse de elu inca unii dein confesori si dein poporu, a causatu o desbinare aducatoria de urmari triste. Intielegundu starea lucrului dela Roma episcopii Africani au midilocitu, cã Ciprianu se tramita acolo doi episcopi spre impaciuire, prein carii incunoscentiãnduse Ciprianu cumca Novatianu lucra dein patema, si cumca Corneliu ar fi pre lege alesu de cleru si de poporu, numai de cãtu a intaritu alegerea lui Corneliu. Acest'a ascuratu despre sentimentulu lui Ciprianu aduna la Roma in a. 252 sinodu, in carele intarinduse sententi'a Africaniloru in caus'a celoru cadiuti, Novatianu cu urmatorii lui se condemna. Inse Novatiaun cu acest'a nu se infrange, ci facunduse inca mai indresnetiu, chiama la sene 3. episcopi obscuri dein Italia sub pretestu de a tiené cu ei sinodu spre compunerea certeloru, prein carii dupa ce i-a adapatu bene cu vinu se ordenéza episcopu la Roma, si trametiendu in tote partile scrisori men-

tiunose cã elu ar fi alesu cu sil'a episcopu in loculul lui Corneliu, a trasu pre multi in partea sa, facundu o desbinare, carea s'a intensu pana in seculu 5. — Novatianu a adausu lenga desbinare, si erezsu, cãci: 1. Pre cei cadiuti-i judecã despartiti pentru totudeaun'a dela comuniunea sãnteloru. 2. Socotinduse numai pre sene alesu, si numai sect'a sa curata — pre cei ce treceau la ei-i botezau a dou'a ora 3. Sacramentulu Ungerei (tain'a mirului) nu-lu socoteau necessariu spre mantuire. 4. Pre cei a dou'a ora casatoriti nu i suferiau intre sene. 5. Reliquiale (mostele) sãntiloru nu le bagau in séma.

§. 44. Ereticii depre tempulu Apostoliloru.

Abia erã pusu antãniulu fundamentu al Beserecei crestine, si reutatea unoru omeni a si inceputu a o turburã, semenendu invetiature contrarie dogmeloru Beserecei, de unde s'au si numitu eretici, cãci ereticu se dice acel'a care se marturisesce dein afora crestinu, inse adeverulu descoperitu de D. dienu cu cerbicia-lu lapeda. — De acésta specia de omeni au fostu: Imeneu si Filletu, carii invetiau cumca invierea mortiloru s'a inplenu prein redicarea omului dein pecatu, nece e de amai asteptã alt'a. Asemenea a fostu Alesandru, pre carele Paulu de inpreuna cu pre Imeneu-lu dà satanei. Asia a fostu Ermogene si Fligelu, despre carii se tanguesce Paulu cumca fiendu densulu prensu la Roma, lau parasitu cã si nesce necredientiosi. Asia a fostu Dimas, carele amãndu secululu presente, si elu

Îa parasitu și s'a dusu la Solun. Asia a fostu Diotrefes pre care, că pre unu reu credentiosu lu muștra S. Ioane in a 3-a epistula. Inse candu Paulu și Ioane scriu cumca s'au sculatu mai multi Christosi mentiunosi, și muștra pre creștini, că de unii că aceia se se feresca, e semnu cumca in tempulu Apostoliloru s'au aratatu mai multi inventatori mentiunosi, carii se nevoiau a trage pre credentiosi la primirea croriloru sei.

§. 45. Ereticii judaisani.

De si in sinodulu Apostoliloru s'a decisu, că creștinii se nu se ingreune cu ceremoniele Legei vechi, totusi intre creștinii întorsi dein judei se aflau și de aceia, carii nu numai țineau și apearu Legea cea vechia că necesaria spre mantuire, ci și cea noua se nevoliau a o întocmi dupa cea vechia.— De acestia au fostu:

I. Cerintu judeulu, care ca lipitu de Legea vechia, și deprensu in filosofii orientale, primindu și Legea creștina, dein acest'a și dein cea vechia mestecata cu principiale filosofice, a produsu una relegiune cu totulu contraria celei adeverate; căci invetiă: 1. Cumca lumea nu D. dieu ei un Eon u, o aratare, seu o fientia spirituale o a facutu. 2. Cumca Isusu e numai omu nascutu dein inpreunarea lui Josef u cu Maria că și ceialti omeni, era candu s'a botezatu in Jordanu s'a pogoritu intr'insulu Christosu unulu dein spiritele seu eonii cei fericiti, invetiandulu tota întiepletiunea și dereptatea, inse Christosn numai pana la unu tempu a remasu inpreunatu cu Isusu, era candu s'a prensu Isusu de catra judei,

Christosu s'a reintorsu la cele ceresci, și asia numai Isusu a patemitu și a moritu. 3. Cumca pre lenga ținerea Legei lui Christosu, și ținerea Legei vechi e necesaria spre mantuire, inse unele dein cartile Legei none cari erau contrarie inventiuniloru lui, seu le mută seu le lapedă cu totulu. 4. Cumca Christosu dupa invierea mortiloru inpreunanduse cu Isusu, va formă o impertia noua pre pamentu, in carea cei alesi intr'un'a mile de ani se voru veseli cu tote desfatarile.

II. Nazareii unu ramu dein creștinii aceia, carii cu ocasiunea respirei Ierusalimului prein Titu imperatoriulu Romaniloru fugiendu in cetatea Pela, au remasu acolo pana la restaurarea Ierusalimului prein Adrianu, și atunci un'a parte dein ei s'a întorsu că adeverate creștini la Ierusalimu, era alt'a parte a remasu in Pela, ținendu nu numai ceremoniele Legei vechi că necesarie spre mantuire, ci lapedandu tote cealalte carti, numai evangeliulu lui Mateiu inse precum scrie Jeronimu și acel'a diferitu de al nostru-lu țineau.

III. Ebionii unuramu dein cet'a Nazareiloru, pre carii unu Ebionu ore carele departandui de Nazarei, leau datu dogme contrarie relegiunei creștine, invetiandu: 1. Cumca Christosu nu e filiulu lui D. dieu, ci numai omu nascutu dupa firea celorulalti omeni. 2. Cumca Legea vechia întocma că cea noua e necesaria spre mantuire. 3. Dein legea cea noua nu primiau alte carti, fora numai unu evangeliu ebreescu diferitu de al Nazareiloru. 4. Că dupa invierea mortiloru va urmă imperati'a lui Christosu de un'a mile de ani.

§. 46. Ereticii Gnostici.

Nece unu eresu n'a potutu mai tare turburá Beserec'a lui Chr. de cátu sect'a Gnosticiloru, carii se nevoliau a inpreună Legea crestina cu principiale filosofiei sale, pre carea o numiau Gnosis, éra pre sene se diceau Gnostici, ádeca cunoscatóri de lucrurile cele domnediesci. Cádara se potemu cunosce ce Teologia au avutu aestia e necesariu se scimu ce principia filosofice au avutu despre Ddienu, despre materia, despre facerea lúmei, si despre sufletulu omului.

Acesti filosofi ne potendu precepe deunde ar fi in lume atátea rele, si pentru ce omenii ar fi mai plecati spre reu de cátu spre bene, si-intipúiau doue fientie cu totulu diverse, un'a de in sene buna, alt'a de in sene rea. Cea buna carea e D.dien cu totulu perfectu si de nemene cunoscutu, a locuitu de in eternu intr'unu spaciú nemarginitu pre care-lu numiá pleroma ádeca plenirea toturoru seculiloru, producundu de in sene o multime de fientie parte barbatesca si femenesca, carii s'au numitu eoni ádeca seculi. A laturea cu fienti'a cea buna si perfecta de in eternu a existatu si fienti'a cea rea ádeca materia prosta, inepta, cá fúntan'a toturoru reutatoru. De in acésta materia, punendu in ordine unula seu mai multi eoni de in sene rei, seu pre in templare depravati numiti demiurgi, au produsu lumea cea vedúta. Acelasi fauritoriu al lúmei a facutu dupa aceea si pre omeni, formandu de intru aceasi materia, si dandule sufletu semtitoriu, carora apoi Ddienu de in indurarea sa le a datu sufletu intielegatoriu. Sorteá omeniloru subt domnirea

demiurgului a fostu forte miserabile, cáci re-trasi dela cunoscenti'a lui Ddienu, si injugati de voluptátile lumesci, nece mai cugetau despre pierdut'a sa fericire, éra Ddienu spre a scapá sufletele omeniloru cele ratiionali de sub domnirea demiurgului, a tramesu de multe ori soli pre pamentu, cá se invetie pre omeni cunoscenti'a cea adevérata a lui Ddienu, si se le arate calea spre mantuire, ci demiurgulu cu socii sei a impiedecatu cá se nu se implenésca voli'a lui Ddienu, inse totusi nu e lucru desperatu, cáci va veni unu tempu, in carele se va stricá imperati'a demiurgului.

Deci unii filosofi cá aestia primindu Legea crestina, si acest'a schimosinduo dupa principiale filosofiei loru, au stricatu cu totulu invetiatur'a credentiei celei adevérate, cáci: 1. De in acea falsa opiniune cunca lumea nu Ddienu, ci unu eonu ore carele o a facutu pre care-lu credeau a fi Ddienu-lu lui Moise, tote cartile Legei vechi le lapedau. 2. Daca dupa parerea loru trupurile omeniloru sunt formate de in materi'a cea rea, urméza cá Chritosu n'a avutu trupu adevératu, ci numai umbr'a trupului, si cá noi nu suntemu mantuiti pre in Christosu, pre carele fora de aceea-lu credeau a fi numai unu eonu mai mieu de catu Ddienu. 3. De in invetiatur'a loru urmá si aceea cá trupurile omeniloru, cá formate de in materi'a nu voru inviá; nece despre casatoria poteau avea judecata buna, pentru aceea o si improbau, cá se nu se imultiesca materi'a cea rea.

Invetiatur'a morale a loru inca erá periculoasa crestinatatei, cáci unii invetiau: se nu se crútia trupulu, ci cá o materia rea in totu tipulu

se se storca prein ajunu si ori ce lucru greu, cá sufletulu cu atátu mai usioru se pota cugetá la cele ceresci. Altii dein contra dau volia libera la la orice desfranari trupesci, cá asia storcundu-se trupu, sufletulu mai curundu se se elibere de intr'insulu. Nece lipsiau de intre d'insii fapte, care precum scrie Epifaniu neci a se spune se potu fora de rusine. Eretici de acestia latiti prein Asia si Afric'a dupa principale loru unii se diceau samaritanii, precum au fostu: Simon Magulu, Dositeu, Menander, Cerintu si Nicolaitii, altii siriani precum: Saturninu, Cerdone, Marcione, Bardasane si Tatianu, altii egipteni precum: Basilide, Carpocrate Valentinu si altii, inventandu carii de carii mai fantastice si mai incurcate sisteme, si intru atáta schimosindu relegiunea lui Christosu, încátu mai cu dreptu se potu numi inimicii crestinetatei, decâtu eretici; de aci Istoricii cei mai noui, socotindui cá pre nesce fantasti nece-i judecau demni de a si pierde tempulu cu esplicarea invetiaturei loru.

§. 47. Manichiei.

Intre toti Gnosticii mai famosi s'au facutu Manichei in Persia, infientiati de unu Manete seu Manicheu, mai nainte Cubricu numitu, omu deprensu încátuva in filosofi'a Magiloru, dar mai multu spre astrologia dedatu, de almentrea fanaticu, bá si de mente smentitu, carele venindu la cunoscenti'a relegiunei crestine, si aceea vedindu in unele a se uní cu relegiunea Magiloru persiani, éra intraltele a se destenge, si asia volendu de intru amendoue a formá una relegiu-

ne noua, cá un innoitoriu si stricatoriu de relegiunea persiana, persecutatu de Magi a debutitu se obereze prein mai multe tiere, inse necairi suferitu, dupa ce s'ar fi intorsu éra in Persia, prendienduse de militia dupa judecat'a regelui pre la a. 277. s'a belitudo viu, carnea i-s'a aruncatu la paseri si la fiére, éra pielea i-s'a spendiuratu de port'a cetatei.

Invetiatur'a acestui fanaticu se cuprende in urmatoriele: Doi domnitori vecini, unulu al luminei, altulu al intunerecului, celu de antái se numia D. dieu bunu, celalaltu D. dieu reu lui, fia care a pródusu dein sene o multime de fientie siesi asemenea impartite prein regatulu seu. — D. dieulu intunerecului n'a sciutu indelungatu tempu nemica despre imperati'a luminei, mai pre urma, cu ocasiunea certe a lóru sei, carii s'au alungatu pana la marginea imperati'ci unii prealtii, cunoscúnduo, si-a propusu numai de catu a o cuprende, spre care scópu a redicatu una oste cumplita in contra ei. Acést'a vediendu domnulu luminei a pusu si elu una oste in contra domnulu intunerecului, incredentiandu conducerea ei o mulu celui de antaiu; inse acest'a conducundu si reu ostea sa, n'a potutu impiedecá cá domnulu intunerecului se nu rapescá una parte dein lumina, si se nu se mestece cu materi'a cea rea; de aci se dadú ostiloru ceresci altu conducatoriu spiritulu celu viu, carele portanduse mai bene a invinsu cu adevératu pre domnulu intunerecului, inse totusi partile luminei nu le a potutu mantú; cáci domnulu intunerecului, cá se nu i-se rapescá lumin'a meruita, formandu pre Adamu dein materia, a inchisu intr'insulu lumin'a ádeca
6.

spiritele ceresci. Dein Adamu apoi prein inpreunarea cu Ev'a s'au prasitu ceilalti omeni, formati dein trupu materiale, si doue suflete, unul semitoriu dela domnulu intunerecului, altulu intielegatoriu luat de lumina ceresca; si de acolo s'a nascutu in omu resbelu celu de porurea almentei, si al poștei.

Domnulu luminei că se scape pre omeni de sub domnirea domnului intunerecului, a facutu lumea prein spiritulu celu viu spre locuintia omenilor, era dein sene a produsu doue fientie si esii asemenea: pre Christosu pre care l'a asediatu in sore, si pre Spiritulu Santu pusu in aeru, ca se lumineze mentile, si se incaldiesca anemele omenilor spre a se redica, si a se reduce partile luminei la patri'a sa; inse prein acesta midilocire facunduse pucinu sporiu, spre ajutoriulu intorcerei sufleteloru la patri'a sa; a tramesu pre Christosu dein sore inbracatu in umbr'a trupului la Judei, ca se le arate calea, prein carea ar fi se se mantuesca sufletele dein trupuri. Inse mai marii Judeiloru, de si — vediendu minunile lui Christosu — se poteau convinge despre d. dieesc'a lui misiune, totusi invitati de domnulu intunerecului au crucifiptu pre Christosu, carele inse ne avendu trupu adeveratu, nemicu a patemitu, ci reintorcunduse in sore, a lasatu pre Apostoli, ca se arate omeniloru calea cea mantuitoria, promitiendu ca va tramete la ei pre paraclitulu, seu manganitoriulu, ca cele erate in credentia se le inderepte, si acestu paraclitu asiedienduse acum in elu (Manete), arata omeniloru calea mantuirei, carea intru aceea sta, ca se primiasca Legea de Christosu data, si prein sene (Manete) indereptata; si prein infrangerea posteloru se si curatieasca sufletele de materi'a

cea blastamata; cei carii plenescu acest'a se dicu a se curati, inse nu de totu, ca ci dupa morte voru mai ave a trece prein doue curatiri, deintru cari un'a va fi in luna prein apa, alt'a in sore prein focu, si numai asia curatiti se reintorcu la ceru, era carii selenevescu a se curati pre pamentu, dupa morte trecu in animale seu in plante, unde deca nece asia se curatieescu se arunca in foculu celu mare. —

Spre intarirea invetiaturei sale, a lapedatu Legea-vechia, si dein Canonu numai acele carti le a primitu, prein cari se potea ajuta in edarea altoru carti sub nume de evangeliu. — Precepte morali inca a datu forte aspre in 3. capete, la semnulu gurei, al senului, si al manuloru, prein care cei alesi se indetoriau a se infrena dela carne, pesce, oua, lapte, si vinu, si a trai numai cu legumi in cea mai mare seracia, candu celoru ce se numiau ascultatori le era iertatu a vietui ca alti omeni. — Prein o viatia asia strensa prescrisa de Manate insielanduse multi, intru atat'a a spiritu acesta secta, catu latita in tote partile lumiei, a turburatu in mai multi seculi Beserec'a.

§. 48. Montanistii.

Nu pucina stricare a adusu Beserecei si sect'a intemeliata de Montanu in Frigia, cetatea Pepusa in a. 172. carele dupa natur'a sa cea trista, pre lenga o viatia aspra ce arata pre dein afora, rapitu de fantasiile sale, incependu a predicá lucruri ne audite, si profetandu cele venitorie, dupa geniulu tempului a aflu curundu si urmatori, intre altii si doue mulieri: Priscila si Ma-

simila, care rapite de asemenea fantasia, predica cu acelasii entusiasm, si profetau cele venitorie. Sectatorii lui Montanu se numiau Montanisti, era dela locul insocirei sale se diceau si Pepusiani.

Invetiatur'a lui se cuprindea in urmatoarele puncte: 1. Facea pre ai sei se creda, cumca elu e paraclitulu seu mângaitoriulu promis de Ddieu spre intregirea, si deplinirea invetiaturii lui Chr. si a Ap.loru. — 2. Nu numai condemna a dou'a casatoria cá unu lucru reu, ci si cea de antânia o desfacea precum a desfacutu a Priscilei si Masimilei, care parasandusi barbatii sei, l'au urmatu pre d'insulu. — 3. Ne'ndestulinduse cu una parésema instituita de Besereca, a instituitu trei paréseme intr'unu anu. — 4. In contra invetiaturii lui Chr. cá crestini persecutati se fuga deintr'o cetate intr'alt'a, elu invetiá se nu se feresca de morte, cá se se pota laudá cu multimea de marturi. — 5. Pre cei cadiuti, cá pre cei mai pacatosi-i lapedá porurea dela Besereca. — 6. Prescriá una rigore mai mare, decâtu suferiau legile beserecesci. — 7. La statulu preutiei primiá si femene, redicandule pana la episcopia.

Cumca multi s'au insielatu a crede lui Montanu, unui omu neinvetiatu si fanaticu nu e mirare, cáci candu elu cu in multirea eresuriloru urma o viatia strensa, pretendindu asemenea si dela ai sei, firescu lucru a fostu, — cá multi crediendulu a fi elu alesulu lui D.dieu tramesu spre indereptarea stricatei credentia, — se lu si urmeze, precum nece au lipsitu, carii-lu urmau cu multimea, asia cátu sect'a lui s'a latitu preste Asia, Africa si Europa, sporindu mai multu du-

pace Tertulianu marele aperiatoriu al credentiei crestine in contra filosofiloru si imperatoriloru pagani a trecutu la acésta secta, si prein scrisorile sale o a aperiatu. Inse pre lenga tote aceste sculanduse parentii ortodosi in contra loru, si imperatorii crestini precum Constantinu M. Teodosiu si Arcadiu restringundu cu tota puterea, a peritu si pomanirea loru.

§. 49. Antitrinitariisú inimicii S. Treime.

De cátu toti ereticii pana acum insemnati mai periculosi au fostu pentru Besereca Antitrinitarii dein Sec. II. carii dupa principiale filosofiei grecesce semenau invetiature contrarie invetiaturii beserecesci despre S. Treime, ale caroru remasiție pana astadi conturba Besereca. — De acestia eretici au fostu:

Praxea nascutu in Frigia, patemindu multe pentru credentia lui Chr. a ajunsu pana la Roma, unde a indemnatu pre Victoriu eppulu Romanu cá se condemne invetiatur'a lui Montanu, inse candu scarmaná elu erorii altor'a, insusi cade in cea mai mare eroare, invetiandu unu eresu prein carele cu totulu se nemiciá destengerea personelor domnedieesce, afirmandu cumca Tatalu s'a intrupatu dein vergura Maria, insusi a patemitu pentru noi, si cá Tatalu este Is. Chr. pentru aceea urmatorii lui s'au numitu monarchiani adeca unitari, si patripasiani. — Totu de acestia a fostu in sec. II Teodoru Bizantinu, Teodoru Argentariu, si Artemone, carii invetiau cá Chr. a fostu numai omu nascutu dupa natura altor

omeni, pentru care s'au si condamnatu in sinodulu dela Roma dein a 198.

In Sec. III. asemenea inimizii ai S. Treime au fostu: Noetu prentu la Smirna, la atat'a nebunire ajungându, câtu pre sene s'a disu a fi Moise, éra pre frate-seu Arone, tramesi dela D. dieu spre a scote pre crestini dein refacire; inse tocma elu a peccatuitu mai tare, aপরاندু pana acoló unitatea in d. dieire, câtu a stricatu cu totulu diferenti'a personeloru; invetiandu cumca nepotenduse d. dieirea impartii, D. dieu care se numesce Tatalu cá se mántuia pre omeni, s'a unitu cu Christosu omulu intr'o persona, pre carele primindulu in locu de filiu, cu elu a si patemitu, de unde si acest'a pre dreptu se numera între patripasiani.

Sabeliu prentu si episcopu in Africa, pote discipulu lui Noetu pre la midiloculu seclului III. asemenea invetiatura antitrinitaria a semenatu între crestini, invetiandu cumca numai un'a fientia d. dieesca a Tatalui esista, éra filiulu e numai o potere séu o radia esita dein Tatalu, si tramesa spre a lucrá cele ce sunt spre mantuirea omeniloru, asemenea radiei sorelui, carea dupa ce incaldiesce pamentulu éra se reintorce la sore. Intru acelu tipu si pre Spiritulu S. lu-socotea numai cá pre una radia tramesa pre pamentu, cá se lumina si se atitie ánimelile omeniloru. Si urmatorii acestuia pre dreptu se numera între patripasiani, cá de si nu despre tota fientia d. dieesca, totusi despre una parte a d. dieirei diceau cumca e unita cu Christosu omulu spre a patemi.

Paulu Samosaténulu ajutatu la episco-

pi'a dela Antiochia prein favorea reginei Palmirei Zenobia, deodata si ducenariu seu jude mirénu, omu avutu, dar sumetiú si cu tote crimele intinatu, asemenea inimizii al S. Treime a invetiatu cumca: numai un D. dieu este, carele in S. Scriptura se numesce Tatalu despre Filiulu séu Cuventulu, si despre Spiritulu S. seu Intieptiunea a disu, cumca nu-su fientie seu persone ci numai insusiri d. dieesce, precum sunt insusirile omului: mentea si poterea de acuventá. Despre Christosu invetiá cumca e numai omu curatu, care atunci a inceputu a fi, candu s'a nascutu dein Maria, inse fienduca Cuventulu si Intieptiunea Tatalui s'a asiediatu intr'insulu, de aci s'a chiamatu D. dieu, si Filiulu lui D. dieu, pre carele totusi in tempulu patemei parasindulu Intieptiunea d. dieesca, numai Christosu omulu a patemitu. Ce intipuire a avutu despre Spiritulu S. nu se scie bene. — Acest'a s'a condamnatu in sinodulu dela Antiochia in a. 269; si fienduca nece dupa depunerea lui dein episcopia voliá a parasi scaunulu, a fostu scosu a fora, prein decretulu imperatoriului Aurelianu dein a. 272. Urmatorii lui s'au disu Samosateni, al caroru eresu de si s'a stensu in Sec V. totusi in mai multe tipuri si au redicatu capulu in urmatorele periode.

Intre Antitrinitari se numera si Berilu epulu Bostrei in Arabia, carele invetiá cumca Christosu nainte de a se nasce, n'a fostu persona diferita, nece are a sa d. dieire ci numai a Tatalui, inse acest'a convingunduse prein Origene despre erorea sa, s'a intorsu la adeveru.

§. 50. Sinodele acestui Periodu.

Certele, desbinările, și eresurile escute în Besereca s'au îndereptatu prein Sinode, despre care avem a însemna următoriele: Prein Sinodu (Soboru) se întielege adunarea mai marilor Beserecei, adeca a Episcopilor și a Preutilor, spre a decide cele ce se țin de statul beserecescu, pr. snt: întărirea credinței, șterpirea eresurilor, guvernarea Beserecei, îndereptarea credentiosilor ș. a. Sinodele unele sunt ecumenice șeu universale, la care se aduna Episcopii de în toatlumea, șeu bateru atâtia câtii se pota reprezentă tota Beserec'a, ale caror decisiuni în lucrurile credinței sunt fora erore, și neînșelătorie. Altele particulari, candu se aduna Episcopii unui șeu a mai multor ținători pentru lucrurile Beserecelor sale, și aceste ăra sunt provinciale șeu diecesane.

Inceputul sinodelor ă tocma dela Apostoli, carii ori ce lucru mai mare, numai în adunarea Apostolilor șeu a Presbiterilor - lu decideau. De între cele mai multe sinode ale apostolilor însemnamu numai pre celu dela Ierusalimu ținutu la a. 50. în caus'a ceremonielor L. V. căci acest'a după form'a sa a șerbitu că norma celoralalte sinode, carui asemenea, de și nu s'a ținutu nece unulu universale într'a cestu periodu, totuși particulari s'au ținutu mai multe, de între cari mai însemnate au fostu:

În Sec. II. celu dela Efesu dein a. 197. adunatu sub Policrate în privinț'a șerbarei pascelor, în carele acest'a se statoresce pre 14. Nisan, ori în ce di ar cadé. În contra acestui sinodu se

ținura mai multe sinode: la Roma sub Victoriu în 197. — la Cesaria în Palestina, sub Teofilu, — la Pontu sub Palma, — la Lugdunu în Galia sub Ireneu, — la Corintu, în care tote se decide: că pascele se șerbeze numai în domenec'a după pascele judeilor.

În Sec. III. s'au ținutu sinode pentru botezulu ereticilor: la Cartagena sub Agripinu dein 70 Eppi, — la Iconiu sub Firmilianu eppulu Cesariei, — la Sinada, — și ăra la Cartagena sub Ciprianu în aa. 252. 255. și 256. în care tote se concludu, că se nu se primésca botezulu ereticilor, pentru ca afora de Besereca nu este botezu, în contra caror'a totuși a - învinsu sentinț'a lui Stefanu eppulu dela Roma, întarinduse prein sonodulu ecumenicu dela Nicea, că ereticii (botezati după form'a de Christosu prescrisa, numai prein punerea manoloru se șe primésca în șenulu Beserecei.

Totu într'acelu seculu s'au ținutu doue sinode la Cartagena în contra lui Novatu, alui Novatianu, și a lapsilor; unulu în a. 251. altulu în a. 252. în care anu s'a adunatu și la Roma unulu în contra aceleasi cause, în care tote Novatu și Novatianu se condamnă, ăra pentru cei caduți se concludu: că nece se șe primésca pre usioru, nece se șe asuprésca pre tare; mai alesu cei ce au aratatu șemne de îndreptare, pentru a șe pregati spre lupt'a persecutiunei, de și n'au pleinitu canonulu penitentei, se șe primésca la comuniunea beserecesca. — S'a mai ținutu unu sinodu în Africa în a. 254. sub Ciprianu, în carrele Basilide și Marchialu doi episcopi scadiuti, și cu alte fapte rele întinati, se recunoscu și se pu-

blica că pre dereptu depusi, éra Sabinu si Felice pre dereptu in loculu acelor'a alesi. — S'a tienu-tu si la Alesandria sub eppulu de acolo Demetriu in contra lui Origene, — in Arabia doue in contra lui Berilu, — la Arsinoe sub Dionisiu Ales. in contra lui Nepote. Mai pre urma uuulu la Antiochia in contra lui Paulu judecatu că ereticu, si lipsitu de episcopia. — Alte Sinode dein acestu periodu parte că se tragu la indoiela, parte că se dicu a fi apocrifu, de aceea fiendu si constrensi, nece le mai pomenimu.

PERIODULU II.

Dela Constantinu M. panala Carolu M. á deca dela a. 306. panala a. 800.

CAPU. I.

Latirea relegiunei si persecutiunile ei.

§. 51. Starea politica a imperatiei Romane, si a altoru popora.

La inceputulu Sec. IV. erau in imperati'a romana patru imperatori: Diocletianu si Erculiu Masimianu cá Augusti, éra Constantiu Cloru si Galeriu cá Cesari. Galeriu avendu puterea armata in mána, cá celu mai potente a adusu acolo lucru, cátu lasanduse socru - seu Diocletianu si Erculiu de imperatia, s'a publicatu pre sene Augustu la resaritu, lasandu aceasi demnitate de Augustu la apusu lui Cloru cu sperantia, cá acest'a cá valedudinaria curundu se va inmorméntá, si-i va remané lui tota imperati'a, luandu pana atunci de Cesariu lenga sene pre Masiminu fetiorulu sorusa, éra lui Cloru dandui pre Severu de ajutoriu. Cloru a si moritu in a. 306. totusi Galeriu nusi-a ajunsu scopulu, cáci militi'a lui Cloru in Britania a proclamatu pre Constantinu filiulu lui Cloru de Augustu, care lucru facunduse la Roma cunoscutu, si militi'a romana alege de Augustu pre Masentiu filiulu lui Erculiu, carele spre a se intari in imperatia si-ié de ajutoriu pre tata-seu Erculiu; in contra acestora Galeriu tramete pre Severu cu o armata numerosa, carele inse se in-

vinge și se ucide, de unde Galeriu numește pe Liciniu de Cesaru și Augustu. Acestia cu totii făcuseră legătura la o altă în contra lui Constantin, în secolul al II-lea de la fundarea saurii, căci Galeriu lovit de o boală cumplită pierde în a. 311. Erculiu se învinge încă în a. 310. era Masentiu în a. 312. se nimicește și se ucide, și așa rămâne la apus singurul Constantin Augustu, era la resaritul Liciniu; înse nascunduse și între acestia certa, urmarea a fostu aceea, că perindu Liciniu în belu redicatu în contra lui Constantin dela 323, a rămasu singurul Constantinul imperatoriu în tota imperati'a romană.

Dupa moartea lui Constantin trei fii ai lui, au împartitu imperati'a între sene, dar dupa moartea acestora era să se împreunatu, guvernanduse numai de un imperatoriu, până la Teodosiu M. era după ce acest a ar fi împartitu imperati'a între doi fii ai săi: Arcadiu și Onorio, făcându deintre ună imperati'a-două, care nu mai uninduse la unu locu, ba tocmai debilitanduse prein împartire, pre încetu și-a ajunsu ună după altă finitulu; căci imperati'a apusului de și a avut imperatori săi dela a. 400. până la a. 476. totuși nu s'a potutu ține multu tempu, ci prein incurgerea gentelor barbare debilitanduse, mai pre urma sub Augustulu a debuitu se apăna; dein carea apoi s'au redicatu mai multe regate pr. al Anglo—Sasilor în Britania, al Francilor în Galia, al Visigotilor în Ispania, al Ostrogotilor și mai pre urma al Lombardilor în Italia, al Unilor în Panonia, remanendu tote întru acestu statu până la 800. în care prein Carolu M. regele Francilor era să a adunatu într'o imperati'a.

Imperati'a resaritului a duratu cu adevăratu mai îndelungatu tempu, înse atâtu prein invaziunea gentelor barbare a Gotilor și Avarilor; câtu și prein turburările dein laintre debilitanduse,—de și în sec. VI, prein Justinianu s'a mai animatu, totuși după ce Saraceni în sec. VII. ar fi cuprensu cele mai de frunte provincii dein Asia și Africa,—pasiă cu pasi iuti spre perire; căci Saraceni redicandu dein provinciile imperiului unu regatu nou, câtu prein arme, atâtu prein latirea religiunii Mohamedane s'au nevoțitu în totu modulu a restrengu poterea imperiului.

§. 52. Relegiunea creștină în imperiulu Romanu se face domnitoria.

Spre predicarea și latirea religiunii creștine în sec. IV. celu mai bunu ajutoriu a datu Constantinulu celu Mare, carele după moartea tată-său Cloru în a. 306. luându guberniulu imperatiiei s'a făcutu celu mai zelosu aperiatoriu al creștinatatei. Caus'a plecării sale catra religiea lui Christosu, ni-o descrie Eusebiu în viați'a lui Constantin. c. 8. cumca în belulu celu avea cu Masentiu, știendu cumca rivalulu său e mai potente, și îndoiindu despre succesulu lovirei, și-a adusu a mente cumca tată-său Cloru, că unu adoratoriu al unui D. dieu a fostu mai fortunatu de câtu ceilalti imperatori cari adorau mai multi d. diei,—asiadiara și elu și-a pusu tota speranți'a numai într'unu singuru D. dieu, dela a cest'a a cerutu ajutoriu întru acelu belu; și nece s'a înșelatu, pentru că candu se cuprîdea elu cu nesce cugețe ca aceste, se arată pre ceru semnulu crucei

luminosul cu inscriptiunea: Intru acest'a vei invinge! inse nesciindu elu ce ar insemn'a aceea vedere, i-se arata Christosu in visu, cu acel'asi semnu, care l'a vediatu pre cernu, demandandui, c'a semnul crucei se lu aplece la arme, si la tote insemnele militari, si asia se porceda in contra inamicului seu. — Deci chiamandu elu la sene pre Episcopii crestini, si spunendule ac'asta viziune, dupa ce dein espunerea acelor'a a intielesu cumca cine e acel'a, care i-s'a aratatu lui in visu, si c'ata putere are credenti'a lui Is. Chr. Filiiului lui D. diu, numai de c'atu a facutu a se ploni ce i-s'a mandatu, si asia ostenduse in contra lui Masentiu l'a invinsu in a. 312. inpreunandu tota imperati'a apusana sub sceptrulu seu.

Deintru ac'asta invingere cunoscundu elu m'na cea d. diedea, carea i-a statu intru ajutoriu, nemicu s'a mai indoitu a crede intr'insulu, si a sprigini credenti'a lui Chr. c'a sengura mantuitoria, ajutandu latirea ei preste totu loculu, caci intru acelasi anu, in carele a invinsu pre Masentiu, in cuintielegere cu Liciniu imperatoriulu dela resaritu a datu unu Decretu, prein care se faculteza crestiniil a predic'a libere evangeliulu. Era dupa ce Liciniu nu numai pre crestini a inceputu ai persecuta, ci si in contra lui Constantinu afine-seu s'ar il redicatu cu belu, invingunduse de catra acest'a de doue ori, si ucidienduse, Constantinu acum c'a senguru imperatoriu preste tota imperati'a romana a datu in a. 324. altu Decretu, prein care sengura relegiunea crestina se publica de buna, si nu numai se apera predicarea ei, ci si ministrii beserecesci se dot'za cu venituri frumose; se scutescu de contributiune, si

de portarea greutatiloru publice; se redica beserece noue, si multe de ale paganiloru se stramuta in crestine; se opresce cultu idololatriei, era relegiunei crestine i-se dau mai multe privilegia; Episcopiloru li-se da putere a judeca si cause civili, candu cineva ar voli mai bucuros a fi judecatu de Eppu, decatu de Judele civile. Prin aceste si alte mai multe midiloce in favorea crestiniloru dispuse, s'a a adansu lucrulu acolò, c'atu sub Imp. Constantinu relegiunea crestina, s'a facutu domnitoria in imperati'a romana. — Filii lui Constantinu prcum si ceilalti urmatori ai lui, afora de apostat'a Julianu si de arianulu Valente toti, mai alesu: Valentinianu, Gratianu si Teodosiu M. aratanduse cu acel'asi zelu intru sterpirea idololatriei, si in latirea credentiei celei adeverate, — au facutu c'a mai pre urma numai ac'est'a se se rocunosca de buna si mantuitoria.

§. 53. Starea credentiei Romaniloru dein Dacia noua si vechia, in periodulu acest'a.

Cumca in periodulu acest'a si Romanii stramutati de Aurelianu in Mesi'a seu Dacia noua, carii au fostu mai remasu in religiunea pagana, sau intorsu mai cu de adensulu la credenti'a lui Cristosu, ne convingemu de acolo, caci de o parte crestiniil de aici si sub imperatorii pagani erau mai scutiti de persecutiune, de c'atu cei dela Nicomedia si dein partile Italiei si ale Galliei, era de alta parte imperatorii crestini fiendu mai cu mare grige pentru intorcerea loru, de c'atu a altoru popora, — nu e indoiela c'a si ei cu

glotele întregi au primitu evangeliulu, dar' și date istorice avemu despre întorcerea Romaniloru de aici la credentia, căci in sec. IV. Eppulu dela Martianopole dein provinci'a Daciei se află facia la sinodulu generalé dela Nicea dein a 325. Er cumca in sec. V. s'au redicatu mai multe episcopate in Dacia noua, cunoscemu dein epistula sinodului adunatu, in Mesia de diosu in a. 458 prein carea facunduse insciéntiare imperatoriului Leone despre uciderea lui Protetiu Eppulu dela Alesandria, aceea a fostu de mai multi Eppi suscrisa.

Asemenea ne convingemu despre întorcerea Romaniloru dein Dacia vechia de Aurelianu parasita, căci de s'a si tîenutu Dacia pana la un tîmpu, sub domnirea Gotiloru, totusi decatra acesti barbari neci o pedeca se punca, ca se nuse latiesca intre Romani credentia crestina; era dupa ce Constanțiu M. invingundu pre Goti, Dacia era o ar fi intrupatu cu imperati'a Romana, precum neau lasatu scrisu Socrate in Istoria sa L. I. c. 18. si Juliamu apostata in cartea despre Cesari; nu ne indoimn ca acelu Imperatoriu crestinu, carele lu cră cu un zelu mare ca tote poporale imperiului se se aduca la credenti'a lui Christosu, pentru Romani si mai mare grige a portatu, ca se se latiesca intre densii, si se se intarésca credenti'a cea adeverata, dela a carei marturisire nece prein invasiunea genteloru barbere a Uniloru, Gepidiloru, Avariloru s. a. in Dacia, s'au inpedecatu, căci aceste gente barbare mai multu erau ingrigate de rapirea averiloru poporaloru, de catu se inpedece pre cineva dela credenti'a, nece cetim se fia patemitu crestinii persecutiune pentru cre-

dentia dela acesti barbari, dela carli de si nu tota Dacia, totusi o mare parte a ei cuprendienduse de Justinianu, precum ne convingemu dein Novella 11. a acestui Imperatoriu e de a crede, ca Romanii dein Romania, Moldavia, Transilvania, si Banatu au fostu toti crestini, căci acestu Imperatoriu ca unu zelosu pentru credenti'a cea adeverata, cu tota puterea a lucratu, ca crestinitatea se se intarésca si intre Romanii dein Dacia vechia prin sene cuprensa, carea n'a fostu alt'a fara tîenutulu de lenga Dunare, carele e in contra cu Daci'a Ripense in carele a fostu cetatea Srove, precum arata Procopiu in cartea IV despre edific. lui Justinianu, si acela n'a fostu altulu, fara provinciele mai susu insemnate. — vedi Petru Major J. B. cap. I. §. 3. si 4.

§. 54. Intorcerea poporaloru celoru barbare la credentia.

De si invasiunile barbariloru in provinciile romane au fostu stricatorie, pentru Imperiu, totusi au avutu si acelu bunu efectu căci prein acele li s'a deschisu calea de acunosce si aprimi relegiunea crestina. Acest'a s'a templat mai antaiu Gotiloru celoru dela Dunare, carii ca cei mai aproape vecini ai Romaniloru facundu mai dese incursiuni in imperati'a romana, si intre alte rapiri ducundu cu sene si o multime de crestini, impreuna cu Preuti si Eppi, dela acestia se invetiau credenti'a, se indulceau de dens'a, si priminduo intr'unu numeru ca acela se întorceau, catu la sinodulu dela Nicea au potutu tramite Eppi dein senulu seu; in se durere ca acestia in-

vinsi de Valente, dupa voli'a acestuia sau facutu ariani

Armenii inca in periodulu trecutü adusi la ceva cunoscentia a religiunei crestine, in periodulu acest'a prein Gregoriu luminumulu sau depresu mai cu fundamenu in principiale relegiunei crestine, cãci petrecundu acest'a in curtea regelui Tiridate, si convingundulu despre adeverulu evangeliului, nunumai pre rege l'a adusu la credentia, ci si in poporu a semenatu cu mare fructu sementia adeverului.

Dein Armeni'a a trecutü prein comerciu credenti'a la Persiani carii si mai tare sau intaritu intr'ins'a, dupa legatur'a de amicitia, carea a facut'o regele Ioru Sapore cu Constantinu, M, cãci prein scrisorile acestuia s'au indulcitu de bunatatea religiunei crestine.

Iberii cei dein Georgia asiatica s'au intorsu la credentia prein conlucurarea unei femene prene se la ei, carea prein fierbentea sa rogatiune meruendu dela D.dieu insanatosiarea unui pruncu bolnavu al Regelui, parte prein fapt'a acest'a extraordinaria, parte prein viati'a sa cea cuviosa facunduse placuta si ascultata, antãiu pre rege cu tota cas'a lui, dupa aceea pre poporu la adusu la credentia.

In Etiopia Frumentiu cu socii sei cu atata sporiu au predicatu evangeliu in seculu IV. in cãtu dupa rogarea Ioru, acelasi Frumentiu li sau datu si Eppu de S. Atanasiu Eppulu Alesandriei. La apusu In sec V. acele popora barbare care dein derimat'a Imperatia romana s'au redicatu Regate noue precum Alanii, Herulii, Visigotii, Svevii, Lombardii s.a. inca au pri-

mitu credentia, inse mai tote dupa principiale lui Ariu, si numai mai târdiu s'au adusu la ortodosia.

Alte popora primiau evangeliulu dein pervasiune, cã D. dieulu Romaniloru ar fi mai potente de ale dã ajutoriu in contra inamiciloru, de cãtu d. dieii Genteloru. Asia Burgundii asupriti tare de Avari, numai cã se fia ajutati de D.dieulu crestiniloru contra acestoru inimici, sau intorsu la credentia, precum serie Socrate H. E. L. VII cap. 30.

Asemenea indemnu a plecatu pre Clodoveu regele Franciloru a primi relegiunea crestina, la carea fara folosu s'a nevoitu regin'a Clotilda al aduce, cãci nu fü ascultata, era invinsu de Alanii in belulu cu ei avutu, a facutu votu, cã de va fi intru al doile belu in contra acelorasi inimici ajutatu de Christosu, va primi credenti'a, care asi urmatu, cãci invingundu intru al doile belu pre Alami, s'a botezatu de Remigiu Eppulu Remului, pre care Iau urmatu si poporulu Franciloru. Era dein Franci'a prin acelasi Remigiu sau latitu evangeliu in tote partile apusului.

In Hibernia antãiu predicatoriu al evangeliului a fostu Patriciu, carele intemeliandu episcopi'a Armanaculu, a facutu a se statori credentia intru acea provincia.

Pre regele Cantilului Ethelbertu in Britania, regina Bertha fiendu ea crestina l'a plecatu la credentia, in carea cã de plenu se se deprenda, Gregoriu M. Pap'a dela Roma a tramisu unu prentu Augustinu numitu, carele ajutatu de regin'a antãiu pre rege, dupa aceea cu ajutoriulu a 40 calugari misiunari cu acea norocire a adusu to-

tu poporul la credentia, câtu dupa aceea Hibernia si Britania sau facutu scola crestinatatei, de in carea mai multi barbati cu zelu, cá atâti Apli tramisistr abateau prein Germania, si partile septentrionali ale Europei, aducundu mai multe popora barbare sub jugulu lui Christosu, precum pre Turingii. pre Frisi, pre Boiari, pre Bohemi, pre Hasi, pre Sasi, s. a.

La resaritu au lucratu multu Nestorianii in predicarea evangeliului, carii strabatendu prein Siria, Persia, India, pana si la China, cu atat'a sporiu au latitu credentia dupa principiale loru, câtu afora de multi Eppi, si Patriarchu diferitu de celu ortodosu siau alesu pentru sect'a sa.

Cumca si dein Judei multi au primitu in periodulu acesta evangeliulu la resaritu prein midilocirea imperatoriuului Justinianu, la apusu prein regii Franciei si a Ispaniei neau lasatu insemnatu Procopiu despre zid. lui Justin. L. VI c. 2. si Gregoriu Turoneanu in Ist. Franc. L. c. 17. Inse cumca multi si prein midiloce silite sau plecatu a primi credentia, au aratatu urmarile, cáci multi scapandu de violentia, éra se intornau la relegiunea loru cea vechia.

§. 55. Persecutiunile Crestiniloru in periodulu acest'a.

Latirea crestinatatei s'a impiedecatu multu si in periodulu acest'a prein calumniile filosofiloru pagani respandite in contra relegiunei crestinesci, si prein persecutiunile imperatoriuului redicate in contra ei; cáci filosofii batjocorindu legea crestina, si semenandu mentiuni in poporu:

cumca pentru parasirea d. dieiloru de mainainte, si trecerea la credenti'a lui Chr. ar tramite acum d. dieei cei vetemati maimulte rele si nevoi, in mai mare mesura pre omeni, — midilociau cá multi se nu primesca legea crestina, seu primita éra se o lapede; éra imperatoriuului prein persecutiunile cele crancene se nevoiau cu totulu a o sterge. — De acésta sorte au fostu:

1. Persecutiunea lui Julianu Imp. nepotu de frate lui Constantinu, M. antáiu crestinu éra dupa ce s'a facutu imperatoriu, parte de in ura catra famili'a lui Constantinu carea ucisese pre tata-lu seu si pre fratii lui, parte amagitu de filosofii pagani, a lapedatu credenti'a crestinesca, si facunduse paganu, batjocoriá pre crestini numindui Galilei, privilegiale de imperatoriuului cei mai de inainte date crestiniloru, mai alesu clericiloru le nemiciá dandule popiloru pagani; despoliandu beserecele crestine de avutii, cu acele inavutiá pre cele pagane dein cauza cá crestiniloru se demanda seraci'a; — mai incolo pre crestini-i opriá se nu invetie la scola, ca se nuaiba aparatori, — fara de aceea crestinii erau opriti de a acusá pre cineva la judecatoria, ér pre crestini ori cine-i potea acusá. Cá se faca mentinosa profeti'a lui Chr. despre metern'a respire a beserecei Jerusalimului, a datu potere Judeiloru, ca se-si redice éra beserec'a, inse unu cutremuru de pamentu infricosiatu si globuri de focu cu sunetu inffloratoriu aruncate dein fundamentulu sapatu imprastiáandu pre lucratoriuului, au aratatu a fi adeverala profeti'a lui Christosu. Mai pre urma, de si elu n'a datu nici un mandatu de persecutiune in contra crestiniloru, totusi ne oprindu

1.592

pre pagani dela persecutiunea loru, dela acestia multe au avutu crestinii de a patemi. Inse si Julianu si-a luat pedeps'a faradelegiloru sale, cãci in belulu avutu cu persii sagetatu in coste de morte, aruncandusi sangele culesu cu dirépt'a de in rana spre ceru cu aceste cuvente calumniatorie: Ai invinsu Galileei! a peritu in a. 363. dupa ce abia un anu si diuinetate ar fi imperatitu.

2. Alta persecutiune s'a redicatu in contra crestineloru in Persia, carea s'a atitiatu prein necumpetatulu zelu alui Abda eppului dein Susa. Acest'a stricandu beserec'a pagana inchinata Focului, si neci dupa demandarea regelui Isdegarde renovanduo, nu numai elu insusi, ci si crestinii fora destenctiune s'au ucisu, si beserecele loru s'au derimatu spre totalea ruinare a relegiunei crestine. Si cu tote cã turburarea acestui rege s'a vediutu ase asiediã pana la unu tempu, totusi filiulu si urmatoriulu lui Warrane, parte prein Magii persianii atitiatu, parte dein ura catra Romani, cu carii avea ase luptã, cu mai mare crudime a lucratu in contra crestineloru, carii prein cele mai infortorie patemi au trecut de in viatia. — Cu multu mai crancena a fostu turbarea lui Cosroe in contra crestineloru, pre carii cu nespuse torture ucidiendui, nu s'a rusinatu a dice cã elu nu intru atãta in contra Romaniloru, catu in contra D. dieului crestineloru se ostesce, nece a incetatu crudimea acestui rege, pana candu invinsu de Eracliu imperatoriulu Constantinopolei, a fostu nevoitu a se supune cu totulu voliei imperatoriului, si indetoritu nu numai a incetã dela persecutiunea crestineloru, ci si crucea lui Chr. rapita de mai Marii lui dein Jerusalimu a o reintorce, carea

apoi imperat. Eracliu cu mare pompa o a dusu in Jerusalimu.

3. Aseminea persecutiune s'a atitiatu in contra crestineloru in Britania prein Anglo-Sasii, carii dupa ce si-au supusu siesi acésta tiéra in a. 449. cu arme si cu focu au voitu a sterpi relegiunea crestina deintru ins'a, pre popi ucidiendui la altaria, pre episcopi sugrumandui, pre crestini cu totu feliulu de torture in alta vietia tramitiendui, — s'au nevoitu spre totalea sterpire a cultului ddiescu, dupa cum marturisesce Prosperu in croniculu seu;

4. Cumca aseminea crudimi a implenitu Atila regele Uniloru in 451. in Galia si Italia scimu dein croniculu aceluiași Prosperu; inse cumca aceste crudimi nu intru atãt'a pentru relegiune, in-cãtu pentru a rapì bunurile crestineloru s'au facutu, neconvingemu dein firea ceca rapitoria a acestui poporu.

5. Nu mai usiora erã asuprirea ortodosiloru suferita dela Ariani, cãci tacundu asupririle cauate de catra imperatorii Constantiu si Valente episcopiloru ortodosi, care la locul seu mai pre largu se voru pomeni, aci numai persecutiunea dein Africa sternita prein arianulu Gensericu regele Vandaliloru in a. 473. in contra ortodosiloru o pomenimu. Cãci acestu omu foradelege spre sterpirea relegiunei ortodose si intarirea celei ariane, pre episcopii ortodosi, jãfuindui de tote, séu-i esilã séu incarcati pre nãi stricate, i-dimitea in mare, spre a se sorbi de valurile apei. Beserecele ortodosiloru le dá Arianiloru, bunurile besericesci le confiscã pre sema Fiscului, si carii se inprotiviau ordenatiuniloru lui, cu amare torture se

ucideau. Lui Genseriku i-a urmatu fliulu seu Hunericu in tiranire, acarui furia intendiunduse preste tota Africa, a produsu o multime de marturi, precum ne a lasatu insemnatu Prosperu in croniculu seu.

§. 56. Sect'a Mohamedana.

De si multu au impiedecatu latirea relegiunei crestine persecutiunile mai susu insemnate, totusi neci una a adusu atâta stricatiune crestinata-tei cá sect'a Mohamedana.

Urditoriulu acestei a fostu Mohamedu nascutu la a. 571 in Mecca cetatea Arabiei dein parenti seraci, lipsitu de parenti inca in prunci'a sa, ne avendu alte midiloce spre asi sustiené viati'a a intreprensu negutiatori'a, spre care scopu facundu mai multe caletorie, mai pre urma s'a asediatu in Damascu la o vedua avuta anume Cadijah, mai antaiu cá portatoriu de grige preste averile ei, dupa aceea primindulu cá barbatu. Unde vediunduse in tota indestularea, plenu de fantasia pre la a. 612. in dilele lui Eracliu imperatoriulu si-a propusu, cá se sterpésca de intru aisei relegiunea pagana, si se produca o relegiune nova mai perfecta de catu cea judaica si cea crestina, cari le a cunoscutu in caletoriele sale; si cá mai usioru se si pota ajunge scopulu seu, antaiu pre mulierea-sa, dupa aceea pre amicii si cunoscutii sei i-a insielatu a crede, cá elu ar fi tramisu dela Ddiu spre a indereptá relegiunea Arabiloru, Judeiloru, si a Crestiniloru, si spre intarirea diselor sale nu se rusiná a dice cumca in bola epilepsiei (stropsiei) carea adeseori-lu cuprende lu-invétia Gabriel archangelulu cese lucre.

Cu momele ca aceste Mohamedu ajutatu de muliere si de amicii sei, a adusu pana acoló lucrurulu, cátu multi dein Mecca unde incepú a invetiá primindui invetiaturele s'au lipitu de densulu, éra partea cea mai mare mai alesu Corischitii nu numai cá nu l'au crediutu, dar' cá pre unu impostor (insielatoriu) l'au si alungatu dein cetatea loru, deunde debuindu se fuga cu ai sei, s'a trasu la Tatraba seu Medina (alta cetate a Arabiei), si acésta fuga alui Mohamedu e tempulu celu mai insemnatu al Mohamedaniloru, dela carea-si numera annii sei, si o numescu Egira.

In Medina fiendu mai bene primitu si ajutatu acum nu cu blandetie, ci cu amenintiári, si cupoterea arneloru a inceputu asi lati invetiatur'a sa, cu carea atat'a a strabatutu, cátu in a. al 629-le al Egirei cuprendiendu Mecca, si stricandu idoliu, acésta cetate o a intocmitu ca un locu centrale al relegiunei sale, deunde pana astadi o tienu Mohamedanii cá un locu de sântire. De aci nu numai celelalte triburi ale Arabiei, ci si vecinele provincie le a supusu cu armele in a. 11. al Egirei, si in al 63-le annu al vietiei sale s'a stensu.

Invetiatur'a lui Mohamedu culésa dein tote relegiunile in caletoriele sale, si cuprense in cartea numita Coranu, se imparte in cele de credentia tienatorie, si in preceptele morali.—Cele de credentia tienatorie sunt urmatoriele:

1. Numai un Domnedieu este, pre carele al reveri si onorá toti omenii sunt detori.

2. Domnedieu mai de multe ori a tramisu solii seu profetii sei pr. pre Abraam, pre Moise si pre Isusu, cá se invetie pre omeni calea adeverului, deintre carii celu mai alesu profetu a fo-

stu Isusu nascutu dein vergur'a Maria; linse fiendu ca invetiatur'a lui Isusu s'a schimositu prein reutatea omeniloru, de aci s'a tramisu Mohamedu, cá celu mai mare intre profeti, si de Christosu apromisu spre indereptarea relegiunei stricate.

3. Domnedieu e gubernatoriulu lumei cu a deveratu, inse templările omeniloru asia sunt supuse fatului (ursitei), câtu acele nece se potu prevedé, nece impiedecá.

4. Domnedieu in gubernarea lumei se ajuta prein angeri, carii sunt spirite cu trupuri subtiri invescute.

5. Omenii voru inviá, si cei derepti voru trece preste o punte angusta, cá firulu perului in paradisu (raiu), si acolo cu totu felulu de voluptati trupesci se voru desfatá; éra peccatosii si cei necredentiosi se voru lapedá de pre punte in iadulu celu mai de diosu, unde in seculi se voru torturá.

Preceptele morali se reduou la urmato-riele: 1. Rogatiunea ca fundamentulu relegiunei se prescrie de 5 ori pre di, dupa spalarea trupulu, cu faci'a contra Mecca.

2. Postulu se demanda ase tiené stensu in tota lun'a lui Ramadanu, in carea s'a datu Coranulu dein ceru.

3. A se impartí meserecordia (milostenia), dein cele pre dereptu cástigate, intre cei seraci, rusinosi, si taenti.

4. Fiesce care Mohamedanu se indetoresce a face bateru o data in viati'a sa caletoria la Mecca.

5. Carnea de rimatorin, de animáli sufocate, vinulu, usiur'a, si joculu cu sortile sunt totudéna oprite.

6. Poligami'a seu tienerea a mai multoru mulieri séu tiitorie, precum si rapirile, si ori ce prein ostire s'ar poté castigá, Mohamedaniloru nu sunt oprite.

Carii primescu relegiunea acést'a se numescu Moslemimi, si numai prein taliarea inpregiuru se arata a fi marturisorii ei.

Cumca acésta secta a causatu cea mai mare stricatiune relegiunei crestinesci nu e indoieia, scienduse dein istoria, cumca provincie intregi, parte pentru concesiuinea celoru placute semtiriloru, parte pentru promisiunea desfatariloru trupesci dupa morte; éra mai multu prein poterea armeloru retragunduse dela credenti'a cea a deverata, s'au adusu la moslemismu.

CAPU. II.

Jerarchia seu gubernarea Beserecei.

§. 57. Primatulu Episcopului Romanu recunoscutu in genere.

Precum poterea apostoliloru a trecut la urmatorii episcopi, asia si primatulu lui Petru a trecut la acél'a episcopu, carele i-a urmatu lui in deregatoria; cá-ci prerogativ'a primatiale pentru tienerea uniunei in Besereca fiendu data lui Petru, cá acea uniune dea porurea se tiena a debuitu se treca si la urmatoriulu lui, carele n'a fostu altulu de catu Episcopulu Romei, carele a urmatu lui Petru in episcopatulu de elu fundatu, si cu martiriu incununatu.

Primatul Episcopului Romei, si parentii, si sinodele, si imperatorii acestui Periođu l'au recunoscutu. Asia de intre parenti: S. Basiliu in cuventarea sa despre judeciulu lui Ddieu, pre Petru-lu numesce fericitu pentru că de intre toti apostolii, lui is'au datu chiaiele Imperatiei Cerului. — S. Greg. Nazianzenulu in viati'a sa doue luminări a lumii cunosce: pre Rom'a cea vechia si cea noua, dar' pre cea de antăia o numesce presedentele universului. — S. Joane Crisostomu in Omili'a V. despre penitentia dice că „Chr. pre Petru dupa cadere redicându-lu l'a pusu pastoriu preste tota lumea.“ — S. Atanasiu in Epla catra Pap'a Felice dice: „Pentru aceea sunteti Voi, că si cei mainainte de Voi apostoli, barbati asiediati de Domnulu in cea mai inalta culme, si aveti incredentiata grigea toturoru Besereceloru, că noue celoru asupriti se ne fiti de ajutoriu.“ — S. Jeronimu in contra lui Jovinianu c. 14. dice: „Unulu dein 12. se alege că punendu-se capu Beserecei se se incungiure desbinările“. Totu intru acestu tipu vorbescu si alti parenti greci si latini. — Acésta antianitate a Episcopului Romanu o recunosc si sinodele. Asia sinodulu dela Nicea in Can. 6 dice ca: „Beserec'a Romei totudeauna a avutu primatul.“ Sinodulu dela Constantinopole 1. Can. 2. otarindu că episcopulu Constantinopoletanu se aiba al doile locu dupa celu dela Roma, recunosc primatul acestuia. In sinodulu dela Calcedon artie. 16. se dice: „Socotimu ca primatul, si onorea cea maimare se cuvene dupa ca-

none Archiepiscopului Romei vechi;“ acestu canonu se intaresce si in sinodulu dela Trula in can. 36. Éra in cătu au recunoscutu sinodele primatul Episcopului Romei mai lamaritu se vede dein can. 3. 4. si 5. a sinodului dela Sardica in carele se decide: că episcopulu depusu de sinodu se pota recurge la Pontificele Romănu, că acel'a se judece de a fostu derépta, seu nederépta depunerea lui, si asia se-i dé de va fi de lipse alti judecatori. Avemu si esemple de acestu feliu de recursu: asia S. Atanasiu asupritu de Ariania recursu la Juliu, S. Joane Chrisostomu asupritu de Teofilu alesandranulu la Inocentiu Eppii romani, spre a se aperi in causele loru cele derepte. Insusi imperatorii pr. Valentinianu, Justinianu si altii: Beserec'a Romei o numescu: „capu crestinatei.“ — S'au nevoitu cu adevratu Episcopii Constantinopolei a se redică prein ajutoriulu unor imperatori de asupra Episcopului Romei precum a facutu Joane Postelniculu ajutat de Mauritiu imperatoriulu; inse prein Foca urmatoriulu lui Mauritiu se restringe a se numi: „episcopu ecumenicu“ seu atota lumea, pentruca apostolicesculu Scaunu al fericitului Petru, adeca Beserec'a Romei, „e capu toturoru Besereceloru“. Nece e indoiela dara ca in periodulu acesta a fostu de toti recunoscutu primatul Episcopului dela Roma, carele spre sustinerea uniunei - si tramitea solii sei prein provincie, seu - si asiediá Vicari, prein carii se informá despre cele ce se intemplau in locuri mai departate, si se indepleniau ordenatiunile primatiali, seu patriarchali ale Episcopului Romei. — Pre lenga tota védi'a si poterea ce o avea Episcopulu Romei că

Primăte a tota Beserec'a, totuși în sfer'a civile și elu eră supusu imperatoriloru nu numai celoru de la Roma, ci și celoru dela Constantinopole, după ce s'a supusu loru Italia prein Justinianu imperatoriu; era după ce Itali'a a scapatu de sub domnia Greciloru, și s'a supusu Franciloru, acestora erau supusi și detori cu ascultare și Eppii Romei, carora nu numai le a fostu spre stricare acésta supunere, ci încă le a folositu, căci de o parte erau aperiți de inimiți de câte ori cerea debuint'a, de alta parte fiindu îndiestrati cu mosie mari, și cu ducatori întregi, precum a fostu ducatul Ravenei donatu de Pipinu, — se întăreau în putere, carea pre încetu crescundu, mai pre urma s'a redicatu la cea mai mare culme, așa câtu și de imperatori și de regi eră respectata.

§. 58. Patriarhii întăriti de Sinode.

După Pontificele Romanu recunoscutu de capu a tota Beserec'a, și cu onorea și cu puterea au fostu mai mari în Jerarhia beserecesca Patriarhii, seu parentii cei de antăi. La acésta culme încă în periodulu trecut s'a redicatu Eppulu Romei, Alesandriei, și Antiochiei, pre carii în periodulu acésta și sinodulu dela Nicea în can. 6. i-întăresce, și întăderea puterii fiacaruia i-o marginesce. Contra acesti trei s'a alăturatu mai tardiu Constantinopolitanulu, și Ierusalimeanulu, de între carii celu de antăi, fiindu mai înainte supusu Metropolitulu dela Jeraclia, în sinodulu I. dela Constantinopole meruesce prein întăderea imperatoriu, a se onora cu loculu celu de antăi de ședere după Eppulu Ro-

mei; care înse cu a césta onore gola ne'ndestulinduse, ci și putere preste diecesele Pontulu, Asiei și Traciei șesi luandusi, s'a întăritu întru aceeași jurisdicțiune în sinodulu ecumenicu al IV. dela Calcedona, cu aceea adăugere că se aiba loculu al doile după Eppulu Romei, care Canonu înse Eppulu Romei neci odată nu l'a recunoscutu, nici l'a întăritu, ba tocma i-a contradis, totuși prein usulu Beserecei se vede e se fi primitu. — Asisderea Eppulu Ierusalimulu supusu mai înainte Metropolitulu Neo-Cesariei, în sinodulu dela Nicea prein can. 7. meruesce că se fia scapatu de sub puterea Metropolitulu, înse elu ne îndestulitu cu aceea, ci de o parte judecandu, că beserec'a Ierusalimulu, că de apostoli fundata, de Constantin M. renovata, are o mai mare vedea și putere, de alta parte știendu cumca Metropolitulu e plecatu spre Ariani, — a începutu a-și întăd puterea preste tota Palestina, în carea și sinodulu al IV-le dela Calcedona l'a întăritu, că se se numere și elu întru al cincile locu între Patriarhi.

După sinodulu dela Calcedona dara s'au vedutu 5 Patriarhi asediați: romanulu, constantinopolitanulu, alesandrineanulu, antiocheanulu, și ierusalimeanulu. Înse se aflau beserece, care nici unuia dein însemnății Patriarhi erau supuse, precum era beserec'a dela Cartagena, dein Gallia, Germania, Persia, India, care se guvernau prein Metropolitii șei fără nece o aternare dela vre unu Patriarhu.

Drepturile Patriarhiloru erau: I. Se ordeneze pre totii Metropolitii diecesei sale, seu candu pentru departare s'ar lasa dela vecinulu Me-

ropolitu a se ordená, totusi confirmarea numai dela Patriarchu se se meruésca 2. Se adune pre Metropolitii diecesei sale la sinodu, si se tiená presidenti'a intru acel'a. 3. Se primesca apelatiunile dela scaunulu metropolitanu, si se pedepseasca pre cei vinovati. 4. Se priveghieze cá in tota diecesea se se tiená disciplin'a canonica, si datenele cele beserecesci.

§. 59. Metropolitii asisderea.

Metropoliți se numescu a cei Episcopi, carii aveau residentia in cetatea cea mai de frunte a unei provincie, intariti cu putere preste toti Episcopii de acea provincia tienatori. Acésta putere precum s'a aretatu in periodulu de antáiu, numai dein datena s'a adausu Metropolitilor; de una parte cá — pentru credenti'a dela cetatile cele mari la locurile cele mai mici semenata — aceste se socoteau cá nesce filie a acelor'a, de alta parte cá — spre otarírea multoru lucruri necesarie, si compunerea certeloru debuindu a se tiené sinode, si acele tienenduse in cetatile cele mai mari sub presidenti'a Episcopului locale — de aci pre incetu a crescutu puterea acestor'a preste ceilalti Episcopi ai provinciei, carea dupa aceea si prein canonele sinodeloru (dela Laodicea can. 12, si dela Nicea can. 4.) intru acestu tipu fiendu intarita, cá fara scirea Metropolitilor, nece Episcopii se nu se ordeneze, nece altceva mai mare lucru se nu se efeptueze, — de a ci preste mesura a crescutu puterea lor.

Poterea Metropolitilor erá: 1. A ordená pre Episcopii sufraganei si ai intarí. 2. A aduná si

nodu provinciale, si intru acel'a a tiené presidiulu 3. A judecá si a pedepsi in sinode pre episcopi, aflanduse vinovati. 4. A primí apelatiunea dela clerulu de diosu, si a judecá cauzele apelate. 5. A visitá beserecele provinciali. 6. A dá carte de licentia episcopiloru spre a peregriná a fara dein diecesea lor.

§. 60. Puterea Episcopiloru inca a crescutu.

Dupa ce relegiunea crestinesca dela Constantinu M. in coce ar' fi strabatutu in curtile imperatoriloru, firesce cá si puterea si védi'a Eppiloru si a tota preutimea a crescutu. Cá-ci precum de catra Constantinu, asia de'catra urmatorii lui dein respectulu relegiunei, nu numai s'au indiestratu cu venituri indestulitorie, ci si diverse derepturi aduicatorie de vedea, si privilegia au meritu. Asia — erau scutiti de a portá deregatorie publice, de a fi supusi judecatiloru civili, de a plati unele datiuni, beserecele cá locuri sante aveau privilegiu, cátu ori ce facatoriu de rele s'ar fi trasu acoló, fora voli'a Eppului nu se potea trage cu puterea afora, care lucru inca multu sierbiá spre redicarea vedi-ei preutiesci. Mai incoló dein tempurile trecute fiendu crestinií dodati a incungiurá preiudecatorii pagani, si asi aduce inaintea Eppiloru certele sale spre ale compune, carea datena si prein imperatorii crestini intarinduse, — a urmatu, cá védi'a Eppiloru acum si cá judeci ordenari in cauzele cele civili cunoscuti, intr'atata s'a redicatu, cátu si insusi imperatorii in multe cauze cereau, si urmau svatulu lor.

La apusu si mai multe cause ajutau creșterea puterii Eppiloru, căci regii natiunilor barbare, carii au impartitu Imperiulu romanu intre sene, adusi acum la credentia, ne fiindule cunoscute legile locului, neci avendu in seculari atăta incredentiare, căta in preuti, — indebuintiau pre Eppi la totu feliulu de deregatorie civili, precum si in adunarile publice svatulu loru lu primiau mai bucurosi, de cătu al mireniloru, loru-si incredentiau creșterea prunciloru sei, si intru resplata servitiului cu indestulare portatu, le daruiau bunuri cumpanitorie, care apoi Eppii si cu anătema le sperau in contra invasiunei inimiciloru sei, meruindu dela regi că cu anatema se se inpreune si pedepse trupesci. — Care tote erau că atătea midiloce spre a redică autoritatea Eppiloru, carea si prein acea s'a maritu multu, căci acum regii numai prein Eppi se incoronau, si subt acestu singuru respectu inca se dá mare onore Eppiloru de catra toti.

§. 61. Chor-episcopii, Archi-presbiterii, si Archi-diaconii.

La inceputu singuru Eppulu fiindu pastoriu credentiosiloru elu le impleniá si lipsele loru, numai acele lucruri incredentiandule preutiloru, care pentru multimea ocupatiuniloru sale nu le putea elu impleni. Latinduse si in afora de cetati credenti'a spre inplenirea celoru ddieesci, la locuri mai departate tramiteau Eppii dein senatulu celu aveau lenga sene, unulu seu mai multi preuti, carii inplenindu functiunile éra se inturnau acasa; éra dupa ce s'ar fi inmultitu crestinii, au fo-

stu siliti Eppii, fieste carui poporu ai dá parochu diferitu, si că parochie se le tiena in legatura si subt ascultarea Eppului, se impartiau in mai multe Districte, si fiasce carui Districtu i-se dá un portatoriu de grige, precum erau:

1. Chor-episcopii, adeca episcopii rurali spre acelu scopu dispusi, că se visiteze parochie-, le rurali, si despre tote se faca relatiune Eppului, nece aveau libertate a ispravi ceva lucru mai de însemnatu fora scirea lui; dar pre incetu la atăta sau redicatu, cătu voliau ase face Eppului asemenea, deaci acia inceputu prein canonele sinodeloru a lise restrengere puterea, éra mai pre urma fiindu ca ei au remasu totu audaci, si prejudeciosi Eppiloru—s'au si stersu cu totulu, asia cătu in secululu 11. nece pomenirea leau mai remasu.

2. Archi-presbiterii seu Protopopii erau de doue feluri: Unii ca tedrali lenga catedr'a Eppului spre aceea dispusi, că fiindu Eppulu impiedecatu in loculu lui se sierbésca cele sante, se invigileze dupa viati'a, si ministeriulu preutiloru, se porte grige de tote ce se tienu de beserec'a catedrale. Acestia se dispuneau dupa cumu erau mai betrani cu chierotonirea.—Altii districtuali in districturi seu decanaturi dispusi, că se previgileze preste parochi si preste beserece, carii fiindu de lipse tieneau adunari cu preutii decanatului sub presidiulu seu, visitau parochie, introduceau pre parochii cei noi in parochie sale, sierbiau celoru morti funebrele, si tramiteau colate Eppului. Acestia se alegau prein preutii tractului, si se confirmau prein Eppulu.

3. Archi-diaconii că cei antai intre diaconi dispusi spre a asistá Eppului in functiu-

nile cele sante, a examiná pre cei ce erau de ordenatu (chierotonitu), ai presentá Eppului si a dá marturisire despre demnitatea lor; a invigilá preste Clerulu celu dein laintru, si dein afora, a visitá parochiele tractului seu, a judecá cauzele parochiloru, de aci aveau Forulu seu propriu (scaunu de judecata), 'in care poteau si censurá seu decide pedepsa beserecésca. Inse pre incetu sumetinduse, si redicanduse la aceea potere, câtu nu numai preutiloru, ci si Eppiloru sar'fi facutu spre ingreunare, de aci in apusu mai cu totulu s'au sterusu, trecundu poterea loru la Archi-presbíteri, s'au Decani; éra in beserec'a resaritului pana astadi si-tienu poterea si Forulu seu, care inse nu Diaconii ci Preutii o posedu.

§. 62. Primirea la Statulu preutiei.

Vechi'a datena cá Epii se se alega de catra Cleru si poporu in adunarea Eppiloru provinciali, si se se confirmeze de catra Metropolitulu s'a intaritu si prein can. 4. al Sinodului dela Nicea, unde se prescrie cá Eppulu de catra toti Epii provinciei, seu candu aceea nu s'ar poté, bateru de catra trei de facia, si de catra ceialalti in scri-su priminduse vocea loru, sese aléga, si prein Metropolitu se se confirmeze. Asemenea sinodulu IV. dela Cartagena can. 1. decide: cá alegerea se se faca cu inpreuna intielegerea clerului si a poporului in sinodulu provinciale subt presidiulu Metropolitului. Inse fienduca poporulu de multe ori facea turburári, si a uneori mai alesu in tempulu Arianiloru, si a Donatistiloru alegea si eretici la episcopia, — de aci poporulu ordenariu pre in-

cetu s'a scosu dela alegere, suferinduse numai capii, si cei mai onoratori ai poporului. — Cumca si Imperatorii au avutu influentia in alegerea Eppiloru avemu esemplu in Gregoriu Nazianzenulu pre carele Teodosiu I. Pa denumitu Episcopu la Constantinopole, si lasanduse acesta de episcopia pentru turburările escate in aceeași besereca, același Imperatoriu a denumitu acolosi episcopu pre Nectariu, dupa mortea acestuia Arcadiu la post'a poporului a denumitu Eppu pre Joane Chrisostomulu. Asemenea la apusu Valentinianu a denumitu pre S. Ambrosiu eppu in Mediolanu. Regii cei mai noi au mersu si mai de parte, căci—fienduca cele mai multe episcopate erau fundate de ei, antâiu pretendeau ca neci o alegere se nu se faca fora scirea loru, neci alesulu se nu se ordeneze (chierotonesca) pana nu se va confirmá de catra ei; dupa aceea pre incetu au inceputu a denumí Eppi prela eppatele vacanti, si asia mai preurma tota alegerea numai dela ei a aternatu.

Si Pontificele Romanu se alegea de catra cleru si poporu, si care erá asia alesu se recunosccea de tota crestinatatea cá urmatoriu legiuitu al lui Petru. Éra dupa ce prein factiuni sar'fi alesu si cate doi la acel'asi Scaunu, spre incungurarea indoieleloru s'a vediutu de lipse cá alegerea Pontificelui se se confirmeze de catra Imperatoriulu, precum s'a si templatu pana ce a fostu Italia subt domnirea Romaniloru apuseni, seu barbari de catra acestia; éra dupa ce Justinianu a cuprensu Italia s'a intaritu de catra imperatorii Constantinopolei, si mai pre urma de catra imperatorii Franciei; pana candu prein Nicolau II. Pa-

p'a s'a scimbatu modulu alegerei de Pontifice, — precum vom vedé la loculu seu.

§. 63. Monachii seu Calugarii.

In periodulu acest'a s'a adausu la gradurile ierarchice si ordenele (cinulu) calugarescu, seu monasticu, pentru ca de si Monachii sau Calugarii dupa inceputulu loru nu s'ar vedé a se tiené strensu de ierarchi'a beserecesca, totusi fiinduca mai tardiu intr'atat'a a fostu stimatu statulu calugarescu, catu in Beserec'a resaritului neci se primeau altii la episeopia fora numai calugari, de aci si ei se numera de unii istorici intre gradurile ierarchice.

Inceputulu calugariloru se trage dein Sec. III, candu unii crestini, cá se scape de persecutiunea lui Deciu s'au trasu in desiertele Egiptului, si acolo voindu a sierbí in securitate lui D. dieu, intr'atát'a s'au indulcitu de viéti'a sengurateca, cátu neci dupa trecerea persecutiunei n'au mai voitu a se reintorce la ale sale, de unde se numiau si eremiti si anachoreni adeca locuitorii desiertului, carii cu lucrulu manuloru sale castigandusi cele debuentiose spre traiulu vietiei, petreceau in rogatiuni, ajunuri si alte deprenderipie. Pre eremitii acestia asia petrecatorii S. Antoniu i-a adunatu la olalta, se vietuésca intr'o societate subt un capu, inse asia cá fiasce carele se-si aiba chili'a sa, deunde apoi s'au numitu cenobiti si monachi. Pre Antoniu urmandulu Pahomiu intr'al IV. seculu, a formatu mai multe societati de aceste, care preincetu s'au latitu intote partile resaritului; inse pana aci fora neci o regula, pana ce prein S. Basiliu supusi subt re-

gule monastice, dein desierturi s'au stramutatu pre la sate si cetati.

Viati'a cea lugaresca a trecut in Sec. IV sila apusu, prein S. Atanasiu, carele venindu la Roma persecutatu de Ariani, si acólo laudandu viati'a S. Antoniu, intr'atat'a au infierbentatu anemele omeniloru spre asemenea viatia, catu nu numai barbati, ci si cele mai nobile femene s'au determinatu spre primirea ei. Dela Roma viati'a calugaresca a trecut in Galia prein Gregoriu epulu Turonului, pre care urmandulu si altii, pre incetu intr'atát'a a sporitu calugari'a, catu in al V, seculu prein tote provinciile Europei s'au vediu latita, si impartita in mai multe ramuri destencte, dupa form'a carea se prescriá de inceptorii unei, séu altei societati monastice.

Calugarii la inceputu erau numai mireni, inse cá se fia cine le sierbí cele de lipse, unulu séu altulu se ordená preutu, éra dupa ce calugarii ar fi inceputu nu numai insii a se deprende intru invetiature si scientie, ci redicandu scole in monastieriale sale, s'ar fi ingrigitu si de procopsirea altor'a,—nu numai la preutia, ci cari se destengeau cu o viatia santa, si la episcopia se primiau. De aci intr'atát'a a crescutu védi'a calugaresca, catu S. Auguslinu si pre clericii beserecei sale a voitu ai aduce la asemenea viatia, pre carele urmandulu Crodegangu epulu Metense in Gallia in sec. VIII. a datu si elu regule clerului seu, dupa cari se indetoriau preutii a vietuú intr'o societate, subt gubernarea Eppului impleinindusi deregatoriile sale, carii fiinduca se insemnau intr'un canonu séu catalogu se numiau Canonici, carii la olalta vietuiau, la olalta prandiau, la olalta dormiau, la un locu se adunau spre inplenirea cul-

tului ddieescu, si cetirea a cate unui capu dein s. scriptura; loculu acel'a a inceputu a se numi Capitululu, care nume mai pre urma s'a lipitu de colegiulu Canoniciloru.

Viati'a calugaresca au primitu si femenele, cari adunanduse in societati dupa esemplulu barbatiloru se numiau: none, eremite, monache, pentru a caroru viatia mai curata atatu la resaritu, catu si la apusu se redicau monasteria mai intocmite dupa lipsea loru.

CAPU. III.

Dascalii si aperatorii credentiei.

§. 61. Parentii si scrietorii Greci in seculu IV.

Precum in periodulu trecutulu asia si intr'acel'sta s'au aflatu barbati cu zelulu, cari ca adeverati Dascalii, nu numai prein scrisoriele sale, care esorneza si acum Beserec'a, ci si in sinodele cele generali adunati, s'au nevoitu cu tota tari'a a apera credenti'a cea adeverata in contra ereticiloru, si pre credentiosi ai intari in credentia. De unde demnu si pre folositoriu lucru este, ca pre acesti mari aperatorii ai credentiei sei cunoscemu mai de aproape, pentru aceea bateru pre cei mai famosi pre ordene dupa seculu pre scurtu-i vomu insemna, pomenindu mai antaiu pre cei grecesci, dupa aceea pre cei latinesci, si mai pre urmadecisiunile sinodeloru.

Intre scrietorii grecesci dein sec. IV. se numera:

Eusebiu Archiepiscopulu din Cesa-rea Palestinei, carele pentru amicitia ce a avut'o cu Pamfiliu marturulu s'a disu si Pamfiliu, inse amicu mare al Arianiloru, incatu e mare indoicela despre elu au fost'a catolicu ori arianu, de altmentrea omu forte invetiatu. Scriptele lui sunt: Cronicon seu Istoria gentiloru dela Abraam pana la Constantinu, — Pregatirea si Demonstrarea evangelicesca in contra judeiloru si paganiloru, — Teologia beserecesca, — esplicarea Psalmiloru, si alii Isaia Prof., — Istoria beserecesca si viati'a M. Constantiinu etc.

2. S. Atanasiu A. Eppulu dela Alexandria, si cu invetiatura, si cu viatia santa, celu mai mare aperatoriu al credentiei in contra arianiloru, dela carii pentru aceea multe si mari persecutiuni a avutu a patemi. Scrisori a lasatu; despre S. Treime, — despre d. dieirea Filiului, si — despre intruparea Filiului, — despre Indereptarea vietiei s. a. care tote ase infira nu se potu.

3. S. Cirilu Eppulu Ierusalimulu, persecutatu de Acatiu Metropolitulu Cesariei, pentruca a voitu se scape de subt iurisdictione lu. Acest'a a scrisu 18 catechese, pentru cei ce se gateau la botezu, — si 5. catechese mistagogice pentru cei botezati spre a se intari in credentia, care tote s'au tradusu pre romania de P. Sam. Klein.

4. S. Basiliu celu Mare A. Eppulu Cesariei dein Capadocia, ca celu mai antaiu Dascalu al Beserecei, si aperatoriu al credentiei, a datu mai multe scrisori in contra arianiloru, de intru cari mai de frunte sunt: cartea despre spiritulu s. in contra lui Eunomiu, Omilie multe si

alte carti spre apararea credentiosiloru intocmite.

5. S. Gregoriu Nisenulu fratele S. Basilii M. omu santu si invetiaturu, carele pentru invetiatur'a cea curata a SS. Treime multe valuri si necasuri a suferitu dela ariani, au datu la lumina mai multe scrisori esegetice, dogmatice si morali.

6. S. Gregoriu Nazianzenulu A. Eppulu Constantinopolei, pentru innalt'a invetiatura d. dieesca si Teologu numitu. Acest'a inca cá celu mai mare aperiatoriu al Treimeii multe a patimitu, lasat'a multe cuventari, si epistule cu intieptiune si plene de spiritu scrise, precum si carmeni morali.

7. S. Amfilochiu Eppu la Iconia, barbatu invetiaturu, si cu viatia santa forte amatu lui Basilii si Gregoriu; multe scripte a datu la lumina, inse pucine s'au pastratu.

8. S. Efremu Sirulu Diaconu la Beserec'a dein Edesa si calugaru, omu cu viatia santa, a lasatu mai multe scrisorie, anume despre umilintia, despre indreptare, si despre judecat'a cea mai de pre urma.

9. S. Epifaniu Eppulu Salaminei dein Cipru omu invetiaturu dar pre lesne crediatoriu; a scrisu cartea numita Panariu in contra a SO. de eresuri; alt'a subt nume de Ancoratu, in carea se esplica, credenti'a scris'a si altele mai multe.

10. S. Joane Chrisostomu A. Eppulu Constantinopolei barbatu si cu invetiatura mare si cu viatia santa, totusi persecutatu de Epifaniu si Teofilu Alesandrianulu de doue ori s'a alun-gatu dein scaunu in esiliu unde a si moritu. A

lasatu multe scripte plene de spirittulu lui D. dieu cá un tasauru mare Beserecei, de intru cari mai insemnate sunt Omiliile cele multe, — despre provedentia d. dieesca, — despre umilintia, — despre verguria, — despre preutia, — si nenumerate epistule.

Intre scrietorii Greci dein sec. IV. se mai numera: si Didimu alesandrineanulu, — doi Macarii celu betranu calugaru egiptenu, si celu teneru archimandritu la Nitria, — Eustaciu antiochenulu — Pahomiu, — Marchelu anciranulu, si altii mai multi pre cari pre toti ai insemna nune ierta locul.

§. 65. Parentii Latini dei Sec. IV.

Intre scrietorii Latini dein acestu seculu mai de insemnatu sunt:

1. Arnoviu dein Africa oratoriu mare, in 7 carti scrise in contra paganiloru, a aratatu adeverulu credentiei crestinesci

2. Laetantiu amicului Arnoviu dascalu de elocuentia in Nicomedia, unde intr'atata s'a comendatu, catu fiendu chiamatu in curtea imperatorului Constantinu M. i-s'a incredentiaturu cre-scerea lui Crispu filiului seu. A scrisu 7. carti despre invetiaturele cele d. dieesci, o carte despre lucrurile lui D. dieu, un'a despre provedenti'a d. dieesca, alt'a despre mortea celoru ce au persecutatu pre crestini.

3. Optanu Eppulu Milevitanu in Afric'a, a scrisu 7 carti despre schism'a Donatistiloru in contra lu Parmenianu.

4. S. Damasu Pap'a dela Roma, a lasatu 40 carmini santi, si mai multe epistule fositorie.

5. Ilariu eppulu dela Pictavia in Gallia, aperatoriu mare al credentiei celei ortodose in contra arianiloru, pentru care si esiliu de 4 ani a patimitu; lasat'a si scrisori mai multe, deintre cari mai insemnate sunt: Comentariulu in Psalmi si in Mateiu,—XII carti despre S. Treime,—cartea despre sinodele orientali,—carti catra si in contra lui Constantiu—in contra lui Auxentiu etc.

6. S. Ambrosiu eppu la Mediolanu, barbatu invetiatu si cu viatia santa atatu cu cuventulu, catu si cu scrisori mai multe a aperatu credenti'a, mai alesu intrepretatiunea S. Scripture in mai multe carti cuprensa, si despre detoriile crestinesci pentru totu statulu,

7. Jeronimu calugaru si preutu care pre lesne se pote numi celu mai invetiatu intre Latini a lasatu mai multe scrisori esplicatorie de S. Scriptura, altele aperatorie de credenti'a, si istorice.

8. S. Augustinu eppu la Ippona in Africa, celu mai mare aperatoriu al credentii in contra Donatistiloru, si altoru eretici, in contra carora a lasatu si scrisori multe, de intru cari mai insemnate sunt: 22. carti despre cetatea lui D. dieu—4 carti despre datoriele crestinesci,—13 Carti ale marturisitorulu,—1. Carte despre sufletu, si mai multe de s. scriptura interpretatorie.

9. Ulfila eppulu Gotiloru antaiu catolicu, dupa aceea arianu; acest'a a inventatu mai antaiu literele gotice, si a tradusu S. Scriptura in limb'a gotica.

10. Rufinu preutu la Aquileia, aperatoriu mare al lui Origene, pentru care si certa

multa a ayutu cu S. Jeronimu; acest'a a tradusu mai multe de pre grecia pre latinia.

Carii mai suntu de a se pomeni au fostu: Paulu episcopulu dela Nola,—Martinu dela Tullon in Galia,—Juliu si Liberiu pontificii romani,—Osiu dela Corduba, s. a.

§. 66. Altii Scrietori mai insemnati dein Sec. V. si VI.

I. Scrietorii greci dein seculu V. si VI. mai insemnati au fostu:

1. Cirilu Archieppulu Alesandrici, barbatu invetiatu si celu mai zelosu aperatoriu al credentiei in contra ereticulu Nestoriu.

2. Teodoretu Eppulu Cirului in Siria, famosu despre intrepretatiunea S. Scripture, si Istori'a Beserecesca.

3. Doi Procopii, unulu Gazeu locuitoriu in Gaza a interpretatu S. Scriptura; altulu in Cesaria, famosu nu intr'atata pentru relegiune, catu pentru istori'a profana a Persiloru, Vandaliloru si a Gotiloru.

4. Eulogiu, A. Eppulu Alesandrici a scriu mai multe, inse numai nesce farimature au remasu dein scrisoriile lui.

5. Joane Ajunatoriulu (Postelniculu) Patriarchu la Constantinopole, mai multu dein cert'a cu Patriarchulu Romei, de catu dein scrisorie cunoscutu. Dela acesta avemu o Carte despre indereptare (pocaintia).

6. Alesandru Sinaita Eppu la Antiochia, dela care numai nesce cuventari despre Dogmele catolice,—despre Bunavestirea Maicei Do-

mnului,—si despre scambarea Domnului la facia avemu.

La acestia se potu numerá: Agapetu Diaconu in Constantinopole,—Zacharia Eppu la Miletina,—Teodoru Eppu la Scitopol,—Toma la Indicopole,—Isacu Sirulu Eppu la Ninive,—Gregoriu Eppu la Antiochia,—Doroteu Archimandritulu, si Leontiu Bisantinulu.

II. Scrietorii latini dein acciasi seculi mai insemnati au fostu:

1. Joane Casianu preutu la Masilia, de intru a carui scrisorie mai insemnata e Cartea in 7. capete despre Incarnare (intrupare) in contra lui Nestoriu scrisa.

2. Sulpitiu Severu preutu in Italia famosu pentru Cronologia.

3. Paulu Orosiu in Catalonia, a scrisu 8 carti in contra Pelagianiloru.

4. Marele Leone Eppu la Roma, pre lenga multe ostenele ce a facutu spre sterpirea eresului pelagianu, nestorianu, si priscilianu, si pentru aceea a meritatu a se numi Mare, cá a sciutu plecá pre barbarulu Atila a se reinforce dela predarea Italiei, si pre Gensericu regele Vandaliloru dela respirea Romei.

Prosperu Aquitanulu Secretariu lui Leone celui Mare, celu mai mare aperatoriu al credentiei in contra Pelagianiloru.

6. Salvianu preutu la Masilia, dein cele multe cate a scrisu, mai avemu 8 carti despre guvernarea d. diésca, si 4 in contra avaritiei.

7. Boetiu Senatoru la Roma, afara dealte mai multe scrisori filosofice si teologice, a lasatu o Carte despre una persona, si doue nature

a lui Christosu forte folositoria in contra ereticiloru.

8. Felice Enodiu M. a scrisu o Apologia pentru Papa Simachu aprobatá de sinodulu romanu si mai multe epistule.

9. Fulgentiu Ferrandu Diacenu la Cartagena famosu despre scurtarea Canoneloru, Altu Fulgentiu Eppu la Ruspa in Africa, a scrisu multe in contra pelagianiloru si arianiloru.

10. Dionisiu Exiguu dein Romanii cei de lenga Dunare calugaru in limba romana si greca bene depresu, afacutu o colectiune de Canone si de Decrete pontificie.

Aureliu Casiodoru monachu intre altele a scrisu Comentariu in S. Scriptura.

12. Gregoriu Eppu la Tolon in Galia a scrisu 10 Carti a Istoriei Franciloru, 7. carti despre Minni, Comentariulu S. Scripture.

13. Gregoriu celu Mare, Eppulu Romei, pre lenga multe altele ce a facutu spre latirea credentiei in Britania, spre intorcerea ereticiloru spre indreptarea dateneloru Beserecei, si scrisorie multe a lasatu mai alesu pastorali si morali, Omilie si mai multe.

Ceialalti de si demni de insemnatu acumui trecemu cu vederea.

§. 67. Scrietorii dein Sec. a VII a VIII.

Srietorii greci dein a VII si VIII seculu, numai pre cei mai alesi insemnandui sunt urmatorii.

1. Sofroniu Patriarchulu dela Jerusalimu, care pre lenga multe epistule scrise pentru credentia, a scrisu si viati'a Mariei egiptene.

2. Teodoru Jeromonachu in monast. Raitu a scrisu Comentariulu despre incarnarea lui Is. a supra ereticiloru.

Masimu calugaru la Constantinop. filosofu si teologu mare, care si cu cuventulu si cu scri-sorie s'a luptatu in contra Monotelitiloru, aretan-du in contra loru a fi in Chr. doue volie si doue lucrari.

4. Anastasiu Sinaitulu, ascisu despre tote eresurile, si sinodele dela inceputulu cresti-natatei, pana la sinodulu VI. scris'a si asupra Acefaliloru o carte Odigos numita, care insemna: manufactoriulu calei.

5. Germanu Patriarculu Constantinopolei aperiatoriu al iconeloru in contra lui Leone Isauriu, care se dice a fi scrisu si Istori'a despre 6. Sinode ecumenice.

6. Joane Damascenu Jeromonacu, filo-sofu si teologu mare, elu se dice a fi fostu celu de antaiu intre Greci, care in IV carti a intoc-mitu un sistemu teologicu, a lasatu si alte mai multe scri-sorie de intepr. s. scripture, lui se a-serie si mân'a anului.

7. Teofanu Archimandritu in monasteri-ulu Siagriei celu mai ageru aperiatoriu a s. icone, pentru care si prinsoria a patemitu.

8. Tarasiu Patriarchu la Constantinopole, carele érase s'a ostenitu multu pentru reverirea iconeloru, subt carele s'a si tienutu al doile sino-du dela Nicea, in care s'a intaritu cultulu iconeloru,—care a si scrisu actele acestui sinodu si alte scri-sori apologetice.

Fostau si mai multi scrietori greci, pre ca-rii inse nui pomenimu.

II. Scrietorii latini cei mai insemnati dein al VII si VIII seculu au fostu:

1. Isidoru Eppulu dela Ispala in Ispania, a carui scri-sorie mai insemnate sunt: o carte despre scrietorii beserecesci, si doue carti despre servitiile cele d. dieesci si beserecesci.

2. Ildefonsu discipulu lui Isidoru Eppu la Tolet, intre scri-sorile lui e insemnata cartea despre nestricat'a verguria a B. Mariei, si despre scrietorii beserecesci.

3. Anselmu, Abate la Malmosber, dupa aceea episcopu la Schirburn, intre scri-sorile lui mai famosa e cartea despre lauda virginitatei, si despre 8 pécate capitali.

4. Vener. Beda monachu anglicu, omusi invetiatu si cu viatia s. a scrisu nenumerate car-ti parte teologice, parte filosofice, mai multe i-storice.

5. Paulu Diaconu si calugeru dela Casina.

6. Paulinu Patriarculu dela Aquileia.

7. Alcuinu pentru invetiatur'a lui chiama-tu dein Anglia de catra regele Franciei in Fran-cia.—Acesti trei intocma se potu numera intre cei mai alesi scrietori dein seculu VIII. caci au lasatu multe pre folositorie scri-sori.

Fostau si altii demni de insemnatu, inse pen-tru ca se nu retacim delu scopulu de a scrie compendiu i-trecemu cu vederea

§. 68. Sinodele ecumenice dein ace-stu periodu.

Nu numai prein scripture, ci si in sinode adu-nati s'au nevoitu Parentii a apará credenti'a cea

adeverata in contra ereticiloru si inamiciloru rei, Sinode in privinti'a acést'a s'au tienutu si universali si particulari, noi inse pentru scurtarea obiectului numai cele universali le vomu pomeni:

Celu de antaiu Sinodu universale seu ecumenicu a fostu celu dela Nicea in Bitinia sub Constantinu M. in a. 325. in caus'a lui Ariu si alui Meletiu dein 318. parenti adunatu in carele se condemna invetiatur'a lui Ariu cea vetematoria decultulu lui Christosu, sise decide „cà Christosu e de o fientia cu Tatulu, Domnedieu adeveratu, dein Ddieu adeveratu“ etc.—se asiedia turburările de Meletiu atitiate, si elu se supune Ep-pului dela Alesandria, — se decide tempulu pasceloru, cá se se tiena in domenec'a urmatoria dupa pascele Judeiloru dein 14 a mensei I. — Mai pre urma se facu 20 canone pentru tienerea cuventiei beserecesci intocmite.

Cá o parte seu continuare a sinodului dela Nicea se socotesce Sinodulu dela Sardic'a in a. 344. adunatu in caus'a Stlui Atanasiu si a altoru Eppi ortodosi prein Ariani dela scaunele loru reimpensi, in carele intarinduse credenti'a decisa in sinodulu dela Nicea, Eppii ortodosi se punu in scaunele sale, se formeza 20. canone, dein cari al 3. 4. si 5. sunt mai insemnati, cà-ci intru acele se intaresce recursulu la scaunulu apostolicescu dela Roma.

Al doile sinodu ecumenicu s'a tienutu la Constantinopole sub Teodosiu I. Imperatoriulu in a. 381. in contra lui Macedoniu calumniatoriulu Spiritului S. adunanduse 150 Eppi catolici si 36. macedoniani, se intaresce simbolulu Nicenu,

adaugunduse cele ce se tienu de ddieirea Spiritului S. cu aceste cuvente: „Si intru Spiritulu S. Domnulu de viatia facatoriulu“ scl. — Intru acestu sinodu lapedanduse dein eppia Masinu Cinculu se alege Eppu acolo Gregoriu Nazianzenulu, carele pentru pacea Beserecei lasanduse de eppia, se numesce de catra imperatoriulu episcopu Nectariu, inca numai catecumenu si betranu, inse forte zelosu pentru relegiune; se inchia si 7 canone despre tienerea ordenei beserecesci.

Al treile sinodu ecum. s'a adunatu la Efesu sub Teodosiu II in a. 431. in contra lui Nestoriu, carele invetiã cá Chr. are doue persone, si cá verginea Maria nu se pote numi maic'a lui Ddieu, nascundu pre Christosu omulu. Deci 274 Eppi adenati-lu condemna pre Nestoriu cá pre unu altu Juda, si lipsindulu de eppia alegu in loculu lui pre Masimianu.

Al patrule sinodu universale a fostu celu dela Calcedona sub Marcianu Imperatoriulu in a. 451. in contra lui Eutichi si Dioscuru, cari invetiau: cumca Chr. ar avé numai un'a natura a deca cea ddiecsca adusa dein ceru, prein carea natura cea omenesca asia s'a sorbitu precum se sorbe o picatura de apa in mare; pentru care esu acestia amendoi inpreuna cu socii loru se condemna de catra parentii in numeru mare adunati, si dogm'a Beserecei despre doue nature alui Chr. ddiecsca si omenesca neconfuse, nescimbate se intaresce, punenduse si 30. canone spre indreptarea multoru lucruri in Besereca, dein care canon 28. e mai de insemnatu, càci intru acel'a Eppului dela Constantinopole i-se dà al

doile locu dupa Eppulu dela Roma, si Eppiscopiloru celoru mai mari le dà nume de Patriarchu.

Al cincile sinodu ecumenicu a fostu celu dela Constantinopole II sub Justinianu I. in a. 553. dein 165. Eppi adunatu, in carele condemnanduse scriptele cele cu multi erori ale lui Origene, deodata se condemna si scriptele lui Teodoru Mosvostenu, ale lui Teodoretu si epistula lui Iba catra Marinu Persulu indereptata, carea in Ist. beserecesca s'a vediutu subt nume de trei Capitule cunoscuta, si de eresulu lui Nestoruiu amirositoria.

Al siesale sinodu generale e care s'a tienutu érași la Constantinopole III. sub Constantinu Pogonatu cu inpreuna intielegerea lui Agatone Pontificelui Romanu in a. 680. dein mai multi Eppi apuseni si resareteni adunatu in contra Monotelitiloru, carii invetiau că Chr. numai o volia s'io lucrare are, care eresu condemnanduse se intaresce credenti'a Beserecei, cumca Chr. cá Ddieu si omu are doue volie si lucrari destencte, domnedieésca si omenésca.

Fienduca in Sinod. V. si VI. dela Constantinopole nu s'a asiediatu neci unu Canonu, Justinianu II. de una parte pentru intarirea sinodului VI. de alt'a spre a asiediá nesce canone, care pentru disciplin'a cea buna a Beserecei se vedeau forte de lipse in a. 692. a adunatu la Cnople un sinodu dein 211. eppi, care tienenduse in palatiulu imp. numit Trula, s'a chiamatu Trulianu, séu al cincii—siesale (quini—sexum), pentruca prein acest'a amendoue acele sinode au potere deplena, in care s'au asiediatu si 102 canone. Aestu sinodu Grecii-lu numera intre cele e-

cumenice, éra Latinii de si primescu unele canone nu-lu recunoscú de ecumenicu.

Al sieptele sinodu ecumenicu a fostu celu dela Nicea II. sub imperates'a Irena, cu scirea lui Adrianu Pf. Romanu adunatu in a. 787. dein 350. eppi, si multi preuti in caus'a Iconeloru sante, in carele iconomachii cá urmatori judeiloru, paganiloru, si manicheiloru condemnanduse, se decide: cá dupa traditiunea cea vechia se se tiena cultulu Iconeloru si de aci nainte, punenduse grele pedepse in contra acelor'a, carii cu stricarea traditiunei beserecesci ar' crede seu ar' lucrá altrmента.

CAPU IV.

Norm'a credentiei, Ceremonie-le beserecesci si Moravurile crestiniloru.

§. 69. Norm'a Credentiei.

Dein scrisoriele Parentiloru mai susu insemnate, dein decisiunile sinodeloru, si dein simbolele Beserecei, in sinodele ecumenice dela Nicea si Constantinopole, precum si de privati anumitu de S. Atanasiu s.a. compuse, — luminatu se vede cumca credenti'a dela Apostoli primita nu numai s'a tienutu si in periodulu acest'a nescimbata, ci prein condemnarea ereticiloru carii voliau inoiri in credentia, inca mai claru s'a lamuritu. Asia S. Scriptura nu numai se apera cá temelulu credentiei nostre de catra SS. Atana-

siu, Basiliu, Joane Gura de aur, Jeronimu s. a. ci că se scia Crestinii, care carti ar fi de a se primi că sante, se dicide in sinodulu dela Laodicea, si in al III. dela Cartagena, unde se face catalogulu toturor cartiloru, care astadi Beserec'a le tiene de sante. Asiderea Traditiunea ca o alta fuinta a relegiunei crestine o apara aceiasi parenti in contra Arianiloru, carea Vincentiu Liranulu o numesce regula' credentiei candu dice: „Accea se tienemu ce totudeauna, in totu loculu, si dela toti s'a crediutu“. — Cumca in D. dieire sunt 3. persone destencte cu statulu, era unite cu natura: Tatalu, Filiulu, si Spiritulu S. — si cumca Filiulu lui D. dieu s'a nascutu dein verginea Maria, forasementia barbatesca prein lucrarea Spiritului S. — si cumca prein urmare Christosu e D. dieu si omu adeveratu intr'o persona d. dieasca, dar in firi indoite, si indoita volentia dea lucră— d. dieesce, si omenesce, precum si despre facerea destulu alui Chr. pentru peccatele nostre, — si cumca Spiritulu S. e a treia persona d. dieasca si D. dieu adeveratu, — ne convingemu si dein sinodele beserecesci mai alesu dein al Niceno - Constantinopolei, era mai tare de acoló că sinodulu dela Nicea, C. nopole, Efesu si Calcedona, pre toti aceia carii altmentea au invetiatu despre Treime si despre Christosu i-a condamnatu. — Pecatulul stramosiescu, necesitatea charului spre mantuire, carele se dà prein ss. sacrame, al caroru charu sântitoriu nu dein demnitatea sierbitoriului, ci dein lucrarea lui Chr. se dà credentiosiloru, afora de altii — luminatu arata S. Augustinu in contra Donatistiloru

si Pelagianiloru. Cumca va fi inviereea mortiloru, si dupa morte sortea cea eterna buna seu rea, — se arata dein simbolulu credentiei, dar mai alesu de acoló că Beserec'a a condamnatu pre Origene si pre urmatorii lui, carii afirmau, că dupa unu tempu indelungatu si cei condamnatu se voru mantui. — Era cumca afora de loculu condamnatiloru va fi si unu locu de curatire seu purgatoriu, afora de altii au crediutu S. Greg. Nazianzenulu in oratiunea pentru morti, si S. Augustinu despre cetatea lui D. dieu in cartea XXI.

§. 70. Inmultirea Ceremonieloru.

Dupa ce prein intorcerea Imperatoriloru la credenti'a Beserec'a ar fi meruitu pace, precum credenti'a s'a potutu mai cu taria aperá in contra nemiciloru, si a se latí mai de parte: asia cultulu d. dieescu prein inmultirea ceremonieloru s'a facutu mai pomposu si mai stralucitu, căci acum pentru cultulu celu d. dieescu parte dein liberalitatea Imperatoriloru, parte dein spesele credentiosiloru nu numai prein cetati, ci si prein sate s'au redicatu Beserece pompose, cu altaria stralucite, cu vestimente pretiose, si icone de ale santiloru infrumsetiate; si că judei si paganii dedati cu ceremonie dein afora, mai usioru se se plece la primirea credentiei, se primiau si dela ei ceremoniele, care nu se inprotiviau relegiunei crestinesci, si asia cu acele cultulu s'a facutu mai pomposu. — Numerulu serbatoriiloru inca s'a inmultitu, căci afora de Pasce si de Rosalia, dela al 4-le seculu au inceputu crestinii a serbá: Nascerea

și Botezulu Domnului,— în al 6-le seculu s'a primitu serbatori'a Intemperarei Dlui, a Buneivestire si alui Joane Botezatoriu-lu,— în al 7-le seculu serbarea toturoru Santiloru, si a Înălțiarei crucei,— în al 8-le sec. Adormirea V. Mariei, Aducerea în besereca, si Scimbarea la facia.

§. 71. Form'a cultului d. dieescu.

Form'a cultului preste totu socotita mai aceea s'a ținutu și în periodulu acest'a, carea a fostu în celu mai de înainte; inse fiinduca în multe Beserece eră diferita, s'a vediatu cu cale a ise dá o statorentia si o forma asemenea, precum s'a si asediatu în Beserec'a apusului cea latina prein Gregoriu celu Mare Pf. Romanu pentru latini si s'a numitu Missa; era în Beserec'a grecesca o a asediatu S. Basiliu celu mare dupa form'a carea o avemu si astadi, dupa elu o a scurtațu S. Joane Gura de Auru si s'a numitu Liturgia, dela a carei ascultare si acum se opriau catecumenii, ereticii, si paganii prein cuventele; Căti sunteti chiamati esiti s. c. l. Liturgi'a o celebră Eppulu era preutii numai atunci candu era Eppulu impiedecatu. Mai întâiu se celebră numai odata în septemana, era dupa ce s'au inmultitu crestini, a inceputu a se celebră si mai desu, pana ce apoi s'a celebratu în tote dilele. Afora de Eppulu celebratoriu si preutii concelebratori, se impartasiau dein s. cumenecatura si mirenii sub ambe speciele (pane si vinu). Agapele seu ospetiele dela Besereca pentru necontenenti'a, carea de multe ori se templă, au ince-

putu e se opri pana mai pre urma prein cano-nulu 74. dela Trula s'au stersu de totu, remanendu în loculu loru anafora. Subt tota Liturgi'a ardeau luminari nu pentru necesitate, ci pentru pompa. La tempulu Liturgiei se adunau credentiosii la sunetulu unei scandure (toca) seu a trêmbitiei precum faceau monachii Egiptului, clopotele s'au aflatu numai în seculu VII. care la Latini se boteza pre numele unui Sântu, ér la Greci se ungu cu untu de lemnu sântitu. Liturgi'a se celebră cu usile încuiate în limb'a poporului, era la apuseni mai tardiu au inceputu a se celebră în limb'a latina, carea tiene pana astadi. Afora de liturgia se facea sér'a vesperia (vecernia); la mediulu noptei, demanetia la or'a antai'a (a sies'a ai a nou'a se faceau diverse rogatiuni, precum invetiamu dein S. Basiliu M. si dein cano-nulu 18. dela Laodicea.

§. 72. Form'a Botezului si altele.

Form'a Botezului inca s'a facutu mai pomposă, că-ci spre îndemănarea celoru cese botezau în beserecele cele mai mari s'au redicatu ba ptisteria seu scaldatorie, în care catecumenulu prein trei afundări se boteză de catra Eppu seu preutu cu luminari aprense. Tempulu botezulu a fostu Pascele si Rosaliale, la greci si Botezulu Domnului (Botéza). Celoru botezati se dá de gustatu lapte si miere, că un semnu de dulceti'a primitei credentia; li se punea corona în capu în semnu de bucuria; se ungeau în crescetu cu oleu sântitu în semnu charului celui nevediatu; se în bracau în vestimente albe, aretandu

că desbracunduse de omulu celu vechiu s'au inbracatu in celu nou.— Cu botezulu se inpreună si Sacramentulu Ungerei (tain'a S. Miru) carea datena pana astadi se tiene in Beserec'a resaritului; éra la apusu, dupa ce crestinii s'ar fi inmultitu intr'atâta, catu impartiti in diferente ce-te seu parochie ar fi capetatu parochii sei, carii numai a botezá éra a mirui nu aveau potere,— cei botezati se tieneau nemiruiti pana candu visitandu Eppulu parochiele i-miruiá, si asia la latini mirulu se dá mai tardiú dupa botezu.—Ajunurile (posturile) dein datena primite acum cu atâta mai tare se tieneau, că-ci si prein canonele sinodali s'au intaritu. Mai alesu ajunulu Pasceloru acum la mai multe septemane intensu, că un tempu intocmitu spre indreptare, se tienea asia de stensu, cătu in septeman'a cea mare numai dupa apusulu sorelui, si atunci inca numai uscatu se mancă. Afara de ajunulu mare, dela inceputu Beserecei s'au tienutu Miercurea si Venerea cá dile de ajunu. Ajunulu de Miercurea la latini s'a mutatu pre Sambat'a, la carii s'a introdusu si ajunulu a loru 4. tempuri intocmite pentru ordenarea preutiloru, cu carele se impreunau si rogatiuni cá se se capete pastori buni.

§. 73. Moravurile Crestiniloru.

Cumca crestinii la inceputulu periodulu acestuia, dupa esemplulu crestiniloru celoru mai de inainte au dusu o viatia intocmita dupa relegiunea, carea ó marturisiau cu gur'a nu e indoieia, candu si prein faptele cele stralucite ale pastoriloru sei, precum au fostu: Efremu Sirulu, Gre-

goriu Nazeanzinulu, Joane Gura de auru, Gregoriu M. Ambrosiu s. a. despre carii avem marturisire cumca au dusu o viatia mai multu d. dieesca de catu omenesca — indemnati spre un zelu de fapte bune dupa esemplulu pastoriloru sei, traiau in cea mai mare infrenare, ori ce grautati cu bucuria le suferiau, pre toti pana si pre inimici-i primiau cu amore fratiesca. etc.

Éra dupa ce crestinii avendu pace de catra pagani, bá cu acestia mai de aproape inamiciti ar fi impromutatu multe dein datenele loru; éra la apusu cei intorsi dein barbari si dupa primirea credentiei si- ar fi tienutu selbataci'a si datenele de mai nainte; dupa ce si certele escate despre uncele dogme ale credentiei ar fi ajunsu la o fierbintiela ca aceea, cătu nu numai pastori in contra pastoriloru, ci si popora intregi in contra altoru popora s'ar fi redecatu,— si moravurile crestiniloru s'au plecatu spre reu, carii scapandulu dela pietatea cea da antaia acum credeau că au facutu destulu relegiunei, deca tieneau ceremoniele cele dein afora, si se conteneau de crime mai mari, de si erau cu totulu goli de spiritulu relegiunei; éra altii inflati de sumetia, orbiti de post'a averei si a trupului, calcandu fora sfiéla preceptele (poruncile)—intru at'at'a li s'au stricatu moravurile cele bune, incatu S. Jeronimu a avutu dreptu a se plange in „viati'a lui Malchu“ cumca Beserec'a de candu au venitu la crestini Principi, pe catu a crescutu cu poterea, si cu avutti'a, pre atâta a scadiotu mai tare cu pietatea. Si Salvianu in cartea III. despre „Proveden-

ti'a d.'dieesca" s'ar fi bucuratu, de s'ar fi astatu in Besereca atát'a bene, câtu reu domniá.

§. 74. Disciplin'a Beserecei, pedepsirea crimelor.

Discipln'a si pedepsirea crimelor cea publica in 4. graduri destencta s'a ttenutu si in periodulu acest'a, má si prein canonele sinodeloru s'a in-taritu, margininduse si tempulu de un anu séu doi, séu si mai muli, pentru fiacare gradu, in care debuiá celu peccatosu se-si inplenésca canonu-lu. Inse asprimea cea mare, prein carea unora peccatosi mai mari si in or'a mortei li se dene-gá iertarea, s'a mai inmuaiatu, asia catu cei ce aratau semne de indreptare, si poșteau a se desle-gá, in or'a mortei meruiau deslegare.

Éra dupa ce inmultinduse crimenile, crimi-nosii s'ar fi inderetnicitu a primí canonu de si-node impusu, má neci prein amenintiare cu anate-ma s'ar fi potutu plecá la ascultare, Teodoru A. Eppulu dela Cantuar, cá se nu scadia de totu di-sciplin'a beserecesca, in cartea sa despre „Indere-ptare“ propune altu modu de a plecá pre pecca-tosi a face destulu pentru peccate, cáci destengun-du intre peccatele cele grele si intre cele mai u-siore, intre cele aratate si intre cele ascunse, pen-tru fia care peccatu destenctu canonu impune, pr-ajunu, rogatiuni, milostenii s. a. asemenea; de a-ci a urmatu cá priminduse si de catra alti Eppi acésta mesura, penitenti'a publica in cele mai multe beserece a incetatu, credienduse preste to-tu a se face destulu pentru peccate, déca peccatnsii dan-du milostenia seraciloru, seu ajutandu beserecele

si monasteriale cele lipsite, au inplenitu canoni-lu loru - si impusu.

Darea canonului pana ce a sustatu peniten-ti'a publica dependea dela Eppulu locului, éra inmultinduse crimenosii, si nepotendu Eppulu fa-ce toturoru destulu, s'au ordenatu unulu seu mai multi dein preuti, cari cá penitentiari inple-neau acésta deregatoria. Mai nainte de a se dá ca-nonulu, peccatosii debeau se si marturiséca pecca-tele sale cele mai mari, precum érau: idololatri'a omuciderea, mechia s. a. publice in audiulu to-turoru, éra dupa incetarea penitentiei publice nu-mai intr'ascunsu la penitentiariu iscusitu, dupa-cum scrie S. Basiliu M. precum bo'la trupu-lui numai unui doctoru iscusitu o de scoperimu, asia bo'la sufletului a deca peccatele numai aceluia se descopere ca-re o scie vendecá.—Dupa ce inse in Besere-c'a C.nopolitana penitentiariulu ar fi veditu ad-ulteriulu (precurvi'a) unui diaconu facutu cu o matrona, Nectariu a datu credentiosiloru volia a-si marturisi peccatele cui voru voli, carea decisiu-ne urmanduo si alti Eppi, de aci nainte s'a lasa-tu in voli'a peccatosului a si marturisi peccatele la ori ce preutu, si asia fiesce care preutu s'a facu-tu penitentiariu.

CAPU. V.

Schismele si Eresurile acestui Periodu.

§. 75. Schism'a Meletiana, Antiochi-
ana si Luciferiana.

De a avutu Beserec'a causa a se plange in
contra stricatiunei moravuriloru intre crestini, cu
atât'a mai tare s'a potutu plange pentru stri-
carea pazei beserecesci prein schisme, si a cre-
dientiei prein eresuri causata.

De aceste a fostu in Egiptu schism'a lui Me-
letiu Eppului de Nicopole, care pentruca in per-
secutiunea Diocletiana sacrificandu idoliloru s'a
depusu prein sinodu dein eppia, nu numai că s'a
desbinatu de catra Eppulu Alesandriei, ci luandu-
si putere a ordená preuti si in eparchi'a acestu-
ia, a turburatu crestinatatea taliându in doue,
carii de si in sinodulu dela Nicea s'au primitu
cu blanditie, totusi nu s'au asiediatu, ci unindu-
se cu Arianii, au factu si mai mari turburari.

Asemenea schisma s'a facutu la Antiochi'a,
unde prein factiunea Arianiloru fiendu alungatu
dein scaunu Eustatiu si asiedanduse in loculu lui
altu Meletiu s'a facutu desbinare, candu crestini
taliati in doue un'a parte a remasu pre lenga Eu-
statiu, éra alt'a pre lenga Meletiu. Desbinarea
s'a facutu dup'aceea si mai mare, candu Luciferu
Calaritanulu Eppu in Sardinia intorcunduse dein
esitiu pre la Antiochia a casa, si voindu a impaciu
partile desbinate, a ordenatu Eppu pre unu Pau-
linu dein partea Eustatianniloru, inse prein ace-

ea reulu mai tare l'a mariru, că-ci acum Besere-
c'a s'a taliatu in trei factiuni, carea desbinare
numai dupa 85. ani s'a potutu vendecá prein A-
lesandru eppulu Antiochiei, care pre toti i-a a-
dunatu intr'un'a.

Dein schism'a Antiochiei a urmatu a treia a
lui Luciferu Calaritanulu, căci imputanduse de
catra alti Eppi, mai cu sema de catra Eusebiu
Verceleanulu, cumca ordenându pre Paulinu la
Antiochi'a a atitiatu cërta, manianduse s'a taliatu
do catra cealti Eppi, facundu o desbinare, carea
dupa numele lui s'a chiamatu Schisma Luci-
feriana, si s'a latitu preste Sardinia, Italia, Is-
pania si Egiptu.

§. 76. Schisma Donatistiloru.

Mai cumplitu viforu s'a sternitu in Afric'a
prein schism'a Donatistiloru asia numita dela Do-
natu Eppulu dein Cas'a negra in Numidia capu-
lu acestei factiuni.

Inceputulu schisme s'a facutu in a. 331. can-
du dupa mortea lui Mensuriu eppulu dela Carta-
gena prein eppii de prein pregiuru s'a alesu aco-
losi dupa voli'a poporului eppu Cecilianu fostu-
lu mai nainte diaconu, si s'a ordenatu prein Feli-
ce Athungitanulu; acésta alegere a atitiatu invidi'a
a doi preuti Votru si Celensiu, carii vedienduse
lipsiti de speranti'a episcopiei au trasu in partea
sa nu numai pre avut'a boerésa Lucila si pre be-
tranii aceia, carora le incredentiésa grigea vase-
loru sânté, ci si pre eppii Numidiei, si a adusu lu-
crlu pan'acoló. cátu numitii Eppi adunanduse
in a. 312. la Cartagen'a, de una parte pentruca n'au

fostu si ei asteptati la alegere, de alt'a pentruca Cecilianu ar fi ucisu pre marturi in prensoria cu fomea, si pentruca s'ar fi ordenatu prein Felice Athungitanulu tradatoriu, lu-depunu dein episcopia si alegu in locu-i pre Maiorinu, acest'a inse curundu morindu se pute in loculu lui Donatu, si asia beserec'a Africei s'a taliatu in doue, unii tienendu cu Cecilianu, altii cu Maiorinu si dupa aceea cu Donatu.

Despre turburarile aceste fiindu incunoscen-tiatu Constantinu M. imperatoriulu spre compunerea loru a facutu a se cerca caus'a lui Cecilianu, carele in sinodulu dela Roma in a. 313; dupa aceea in sinodulu dela Arelat in a. 314; mai pre urma in sinodulu dela Mediolanu in presentia Imperatoriulu in a. 316 s'a judecatu nevinovatu, era Donatistii ca nesce turburatori s'au condemnatu. Pre lenga tote aceste judecati Donatistii nu incetau a turbura poporul, ma dupa ce unii dein Eppii loru ca turburatori s'ar fi transmis in esiliu si mai turbati s'au facutu, si acum voliau cu puterea a strabate, impreunati cu Circumcelionii o ceta de omeni, carii amblandu dein locu in locu faceau prede, bataie, apreneri,— tote le nemiciau cu focu si cu sabia ori ce levenia de a ortodosiloru inainte, facunduse cu atatu mai indresneti, cu catu Constantinu cuprensu cu compunerea certelor ariane, pre ei nui mai baga in se-ma.

Dupa mortea lui Constantinu, Constante Imp. tramite doi prefecti ai sei pre Paulu si pre Macariu se imparta mila seraciloru, si pre Donatisti sei plece la unire cu ortodosi, ci Donatistii nu numai ca n'au primitu charurile imperatesci,

ci chiamandu pre Circumcelioni intru ajutoriu au redecatu resbelu in contra prefectiloru, inse spre damnulu seu, caci invingunduse cei mai multi s'au transmis in esiliu; deunde intorcunduse sub Julianu, si avendu dela acest'a deplena libertate, preste pucinu pre multi de intre ortodossi iau trasu in partea sa, ne incetandu dela crudimi, care in tote dilele le faceau ortodosiloru. Si ori ce legi s'au datu de catra urmatorii Imperatori in contra loru, ori catu s'a nevolitu S. Augustinu cu alti Eppi ai inblandi pre acesti omeni turbati, totusi nemicu n'au folositu, pana mai pre urma tienenduse dein mandarea Imperatoriulu Onoriu la Cartagen'a in a. 411. o adunare, si acolo invingunduse in disput'a avuta cu ortodossii, — dein mandatulu imperatescu, de frica esilitulu, si a confiscarei bunuriloru cei mai multi intorcunduse— schisma loru s'a debilitatu multu, dar de totu nu s'a stensu; caci unii mai volendu asi parasi patri'a, de catu sect'a sa, imprastianduse prein tota Africa, au mai remasu, pana candu in seculu VII. prein Arabi s'a stensu cu totulu.

Donatistii prelenga schisma tieneau si nesce invetiature eretice, pentruca 1. Credeau cumca Beserec'a cea adeverata pentru comuniunea cu Cecilianu tradatoriulu precum judecau ei, s'a stensu cu totulu, si numai in sect'a Donatistiloru a mai remasu adeverata si santa. Pentru aceea 2. pre mireni, carii veniau la sect'a loru-i botezau a dou'a ora, dein cauza ca Besereca catolica si-a pierdutu puterea de a sierbi SS. Sacramente dupa cuvenentia.

Eresurile de in Seculu IV.

§. 77. Eresulu lui Ariu.

Candu fierbea mai tare cert'a Donatistiloru in Afric'a, atunci se redeca o volbura mai cumplita la Alesandria atitiata de Ariu preutu la aceeași besereca, carele că diaconu pentruca s'a amestecatu in schism'a lui Meletiu, prein Petru eppulu Alesandriei s'a lapedatu dela besereca, inse prein Achila urmatoriulu lui Petru nu numai s'a reprimitu ci s'a si ordenatu preutu; era dupa mortea lui Achila aspirandu la Episcopia, pentru ca nu s'a alesu elu, ci Alesandru episcopu acoló, nepotendulu inovati pentru viati'a ce o ducea, cerca ocaziune al prende cu invetiatur'a. Deci cuventandu Alesandru intru o adunare a preutiloru despre S. Treime, si aratandu că Treimea esi Unime, si că Filiulu lui D. dieu ar fi de o marire si de o fientia cu Tatalu, Ariu dein ur'a ce o avea contra Eppulu Alesandru, afirma a nu fi derepta invetiatur'a lui despre S. Treime, pentruca prein aceea s'ar intari eresulu lui Sabeliu; era despre Filiulu nu s'a rusinatu a dice, cumca ar fi numai o faptura alui D. dieu mai alesu de catu celelalte fapture, prein care D. dieu si lumea o a facutu, inse de ora ce se dice filiu, a fostu unu tempu in carele n'a esistatu, prein urmare nu pote fi de o fientia cu D. dieu; si nu altmentea, decatu numai prein impartasire se pote numi D. dieu.

Abia s'a vestitu in laturi invetiatur'a lui Ariu, si numai de catu s'au aflatu si urmatori. Alesandru spre a impiedeca reulu, carele nu numai in Alesandria, ci si mai incoló se latiá, dupa ce

in done adunari cu clerulu seu tiente pre Ariu nu far fi potutu plecá la unire, a adunatu sinodu de mainulti Eppi, in carele Ariu cá unu ereticu cu ai sei anatemizanduse (afurisinduse); toti Eppi se inscientiedia prein scrisorie a se feri de ei. Inse Ariu prein acésta nu s'a infrentu, ci trecundu in Palestina, si acoló semenandusi invetiatur'a, inca mai multi urmatori si-a castigatu, intre carii celu mai de frunte a fostu Eusebiu Eppulu dela Nicomedia, care cu totu zelulu aparandu, si comendandu invetiatur'a lui Ariu a facutu de aceea s'a latitu in tote partile Palestinei si a Siriei, dela care Arianii dupa aceea si Eusebiani s'au chiamatu.

Incunoscentiaduse despre cert'a acést'a Constantinu Imp. cá se impace pre Alesandru cu Ariu, a tramisu pre Osiu eppulu dela Corduba la Alesandria; inse Ariu nevolendu ase plecá la pace, neci prein scrisorile Imperatoriului, neci prein sinodulu adunatu de contra Osiu in a. 324. retulu totu mai tare sa latitu. Imperatoriulu vedendu cumca spre impiedecarea certeloru alta midilocire nu este, de catu un sinodu universale, s'a intielesu cu Silvestru Pf. dela Roma si in a. 325. a adunatu un Sinodu dein 318 Eppi la Nicea in Bithinia, la care a venitu si Ariu cu alti Eppi ariani si mai multi preuti de ambe partile, unde dupa mai multe debateri si dispute aflanduse invetiatur'a lui Ariu mentionosa, se decide cumca: Filiulu ede o fientia cu Tatalu, D. dieu a deveratu, dein D. dieu a deveratu, nascutu era nu facutu, si aceste cuvente se adaugu la Simbolulu apostolicu spre ase marturisi de toti crestinii; era invetiatur'a lui Ariu se condemna,

elu cu socii lui se trimitu in esiliu scrisoriile lui se judeca a se arde, si cartile loru se oprescu sub pedeps'a morței.

Inse neci judecat'a Sinodului, neci pedeps'a dictata de Imperatoriulu a potutu sterpi eresulu, că-ci Imperatoriulu miscanduse la rugarea soru-sa Constanti'a, carea aproape de morte cerea că o facere de bene intorcerea lui Ariu că pre ne dereptu esilatu, in a 330 nu numai a datu volia libera lui Ariu a se reintorce la beserec'a sa, ci si pre S. Atanasiu eppulu Alesandriei l'a indetoratu, că pre Ariu dupa ce va marturisi credenti'a in Nicea intarita selu primesca in senulu Beserecei; pre care inse S. Atanasiu cunoscundui astuti'a, ne primindulu, intr'atata a atitiatu mani'a arianiloru in contra sa in catu proponendusi cu totulu selu restorne, in sinodulu dela Tiru in a 335, ca pre unu omu cu mai multe crime (inse scornite) intinatu lu-depunu, mernindu dela Imperatoriulu că selu tramita in esiliu la Trevir in Gallia, era pre Ariu in acestu sinodu, si in celu ce s'a tienu. tu intru acel'asi anu la Jerusalem pentru santirea beserecei redecata de Constantinu, si in celu dein a. 366 adunatu la C. pole in caus'a lui Marcelu Anciranulu — declarandulu de ortodosu, au indetoratu pre Alesandru eppulu de C. nopole, că se lu primesca in comuniunea beserecesca; si au fostu determinatu si diu'a, in carea era Ariu se sierbesca cu Eppulu in besereca, inse nainte de sierbitiu versandusi matiele intr'o esitoria a peritu, precum scriu Socrate H. E. L. I c. 25. Atanasiu Orat I contra Arium, Epiphan. her. 69.

Arianii dupa mortea lui Ariu capetandu unu mare aparatoriu pre Constantiu Imp. resaritului carele a urmatu tatalui seu in a 336. si a fostu

si elu adapatu in invetiaturele lui Ariu — s'au facutu mai alesu dupa ce si Scaunulu eppescu dela C. nopole l'ar fi cuprescu Eusebiu Nicomediannulu capulu Arianiloru, necasuindu in totu tipulu pre ortodosi; mai vertosu Eppii si intre aceia S. Atanasiu au avutu mai multu de apatimi, fiindu alungatu a dou'a ora dein Scaunu, prein judecat'a sinodului arianu dela Antiochia dein a. 341. carele de si dupa judecat'a sinodului dela Sardica absolvatu de crimenile lui pre nedereptu imputate, s'ar fi repusu in Scaunu, totusi dupa mortea lui Constante Imp. apusului si aperiatoriului ortodosiloru, facunduse Constantiu arianulu domnu si preste apusu, Arianii au midilocitu de Atanasiu cu Liberiu eppulu Romei, si alti episcopi ortodosi a trei'a ora s'au esilatu. Mai reu le a mersu ortodosiloru sub Valente Imp. era arianu; căci pre Eppii ortodosi carii sub Juliau s'au fostu intorsu la Scaunele sale era i-a alungatu, si in totu tipulu i-a necasuitu. S. Atanasiu a patr'a si a cincia ora a fostu alungatu sub acestu imperatoriu. — Dupa mortea lui Valente, subt Gratianu si Teodosiu Imp.rii, prein decrete imperatesci restrengunduse poterea arianiloru, au mai insufletitu ortodosii. Pre acesti imperatori imitandui si ceialalti intru restrengerea arianiloru, a urmatu că asiediammentulu sinodului dela Nicea s'a primitu in tota lumea, era arianii dupa ce si poporale cele barbare ale apusului precum: Burgundii, Gotii, Visigotii s. a. unii in seculu VI, altii in seculu VII. s'ar fi intorsu la credentia, au incetatu a fi secta destencta. — De altmentea insusi Arianii erau intru sene imperechiati, că-ci unii invetiau cumca Filiulu că faptura ar fi intru to-

tote ne asemenea cu Tatalu, si acestia se numeau Anomei si Eunomiani; era altii-lu diceau a fi asemenea Tatalui, dar nu de o fientia si acestia se diceau de diuinitate sau semi-ariani.

§. 78. Macedoniani.

Prezum Arianii degradau d.dieirea Filiului, asia Macedoniani d.dieirea Spiritului S. Acesti eretici dela Macedoni, carele cu ajutoriu lui Constantin Imp. s'a redecatu la scaunulu eppescu dela C.nopole, in contra lui Paulu, spre cea mai mare scârbire si stricare a poporulu ortodosu—se dicu Macedoniani; era dupa dogm'a loru se numescu Pneumatomachi, adeca luptatori in contra Spiritului S; invetiandu cumca Spiritulu S. n'ar fi D.dieu. Inse si acestia erau imparechiati intre sene, ca-ci unii diceau cumca Spiritulu S. ar fi numai o putere d.dieesca, altii ca ar fi o fientia midilocia intre D.dieu si fapture, adeca: ca nece ar fi D.dieu nece fapture, era altii lu-socoteau numai ca pre o fapture. Sect'a acest'a pentru ca unii de intru insii ar fi dusu o viatia strensa, s'a latitu in scurtu tempu nu numai prein Tracia, ci si prein Bithinia si alte provincie; si macar, ca multi barbati cu zelu prein serisorie, si Eppii in sinode adunati s'au opusu in contra latirei ei, totusi n'au potutu se-o impedece pana ce in sinodulu dela C.nopole II in a-381. adunatu s'a pusu stabile latirei ei mai incolu; ca-ci intr'acestu sinodu se afurisesce invetiatur'a lui Macedoni, si se intaresce credenti'a Beserecei despre porcederea Spiritului S. dela Tatalu, si spre a se marturisi de credentiosi se

adauga la simbolulu Nicenu aceea inchiatura: „Si intru Duchulu santu Domnulu de viatia scl^{ca}. Prelenga care decisune se adaugu si pedepse de catra Imperatoriulu Teodosiu in contra acestoru eretici; cari prein tote aceste restrensi mai pre urma s'au stensu cu totulu.

§. 79. Apolinarii.

Acestia se tragu dela Apolinariu celu teneru, care era lectoriu (ceteti) la besereca dein Laodicea lenga tata-seu Apolinariu celu betranu. Acestia pentru amicitia ce o aveau cu Epifaniu sofistulu omu paganu, au fostu lipsiti de Teodoru Eppulu dela comuniunea beserecesca, la carea totusi era s'a primitu, dupa ce cu lacrimi si-ar fi apromisu indereptarea. Lui Teodoru ortodosulu urmandui Georgiu arianulu, acest'a pre Apolinariu celu teneru era fa lipsitu de deregatoria, pentru ca a primitu pre S. Atanasiu inimiculu arianiloru; de aci Apolinariu voliendu a aperi d.dieirea Filiului in contra Arianiloru, a caditu intr'altu eresu invetiandu cumca Filiulu lui D.dieu intrupanduse a primitu numai trupu sentitoriu, era nu si sufletu intielegatoriu, ca-ci loculu sufletului fa implenit d.dieirea, altmentea—dicea elu—nu se pote cuprende: cum s'ar fi potutu unu natur'a cea omenesca cu cea d.dieesca intru o persona alui Chr.—Se dice ca ar fi invetiatu si aceea: cumca Christosu ar fi adusu trupu dein ceru, care ar fi de o fientia cu d.dieirea, si asia dein trupulu omenescu, si cuventulu celu d.dieescu s'a facutu o fire in persona lui Christosu.—Acestu eresu inca in scurtu tempu s'a latitu preste totu re-

saritul; inse parte prein zelulu Eppiloru carii-lu impumnau, parte prein pedepsele de catra Imperatori in contra loru desipte, s'a pusu stabile latirei lui mai incolo.

La ereticii dein seculu IV, se mai numera si Priscilianii, carii in Ispania au inoitu principale gnostice si manicheice; si Mesalianii carii in Mesopotamia invetiau cumca fiesce care omu dein pantecele mama-sa are unu draçu, carele prein rogatiuni alungându-se dà locu Spiritului S. prein carele asia se intaresce omulu, catu mai multu nu pote pecatui. Ci pre acestia cá pre nescie fanatici-i trecemu cu vederea,

Eresurile in Seculu V. si VI,

§. 80. Palagianii,

Urditoriulu acestui eresu a fostu Pelagiu, carele venindu dein Britania la Roma, si aci prein invetiatur'a si pietatea dein afora facunduse cunoscutu, si-a facutu o védia mare naintea celoru mai de frunte omeni, carii bucurosi primiau amiceti'a lui. Inse amicul celu mai de aproape i-a fostu Celestiu monachu dein Roma un dialecticu mare, pre carele nu numai la primirea invetiaturrei sale, ci si la predicarea aceleiasi plecându, a imprastiatu in Roma dogmele sale, invetiandu: 1. Cumca pecatulu lui Adam numai lui i-a stricatu, éra nu si celoru ce se tragu deintr'insulu; pentru aceea mortea, si alte nevoi ale vietiei omenesci nu sunt pedeps'a pecatului, totusi pruncii debuescu botezati, cá se se faca partasi imperatiei cerului, căci cei nebotezati se ducu intr'al treile ore

care locu 2. Cumca natur'a omenésca nu s'a stricatu prein pecatulu stramosiescu, căci omulu in statulu de facia are atáta potere, cátu si fora de charulu lui Ddieu, cautandu la invetiatur'a si faptele lui Chr. pote impleni legea, si face fapte bune spre meruirea fericirei. 3. Si aceea se dicu a fi invetiatu, cumca crestiniloru nu le este iertatu a jurá, si cumca cei avuti nu voru intrá intru Imperati'a cerului. Dupace Pelágiu aceste invetiature le aru fi imprastiatu in Roma, a trecut in Palestina; éra Celestiu s'a dusu la Africa semenandu pretotendenea negin'a eresului seu, pentru căre condemnanduse in sinodulu dela Cartagena dein a. 412, a trecut si elu in Palestina, unde pentru eresulu semenatu fiendu trasi la respunsu in doue sinode dela Jerusalmu si Diospelle, de catra parentii ce nu intielegeau limb'a latina, in carea le esplica Pelagiu, — s'au absovatu. Inse s'au anatemizatu ca eretici amendoi in altu sinodu ténutu la Cartagena in a. 415, carea anatema o a intaritu si P. ficele rom. Inocentiu Sozimu, si ceialalti. Dupa aceea prein decrete imperatesci si pedepse oprinduse latirca acestui eresu, si mustranduse credentiosii spre a se feri de otravitori'a lui invetiatura, n'a prensu radecina. — Dupa anatemizarea pelagianiloru erau unii carii luandu o cale midilocia intre ortodosi, si pelagianii invetiau; 1. Cumca inceputulu credentiei, si a indereptarei omului nu depende dela charulu lui Ddieu, ci dela voli'a omului; căci omulu are a tát'a potere naturale, ca se faca inceputulu, si se se pregatesca spre primirea charului lui Ddieu. 2. Cumca Ddieu toturoru omeniloru le dà charu spre mantuire, pentru ca D. dieu volesce fericirea

toturoru Christosu pentru toti a moritu si asia toti se potu mantui numai de voru voli. 3. Totusi numai accia sunt meniti spre mantuire, despre carii s'a prevediutu, că voru remané statori în credentia si în indereptare, si acestia se numescu de diumetate seu semi-pelagiani, carii intocma fiindu condamnati că si pelagianii, neci acestia, neci aceia n'au potutu face ceta de senestatoria, luptanduse în contra loru S. Augustinu cu mare taria.

§. 81. Nestorianii.

Unu eresu nou a semenatu Nestoriu eppulu Constantinopolei carele volendu a arată în contra Apolinariloru cumca Chr. a avutu adevveratu corpu omenescu, a cadiutu în contraria smentela, destenguendu pana într'atâta d.dieirea de omenire în Chr. câtu a crediutu cumca Chr. ar avé done ipostasuri seu persone, că si cum altulu ar fi filiulu lui Ddieu, si altulu filiulu Mariei, si asia dara Maria nu se pote numi mam'a lui Ddieu, pentruca dein omu nu se pote nasce Ddieu, ci numai mam'a lui Chr. carele n'a fostu alta, de câtu numai omu, si locu de incapere cuventului lui Ddieu. O invetiatura că acest'a facundu preutulu Anastasiu la poporu inaintea eppului Nestoriu, cu tote că poporul s'a scandalisatu tare, totusi Nestoriu nu numai nu o-a indereptatu, ci si densulu a facutu mai de multe ori asemenea invetiatura; de aci s'a facutu o turburare ca aceea în poporu, catu nu numai-lu judecau de ereticu, ci unii erau determinati al arunca în mare. Inse fiinduca erau si de accia, carii i-primiau inve-

tiatur'a, ce strabatendu pana în Egiptu a facutu mare sgomotu între monachii de acoló, Cirilu episcopulu Alesandriei opresce pre monachi a se mai disputá despre acesta invetiatura, si pre Nestoriu-lu mostra prein scrisoria, ca se-si retraga invetiatur'a sa cea periculosa, si se incete a mai turburá poporul. Inse acest'a neprimindu mustrea, Cirilu inscicientieza pre Celestinu pf. romanu despre invetiatura lui Nestoriu, carea conde-mnanduse în sinodulu dela Roma în a. 430. Nestoriu se indetoresce pana în 10. dile asi indereptá retacirea, si acest'a decisiune se tramite la Cirilu spre a o indeplini. Acest'a adunandu sinodu la Alesandria, acum mai cu mare energia mostra pre Nestoriu pentru invetiatur'a lui, si tramitendui pre lenga decisiunea sinodului dela Roma, 12 anatematismi ai sei, lu-indetoresce la primirea acelor'a; dara Nestoriu necum se plenasca cele recerute, ci dein contra tramete si elu alti 12 anatematismi contrarii lui Cirilu, invinovatindulu că ar aperia invetiatur'a lui Apolinariu. Deci Teodosiu Imp. vediendu că cert'a nu se mai curma, spre asiediarea turburáriloru chiamandu pre totii patriarhii cu episcopii sei în a. 431. aduna la Efesu sinodu univesale, carele în ordenele celorlalte se numera al III. Sinodulu dupa ordenatiunea Imperatorelui a fostu se se incepa în diu'a Rosaliloru, inse nesesindu Joane eppulu Antiochici cu episcopii dein resaritu, s'a mai amenatu inceperea lui pana preste 22. dile, ne sosindu inse nece atunci Juane, sinodulu se incepe sub presidiulu lui Cirilu, la care citanduse Nestoriu si ne-volendu a veni de facia, se anatemesce că ereticu, si în locul lui se pune eppu

Masimianu. Dupa acésta decisiune sosindu si Joane, si maniându-se pentru că n'a fostu asteptatu, tiene cu ai sei unu altu sinodu, in carele anatemisesce pre Cirilu că patronu al invetiaturei lui Apolinariu. Inse parentii sinodului celui adevveratu aperandu pre Cirilu la Imperatoriulu, acést'a intaresce depunerea lui Nestoriu si-lu trame-te in esiliu, a carei urmare apoi a fostu, că impacanduse mai târziu Joane cu Cirilu, éra s'a intrregitu uniunea intre densii. Dar' cu anatemisarea lui Nestoriu sect'a lui nu s'a stensu, ci prein unii eppi legati cu Nestoriu intr'atâta s'a latitu, catu strabatendu prein partile Asiei, mai alesu in Persia a ajunsu la o putere ca aceea, cătu avendu si Patriarchu destenctu de celu ortodosu, pana astadi se mai sustiene.

§. 82. Eutichianii séu Monofisitii.

Unu eresu contrariu celui nestorianu a semnatu intre credentiosi Eutichiu archimandritulu dela C.nopole, carele disputandu cu un zelu mare in contra lui Nestoriu, că se arate că Chr. ar avé numai o persona éra nu doue, — a invetiatu cumca Chr. unindu natur'a cea ddieesca cu cea omenesca, acést'a asia s'a sorbitu de catra cealalta, catu dupa impreunarea amenduroru natureloru numai o natura a remasu in Christosu. Despre acestu eresu nou fiendu inscientiatu Flaviu patriarculu C.nopolei prein Eusebiu eppulu dela Dorila, in sinod. dein a. 449. pre Eutichiu nu numai de deregatoria, ci si de impartasirea Berserecei-lu lipsesce. Eutichiu se plange lui Leone I. pf. rom. că pentru aperarea credentiei ortodo-

se, s'ar fi condemnatu pre nedreptu de catra amicii lui Nestoriu, inse pontificele convingundu-se dein actele sinodului despre eresulu lui Eutichiu si elu-lu condemna. Deci prein recursu facutu la Imp. Teodosiu II meruesce că caus'a lui prein aceiasi Eppi in presenti'a lui Florentiu delegatulu imperatescu de nou se se cerceteze, carea éra numai spre condemnarea lui s'a facutu. Mai pre urma cerendu, meruesce dela Imp. a se tiené la Efesu in a. 449, sub presidiulu lui Dioscuru patriarculu dela Alesandria sinodu univ. in care precumpanindu partea lui Eutichiu ajutatu de curteni si de Dioscuru inimiculu lui Flavianu, Eutichiu se absolve, éra Flavianu si Eusebiu Dorilianulu nunumai se lipsescu de episcopia, cise punu si la prensoria, unde cu ceialalti eppi carii nu voliau a subscrie actele acestui sinodu, prein milit'a adusa de Eutichiu, si prein monachi, intre cari celu mai de frunte a fostu Barsuma cu bataie infioratorie intr'atâta s'au tiranitu, catu unii dein cei prensi anumitu Flavianu de crudimea bataiei au si moritu; de unde acestu sinodu se numesce latrocinale seu hotiescu.

Intr'aceea morindu Teodosiu II, Marcianu urmatoriulu lui cu inpreuna întielegerea pontif. Leone spre asiediarea turburariloru face a se aduná in a. 451. la Calcedona sinodu gen. care intre cele generali se numesce al IV. in care 650. Eppi sub presiederea legatiloru papali in presenti'a Imperatoriului si a boeriloru celoru mai alesu, cercanduse cu de amenuntulu cele mai nainte lucrate, si aflanduse derepte tote câte sau lucratu de Flavianu si Leone intr'acesta cauza, prein urmare nederepte si asupritorie cate s'au facutu

de Eutichiu și Dioscuru în sinodulu dela Efesu, de aci acestia de împreună cu invetiatur'a loru condamnanduse, se și pune în locul lui Dioscuru Ptrecu Proteriu, și elu se tramite în esiliu la Paflogonia; era pentru îndereptarea credentiosiloru se decidea se crede cumca: „Christosu unulu nascutu Filiulu lui Ddieu într'u a persona, are doue nature ne amestecate nescimbate și ne despartite“. Era de în partea Imperatoriului se punu pedepse grele pre cei ce ar mai invetiă eresulu lui Eutichiu și nu s'ar supune decisiunei sinodului. — Inse neci prein decisiunea sinodului, neci prein legile amenintatorie de pedepsa ale Imperatoriului s'a potutu împiedecă latirea acestui eresu; Icăci cei ce erau condamnati prein sinodu, reîntorcunduse la locurile sale, nu numai imprastiau în tote partile eresulu monofisitiloru (asia se numescu eutichianii pentru apararea unei nature în Chr.), ci cuprendendu cu puterea Scaunele ortodosiloru, puneau omeni de ai sei într'insele, și aperanduse cu armele causau valuri necurmate ortodosiloru, precum s'a templatu la Ierusalimu, unde alunganduse ortodosulu Juvenale s'a asediatu în locul lui Teodosiu monofisitulu. În Siria, Barsuma semenandu sementi'a cea blastemata a datu ocașune ca Petru Fullo se cuprenda scaunulu dela Antiochia. Mai mari crudimi s'au facutu la Alesandria, unde ucidienduse Proteriu s'a intrudusu în scaunu Timoteu Eluru, unde totu-intrun'a scimbanduse ortodosii cu monofisitii, numai aveau capetu certele.

Ca turburariloru se se faca odata capetu Zenone Imp. dà unu Decretu de pace subt nume

de Enoticon, în carele dupa decisiunile sinodoloru de mai înainte se condamnă toti ereticii prein acele condamnati împreună cu Eutichiu, care Decretu de și pre unii ia multiamitu, totusi cei mai multi nu l'au primitu; ortodosii pentrucă într'u acel'a nu se fece pomenire despre sinodulu dela Calcedona, ereticii pentru ca se condamnă Eutichiu, de aci certele au ținutu și mai încolo, pana ce sub Justinianu I abroganduse Enoticulu lui Zenone, s'a midilocitu a se primi de către ortodosi decisiunile sinodului dela Calcedona. Era monofisitii propasindu într'u latirea sectei sale, mai tardiu s'au impartitu în mai multe ramuri, deîntru cari de însemnatu sunt Jacobitii, dela Jacobu Borodeu asia numiti în Mesopotami'a s. a. tiere. Acefalii în Egiptu pentru aceea asia numiti, că-ci nu voliau a cunosce dependenti'a dela alti Eppi. Unii de într'u acesti eretici pana astadi mai sustau, era altii prein Missionari s'au adusu la unire cu Besereca romana.

§. 83. Condemnarea celoru trei capitule.

Inca fierbendu cert'a monofisitica se inouescu certele despre ortodosi'a lui Origene, care atitânduse fiendu elu inca în viatia s'au fostu asediatu odata, căci unii-lu vinuiau, ori ca a fostu în scriptele lui ceva smentitu, ori ca s'au facutu prein eretici, că se-si intaresca cu scrisoriile lui Origene eresurile sale — stramutări într'insele, candu altii mai alesu calugarii deîn Palestina, și unii deîn Eppi-lu aperau pentru invetiatur'a lui cea mare, pentru carea și Diamantinu lu numiau.

De acesti aperiatori ai lui Origene se aflau multi si in seculu VI. intre carii celu mai de frunte a fostu Teodosu Ascida eppulu dela Cesaria. In contr'a acestuia Pelagiu diaconulu beserecei dein Roma si apocrisiariu in curtea imperatesca dela C.nopole, a midilocitu la imp. Justinianu I. ca prein decretulu seu se condemne pre Origene si invetiatur'a lui, care decretu l'a scrisu si Memna Ptrculu Cnpolei si Vigiliu Pf. romanu cu ceialalti patriarci de inpreuna.

Certele Origeniane au atitiatu alt'a mai mare despre trei Capitule seu capete numita, caci Teodoru Ascida column'a Origenistiloru, ca se-si resbune in contra lui Pelagiu causatoriulu condemnerii lui Origene, a facutu pre Justinianu imperatoriulu a crede, cumca monofisitii mai alesuacefalii n'ar fi straini a se uni cu Beserec'a si a primii sinodulu dela Calcedona, deca Imperatoriulu ar inderepta trei lucruri, in cari se vetema ei mai tare, adeca deca s'ar opri cartea lui Teodoretu scrisa in contra celoru 12 anatematismi ai lui Cirilu, si s'ar condemna Teodoru eppulu dela Mosvesta ca dascalu lui Nestoriu, inpreuna cu cartea lui Iba eppului dela Edesa catra Marinu Persanulu in carea se lauda Teodoru Mosvestanulu. Acest'a a placutu forte Imperatoriulu, si macar'ca multi dein ortodosi aratau ca aceea fora vetemarea vediei sinodului dela Calcedona in care s'au absolvatu barbatii aceia, nu se pote face, totusi Imperatoriulu care bucosu se amesteca in lucririle beserecesci cu sperantia ca-si va ajunge scopulu doritu, prein decretulu dein 545 condemna acele trei scripte, care in Istoria beser. se numescu trei Capitule atitiorie de ne-

audite turburari caci suscriendu acelu decretu Memna Ptrcu C.nopolei cu ceialalti patriarci, Eppii africani si apuseni, cu tote puterile i-s'au contrariatu, ca unui lucru carele se inprotiviã sinodulu dela Calcedona. Vigiliu Pf.rom. venindu si densulu spre impaciuirea causei la C.nopole in a. 548 si-a datu diferitu sententi'a sub nume de Judecatu in care ca se faca destulu voliei Greciloru condemna si elu acele trei capitule, inse ca se nu veteme pre apuseni, sub acea conditiune ca puterea sinodulu dela Calcedona se remana ne atensa, dar' apusenii nu numai nu iau primituo,ci si dela comuniunea cu d'insulu s'au tãliatu.

Inmultinduse intr'acestu tipu turburãrile, Imperatoriulu in a. 551. dà altu decretu, indetorindu sub amenintiare de pedepsa pre toti a primii condemnarea aceloru trei capitule. Pre Vigiliu pentruca si-a scimbatu voli'a, si si-a retrasu judecatulu l'a pusu la pensoria, si ne mai cerendui voli'a in a. 553. aduna in C.nopole sinodu univ. dein 165. Eppi, carele se numera al V. intre sinodele ecum.—si postesce pre Vigiliu a primii presidiulu; elu inse parte pentru ca ar fi bolnavu, parte pentruca apuseanii nu s'ar aflã defacia ne primindu presidiulu, sinodulu se incepe sub presidiulu lui Memna Ptrcu C.nopolei, in care acele trei capitule dupa voli'a Imperatoriulu se condemna. Vigiliu dandusi parerea in Constitulu seu condemna si elu scriptele pomenite, inse nu si pre autorii lor, socotindu lucru cu necuvenentia a condemna pre cei ce au moritu in comuniune cu Beserec'a, de aci n'a voit a suscrie decisiunea sinodulu; inse dupa esiliu de 5 luni

suferitu in Proconezu, totusi a suscrisu si elu si Pelagiu urmatoriulului condamnarea celoru trei capitule: si asia in resaritu s'au asediatu turburările, dar nu si la apusu căci Eppii Istrianii si Venetiani nu numai n'au primitu sinodulu al V. ci taliânduse de catra Beserec'a catolica au facutu o desbinare carea numai dupa 100 de anisub Gregoriu celu mare Pf. rom- s'a potutu asiediá.

Eresurile dein seculu VII si VIII.

§. 84. Monotelitii.

Nesuenti'a de a intorce pre Monofisiti la uniune cu Beserec'a a produsu intre Greci in seculu VII un altu eresu nou, la care a datu ocaziune Imp. Eracliu, carele spre a vendecá damnu-lu causatu dein trecerea Monofisitiloru la Persi, candu tocma erá cuprensu cu resbelu in contra Persiloru, a provocatu pre principalii Monofisitiloru, anume pre Jacobu eppulu dein Armenia, si pre Atanasiu patriarculu Monofisitiloru in Mesopotamia, cá se se intorca cu ai sei in senulu Beserecei, dela carele a capetatu respnsu, cumca Monofisitii n'ar fi straini de uniunea cu ortodosii, si a crede doue firi in Christosu, déca si ortodosii s'ar ivoi a crede: ca Christosu dupa inpreunarea celoru doue firi numai una volia si una lucrare a avutu. Eracliu dara, numai decátu intréba pre Sergiu patriarculu C.noplei de s'ar poté aceea intari, si primindu respnsu cumca dorentia Monofisitiloru se pote inpleni faradenece o vetemare a relegiunei, in a. 630. emite un Decretu prein carele, pentru impaciuirea Beserecei

pre toti-i indetoresce a crede cá in Chr. ar fi numai una volia si una lucrare, si primescu acésta invetiatura afora de Sergiu, Teodoru eppulu Fanarului si Ciru patriarchelu Alesandriei, carii dela dogm'a primita se numescu Monoteliti.

Inse s'au aflatu si de aceia carii se inprotivi-au acestei invetiature eretice, deintre carii celu de antaiu a fostu Sofroniu patriarculu Jerusalimului, care nepotendu merui dela Sergiu si Ciru, cá se si inderepte smentéfa prein o scrisoria tramisa la toti patriarchii condemna pre toti, carii ar marturisi numai una volia si una lucrare in Christosu. Sergiu vedienduse si elu prein acést'a scrisoria atensu, scrie lui Onoriu Pf. rom. cá prein disput'a despre un'a seu doue lucrári in Chr. se face scandalu mare in Besereca, spre a carui incungiuurare nu este alta midilocire, de catu se se opresca ori ce disputa despre acestu lucru, carii respundiendu Onoriu opresce a se mai face vorba despre un'a seu doue lucrári alui Christosu, cá nu afirmandu doue lucrári se fimu judecati ca urmámu pre Nestoriu, seu vorbindu despre un'a lucrare se ne creda lumca cá urmámu pre Eutichiani. Dein care respnsu multi au judecatu cumca si P.ficele ar fi plecatu spre monotelismu.

Intr'aceea Eracliu vediendu cumca cért'a se maresce, spre alinarea spiriteloru, dupa suatulu lui Sergiu emite in a. 639. unu áltu decretu Echtezu numitu, in carele si elu opresce ase face dispute despre un'a seu doue voientie si lucrari alui Christosu, de si elu intru acelfa numai despre un'a voientia vorbesce. Inse fiinduca Sofroniu si Masimu calugarulu dein Ale-

sandria mai cu mare zelu s'a pusu in contra Monotelitiloru, si P.ficii rom, Joane IV si Teodoru au condamnatu acestu eresu,—s'a impiedecatu in plenirea Echtezului, scriendu si Eracliu insusi Papei cumca Echtezulu ar fi lucrulu lui Sergiu pre in insielatiune de sene suscrisu. Infr'aceea morindu Eracliu filiulu si urmatoriulu lui Constante II. in a. 648. dà altu Decretu, care s'a disu Tipu, in care opresce disput'a despre acést'a materia, dar torusi intaresce invetiatur'a Monotelitiloru; pentru acea Martinu Pf. rom. in sinodulu dela Roma dein a.649.si Ehtesulu si Tipulu le declara a fi fora potere, condamnandu pre toti Monotelitii, iuse si elu se esuléza cu Masimu, si cá esulatu a moritu in a. 654.

Cá reulu carele intru ascansu se latia se se ciunte, Constantinu Pogonatu filiulu si urmatoriulu lui Constante, cu inpreuna intielegerea lui Agatone Pf. rom. in a. 680. aduna la Constantinopole al III, ér dupa numeru al VI. sinodu niv. in carele condamnanduse monotelismulu, se confirma credenti'a Beserecei, despre doue volentie, si doue lucrári alui Christosu. Deaci Monotelitii nu se mai pomenescu, de catu ca o parte a loru trecundu la muntele Libanului, acolo sub Ep. Joane Marone au formatu sect'a Maronitiloru destensa de alte secte, pana la a.1192. in care s'au unitu cu Beserec'a Romei.

§. 85. Iconoclastii séu persecutorii Iconeloru.

Celu mai turburatorin de pace au fostu inseculu VIII. eresulu Iconoclastiloru, séu al perse-

cutoriloru de Icone. Incepatoriulu acestui eresu a fostu Imp. Leone Isauriu, carele in a. 736. prein Decretu opresce a se mai colí (cinsti) iconele. Unii dein Eppii vecini au si primitu acésta oprela, éra Germanu Patriarculu C.nopolei, Gregoriu Pf. rom. si Joane Damascenu cu totu zelulu se nevoliau a impiedecá pre Imperatoriulu dela acestu cugetu. Dar Imperatoriulu nu numai cá nu si-a scimbatu decisiunea (otarirea), ci intielegundu cumca nece poporulu nu se supune mandarei lui, mai tare interitatu in a. 730. dà altu decretu, in carele demanda cá tote iconele se se stérge, se se strice, si se se ardia, si pre Patriarchulu Germanu, pentruca si acum i-a statu in contra-lu lipsesce de patriarchia, punendu in loculu lui pre Anastasiu; si spre asi aretá mai tare ur'a catra icone, arunca diosu icona D. Is. Chr. carea se afla acatiata de asupra usiei palatiului imperatescu, prein carea fapta intr'atat'a a turburatu poporulu, catu pre multi au si ucisu de intru accia carii au luat parte la lapedarea iconei D. Christosu. Despre acésta turburare incunoscentianduse Gregoriu II. si dupa elu Gregoriu III. P.ficii romani, nepotendu plecá pre Imp. Leone cá se incete dela persecutarea iconeloru, in sinodele dela Roma condemna pre Iconoclasti, cá pre nesce eretici, éra Leone spre asi resbuná, opresce tote veniturile P.ficelui dein Calabria si Sicilia, si le aduna in tesaurari'a (visteria) imperatesca.

Cu multu mai mare inamicu al s. icone a fostu Copronimu fetiorulu si urmatoriulu lui Leone, carele cá se arate cá lucra dupa lege, adunandu in a. 754. la C.nopole sinodu dein 338.

Eppi face a se decide, că iconele cu totul se se sterga; inse si dupa acésta decisiune s'au aflatu aparatori ai s. icone, mai alesu calugarii, cari lupanduse pentru ele, au avutu a patemi cele mai cumplite torture dela Imperatoriulu carele se nevoiá a sterge ordenele calugarescu. Cu ce ura mare a fostu catra icone si Leone IV. filiulu lui Copronimu, destulu de claru a aratatu prein aceea, că si pre imperatésa Iren'a, a departat'o dela sene, éra pre altii i-a pedepsitu greu pentru cultulu iconeloru.

Dupa mortea lui Leone luandu guberniulu imperatiei Iren'a cu numele filiului seu Constantinu VI. totu lucrulu l'a scimbatu că-ce acésta Imperatesa ca o reveritoria de icone, asiediandu pre Tarasiu in loculu lui Paulu iconoclastulu Patriarchulu C.nopole, cu svatulu acestuia, si cu co'nstielegerea lui Adrianu I. Pf. Romei, spre a liniesti anemele cele turburate in a. 787. a adunatu sinodu la Nicea subt acestu nume al II. éra ecumenicu al VII, in carele declaranduse a nu avé neci o putere asiediammentulu sinodului desub Copronimu, se decide că se se tiená iconele, si se li se dé cultulu si inchinatiunea cuvenentiosa, punenduse si pedepse grele in contra iconomachi-loru. Acésta decisiune s'a primitu de catra tote Beserecele, éra Francii crediendu cumca numitulu sinodu ar fi decisu, că iconeloru se se dé aceea inchinatiune carea numai lui D.dieu se cuvene, in mai multe sinode dein a. 790. decidu a se tiené iconele, nu că se se colésca (cinstésca) fora numai spre amentirea (pomenirea) lucrurilor intipuite, si pentru infrumsetiarea paratiloru; éra in sinodulu dela Francufurtu dein a. 794.

se concede a se si colí iconele, că cele ce fnti-puescu pre sánti, cu cultulu loru cuvenitu, fora de a primi sinodulu dela Nicea, despre carele credeau că a decisu că se lise dé un cultu mai mare; éra mai târdiu dupa ce s'au convinsu, că si la Nicea numai asia cultu s'a decisu se se dé iconeloru, cum au decisu ei, — au primitu si ei decisiunile acelu sinodu.

Candu se credea că ar fi asiediata cert'a iconeloru, alti inimi se scola la resaritu in contra loru, adeca Imp. Leone Armenulu, Michael Balbu, si Teofilu oprindu nu numai cultulu iconeloru, ci si pictuirea loru; ér' pre cei ce lucrau contrariu, de erau episcopi i - lipseau de Scaunu, éra pre mireni-i pedepseau cu bataie, prensorie, esiliuri si alte crudimi, pana ce dupa mortea lui Teofilu, Teodora cu numele filiului seu Michaelle inca minorenu, luandu guberniulu imparetiei, si alungandu dein Scaunulu patriarchale pre Antoniu iconoclastulu, éra in loculu lui punendu pre Metodiulu barbatu adeveratu ortodosu, prein conciacrarea acestuia aduna in a. 842. la C.nopole sinodu, carele intaresce cultulu iconeloru prein sinodulu dela Nicea decisu, si spre a se tiené in venitoriu neclatita acésta decisiune, asiadia că se se tiená serbatori'a iconeloru in totu anulu in domenece'a I. a ajunului (postului) mare. Si de atunci cultulu iconeloru in Beserece'a resaritului a remasu nesmentitu.

PERIODUL III.

Dela Carolu M. pana la Luteru;
á deca dela a. 800. pana la a. 1520.

CAPUL I.

Predicarea Credentiei, si persecutiunile crestinilor.

§. 86. Statulu politicu in acestu periodu.

Imperati'a apusului restaurata prein Carolu celu Mare avea o intendere forte mare; inse sub urmatorii lui Carolu s'a impartitu in 3. Regate: al Italiei, Galliei si Germaniei. In a. 960. Otto I. regele Germaniei supunendu Itali'a, imperati'a Romaniloru a trecut la Germani, carea inse prein imperatori dein diverse famelie gubernata, prein factiuni dein di in di debilitata,— sub cas'a Habsburgica a venit la aceea potere, catu sub Carolu V. a fostu cea mai potente imperatia.

Imperati'a resaritului parte prein certele cele religiose, parte prein intrigile celoru potenti, dar mai multu prein lenea si negrimea imperatoriloru dein di in di debilitata, alergá cu pasi iuti spre perire, carea de si a fostu prein speditiunile cruciate in câtva tempu spriginita, si de Latini in 58 ani tienuta,—totusi dupa ce prein Mich. Paleologulu recuperata, s'ar fi impartitu in doue si trei regate, mai multu nu s'a potutu sustiené, cá-ci acum atáta a scapatatu dein potere, catu in

a. 1453. sub Constantinu VI. injuganduse de Turci prein Mohamed II. si-a ajunsu finitul.

Deintru acésta imperatia in seculu VII. Románii dein Dacia lui Aurelianu ne mai suferindu jugulu Greciloru, s'au insocitu cu Bulgarii venetici in acésta tiera, si s'au taliatu de catra imperati'a Bizantina, redicandu o imperatia noua, carea in seculu XII. prein curagiulu lui Petru si Asan, intr'atát'a s'a intaritu, catu Inocentiu III. pf. Rom: lui Ioaniciu urmatoriului lui Petru i-a tramesu corona imperatésca, carea imperatia prein nevelirea Turciloru in sec. XIV. s'a stensu cu totulu.

Inca inainte de derimarea imperatiei resaritului s'au facutu in resaritu potenti Arabii seu Saraceni, intendiendusi imperati'a pana in Africa si Ispania, inse pre incetu au strabatutu in contra loru Turcii, carii si-au redicatu una imperatia pre catu de potente, pre atata mai periculosa crestinatatei.

La apusu strabatendu Normanii prein Italia, Ispania, mai cu sema in Anglia au redicatu un regatu potente.— In partile de miezia-nopte au inceputu ase redicá Polonii si Rusii, carii pre incetu au ajunsu la o potere cumpanitoria.— Pre la a. 894 nevelindu in Dacia si Panonia Magiarii, si-au redicatu un regatu potente sub regii sei pana la a. 1301. in care tempu stengunduse viti'a lui Árpád, s'au gubernatu prein regi dein sementie straine, deintre carii celu mai potente a fostu románulu Matia Corvinu; éra dela a. 1526 au devenitu sub sceprulu gloriosei Case Austriace.

§. 87. Intorcerea poporaloru celoru
barbare.

De si relegiunea crestinesca s'a latitu in sec. VIII. in cele mai alese provincie ale Europei Asiei si Africeii,—totusi mai erau popora barbare, la care inca nu strabatuse evangeliulu; altele éra la care prein incurgerea barbariloru s'a fostu stensu cunoscentia lui, asiadara debuiá de nou a se predicá.

In resaritu s'a latitu relegiunea crestina inca inainte de sec. VIII. prein Nestoriani, carii ne suferinduse pentru eresulu seu in imperati'a Greciloru, respiti in tote partile, pre unde ajungeau predicau evangeliulu dupa principiale sale cu atat'a sporiu, catu la marea Caspia, in Tartaria, Cataja si Sina inmultinduse intru atátu, cátu in totu loculu aveau Eppi si M. politii sei. In Tartaria a facutu si mai mare sporiu, dupa ce regelle loru Joane presbiterulu ar fi primitu credentia. Aceste popora mai tardiu prein Missiunarii tramisi dela Roma pre incetu s'au întorsu la credenti'a catolica, primindu Eppi si M. politi catolici, carii au lucratu multu pentru inaintarea crestinatatei.

In Europa s'a predicatu evangeliu cu celu mai bunu sporiu in sec. IX intre poporale cele slavice dein Bulgaria, Moravia, Boemia etc.—In Bulgaria celu de antáiu predicatoriu a fostu Manuele Eppulu, carele fiendu prensu in resbelu de Bulgari, i-a invetiatu credenti'a crestina. Dar mai mare sporiu au facutu doi calugari dein Tesalia: Metodi si Cirilu, carii dupa rogarea regelui Bogoris, carele infricatu de icon'a judeciului celui mai de pre

urma, primindu credenti'a si botezanduse prein Fotiu patriarchulu Constantinoplei, i-au postitu spre a predicá si intre Bulgari evangeliulu.

In Moravia celu de antáiu predicatoriu al credentiei a fostu Urolchu eppulu dela Laureacu, éra strabatendu dupa aceea si in Moravia Metodi si Cirilu, prein sudori'a acestor'a s'a inteliatu acolo credenti'a mai de plenu, primindu-se dela ei si ritulu grecescu.

In Bohemia a midilocitu a se intruduce credenti'a acel'asi Metodi, carele botezandu pre Borzivoiu ducele Bohemiloru, dupa aceea cu ajutoriulu preutului Cajcu pre duces'a Ludmila, si pre altii dein cei mai vediuti deprendendu in relegiunea crestina, pre incetu a adusu totu poporulu la primirea credentiei.

Dein Bohemia a trecutu relegiunea crestina in Polonia prein Dobravsca fili'a lui Beloslav ducelui Bohemiei, carea fiendu maritata dupa Micslalu ducele Poloniei, a statu de barbatu-seu, pana candu l'a plecatu la primirea credentiei, pre in a carui esemplu indemnatu si poporulu, nu numai a primitu credenti'a, ci spre asi aratá ur'a catra superstitiuno cu o furia mare a arsu toti idoli, caror'a se inchiná mai nainle. Carea fapta in totu anulu o repetiescu in domene'a Letare.

Tote aceste provincie au primitu credenti'a dupa ritulu grecescu, care dupa aceea l'au scimbatu cu celu latinu,

In Rusia s'a predicatu credenti'a in sec. IX. prein misiunari tramesi de Ignatiu P.chulu Constantinoplei, inse cu pucinu sporiu pana in sec. X. candu Volodimiru ducele luandu moliere pre Ana' sora imp. grecescu Basiliu, prein acést'a de-

prelu în regegiunea creștină în a. 988 s'a botezatu, carele atatu prein muștrari, catu mai alesu prein esemplarea sa viația atātu a profitatu întru lățirea regegiunei creștinesci cātu a vediatu de trebuientia a redică în Kiov și Nevogorod episcopate pentru gubernarea credentiosiloru, carii sub Jeroslau și mai tare s'au înmultitu,

În Litvania au ajunsu mai târziu radiiele evangeliului, după ce Jagellone ducele loru numai sub condițiunea primirei regegiunei creștine capețandu muliere pre Hedvige regin'a Poloniei în a. 1386 s'a botezatu în Cracovia, numinduse Vladislav; după aceea a midilocitu în adunarea poporului a plecă pre cea maimare parte spre primirea credenției, pre cându alta parte și în sec. XV. se află totu în paganetate. Cu asemenea sporiu s'a predicatu evangeliulu între poporale septentrionali de catra apusu.— În Dania Ebbo Archiepiscopulu Remense plecandu pre Heroldu regele Daniloru în a. 878. a primu botezulu, i-a fostu usioru a plecă și pre poporu la credenția.— Pre Sveci și Norvegi i-a adusu la credenția Anascariu monaculu Corbeanu, carele pentru unu sporiu asia bunu s'a și numitu Archieppu în Hamburg și Brema.

Normanii un poporu dedatu spre rapiri s'au adusu la credenția prein casatori'a lui Rollo ducelui loru cu Gizela fili'a lui Carolu Simplicie regelui Galiei, carele pentru amorea miresei sale a primitu botezulu sub nume de Robertu, după acui exemplu totu poporulu a primitu credenția, meruindu și aceea că partea Galiei, care s'a fostu datu diestre lui Robertu, se se numesca Normania.— Pomeranii, Rugii, Finni, Livonii, și alte

popora de țengă m. baltică, parte prein armele veciniloru principii creștini, parte prein osteneț'a misiunariiloru, după multa sudoria și forte târziu s'au adusu la creștinatate.

Borusii cei mai mari inimi ai creștiniloru, și întru atăt'a selbatici cātu pre creștinii preni în belu, i- sacrificau idoliloru,— învinsi de Conradu ducele Masoviei și de Cavaleriiu teutonici, carii esulati dein Palestina și asiediati în Venetia, fura chiamați de ducele întru ajutoriu, — au fostu nevoiti a primu credenția; înse n'au fostu statori, până cându mai târziu prein misiunariiu tramesi la ei, convingunduse despre adevărulu regegiunei creștine, au remasu statori într'însa.

Magiarii asemenea rapitori, și întru atăt'a feroci; încatu numai după spendiurarea lui Toxu și Horca duciloru sei, prein Enricu Paserariulu imp. Germaniei la Merzburg înplenita, s'au mai domolitu dela rapirile ce-le faceau poporului și besereceloru creștine, sub Geiza ducele loru se vedu a se fi adusu în catu-va la cunoscenti'a regegiunei creștine, prein midilocirea ducesei Sarolta fili'a lui Gyula ducelui dein Transilvania, în carea totusi numai sub Stefanu antăniulu loru rege s'au întaritu, carele primindu în a. 1000. botezulu, nu numai a staruitu spre lățirea credenției între popularii sei, ci spre statorirea aceleiasi a fundatu archiepiscopatululu dela Strigon și 10 episcopate; și nu numai în regatululu seu, ci și pre la Roma, Constantinopole, Ierusalimu, și într'alte locuri, a redicatu beserece și ospetalia pentru caletori, pentru carea fapta alui s'a îndiestratu de

catra Pontificele Romanu cu corona, si cu nume de Rege Apostolicu.—

Magiarii dein Transilvania inca înainte de cei dein Ungaria au primitu relegiunea crestina; căci ducele lor Gyula botezanduse la C. nopole, si aducându pre Jeroten intaritu de P. chulu Teofilactu episcopu in Principatu, acestia pre multi Magiari i-a intorsu la credentia dupa ritutul grecescu, care-lu aveau provincialistii Români, fiindu ei dupa impartirea dieceselor bisericesci supusi Patriarchului dela Constantino-pole. V. P. Major, J. B. c. II. §. 1.

In Sec. XV. strabatendu Lusitanii pana la India si Etiopia; éra Columbu Ispanulu (si dupa elu Americu Vespuciu aflandu a 4-a parte a lumii, carea dupa numele celui dein urma s'a numitu America, că mai lesne se pota inblandi poporale cele selbatece ale acestoru Tiere, cu totu de adensulu s'au nevolitu prein misiunari, mai cu sema prein Franciscaui si Domenicani ai aduce la cunoscentia relegiunei crestine, si nu for' de folosu, căci prein ostenelele barbatiloru spre acestu scopu lucratori, s'a facutu o intorcere de minune intru acele popora barbare.

Speditiunile cruciate.

§. 88. Inceputulu si cursulu celoru trei speditiuni cruciate.

Candu intr'alte parti si predică cu un sporiu doritu evangeliulu, atunci se asupriau mai tare crestinii in Palestina de catra Turcii mohamedani, carii facunduse domnitori preste locurile cele

sante, unde s'a nascutu D. Christosu, si s'a datu pre sene rescumperare pentru neamulu omenescu, nu numai pre locuitorii crestini, ci si pre caletorii la acele locuri-i asupriau, si se nevoliau in totu tipulu a sterpi relegiunea crestina de intru acele locuri. Desele plansorie, care-le faceau caletorii cei intorsi dein resaritu atitiase si mainainte ânimele apuseniloru pentru mantuirea locuriloru sante dein manule ne credentiosiloru, insusi Silvestru II. si Gregoriu VII. Pf. Rom. erau determinati a resculă crestinetatea spre acestu scop,— inse impedecanduse pentru cercustarile domestice, a remasu lucrulu pana la capetulu secului XI, candu Petru Eremitulu intorcunduse dein acele locuri, a adusu o scrisoria dela Simeone P.chulu Ierusalimului plena de plansori in contra necredentiosiloru, si elu inca descriendu cu vii colori asupririle si tiranirile causate de catra Turci crestiniiloru, intru atat'a a infierbentatu pre apuseni spre a luă arme in contra inimiciloru credentiei, cătu dupa ce si Urbanu II. Pf. Rom. in sinodulu dela Claremonte dein 1095, ar' fi comendatu cu asemena locu, aperarea sortei crestiniiloru dein resaritu,— nu numai poporulu ordenariu, ci si Principi s'au aflatu gata la resbelu in contra Turciloru. De aci-si iéu inceputulu speditiunile cruciate, asia numite pentru că cei determinati la acestu resbelu se insemnau cu cruce alba scú rosia in umerulu celu dreptu, intru semnul crucei lui Chr. carea voru a rescumperé dein manule necredentiosiloru.

Inceputulu speditiuniloru cruciate se fece in Galia, unde in a. 1096. cam la 800,000 au luat arme pentru acestu resbelu, carea multime

impartinduse in 3. parti, 80,000 s'au incredentiatiu lui Petru Eremitu, 60,000 preutului Godeschalu, cu cari au plecatu catra resaritu, inse in Ungaria, si Bulgaria necontenenduse dela rapiri si alte fora de legi, s'au macelatu mai toti de catra locuitori, in câtu conducatorii numai cu pacine mili au potutu ajunge la Constantinopole. — Mai fortunatu a fostu Godefridu Bulionu ducele Lotharingiei cu frate-seu Balduinu, căci acest'a tienendu disciplina buna in oatea sa, cuintelegunduse cu Alesiu imp. Greciloru despre modrulu bataliei, si apromitiendusi mâna de ajutoriu unulu altuia, dupa câte-ve loviri avute cu Turcii au cuprensu: Nicea, Antiochia, Edesa, si Ierusalimulu unde in a. 1099. s'a alesu de Rege; era in ducatu Edesei a pusu pre frate-seu Balduinu, si in principatulu Antiochiei pre Boemundu ducele Apuliei, portatori de grige.

Inse nu multu au potutu tiené in pace crestinii acestu regatu non in resaritu, căci multi deintre cruciati reintorcunduse la ale sale, era principii imparechianduse intre sene, si asidabilanduse, au fostu batuti mai de multe ori de Turci, asia câtu si Edesa au scapatu de a mâna; de unde cerendu altu ajutoriu dela Europeani prein indemnulu lu Eugeniu III. Pf. Rom. si prein predicarea lui Bernardu s'a redicatu a doua speditiune sub conducerea celoru mai potenti principi: Ludovicu VII. regele Galiei, si Conradu III. Imp. Germaniei, carea in a. 1147. a ajunsu cu adeveratu in Palestina, inse nemicu a potutu face, pentru că militi'a parte de fome, parte de morburi, parte prein necredenti'a Greciloru, si armele mohamedaniloru mistuindu-

se, — au fostu nevoiti ducii cu durore a se reintorce a casa.

Dupa reintorcerea acestor'a impoterinduse Saladinu sultanulu Siriei si al Egiptului, pre lenga alte cetati dein Palestina a cuprensu si Ierusalimulu, spre a caroru recuperare, că se nu remana fora folosu atatea ostenele ale crestiniiloru, Clemente III. Pf. Rom. publica in a. 1189. a treia speditiune, a carei conducere o si primesce Fridericu I. Imp. Germaniei, ci si acest'a a fostu fora de folosu; pentru ca de a si facutu Fridericu cate-va invingeri in contra Greciloru, si in contra sultanului dela Iconia, totusi acele pucinu au folositu, pentru ca innecanduse Imperatoriulu in riulu Salef, armat'a lui parte imprastiata, parte taliata de Turci si mistuita de bola, nemic'a a sporitu. — Mai multu se vedeau a fi sporitu Filipu Augustu regele Franciei, si Richardu al Angliei, carii urmandu dupa Fridericu, in a. 1100. au cuprensu cate-va cetati dela Saladinu, totusi fienduca militi'a mai alesu cea italiana s'a aratatu neascultatoria n'a pasitu mai incolo, ci facendu cu Saladinu armistitiu pre 3. ani, fora de neci unu efectu s'a intorsu inapoi.

§. 89. Celelalte speditiuni cruciate, si finitulu lor.

Că atatea provincie prein sudorea crestiniiloru câstigate se nu remana sub domnirea necredentiosiloru, Pontificii Rom. nu incetau a atitiá animele Europeaniloru spre recastigarea acelorasi, spre acestu scopu Enricu VI. dein indemnulu lui Onoriu III. Pf. Rom. tramete dupa mortea

lui Saladinu o armată numerosă, carea ocupa câteva cetăți în Palestina, înse audiendu cumcă Imperatoriulu ar' fimoritu în Sicilia, s'a reintorsu.

Dupa aceea Inocentiu III. a misicatu pre Galii, că însoțiti cu Venetianii se redice unu belu cruciatu în contra necredentiosiloru, înse efeptulu acestei speditiuni a fostu altulu, nu care l'a asceptatu P. ficele; căci tocma atunci fiendu Isacu Angelu Imp. dela C. nopole, orbitu și lipsitu prein frateseu Alesiu de imperatia, mervuesce prein rogarea filiului seu Alesiu dela Latini cruciati, că alungunduse usurpatoriulu, se-si recupere de inpreuna cu filiulu seu tronulu; dar' curundu dupa aceea lipsinduse amendoii imperatorii prein Alesiu Mursifu și de tronul și de viația, Latini se reintorcu a dou'a ora în contra usurpatoriului, pre carele alungundulu și - retienu siesi imperati'a dela C. nopole, numindu în a. 1204. imperatoriu acoló pre Balduinu Contele Flandriei; și așa imperati'a resaritului s'a impartitu în 3 parti, deintre cari un'a la C. nopole o tieneau Latini, alt'a la Nicea Teodoru Lascari generele lui Alesiu, a treia la Trapezuntu Paleologii. Inse imperati'a Latiniloru la C. nopole n'a fostu statoria, pentruca dupa 58. ani dela întemeliarea ei, în a. 1261. Mich. Paleologulu éra o a recuperatu dela Balduinu II.

Dupa indemnulu lui Onoriu III. Pf. Rom. Andreiu II. regele Ungariei însoțitu cu Leopoldu Austriaculu și cu Ludovicu Bavarulu au facutu în 1220. a sies'a speditiune, înse érași fora neci un folosu; pentruca de au și cupresu dela Turci cetatea Damiata, totuși fienduca Andreiu pentru trebile regatului seu a debutu se se rein-

torca a casa, ceilalti nu numai n'au propasitu mai incoló, ci intru atât'a s'au stremtoratu de catra Saraceni, catu cu pierderea Damiatei, abia si-au scapatu viați'a.

Dein indemnulu aceluiași Onoriu, s'a fostu obligatu și Fridericu II. Imp. Germaniei a redică o armată numerosă în contra necredentiosiloru, și spre a arată volia mai determinata spre acésta speditiune în a. 1123. și-ie siesi muliere pe Jolonta fili'a lui Brieni regelui dela Jerusalem, primindu diestre regatulu Jerusalemului; înse pre lenga tote aceste nu și-a înplenu obligatiunea prein juramentu intarita, căci numai dupa 10 ani escumenecatu de Gregoriu IX. Pf. Rom. a esitu cu armată, carea de multu adunata la Brundusiu asteptá mersulu. Inse neci acésta speditiune n'a avutu doritulu resultat, pentruca de o parte armată pre Fridericu că pre unu escumenecatu nu-lu bagá în sema, dela alta parte misicările de a casa în contra lui escate l'au fortiatu a se reintorce spre sedarea loru, deunde în resaritu n'a potutu alt'a efeptu, de catu-ca facundu pace cu Malecu Camelu sultanulu Egiptului pre 10 ani, și-a ascuratu regatulu Jerusalemului.

Inse nu multu dupa aceea cuprendu Mohamedanii Jerusalemulu cu totu tienutulu lui, amenintiându totale sterpire crestiniiloru în resaritu. Deci Ludovicu IX regele Galiei spre împiedecarea reului se determina în 1248. a redécă o noua armată, cu carea porcediendu intra în Egiptu, că cuprendiendu acésta țiera se-si gatesca cale mai îndemantea de a strabate la Palestina, unde cuprendiendu Damiata, avea mare sperantia

de a infrange puterea necredentiosiloru, inse speranti'a curundu i-s'a stramutatu in intristare, căci debilitanduse prein fome si ciurma armat'a, intru atat'a a fostu stremtoratu de mohamedani, catu numai cu lasarea Damiatei, si cu o mare sum'a de bani s'a potutu rescumperá pre sene si armat'a.

Dupa acésta speditiune infortunata acelasi rege in a. 1270. renoindusi armat'a, redica alta speditiune, facundu inceputu bataliei in Afric'a, unde si cuprende cetatea Cartagena: inse intru acést'a fú si mai infortunatu, căci sternenduse ciurma in armata, cu cea mai mare parte a armatei s'a stensu si regele, de acestu morbu cumplitu.

Dupa atatea speditiuni infortunate ne mai incumetanduse cineva dein europeni a se mai resolvi spre asemenea intreprinderi periculose, starea crestiniloru in resaritu mergea dein di in di totu spre mai reu, pana candu cuprendenduse Ptolomeidea prein Mohamedani in a. 1291. a apusu cu totulu.

§. 90. Causele si efeptele speditiuniloru cruciate.

Au cu dreptu séu fora dreptu s'au sculatu europenii in contra Turciloru? nu pote fi mai multu intrebarea, scienduse cumca Turcii nu numai impiedeau pre crestini intru cercetarea locuriloru celoru sante, ci intendiendusi puterea in tote partile se nevoliau spre totala sterpire a crestiniloru; deci déca crestini europeni de un'a parte cá se dé ajutoriu fratiloru sei celoru asupriti, de alt'a, cá si pentru aপরera sa insu-

si, s'au sculatu in contra nemiciloru credentiei, numai celu nebunu séu reutatosu le va dejudecă dereptulu intr'acésta cauza. Éra cumca atat'a multime de ostiri, asia de pucinu sporiu a facutu in contra nemiciloru nu e mirare, pentruca o multime neregulata manudusa de conducatori necunoscuti cu locurile cele departate cadea adeseori in cursele inemiciloru, lipsinduse de cele necesarie perea de fome, si se nemiciá de ciurma, insusi ducii prein imparechiarea intre sene, si prein impartirea Palestinei in mai multe parti au debilitatu puterea, carea unita la olalta, ar fi fostu in stare de a se aপরá.

Ce se tiene de efeptele acestoru speditiuni, acele se potu dice a fi fostu si bune si rele, inse mei multu rele, căci prein acele Europa s'a golitu de unu numeru insemnatu de locuitori, si de bani, cele mai de frunte famelie parte s'au stensu, parte au seracitu cu totulu parasindusi agricultur'a si alte ocupatiuni ale sale, pentru speranti'a avutiiloru dein resaritu meruende; asemenea bolele cele multe mai nainte necunoscute, cátu reu n'au causatu pentru apuseni! Mai mare inse au fostu reulu sufletescu armatu deintru acele speditiuni; căci Eppii si Superiorii monasterialoru parasindu-si diecesele si monasteriale sale, si remanendu acele fora portatori de grige, a intratu in cleruri si in monasteria, o stricare a moravuriloru nevindecabile, si o rana in disciplina adencu petrundiatoria.

Inse nece benele prein acele speditiuni produsu e fora de insemnetate, căci poporale pentru necesitatea ajutoventiei impromutate, se uniu au mai stensu la olalta si se respectau mai du-

pa cuvenientia, de catu pana aci. Infrenanduse poterea despotiloru, sôrtea supusiloru prein emancipare s'a facutu mai usiora, si asia intru amendoune clasile s'a facutu mai mare apropiare catra olalta. Multe arti mai nainte necunoscuta strabatendu, au pusu temeliu la o cultura propasitoria. Acestea si altele mai multe asemenea arata, cumca de si numitele speditiuni nu s'au vediuu deodata pentru Europa folositorie, totusi au fostu cã nesce midiloce preparatorie spre o regenerare noua, aducatoria de fericire pentru tote ramurile vietiei.

§. 91. Persecutiunile crestiniloru in periodulu acest'a.

Cumca si in periodulu acestu au ayutu crestini pre multe de a patemi, nu e nece o indeiela.

In resaritu cei de antai persecutori ai crestiniloru au fostu Arabii seu Saraceni, carii nu numai preste cea mai mare parte a resaritului, ci si la apusu in Africa, Ispania, Sardinia, Sicilia, si o parte a Italiei strabatendu cu poterea, au intrudusu credenti'a mohamedana in tienuturile cuprese de ei cu poterea, prein carea au midilocitu, catu multi deintre crestini infioranduse de crudimile acestoru barbari, si-au lapedatu credenti'a, si au trecutu la Islam; era carii nu primiau Islamulu se ucideau precum ne arata multimea marturiloru apuseani; carii pentru statorienti'a in credenti'a au patemitu cele mai infioratorie torture.

Cu mai mare furia s'au redicatu in contra

crestiniloru Turcii, carii in catro ajungeau in partile imperiului grecescu, tote le mistuiau cu focu si cu sabia, deunde faceau cã crestini spre asi mantui viati'a cu glotele se primesca mohamedanismulu; de aci a urmatu cã dupa ce s'a cupresu imperiulu intregu de catra Turci, cea mai mare parte a crestiniloru s'au turcitu, era carii au remasu statori in credenti'a, numai pre lenga unu tributu cumpanitoriu si-au potutu tienne credenti'a.

Mai barbari inca au fostu Mongolii, carii strabatendu prein Asia, China si alte parti tote le nemiciau. Intre imperatorii Mongoliloru celu mai mare tiranu a fostu Tamerlanu, carele si pre Baiazete sultanulu Turciloru prendiendulu in batalia, l'a tractatu cu cea mai mare crudime *). Prein acesti barbarii crestini in resaritu intru atat'a s'au asupritu, catu in partile Chinei nece urma de crestinu n'a remasu.

La apusu au fostu Normanii cei mai cranceni persecutori ai crestiniloru, carii strabatendu dein Scandinavia prein Germania, Galia, Ispania si Italia, tote beserecele si monasteriale le nimiciau, er' pre preuti si caligari-i ucideau.

Cu nemicu n'au fostu mai blande poporale cele slavice cu crestini, pr. au fostu: Bohemii, Borusii, s. a. Dar' mai de insemnatu sunt Magiarii, carii fiendu dedati a trai dein predele poporaloru vecine, feceau excursiuni dese in provinciele lo-

*) Tamerlanu antain a tractatu omenesce pre Baiazete, inse crudimea lui Tamerlanu, si - a tras'o a supr'a sa cu responsulu celu neomenosu, datu la doue intrebari ale lui Tamerlanu.

ru si causau poporaloru daune nevendecabile, é-ra mai cu sema beserecele si monasteriale le predau cu totulu, pre preuti si calugari nu intru atat'a pentru credentia, in câtu cá se storca avutie dela ei, i-torturau pana le morte, si-i ucideau.

CAPU II.

Jerarchia s'eu gubernarea beserecesca.

§. 92. **Poterea pontificia redicata la cea mai inalta culme.**

Poterea pontificia in periodulu acest'a pre in-cetu redicanduse, nu numai in sfer'a beserecesca, ci dupa ce in sec. IX. s'ar fi donatu de catra Pipinu regele Galiei cu ducaturi intregi in Italia,— si in sfer'a civile intru atat'a a crescutu, câtu mai pre urma intru amendoue s'a facutu precumpnitoria. Calea la acést'a s'a asternutu cá pre graduri,— căci 1. Pontificii Romani, pentru cá prein misiunarii tramesi dela Roma, au latitu credentia între poporale barbare, de catra aceste cá nesce parenti eráu onorati si ascultati.—2. Fiendu unii deintre regii acestoru popora mai crudi, si intru atât'a ferosi, câtu cu calcarea derepturiloru celoru d. dieesci, asupreau beserecele si pre sierbitorii loru, de aci Pontificii Romani, cá provocati, pasiau la midilocu, spre ai aduce între marginile cuvenentiei.—3. Nescientia unoru episcopi, si nepasarea metropolitiloru, de a aperi derepturile clericali de catra mireni calcate, precum si pró

las'a viatia a unor'a, faceau pre Pontifici a indobuentia si acoló potere, unde aveau episcopii seu metropolitii de a lucrá rezervandusi dereptulu la unele cá acele lucruri, care odata seu altadata s'au inplenu preintrinsii.—4. Norm'a cea noua a Jerarchie beserecesci prein Isidoru numitu Mercatoriu spre acelu scopu intrudusa, cá se fia episcopii aperi de rapiturele unoru principi mai crudi, si de asupririle metropolitiloru, spre care scopu in Norm'a Isidoriana se restrengere poterea metropolitiloru, si a sinodeloru provinciali, éra a Pontificiloru se redica, supunenduse loru cele mai mari cause, care pana aci se tieneau de metropolitii, si de sinodele provinciali, precum sunt: confirmarea si ordenarea episcopiloru, redicarea seu impartirea episcopateloru, judecarea cauzelor celoru mai mari;— prein aceste si alte mai multe, se face o usiurare mare episcopiloru, scapându de poterea cea silnica a metropolitiloru, si de asuprire. Asia spre scutentia de sub poterea civile intru aceesi Norma Isidoriana se decide: cá cauzele civili seu criminali ale clericiloru, numai in forulu beserecescu se se judece, oprinduse sub anatema civilistii de a se amesteca in cauzele clericiloru.— Cátu a crescutu in sfer'a civile poterea Pontificiloru se cunosce dein amestecarea loru in cauzele regiloru:— asia Gregoriu IV. decide cauza lui Ludovicu Piulu carea a avut'o cu filii sei,— Adrianu opresce pre Carolu Calvu, cá se nu cuprenda regatulu nepotus'o Lothariu,— Joane VIII. opresce pre Carolu celu grasu a nu conturbá pre Bosoru dein regatulu Burgundiei.

Aceste esemple au fostn numai inceputulu

crescerei puterii Pontificilor, era redicarea ei la unu gradu mai inaltu s'a facutu prein Gregoriu VII. carele in a. 1073. alegunduse Pontifice, spre a inderepta corrupt'a stare Beserecei, si a emancipa libertatea ei, de sub puterea civile, in sinodulu dela Roma adunatu in a. 1074. decide: ca preuti nu numai de concubine, ci si de mulierile cele leginite se se desparta, si ca acesta lege mai strensu se se pazesca, opresce poporulu ca se nu asculte liturgi'a dela preutulu casoritu. Acest'a lege contranaturale a facutu cu adevratu mare turburare intre preuti, inse staruendu Pontificele inplinierea ei, s'a inplenu pre incetu, si asia s'a intrudusu la latini celibatulu.— In privinti'a emanciparei libertatei beserecesci se opresce intr'acelasi sinodu, ca episcopiele si abatiile se nu se mai cumpere cu bani dela regi, fiendu aceea simonia, nece cei alesi pre calea legi se primesca investitur'a dela regi, seu dela alte persone mirenesci, fiendu aceea in contra libertatei beserecesci, altmentea unulu ca acela nu se va recunosce ca episcopu seu abate legitimu; era cei ce voru da investitura, chiaru imperatori seu regi de voru fi, se voru anatemiza. Cumca acesta decisiune cintitoria spre sterpirea abuserilor a causatu intre pontifici si imperatorii Germaniei certe infricosiate, arata cert'a aceluasi Gregoriu, si a succesoriloru lui avuta cu Enricu IV. si Enricu V. carea numai in a. 1122. s'a finitu prein Concordatulu inchiatu intre Calice II. si Enricu V. intru acelu modu: ca alegerile episcopiloru se fia libere, inse incatu aceea primescu bunuri imperatesci, confirmarea loru se se faca prein investitura de catra imperatori,

In urm'a lui Gregoriu pasindu succesorii lui Pontifici inaintau intru consolidarea puterii sale; asia Alesandru III. pre Fridericu I. imperatulu Germaniei, pentru ca mai de multe ori a conturbatu Italia cu ostirile sale escumenecandulu l'a adusu pana acolo, catu numai prein rogarea de pace s'a intaritu in imperatia.— Celestinu III. pre Enricu VI. imp. Germ. pentruca a detienutu in prensoria pre Richardu regele Angliei, candu s'a reintorsu dela speditiunea cruciata prein Austria l'a escumenecatu; inse fora de folosu, ca Richardu pentruca la opunerea Ptolomaidei, aruncandu flamur'a Austriei in tina, a vetematu dereptulu imperatoriului, numai dupa ce a platitu o suma mare de bani s'a potutu elibera.

Inse ori la catu de mare trepta s'a vedutu crescuta puterea pontificia prein energi'a lui Gregoriu si a succesoriloru lui, totusi Inocentiu III. se pote dice acela, prein carele puterea papale s'a redicatu la cea mai inalta culme, la carea a potutu odeneora ajunge scaunulu Romei; ca acest'a dupa ce s'a alesu in a. 1198. Pontifice, pre catu cu desteritatea sa cea mare, pre atatu mai multu cu norocirea a ajunsu pana acolo, ca nu numai se-si revendece in contra invasiunei imperatoriloru germani dereptulu, care-lu avea in urbea Roma, ducatul Spoletanu, si alte locuri tennatorie de patrimoniulu S. Petru,— ci si in causele regiloru se pasiisca ca judecatoriu. Asia pre Alfonsu X. regele Castiliei pentruca si-a luat u muliere in spitia oprita,— pre Filipu Augustu regele Galiei, pentruca nu primea pre Indeburga legiuit'a sa consorte,— pre Ioane regele Angliei, pentruca nu primea pre Langton de archiepiscopu

la Cantuar, pre care-lu ordená pontificele, prein censur'a anatemei i-au adusu la ascultare; pre celu de pre urma inca si la aceea, cá pre totu anulu sei platesca unu tributú amesuratu.— Mai incolo pre Otone IV. imp. Germaniei, pentruca a nevelitu in Italia, si i-a cuprensu cateva bunuri, depunendulu, a facutu a se alege Fridericu II. in loculu lui.— Acest'a si lui Joanitiu imperatoriu-lui Romániloru si Bulgariloru i-a tramesu corona imperatesca, intarindulu in imperatia cá pre unu unitu cu beserec'a Romei.— Subt acest'a s'au redicatu foruri de judecata in contra Valdensiloru si Albigensiloru, spre ai readuce in senulu Beserecei.— Acest'a spre reintregirea disciplinei beserecesci, si indereptarea moravuriloru crestinesci a ordenatu, cá tote cauzele beserecesci si civili se se supuna forulu lui seu s. a.

Dupa esemplulu lui Gregoriu VII. si Inocentiu III, asemena potere inpreunata cu doritulú efectu, au indebuentiatu si succesorii lorú: Onoriu III. Gregoriu IX. si Inocentiu IV. in contra lui Fridericu II. imp. Germaniei, ducundu pana acolo lucrulu, cá famili'a lui se se escluda dela tronulu imperatiei.— Gregoriu X. pre Rudolfu Habsburgiculu numai sub acea conditiune lu-intaresce, cá patrimoniulu S. Petru se remana neatensu de densulu, éra Nicolau III. meruesce dela acel'asi imperatoriu ducatulú Ravenei si al Bononie, prein care nu pucina adaugere s'a facutu la crescerea poterei pontificiali.

§. 93. Poterea pontificia plecata spre scadere.

Pre candu poterea pontificia redicata la cea mai inalta culme se vedea mai statorita si neinvinsa, pre atunci se redica mai mari inimici in contra ei, carii cautandu cu ochi invidiosi la o potere asia inalta, nesuiau in totu tipulu aodegradá, si ai micusiorá védi'a. De acestia au fostu Vecilone archiepiscopulu dela Moguntia aperatoriulu lui Enricu in contra lui Gregoriu.— Joane Sarisburianulu in glumele curteme batjocorindu poterea pontificia,— Arnaldu Brixianulu celu mai mare inamicu a totu statulu preutiescu, si intru atát'a invidiosu pentru poterea si veniturile preutiesci, in cátu nu s'a rusinatu a resculá poporulu in contra episcopulu seu.— Acesti turburatori de pace s'au condamnatu cu adeveratu, mai alesu celu mai de preurma in mai multe sinode; mai preurma dein mandatulu prefectulu Romei s'a si arsu, si cenusi'a i-s'a aruncatu in Tiberu; inse remanendu principiale lui semenate in poporu, de aci nainte respectulu catra poterea preutiesca, mai alesu catra cea papale, cu atátu mai tare a scadiutu, cu cátu au inceputu ase optine si unii deintre regenti in contra audaciei pontificiloru, precum Filipu celu frumosu regele Galiei in contra lui Bonifaciu VIII.—si Ludovicu Bavarulu imp. Germaniei in contra lui Joan XXII. P. ficiloru romani.

Cert'a escata intre Filipu si Bonifaciu pentru contributiunea impusa clerulu spre a redicá belu in contra Angliloru, si dupa aceea pentru alte cauze mai tare infierbentata a ajunsu pana acolo,

câtu Bonifaciu anatemizandulu l'a publicatu ca depusu dein regatu. Inse nece acest'a a lipsitu a reintorce Pontificelui inpromutulu, căci in adunarea natiunale dein Paris, acusanđulu pentru simonia si alte crime, lu-judeca a fi demnu că se se depuna dein pontificatu, si tramete pre Guilelmu Nogaretulu la Roma, ca selu prenda, si selu aduca in Galia, spre al judecă si depune dein deregatoria, care lucru intru atăt'a a intristatu pre Pontificele, catu de superare a si moritu in a 1303. Acésta trista templare intr'atăt'a au spaimentatu pre urmatorii pontifici Benedictu XI. si Clemente V. câtu intru tote s'au nevolitu a se intoemí dupa voli'a regelui.

Asemenea certa micusioratoria de poterea pontificia au avutu urmatorii lui: Clemente V. si Ioane XXII. cu Ludovicu Bavarulu, pentru ca acest'a in colisiune cu Fridericu Austriaculu s'a facutu cu poterea imperatoriu Germaniei, fora de a primí dein man'a Pontificelui acea demnitare, si a fi incoronatu de densulu, deci mustratu fiendu Imperatoriulu, că pana ce i-se va judecă caus'a de catra Pontificele, se nu se amestece la nece unu lucru in imperatia, amenintiandui cu anatima, nu nunnai n'a ascultatu, ci manianduse pentru acésta oprire si amenintiare pre Pontificele lu-publica că pre unu ereticu, carele nu pazesce sereci'a lui Chr. si a Ap. loru, nedemnu de scaunulu pontificiu; deci Pontificele intru adeveru anatemizéza pre imperatoriulu, si-lu publica că depusu dein tronulu imperatiei; inse nece Imperatoriulu nu lipsesce ai reintorce asemenea, căci intrandu in Italia-lu depune dein pontificatu, si substituesce in loculu lui pontifice pre Petru Corbariulu, ca-

rele s'a numitu Nicolau V. — Inse precum Ludovicu si-a tienutu, imperati'a, asia si Joane poterea pontificia, de si unulu pre altulu nuse suferea. Era dupa mortea lui Joane XXII. impacanduse imperatoriulu Ludovicu cu urmatorii pontifici Benedictu XII. si Clemente VI. sub cele mai grele conditiuni, s'a restatoritu cu adeveratu pacea intre scaunulu pontificiu, si intre imperati'a Germaniei, inse totusi dela aceste done certe precumpanitorie, poterea pontificia in cele temporee a scadiutu nespusu, lucrandu si unii deintre scrietorii cei mai noui, pr. Guilelmu Occamu si Marsiliu Patavinu, nu pucinu spre scaderea ei.

§. 94. Desbinarea escata intre Pontificii Romani.

Nemicu a potutu detrage mai multu poterei pontificiali, de catu stramutarea resiedentiei dein Roma la Avenione in Galia, prein Clemente V. in a. 1305. dupa suatulu lui Filipu regele Galiei, alesu că Galu de Pontifice, si desbinarea urmata deintru acésta stramutare: pentru ca in 70 de ani, catu au resiediutu Pontificii in Avenione dependendu dela singura voli'a Regiloru, nece se mai bagau in sema de catra crestinatate decretale loru, deunde acelu restempu se si numesce captivitatea babilonica, carea cu atatu a fostu mai daunatoria autoretatei pontificiali, cu câtu secandu mai tare funtanele veniturilor loru dein Italia, erau fortiați prein retienerea beneficaloru, inmultirea annatelor, si alte asemenea midiloce asi inpleni lipsele, cu cea mai mare detragere a onorei sale.

Reulu a crescutu si mai tare, dupa ce Gregoriu XI. spre a compune cetatile rescalate, si asi regula veniturile sale dein Italia in a. 1377. era a mutatu resiedenti'a papale la Roma: caci dupa moartea lui, Cardinalii amenintiati de Italiani, ca numai Romanu seu Italianu sese alega Pontifice, in a. 1378. cu voturi unite alegu pre Bartolomeu archieppulu dela Barea, carele s'a numitu Urbanu VI. era Cardinalii galicani scapandu dein strem-toria, si ajungundu la cetatea Fundana alegu pre Robertu dela Gabena, carele si-a leatu nume de Clemente VII. si trecundu la Avenione a resiediatu acolo, era celalaltu a tiennu scaunulu dein Roma, si asia crestinatatea s'a taliatu in doue parti, una parte pr. Galia si Ispania tienea cu Avenioneanulu, era alt'a pr. Italia, Germania, Polonia recunoscea pre Romanulu de Pontifice legitimu. Acesta desbinare ingreunata, cu cele mai scandalose fulminatiuni, a umia Pontifice in contra celuialaltu vibrata, nu se pote spune cata stricare a adusu Beserecei, carea cu atat'a a fostu mai semitoria, cu catu a tiennu mai indelungatu desbinarea, carea abia dupa 50 de ani s'a asiediatu de totu; caci de si Pontificii carii se alegeau in loculu celoru repozati, se oblegau cu juramentu a depune demnitatea pontificiale, candu prein aceea ar' inceta schism'a, — totusi indulciti de marirea ei, mai voliau a tiene Besereca desbinata, de catu a depune o demnitate asia vedinta.

Deci Cardinalii dela Roma involienduse cu cei dela Avenione, si ne mai potendu suferi triste urmari ale indelungatei desbinari, invapati de amarele plansorie ale crestinatatei, carea nu scia cine arfi capulu celu adeveratu al Besere-

cei, se aduna in a. 1409. la Pisa, si pre amendoi Pontificii adeca pre Gregoriu XII. dela Roma, si pre Benedictu XIII. dela Avenione - i depunu, si alegu in loculu loru pre Petru de Candia, carele s'a numitu Alesandru V. — Iuse prein acest'a reulu s'a mai maritu, caci Pontificii cei depusi ne voliendu a recunosce poterea sinodului dela Pisa, si usurpandu mai incoló poterea pontificiale, Besereca s'a taliatu in 3. parti; si prein certele si anatemele Pontificiloru reciproce repedite, s'a ranitu ca de morte.

Spre ase impiedeca ranele insipte Beserecei, Sigismundu imp. Germaniei in cuintielegere cu Joane XXIII. urmatoriulu lui Nicolau, aduna in d. 1414. altu sinodu la Constantia in Germania, unde in sesiunea 4-a si 5-a decidenduse: cumca Sinodulu ecumenicu are potere si preste Pap'a, se depunu nu numai Gregoriu si Benedictu ca schismatici ci si Joane, de si legitimu, inse cu multe crime acusat, si se alege in loculu loru Otone Coluna, carele a volitu a se numi Martinu V. — inse schism'a numai dupa moartea lui Benedictu s'a potutu stenge, caci acest'a in Ispania pana la morte si-a sustienutu autoretatea; era urmatoriulu lui Egidiu Mugnos alesu anti-papa sub nume de Clemente VIII. prein midilocirea lui Alfonsu regelui Aragoniei depunendu pontificatulu, si recunoscundu pre Martinu de Pontifice legitimu, — dupa 50 de ani s'a facutu capetu desbinarei.

Pentru indereptarea abuseriloru, si reformarea Beserecei in capu si membre, carea nece in sinodulu dela Pisa, nece in celu dela Constantia de si era dorita, nu sa potutu pentru multimea

obiectelor efectua, in a. 1431. s'a tîenutu altru sinodu ecumenicu la Basilea, adunatu de Martinu V., si continuatu de Eugeniu IV. in carele reducunduse numerulu Cardenaliloru la 24. punenduse annatelor, rezervatoru, si provisiuniloru nesce margini mai strense, si alte multe decrete spre lecuirea raneloru beserecesci emitenduse — era mare sperare despre o reformare a Beserecei de catra toti dorita; inse pontificele Eugeniu de una parte, ca se nu i-se restrenga puterea, de alt'a ca se faca mai indemanateca unirea cu Besereca greca, in a. 1438. a stramutatu sinodulu la Florentia, deunde a urmatu o noua desbinare intre parenti, candu unii adunati in Basilea, altii in Florentia se condamnau unii pre altii, ma inca Basileanii depunendu pre Eugeniu, alegu pre Amadeu ducele Sabaudiei numitu Felice V. de pontifice, carele inse in a. 1449. lasanduse de pontificatu, era a incetatu schism'a, si s'a restatoritu pacea Beserecei.

§. 95. Concordatelele Germaniloru si ale Franciloru facute cu Pontificii Romani.

Statutele sinodului dela Basilea au sternitu o noua frecatura intre Germani si Eugeniu Pf. R. ca ci vediendu natiunea germana, cumca Eugeniu statutele disului sinodu primite de ea in mai multe adunari natiunali, nu numai nu le ar' primi, ci si pre arhiepiscopii dela Colonia si Trevir, pentru aperarea acestoru statute i-ar fi publicatu ca depusi, — intru atat'a s'au iritatu in contra lui, catu in adunarea dela Frankfurt in

a. 1446 a dechiaratu cumca pre Eugeniu nulu recunoste de Pontifice legitimu, pana candu va primi si elu decretele sinodului dela Basilea pana nu va redica gravamenile natiunei germane, si pana ce pre arhiepiscopii cei depusi, nui va repune la loculul seu. Prein acesta decisiune stremtoratu, si prein midilocirea lui Enea Silvii convinsu despre derapta pretensiune a natiunei germane Pontificele intru acelasi anu s'a si impacatu cu Germanii, facundu legatur'a carea dela loculul ei se numesce Concordatulul Francofurtense, prein carele se apromite redicarea gravameniloru, si Pontificelui se stipuleza ceva bonificare, care Concordatu renouinduse sub urmatoriulu lui Eugeniu Nicolau V. la Aschafenburg, cu acea modificatiune se intaresce, ca alegerea episcopiloru se remana pre longa capitulele catedrali, rezervatiunile si taxele beneficiloru se se restrenga, lasanduse o primire moderata de annate.

Gallii au mersu si mai departe, ca ci ei nu numai ca au primitu decretele basiliane, ci acele sub nume de sanctiune pragmateca, le au luat ca nesce legi provinciali. In contra acestei sanctiuni, ca celei mai degradatorie de autoritatea pontificiale, s'a opusu nu numai Eugeniu dar si succesorii lui Piu II. Paulu II. si Alessandro VI; ci Iuliu II. a devenitu si pana la arme in contra Galiloru, totusi nemicu a potutu face pana subt Leone X. impacanduse Ludovicu XII. cu Pontificele; era generele si urmatoriulu lui Franciscu I. regele Galiei, inchiandu un Concordatu cu acelasi Pontifice, se involiesce ca stergunduse sanctiunea pragmateca, Pontificele

și de aci înainte se aiba dreptulu a primii anatele, seu fruptele anului antăiu a aceluor episcopie și abatie vacanti, cari mainainte se tie-neau de colatinnea papale; éra Regele se aiba dreptulu a denumi episcopi și abati in locurile vacanti, — și asia fininduse cele mai grele și vetematorie certe, Scaunului potifical e-sau lasatu și pre venitoriu cele mai frumose drepturi.

§. 96. Cardenalii, și Vicarii Pontificalui Romanu.

Pontificele Romanu și că Primate a tota Beserec'a, și că Patriarchu al apusului, ne fiendu in stare lucrurile cele multe și grele, prein sene ale inpleni, — a fostu necesitatu asi luá și alte persone intru ajutoriu, cari séu selu ajute la Scaunu cu suatulu, séu se plénsca cele debuentiose in provincie. — Intre acestea celu de antaniu locu - lu tienu Cardenalii, cari constítuescu Senatulu Pontificalui, și că Consiliarii lui i-dau mâna de ajutoriu in cele mai mari lucruri ale Beserecei. Numele Cardenale se trage dela inceputulu Beserecei, candu fiacare Episcopu avea senatulu seu dein Presbiteri și Diaconi statoriu, cari pentru că erau legati de Besereca că de nescé cardeni séu tietine, se numeau Cardenali. Acésta detena că numai presbiterii și diaconii locali se se numésca Cardenali, s'a tienutu și in Beserec'a Romei, pana candu 7 episcopi ai dieceseluor vecine, pentru splendorea clerului romanu, s'ar fi primitu in numerulu clerului acestuia, că in besereca Laterana dupa ordene se plénsca sierbitulu d.dieescu, séu se asiste Pontifi-

cului la același sierbitiu, — de candu și acestia au inceputu a se numi Cardenalii beserecei Laterane dein Roma. Ér' dupa ce mai tardiu dein ordenél'a lui Nicolau II. numai acestia s'ar fi indebuentiatu la alegerea Pontificalui, cu escluderea clerului de diosu și a poporului, numai ei s'au numitu Cardenali. Inse clerulu de diosu privindu cu durore cumca e esclusu dela alegere, și turburandu de multe ori alegerile, Alesandru III. spre domolirea clerului a ordenatu, că se se plémsca la acelu actu 28 presbiteri ai besereceloru dein Roma, la carii mai tardiu s'au adausu 4. diaconi regiunari asia numiti, pentru portarea de grige a unoru ospetalia, care se numeau regiunaria. Deunde a urmatu, că dupa acésta intemeliare, numai aceia s'au numitu Cardenali, cari asistau Pontificalui in sierbitiulu d.dieescu, și concurgeau la alegerea lui, impartiti in 3. clasi: ádeca 7. episcopi, 28. presbiteri, și 18. diaconi cardenali, cari formandu un senatu cu Pontificele, numai ei se indebuescu la lucrurile gubernarei Beserecei, și la alegerea Pontificalui.

Intre cuajutorii Pontificalui se numera și Vicarii Apostolici, cari in locuri mai departate inplenescu mandatele primatiale și patriarchiale Pontificalui Rom. precum au fostu mai de multu celu dein Tesalonia, dela Arelatu, Tolet etc. Astadi Vicarii acestia se dicu Soli nascuti (Legati nati): Pontificalui, și sunt asiediati in Scaunele archiepiscopesci, cu care e inpreunata onorea de Legatu pontificalu, precum e al Salisburgului in Austria, al Pragei in Bohemia, al Strigonului in Ungaria; — Si Legati tramesi (legati missi), cari deca se trametu dein numerulu Cardenali-

loru se dicu Legati a latere, éra carii se trametu deintr'alta clase de episcopi seu presbiteri se dicu Nuntii apostolici precum e celu de in Wienu. Poterea toturorú acestor'a depinde de la voli'a Pontificelui care-i tramete, si dela daten'a tieriloru unde se trametu.

§. 97. Patriarchii, Metropolitii, Episcopii.

Patriarchatele cele vechi afora de celu romanu, au devenitu la o stare trista; cãci parte prein eresurile nestoriani, monofisitice s. a. multu restrense, parte prein nevlirile barbariloru asuprite, abia si-au mai potutu tiené numele. Patriarchatul constantinopolitanu au dus'o mai indelungatu, inse si acest'a prein Fotiu si Cerulariu desbinatu de Roma, éra prein Turci apasatu — si-jalesce amar'a sorte.

Latinii mantuindu Palestina prein speditiunile cruciate de sub jugulu turcescu, parte pentru ea neintielegundu limb'a grecesca, nu se poteau folosi cu pastori grecesci, parte pentruca nu voliau a se sierbi cu schismatici, in loculu patriarchatelorú grecesci au redicatu alte patriarchate latinesci, asia facundu si cu metropoliele si cu episcopatele unde aveau Grecii asemenea pastori. Acest'a s'a templatu si la Constantinopole redicandusi Latinii acolo imperatia, carea dupa ce o au pierdutu, au pierdutu si scaunele de patriarchi, metropoliti, si episcopi; totusi titulu a celorú scaune-lu tienu pana astadi, ordenandu episcopi titulari, dupa numele scaunelorú candu-va avute, cu indetorire cá se nesuesca acele ale recapetá si pastori.

Poterea Metropolitiloru inca o vedemu in periodulu acest'a restrensa, prein norm'a ierarchica de Isidoru intrudasa; cãci restrengunduse tienera Sinodeloru provinciali, tote cauzele mai mari, care mainainte se pertractau intru acele sinode sub presidiulu Metropolitulu, s'au supusu pertractarei Pontificelui Rom. precum sunt: confrmarea alegerei, ordenarea, transpunerea seu depunerea episcopiloru, si alte asemenea, in care dreptu s'au intaritu si prein sinodulu dela Tridentu (sess. 24. cap. 3. si 5. de Ref.), cá cauzele criminali ale episcopiloru, dela cari depinde depunerea, numai de catra Scaunulu apostolicescu se se judece, incredentianduse sinodeloru provinciali numai cauzele cele mai menunte.

Intocma s'a restrensu' si poterea Episcopiloru, carii mai voliendu a fi supusi Pontificelui de catu Metropolitiloru, si facundu in mai multe templari recursu la Scaunulu apostolicu, ei insisi au datu ocaziune a lise limitá poterea, asia catu unele casuri, pr. dispensatiunea si absolutiunea esclusive s'au retienutu Pontificelui, éra intr'altele numai cu concessiunea aceleia le potu impleni.—Pre lunga tota restrengerea poterei episcopiloru in cele spirituali, totusi in genere auctoritatea clerului la apusu s'a redicatu multu prein aceea, cá cãstigandusi o influentia mare in lucrurile politice, nu numai se faceau partasi in adunãrile generali, ci si in decisiunile cauzelorú civili si criminali tieneau loculu celu de antaniu. Originea acestei poteri se trage dein seculi antici candu episcopii aveau datena cu ocaziunea visitatiunei a cercá, si a pedepsi crimele cele scandalitorie de poporu, cãci de aci s'a cre-

diutu cumca episcopii ar' avé deplena potestate a pedepsi cause civili si criminali, carea opiniune si mai tare s'a inradicinatu, dupa ce episcopii au capetatu bunuri precumpaninorie, si prein mercile lui Isidoru s'a publicatu cumca episcopii numai dela D.dieu se potu judecá, éra ei sunt judecatori legiuiti ai toturoru.

§. 98. Institutulu Canoniciloru.

Institutulu Canoniciloru intemeliatu in Sec. X. dupa norm'a prescrisa de Crodegang, s'a scimbatu cu totulu; cáci Canonicii lapedandu viati'a cea comune si impartendusi averile intre sene, formau acum un corpu diferente de Episcopulu, pre carii cá éra sei pota aduce la aceeași regula Ivone Eppulu dela Carnutu le a prescrisu votulu meserecci, care unii l'au primitu, éra altii au remasu si de aci nainte despartiti, deunde s'au nascutu 2 specie decanonici: seculari si regulari.— Canonicii seculari deintru acestu tempu au capetatu diverse drepturi preste clerulu celu de diosu; pentruca ei formandu senatulu Episcopulu, acest'a numai prein cuintielegerea si culucrarea Capituluji canonicale potea inpleni lucrurile cele mai mari, care se tienu de tota dieceșea; éra candu éra episcopi'a in vacantia, Canonicii gubernau dieceșea prein Vicariulu generale alesu de sene, pana candu se alegea altu Episcopu. Unele capitule au dreptu exclusivu a alege pre Episcopu; al nostru numai cu clerulu de inpreuna are acestu dreptu.

§. 99. Institutulu Monasticu.

Viati'a monastica intrudusa la apusu prein S. Atanasiu, si intocmita mai antaniu prein Benedictu Niricense, dupa aceea prein altii cu multe si diverse regule modificata, éra prein altii in multe tipuri reformata, intru atáta s'a latitu prein tote provinciele apusului, incatu fiendu si statulu beserecescu si celui politicu spre ingreunare, a debuitu prein lege a se restrengé la 5. clasi, cari sunt armatoriele:

1. Ordenele equestre séu monachii calareti, de 3. specie: ospetali, templari, si teutonici, carii s'au intemeliatu cu ocașiuca speditiuniloru cruciate cu acea indetorire, cá se aperse cu arme relegiuna crestina in contra necredentișiloru, si se pórté grigi de bolnavii raniti in batalia.

2. Canonicii regulari, carii dupa regula lui Crodegang si alui Ivone, primindu votulu meseretatei, se tienu strensu de regula, pr. sunt: Premostratensii, Augustiniani s. a.

3. Clericii regulari intemeliati spre institutiunea teneremei, si indereptarea disciplinei beserecesci, pr. sunt: Jesuitii, Piaristii, Barnabitii.

4. Monachii séu Cenobitii, carii stramutati dein desierturi in cetati, sub inspectiunea superioriloru sei se deprenu in rogatiuni, in previgiaru, si in institutiunea tenerimeci, pr. sunt: Basilittii, Benedictinii s. a.

5. Mendicantii si Eremitii primiti spre reintorcerea ereticiloru, si ajutoriulu pastoriloru sufletesci pr. sunt: Dominicanii, Franciscanii, Carmelittii si Eremitii S. Augustinu.

La statulu monasticu se cere pregatire de

un anu, carea se numesce novitiatu spre a se cunosce pra sene si a fi cunoscutu de catra superiorii sci. Celu probatu se face prein profesiune medulariu ordenelui calugarescu, dein carele nu eiertatu a esi mai multu, nece a se reintorce in lume, afora de cause forte grele cu dispensatiunea Pontificelui, dar nece atunci nu se pote casatori, fiendu votulu monasticu impiedecatoriu de casatoria.

§. 100. Modulu primirei la deregatoriele beserceesci.

Modulu primirei la episcopia seu abatia a fostu si in periodulu acest'a alegerea, aprobata si de sinodulu ecum. VIII. dela C. nopole IV. prein can. 12.— carea s'a oserbatu pana la unu tempu ca si mainainte; era dupa ce regii au donatu episcopiele si abatiile cu bunuri pamentesci, acesta libertate a inceputu pre incetu a se restrengere; caci regii si-au reserbatu mai antaniu dreptulu de a confirma pre cei alesi la benefeciale de sene fundate, dupa aceea recomandau pre cei carii doriau, la atare episcopia ori abatia, mai pre urma au inceputu ai denumi ei insusi. Era in fiacare privintia, au prein denumire au prein alegere se fa cea cineva episcopu, fienduca cu episcopi'a primea si regalia frumose dela regi, pre lenga primirea unoru insemne dein afora s. e. a unui sceptru seu a altui insemnu, date in forma de investitura, debuiu a depune juramentu de credentia regiloru. Inse certele in privintia acesta au produsu unu modru midilociu, prein carele in Germania intorcunduse dreptulu alegerei la capitule, confirmarea si-au reserbatuo Pontificii siesi, remanendu regiloru de-

reptulu investiturei; era in Galia s'a lasatu dreptulu denumirei si mai incolo regiloru prein concordatulu lui Leone X cu Franciscu I. regele Franciei, inse asia ca confirmarea se dependa dela Pontificele.

CAPU III.

Scrietorii cei mai alesi si Sinodele acestui periodu.

§. 101. Scrietorii greci dela Sec. IX. pana la XI.

De si pretiulu scientieloru a ascapatatu, si zelulu scrietoriloru s'a mai recitu in periodulu acest'a, totusi pre lenga tota recela si lenevirea in genere luata, s'au aflatu si in cursulu acestui periodu barbabati cu zelu mare, carii catu pentru aperarea credentiei, atatu pentru consemnarea lucrurilor in Besereca temple, au meritatu recunoscenti'a publicului.

Intre scrietorii greci dein periodulu acest'a mai de insemnatu sunt:

1. Niceforu patriarchu la Constantinopole, esulatu de Isauriu, ca aperatoriu al iconeloru. A scrisu, afora de Istoria, in contra Iconoclastiloru.
2. Teodoru Studitululu, afora de catechesuri si oratiuni, a scrisu o carte dogmateca in contra Iconoclastiloru.
3. Metodiulu patriarchulu Constantinopolei, confesoriu pentru s. icone. A scrisu intre alte cateva Omilie in S. Scriptura.

4. Simeone Metafrastulu, omu cu mare straduentia in conscrierea vietiei sântiloru.

5. Eutichiu patriarchulu Alesandriei, a scrisu Analele dela inceputulu lumei, pana in Sec. II. dupa Chr.

6. Michaelae Cerulariu, patriarchu la C. nopole, a scrisu multe in contra Latiniloru.

7. Niceta Pectoratu, a scrisu multe defaimandu: azim'a, ajunulu Sambetei, si celibatululu latiniloru, carele inse convinsu despre adeverulu lucrului, insusi si-a arsu calumniatoriele scripte.

8. Georgiu Cedrenu monachu, famosu pentru Istoria dela inceputulu lumei, pana la a. 1057. scrisa.

§. 102. Scrietorii latini dein Sec. IX. X. si XI.

1. Eginhard Abbate, famosu despre analele Franciloru sub Pipinu, Carolu, si Ludvicu Piu.

2. Claudiu eppu la Taurin, a scrisu Comentariulu S. Scripture,

3. Valafudu Strabone abbate in Anglia, a scrisu despre lucrarile beserecesci; si Glossa seu coment. S. Scripture.

4. Agobardu eppu la Lugdunu, a scrisu cu o mare audacia despre statulu Franciei in privinti'a regatului si beserecei.

5. Hinchmer arshiepiscopu la Rhemu, famosu dein mai multe lucrari teologice si epistole.

6. Anastasiu bibliotecariu romanu. A scrisu Ist. Beserecesca.

7. Luitprandu eppu la Cremona, a scrisu Istori'a tempului seu.

8. Silvestru II. Pf. rom. a scrisu tractatululu despre trupulu si sangele D. Chr.

9. Brunone eppu la Iberpole, a scrisu Comentariu in S. Scriptura si Simbol. apost.

10. Petru Damiani eppu la Osthia, a scrisu cu mare ferbore in contra coruptiunei evului seu.

11. Lanfraneu archieppu la Cantuar, a scrisu despre trupulu si sangele Domnului, lui Berengariu.

§. 103. Scrietorii greci dein Sec. XII. XIII. XIV. si XV.

1. Teofilactu archieppulu Bulgariloru, famosu pentru comentariulu S. Scripture.

2. Teodoru Balsanconu diaconu la C. nopole, famosu pentru comentariulu de canonele apostoliloru si ale sinodeloru ecumenice.

3. Ivane Zonora famosu pentru analele care le a scrisu.

4. Niceta Choniata, a scrisu tesaurulu dereptei credentie.

5. Doi Nicefori Calistu si Gregora, amendoi famosu pentru Istoria.

6. Mateiu Blastare— 7. Teodoru Lascari— polemica si ascetica.— S. Ioane Catecuzenu— in contra mohamedaniloru.

10. Besarion a.eppu la Nicea, celu mai fierbente lucratoriu spre a uni Beserec'a greca cu cea latina in sinodulu dela Florentia, si pentru aceea primitu in numerulu Cardenaliloru; a scrisu un tractatu despre sacramentulu s. euharistie, si una carte despre spiritulu s. in contra lui Marcu Efesinulu.

Pre ceialalti mai menunti ai memorá nu ne iérta loculu.

§. 104. Scrietorii latini dela Sec. XI. pana la XV.

1. Anselmu a. eppu la Cantuar, demnu a fi insemnatu dein mai multe scrieri teologice.
2. Bernardu abate la Clarevala, unu barbatu cu cea mai frumosa invetiatura in tempulu seu, esornatu cu oviatia pietosa, si intru atat'a respectatu, catu si pontificii si regii inca-i dáu ascultare. Intre altele multe a scrisu 5. carti despre consideratiunea sa.
3. Petru Abelardulu omu eruditu, dar infortunatu pentru amesteculu cu Elosia. A scrisu mai multe carti prea folositorie, mai cu sema teologice.
4. Petru Lombardulu intre cei de antái teologi ai evului seu insemnatu.
5. Petru Blesense, asemenea invetiatu, si scrietoriu mai liberale; intre altele a scrisu un Tractatu despre pastorii sufletesci.
6. Petru Mauritiu, abate la Cluniacu, intre alte a scrisu un Tractatu in contra Petrobrusianiloru, altulu in contra Judeilor, 2. carti despre minunile tempului seu, s. a.
7. Hugo de santa Caro, cardenale dein fameli'a dominicaniloru; a scrisu sub nume de Postila coment. scripture, elu a aflatu si concordanti'a, seu asemenarea locuriloru biblicesci.
8. Toma Acquina monachu dein fameli'a dominicaniloru, celu de antániu teologu al

tempului seu, carele pre lenga alte scripte multe si-a castigatu cu teologi'a sa nume nemuritoriu,

9. Bonaventura Cardenale dein fameli'a franciscaniloru, laudatu pentru multele scripte ortodose, dar mai multu pentru o viatia santa.

10. Marele Albertu pentru invetiatur'a sa cea mare asia numitu. Alesatu multe scripte, filosofice, matematice si teologice.

11. Ioane Duns Scotu, omu cu mente mare, a lasatu mai mai multe carti filosofice de cátu teologice

12. Ioane Gerzon celu mai renumitu teologu in academi'a parisiana, a lasatu m. m. scripte teologice, moralice etc.

Catra acestia se potu aleturá: Petru Alcaio, — Nic. de Clamensis, — Toma a Chempis, s. a. m. multi.

§. 105. Culeptiunea canonelor, si a decretelor pontificali.

Pentru Beserec'a resaritului dein canonele sínodeloru de mainainte, si dein legile imperatesci tienatorie de lucrurile beserecesci, a facutu o adunare de legi Fotiu patriarchulu Constantino-polei, carea se indebuentieza pana astadi la tote poporale de legea grecesca, si carea se tiene si la noi Romanii subt nume de pravila.— Éra la apusu a facutu o adunare de canone famosa Gratianu unu monachu benedictinu dela Bononia. Dupa acest'a Reimund Pennafortu éra monachu dominicanu face dein mandatulu lui Gregoriu IX. o adunare de decrete pontificali impartita in V. carti. La acést'a dein mandarea lui Boni-

faciu VIII. se adauge alta adunare de decreté papali, care adaugata lenga cele V. carti Gregoriane, s'a numitu a sies'a carte decretale. Mai pre urma a urmatu alta adunare de decreté, compilata sub numele lui Clemente V. cu carea se vede ase inchiá Corpus Juris canonici. Urmandu inse dupa aceea si alte decreté papali, care nu s'au potutu alaturá lá Corpus Juris canonici, de aci aceste adunate s'au numitu estravagante, care priminduse mai tardiu lenga celelalte, s'a infientiatu mai pre urma o carte cuprendiatoria de tote legile beserecesci impartita in 5. parti, a càrei partea 1-a cuprende decretulu lui Gratianu,— 2-a decretéle lu Gregoriu X,— a 3-a decretéle lu Bonifaciu VIII,— a 4-a decretéle lui Clemente V, — a 5-a estravagantele lui Joane XXII, si cele numite generali.

§. 106. Sinodele acestui periodu.

In periodulu acest'a s'au tenuu mai multe sinode ecumenice, spre compunerea certeloru sternite prein Fotiu, spre aperarea credentiei prein eretici schimosita, si spre indereptarea abusaloru, care sinode socotite dupa numerulu celoru de mainainte sunt urmatoriele:

1. Sinodulu Constantinopolitanu IV.— ecumenicu VIII. inceputu subt Basiliu Macedonu imp. cu inpreuna intielegerea lui Nicolau I. pf. rom. si terminatu subt Adrianu II. in a. 809. in carele se condemna Fotiu usurpatoriulu scaunului patriarchale, deinpreuna cu Gregoriu Siracusanulu, prein carele s'a ordenatu, éra Ignatiu legitimulu patriarchu se repune in scaunulu

mai nainte avutu. Se condemna Iconoclastii càri se mai luptau in contra iconeloru,— se intarescu sinodele cele de mainainte,— se adaugu 27. canone prein cari se opresce intruderea la prentia,— se defigu oficiurile Metropolitiloru, Episcopiloru,— si pre lenga altele se prescria form'a judecialoru beserecesci.

2. Lateranu I. asia numitu, pentruca s'a tenuu in beserec'a Laterana dela Roma,— ecumenicu IX. Acestu sinodu a fostu adunatu prein Calice II. pf. rom. in a. 1122. spre a confirmá Concordatul, carele s'a facutu intre acelasi pontifice, si imperatoriulu Enricu V. in privinti'a investiturei episcopiloru. S'au facutu si 22 canone spre indereptarea disciplinei beserecesci, si s'a otaritu ajutoriu la speditiunea cruciata in contra necredentiosiloru.

3. Lateranu II.— ecumenicu X. sub papa Inocentiu II, si Conradu III. imperatoriulu Germaniei in a. 1139. tenuu in contra lui Petru Leoni, carele sub nume de Anacletu II. se fece antipapa. Deodata se condemna si ereticulu Petru Buis, si pentru indereptarea dateneloru beserecesci se adaugu 30. canone, dein cari al 15. condemna pre cei ce ar vetemá séu ar bate pre prenti.

4. Lateranu III.— ecumenicu al XI. sub Alesandru III. pf. r. si imp. Fridericu II. in a. 1179. in carele se condemna Valdensii, si Albigenzii ca nescé eretici periculosi. Spre incungiu-rarea schisme pontificali se decide cá numai aceea alegere de pontifice se fia legiuita, carea s'ar face de catra doue parti a cardenaliloru,— si se alatura 27. canone disciplinari.

5. Lateranu IV. — ecumenicu XII. sub Inocentiu III. si Fridericu II. in a. 1215. adunatu in contra ereticului Joachimu abatele, si a Albigensiloru in contra carora se decide speditiune cruciata, precum si in contra necredentiosiloru la resaritu. Se esplica credenti'a Beserecei despre prefacere, — se facu 70. canone pentru indereptarea lucrurilor beserecesci, dein cari al 21. indetoresce pre crestinii, cá in totu anulu se se marturisésca, si se se cuminece bateru la pasce.

6. Sinodulu dela Lugdunu I. — ecumenicu XIII. adunatu de Inocentiu IV. in a. 1245. in contra lui Fridericu imp. Germaniei, carele pentru perjuriu si suspitiune grea de eresu, dar mai alesu pentru incaptivarea cardinaliloru se escumeneca, si deodata se decide ajutoriu pentru crestinii dein resaritu asupriti de Turci.

7. Sin. dela Lugdunu II. — ecumenicu XIV. sub Gregoriu X. Pf. si Rudolfu I. Imp. in a. 1274. adunatu pentru uniunea infientianda cu Besereca greca, pentru ajutorirea crestineloru dela resaritu, si pentru indereptarea moravuriloru. Uniunea, fiendu de facia Michaela Paleologulu imp. Greciloru, si marturisindu solii grecesci procederea Spiritului S. dela Tatalu si dela Filiulu, — s'a inchiatu; pentru ajutoriulu crestineloru oferescu toti episcopii decimele venituriloru sale pre 6. ani; pentru indereptarea moravuriloru, si a disciplinei beserecesci se facu 20 canone.

8. Sin. dela Viena in Galia — ecumenicu XV. adunatu sub Clemente V. in a. 1307. in carele se lucrà despre modrulu cum s'ar poté recastigá Palestina, — se sterge cu totulu ordenele equitiloru templari, fiendu cu multe cri-

me intinati, — se condemna Beghardii si Beghunii cá nesceeretici.

9. Sinodulu Pisanu — ecumenicu XVI. adunatu in a. 1409. spre redicarea schismei papali, de cardinalii ambeloru obedientie, in contra lui Gregoriu XII pf. romanu si Benedictu XIII. pf. avenioneanu, in carerele depunenduse amendoi schismaticii, se alege Alesandru V. cá legitimu pontifice, decidenduse totuodata, ca spre sterpirea reului, preste 3 ani se se tiena altu sinodu generale.

10. Celu dela Constantia — ecumenicu XVII. adunatu la a. 1414. subt Joane XXIII, si Sigismundu imperatoriulu, in carele nu numai schismaticii, carii inca se mai tieneau in autoretate, ci si Joane XXIII de si legitimu, dar' cu multe crime intinatu se depunu, alegunduse in loculu toturoru Martinu V; — se condemna inveniatur'a lui Viclefu, si alui Joane Huss cá eretica, Huss cá un contumace se transpune potestatei politice spre pedepsire, dela care cá un neindereptatu se arde cu focu. Se decide ca preste 5. ani se se tiena altu sinodu universale, dupa aceea preste 7. ani era altulu, si totu la 10 ani se se adune câte un sinodu universale, pana ce se va sterpi reulu dein Besereca.

11. Sinodulu Basileanu — ecumenicu XVIII. inceputu de Martinu in a. 1431. si continuatu de Eugeniu IV. in carele se stergu anatele, rezervatele si provisiunile papali; numerulu cardinaliloru se reduce la 24. si altele multe se decidu spre reformarea curiei papali. Eugeniu spre a impiedecá restrengerea poterei sale, a volitu se mute sinodulu in Italia; inse pa-

rentii remanendu nemisicati intru emendarea lucrurilor, se nasce imparechiare inte sinodu si pap'a, carele totusi mai pre urma a invinsu, cá pentru uniunea cu Grecii si pentru indemenarea acestora, se se mute sinodulu intr'o cetate mai aproape de mare, — si asia s'a adusu

12. Sinodulu mai antaiu la Ferara in a. 1437. éra de acolo se muta in a. 1439. pentru scimbarea aerului la Florentia, si se numera intre cele ecumenice XIX. unde intre altele, dupa mai multe dispute se compune decretulu Uniunii, in carele se cuprendu 4 puncte la cari s'au invoitu si Grecii, si au suscrisu cu totii acelu decretu afora de Marcu Efeseanulu.

13. Sin. Lateranu V. — ecum. XX. sub Juliu II. inceputu in a. 1512, si inchiatu sub Leone X. in a. 1517, in carele stergunduse Sanctiunea pragmatica a Franciloru, se face un Concordatu intra Leone X. si Franciscu I. regele Galiei, cá denumirea la episcopia se remana pre lenga rege, éra anatele se se primesca de catra pap'a. Se decide modulu alegerii pontificelui, — se esplica credenti'a Beserecei despre nemurirea sufletului, — se indetorescu episcopii a face fundatiuni pie, — a previgilá ce carti se tiparescu, s. a. m. folositorie.

C A P U IV.

Norm'a credentiei, Form'a ritului, si Moravurile crestiniloru.

§. 107. Norm'a credentiei.

Cumca norm'a credentiei s'a tienutu in tote ramurile aceeasi, carea a fostu si in perioadele de mainainte, ne incredentiéza scrietorii mai suau insemnati, si sinodele acestui periodu; caci scrietorii ori ce inoire in credentia o-au inpu-nnatu cu tota tari'a, éra Besereca in Sinodele sale o-a condamnatu, statorendu cá nu numai se se pazésca credenti'a intréga, ci unii articuli, carii in s. scriptura nu se esplica de plenu, dein traditiune mai claru se se lumineze. — Asia a fostu credentia despre prefacerea panei si a vinului, intru acelasu trupulu si sange al D. Chr. carele l'a avutu dein vergur'a Maria, a patemitu si a moritu pre cruce; caci acésta credentia afora de altii a aperatuo Paschasiu Ratbertu, iuvetiandu cumca panca si vinulu dupa consecrare nu mai sunt panca si vinu, ci trupulu si sangele Domnului, priminduse in genere invetiatur'a lui; éra Berengariu archidiaconulu dela Andegava in sec. XI. pentru cá a afirmatu cumca panca si vinulu, si dupa consecrare remanu cá si mainainte, s'a condamnatu in mai multe sinode, si asia credenti'a Beserecei despre acésta dogma s'a tienutu nevetemata; mai incolo in sinodulu Lateranu IV. can. I. invetiatur'a despre prefacerea panei si a vinului in trupulu si sangele

D. Chr. in s. eucharistia, că o învețiatura a credenției se pune înainte credentiosilor a se țiené.

Asia a fostu în sec. IX. credenția despre predestinațiune așerata în contra lui Godeschalu monachului dela Fulda, carele învețiá cumca D. dieu pre unii omeni i-a determinatu spre viația, éra pre alții spre morte prein urmare cumca D. dieu ar fi caus'a fapteloru celoru bune și acelor rele, prein cari sunt predestinați spre viația ori morte. Acest'a neindereptandusi nece prein închisoria parerea, mai pre urma s'a condamnatu ca un ereticu.

Intru aceste se numera și dogma despre porcederea Spiritului S. dela Tatalu și dela Filiulu în contra Greciloru, carii mărturiseau porcederea Spiritului S. numai dela Tatalu că dintr'o finte; în care se decide în sinodulu dela Lugdunu II. și în celu dela Florentia: cumca porcederea Spiritului S. e întocma dela Filiulu, că și dela Tatalu, carea credenția și Greci în sinodulu dela Florentia o-au mărturisitu, și o-au suscrisu.

Asemenea credenția despre purgatoriu, séu despre loculu celu de curățire, în carele sufletefe necurățite de plenu, se potu ajutá prein rogatiunile și meserecordiele celoru viui, se decide întru același sinodu în contra Greciloru.

Credenția despre 7. sacramente (taine) se cunosce dein decretulu lui Eugeniu IV. carele întru același sinodu dela Florentia s'a datu pentru Armenii de curundu adusi la uniune. Cumca la întregimea sacramentulu penitenciei este de lipse mărturisirea pecatelor destulu de claru arata sinodulu dela Cabilonia dein a. 815. care în

can. 53. dice: nu numai lui D. dieu ci și preutului debue a se face mărturisirea pecatelor. Și sinodulu Lateranu IV. care în can. 21. determina tempulu și modulu în carele, și cum se se face mărturisirea. — Cumca preutul de va fi și peccatosu, avendu cugetu a face aceea ce face Besereca, șierbesce de plenu s. sacramente, s'a decisu în contra lui Viclefu și a Valdensiloru.

Asiderea alte ramuri ale credenției, precum despre cultulu santiloru și al iconeloru, despre poterea sinodeloru universali în cele ce se țienu de relegiune, parte prein scrietori, parte prein sinodele acestui periodu s'au lamuritu de plenu, în contra celoru ce nu le credeau, séu le espliau contrariu.

§. 108. Form'a ritului.

Ritulu și ceremoniele usitate în cultulu d. diceescu, s'au țienutu în Beserec'a resaritului și în periodulu acest'a, dupa form'a luata dein tempurile cele mai deinainte; éra în Beserec'a apusului afora de aceea că în liturgia și alte funcțiuni beserecesci s'au intrudusu prein culucrarea lui Gregoriu VII. limb'a latina în loculu limbei poporului, — și ceremoniele într'atât'a s'au înmulțitu, în catu s'a aflatu de lipse acele a se esplia că poporului, dein care cauza a urmatu aceea trista refacire, câtu acum numai în ceremonie punenduse tota relegiunea, spiritulu ei nu s'a mai luat în séma.

Cultulu Santiloru dela sec. IX. inca s'a lătu întru atât'a, catu fiacare comunitate, mă fia-

care omu-si alegea unu santu cá patronu si rogatoriu la D.dieu, inse fienduca intr'acestu tipu numerulu santiloru se inmultia preste mesura, Alesandru III, pf. rom. in 1171, decide cá numai aceia se se coléscá cá santi, carii dupa o cercare strensa, de catra Scaunulu apostolicescu, se voru afia demni de acelu cultu, — de aci dereptulude a publicá pre cineva cá santu, carele pana acum s'a tiennutu de sinodulu provincialé, s'a facutu numai pontificelui propriu.

Inmultinduse numerulu Santiloru, au debutitu se se inmultiesca in periodulu acest'a si serbatoriele loru, intre cari mai insemnate sunt: 1. Serbatori'a tuturoru Santiloru intrudusa mai antaiu in Francia prein Ludovicu Piu, dupa suatulu pontificelui Gregoriu IV. dupa aceea in tota Besereca. 2. Serbatori'a S. Michaelé si a tuturoru Angeriloru, carea in resaritu era de multu in datena, acum s'a primitu si la apuseni. — In sec. XIII. s'a intrudusu la apusu serbatori'a Theoforica, adeca serbatori'a s. eucharistie spre acelu scopu instituta, cá prein adorarea eucharistiei, se-si arate credentiosii credenti'a sa, despre fienti'a de facia a lui Chr. intru acestu sacramentu. — In sec. XIV. s'a asiediatu, cá serbatori'a S. Treime, carea mai nainte numai ici colea se tienea, se se intruduca in tota Besereca. Totu intru acestu seculu s'a intrudusu si serbatori'a Conceptiunei V. Mariei, si serbatori'a Bunei vestire, spre a carei cultu s'a faptuitu oficiulu seu paraclisulu V. Mariei, si rosariuluséu coron'a Mariana, la noi metanie numite, prein cari multu s'a redicatu onorea maicei lui D.dieu.

Cultulu reliquieloru (mosteloru), inca a inceputu a fi mai mare, mai alesu de candu s'a statoritu cá nece o besereca se nu se santiesca fora de reliquie, de aci crestinii cu cea mai mare straduentia cautau reliquiele Santiloru, mai alesu ale D. Chr. a V. Mariei si Apostoliloru, si ale altoru Santi dela resaritu, de aci s'au nascutu caletoriele cele dese la resaritu, spre a vedé si onora locurile sante, si spre a culege reliquie de ale Santiloru de pre acolo, intre cari de multe ori se amestecau si de cele mentionose.

In Besereca apusului a inceputu in periodulu acest'a, a se dá mai dese indulgentie adeca iertarea canonului, celor ce mergeau la locurile cele sante, seu luau arme in contra necredentiosiloru, seu ajutau cu bani au intr'altu tipu inaintarea acestui scopu. — Bonifaciu VIII. a intrudusu in a. 1300. jubileulu celu de 100 ani, seu anulu celu dein urma al fiacarui seculu, in carele celoru adeveratu indereptati li se dá iertarea pecatelor, si a tuturoru pedepseloru meritate pentru ele, care jubileu Clemente VI. fa redusu la 50, Urbanu VI. la 33, era Sixta V. la 25 ani, carele si acum se tiene; inse fiacare Pontifice s'a dedatu la suirea lui pre Scaunulu apostolicu a publicá jubileu.

§. 109. Moravurile crestiniiloru.

Cumca moravurile crestiniiloru inca in periodulu trecutu pornite spre stricare, in periodulu acest'a s'au stricatu si mai tare, ne convin. gemu dein plansoriele scrietiloru de pre acestu tempu, carii descriendu statulu Beserecei, nu nu-

mai în contra mirenilor, ci și în contra preutilor și calugarilor se tanguescu cu amar. Guilelmu Tyriu în Ist. bel. sacr. L. 21. c. 7. dice că de ar voli cineva a descrie moravurile evului de facia, mai alesu a omenilor celoru dela resaritu precum se afla, s'ar judecă a fi scrisu Satica nu Istoria. — Asia Conradu abatele dela Desperga insielatiunile, rapirile, predele, aprenederile, uciderile, asia le scrie a fi de generali, catu nece a trece deintr'o vila intr'alt'a ar fi lucru securu.

Cu asemenea colore se descriu moravurile clerului de catra Bernardu abatele dela Clareval-la, Nicolau Clamenga, Rotariu Veroneanulu, carii preste totu descriendu statulu morale al clerului apusa nu dice cumca: dela celu mai micu pana la celu mai mare, dela celu mai nepreceptu pana la celu ce se vede a fi intieptu, necum canonele Beserecei dar nece preceptele lui D. dieu nule sciu, intru atatu, catu nece în cleru s'ar află cineva demnu, că se pota fi alesu de episcopu, și caruia se i-se pota dupa lege pune manule pre capu.— De si unele spresiuni că aceste s'ar vedé esagerate, nece despre tota crestinatatea în genere intielese, totusi sunt argumente cumca moravurile crestiniilor au fostu tare stricate.

Causele acestei stricatiuni sunt pre vederate: 1. Barbarii, carii de si se vedeau ase fi inblanditu incatuvu prein relegiunea crestinesca, totusi legati de datenele sale cele vechi, nu numai duceau d'insii o viatia prea liberale, ci și pre crestini-i trageau cu esemplulu lor, la asemenea viatia.— 2. Omenii dedati cu o casiunea speditiuniloru cruciate la rapiri, ucideri și alte fapte re-

le, acésta ferocia și dupa aceea o tieneau.— 3. Ignoranti'a evului de midilocu nu numai într mireni ci și în cleru dominatoria, carea a avutu aceea trista urmare, catu orbu pre orbu conducundu, amendoi se impedeau.— 4. Schism'a greciloru, și certele deintru aceea nascute, n'a potutu produce alte frupte, de catu numai daunatorie Beserecei.— 5. Eresurile de mainainte, și cele intru acestu periodu escate, semenandu câtu cu insielatiunea, câtu cu esemplulu celu reu stricatiune între credentiosi, n'au remasu fora efectu reu.

§. 110. Disciplina penitentiale.

În ce gradu a crescutu stricatiunea moravuriloru între crestini, intru acéla a decrescutu și rigorea penitentiei de mai nainte, asia catu de si penitenti'a publica se mai tienea ici colesa cu mare sila, totusi pre incetu debilitanduse, mai pre urma s'a delaturatu cu totulu, și s'an asiediatu alte canone, dupa greutatea pecateloru asia amesurate, câtu si dereptatei lui D. dieu se se faca destulu, și îndereptarea vietiei peccatosului se se pota merui,— precum au fostu: redecarea besereceloru și a monasterialoru, senu ajutoriulu de bani spre acelu scopu, senu pentru speditiunile sante; era celoru lipsiti de bani li se impuneau ajunuri, rogatiuni, ascultarea liturgiei afora de dilele de serbatoria; la aceste s'au adausu: peregrinarea la locurile cele sante, pr. la Jerusalmu, Roma s. a. locuri. Speditiunile cruciate inca se socoteau că un canonu pentru peccate, mă carii preudeau arma în contra inimiciloru relegiunei crestine meru-

iau si indulgentie, adeca iertarea pedepsei pentru peccatele cele marturisite.

Deintru aceste si alte asemenea cause a urmatu că delaturanduse cu totul penitenti'a publica, totu lucrulu penitentiei s'a restrensru numai la forulu celu dein laintru a sacramentulu marturisirei. Adeseori episcopii si canonulu impusu peccatosiloru in scaunulu marturisirei lu-iertau peccatosulu, deca acest'a se obligá a face altu lucru folositoriu benelui comune. Uneori peccatosii cei mai mari spre asi cunosce marimea peccatulu, si a se infiorá de elu, se indetoriau asi cere deslegare dela Pontificele romanu, de unde apoi a urmatu, cumca deslegarea de unele peccate numai dela scaunulu apostolicu s'a potutu merú.

CAPU. V.

Desbinarea Beserecei grecesci, si curesurile acestui periodu.

§. III. Inceptoriulu desbinarei — Fotiu.

Temeliulu desbinarei Beserecei grecesci de catra cea latina a fostu zelotipi'a episcopiloru dela Constantinopole, carii suferindu cu dorore, că episcopulu Romei se tiena loculu celu de antaniu intre patriarchi, doreau cu mare sete aceea onore, mai cu sema de intru acelu temeliu, căci muranduse scaunulu imperatescu dela Roma la Constantinopole, acést'a s'a facutu acum Roma noua. Nece pucinu a fostu sternita sumeti'a loru prein

ajutoriulu imperatoriloru iconomachi: Leone Isauriu; Leone Armenu, si a altora, carii erau iritati asupra episcopiloru dela Roma pentru cultulu iconelor. Inse pre lenga tote aceste, intre aceste doue Beserece nau urmatu neci o desbinare pana la a. 858. in care anu lapedanduse dein scaunulu patriarchale Ignatiu, si suinduse in loculu lui Fotiu, foculu pana acuma acoperitu in spuza, s'a acitiatu intr'o flacara mare.

Ocasione la acést'a scena trista a datu Barda unchiulu imperatoriulu Michaelle III. carele murstratu mai de multe ori fora de folosu prein patriarchulu Ignatiu, că se nu traiasca in foradelege cu noru-sa, mai pre urma ca un neindereptatu opritu fiendu dela comuniunea beserecesca, că sesi resbune asupra patriarchulu a afluu cea mai buna ocasiune de a suatu pre imperatoriulu, că se departe pre imperates'a Teodora dela influintia in lucrurile imperatiei, si se demande Patriarchulu case o tunda calugaritia, care lucru că contrariu legiloru beserecesci ne voliedu Patriarchulu al impleni, Barda merú dela imperatoriulu, că Ignatiu că un vetematoriu de Maiestate se se depuna, si se se tramita in esiliu in insula Terebintu; éra in loculu lui se se puna Fotiu mireanu, trecutu in 6 dile prein tote gradele prentiesci, si ordenatu prein Gregoriu episcopulu Siracusei, pre carele de si multi dein clerulu Constantinopolei, sciendu nederept'a lapedare alui Ignatiu, nu voliau al recunosce că episcopu legitimu, totusi si Fotiu prein scrisorie, si prein legati trimisi la Roma se straduesce a convinge pre pontificele Nicolau I. cumca Ignatiu apasatu de bolaru, si de betranetie de buna voli'a sa s'a lasatu, éra

elu s'a alesu cu voturile tuturor metropolitiloru si a totu clerulu, fora de voli'a sa, deci se roga de pontificele ca selu recunosca de patriarchu.

Nicolau I. cá se se convinga de unu lucru asia momentosu tramete doi episcopi la Constantinopole pre Rodoaldu si Zacharia spre a cercá lucrulu, si al inscieniá despre adeverulu lui; inse acesti episcopi corupti fiendu se alatura lenga Fotiu carele vedienduse acum securu de tote partile, aduna in a. 861. la Constantinopole un sinodu mare, si in presenti'a legatiloru papali face judecata in contra lui Ignatiu, pre carele nu numai publica a fi pre lege depusu dein scaunulu patriachale, ci desbracandulu de vestimentele prentiesci, voliesce cu ajutoriulu militiloru imperatesci al silí, cá insusi se si cetesca de pre a bonu sententi'a depunerei sale; acésta asuprire inse a incungiurat'o Ignatiu scapandu noptea inbracatu in vestimente de cersitoriu in desiertu, unde a comoratu pana in tempulu reintorcerei sale la scaunu.

Despre tote aceste primindu inscieniare Nicolau pontificele romanu, aduna in a. 863. sinodu la Roma, in carele condemna pre cei doi episcopi, cá pre nesce necredientiosi si neinplenitori ai misiunei sale, si pre Fotiu, cá pre un usurpatori nelegiuitu al scaunulu patriachale.

Deci Fotiu necum se se infrenga prein acésta decisiune, ci adunandu la Constantinopole in a. 867. altu sinodu condemna si elu pre Nicolau cu pre toti clientii lui, si spre a sterni si in ceialti patriarchi si episcopi ur'a in contra potifice-lui, le scrie o enciclica plina de calumnie in contra latiniloru: cumca ajuna sambat'a, cumca

manca in ajunu lapte si oua, cumca preutiloru le impunu jugulu continerei, cumca la simbolulu Constantinopolitanu au adausu: cá spiritulu S. porcede si dela Filiulu etc. etc.

§. 112. Compunerea Schismei

Intru aceea pre candu Fotiu atitiá mai tare flacar'a turburariloru, pre atunci sesi stenge aceea spre confusiunea si stricatiunea lui, cáci intru acelasi anu 867. in carele tienuse elu sinodu la Constantinopole pentru intarirea sa in scaunulu patriachale, ucidienduse imperatoriulu Michaelu, urmatoriulu lui Basiliu Macedoneanulu, numai decatu-lu alunga pre Fotiu dein scaunu, indereptandulu in monasteriu, éra pre Ignatiu adueundulu indereptu dein esiliu lu-reasiédia in scaunu, si spre a linisci statulu celu turburatu al Beserecei in cuintelegere cu pontificele Adrianu II. aduna in a. 868 la C. nopole al IV. sinodu, carele intre cele ecumenice se numera al VIII. in carele 109. Eppi sub presidiulu legatiloru papali, intarindu decisiunile de mai nainte, condemna pre Fotiu, si repunerea lui Ignatiu o judeca legiuita.

Prein acésta lucrare s'a asediatu desbinarea intre beserec'a Romei si a Constantinopolei, inse n'a incetatu cert'a in privintia Bulgariei, carea fiendu prin misiunarii romani intorsa la credentia, se tie-ne de jurisdicțiunea pontificelui romanu, dar' prein Leone Isauriu, si Constantinu Copronimu, pentruca pontificii romani aparau cultulu iconeloru s'a fostu supusu patriarchului dela Constantinopole. Acesteia intorcere Nicolau I. Adrianu II. si Ioane VIII. nu incetau a o urgí dela Ignatiu si de-

la imp. Basiliu, carea inse nemerinduo numitii pontifici, n'au potutu se nu reclame totu intr'una pentru d'ins'a.

Intru aceea morindu Ignatiu in a. 878, Fotiu carele prein deducerea genealogiei Imperatoriului dela famosulu Tiridate regele Armeniloru, caci se rusina de obscur'a sa famelia dein Macedonia: intru atata s'a fostu facutu placutu imperatoriului, catu inca traindu Ignatiu, nu numai l'a primitu in curtea sa, ci si la ori ce sierbitia beserecesci l'a facultatu,—dupa moartea lui Ignatiu fora de nece o inprotivire a imperatoriului era s'a suitu pre scaunulu patriarchale, ma inca dupa ce si imperatoriulu arfi scrisu lui Ioane VIII. pf. rom. pentru pacea Beserecei, meruesce intarire in scaunulu seu, inse asia ca in sinodulu, ce se va tiené in C. nopole sub presidiulu legatiloru papali, sesi cera iertare pentru cele de mainainte, si se se oblege a reintorce pontificelui Bulgaria,

Deci Fotiu intr'acestu tipu asiediatu in scaunulu, aduna in a. 879 la C. nopole un sinodu dein 380 episcopi, in carele de si legatii pontifice-lui cu legatii celoraltii patriarhi erau de facia, tienendu Fotiu presidiulu necum sesi cera iertare pentru lucrarile cele mai de inainte dar inca a adusu acoló lucrulu, catu nemicinduse tote, cate s'au fostu lucratu in sinodulu ecumenicu in contra lui, s'a publicatu pre sene patriarchu legitimu, numindusi sinodulu seu ecumenicu VIII. — Era dupa sinodu tienendu cu episcopii factiunei sale o alta adunare, decide in contra latiniloru: ca la simbolulu Constantinopoletanu I. nemicu se se adauge, invinovetiendu pre aceia, carii au adausu partecel'a: si dela Filiulu.

Despre acesta procedura alui Fotiu, incunoscantienduse prein legatii sei Ioanne VIII. pf. rom. pre Fotiu era-lu condemna, luandusi si de acolo indemnu caci nece Fotiu, nece imperatoriulu n'au volitu se conceda Bulgari'a jurisdictiunei pontificelui; Deci spre al publicá depusu dein patriarchatu tramite pre Marinu legatulu seu la C. nopole, carele plenindu cu tota acuratiunea cele demandate, fu pusu de catra imperatoriulu in contra dreptului gentiloru la pensoria, carea inse a adusu mai multa stricare lui Fotiu, dacatu legatulu papale, pentruca acest'a scapandu dein pensoria, si alegunduse pontifice in loculu lui Ioane, de nou condemna pre Fotiu, si ori catu au urgitu Fotiu si imp. Basiliu, la acest'a si la urmatorii lui Adrianu III. si Stefanu V. ca se recunosca pre Fotiu de patriarchu legitimu, nemic'a au meruitu, de unde a urmatu ca filiulu si urmatoriulu lui Basiliu, Leone Filosofulu pre Fotiu in a. 886. nu numai l'a lapedatu ca pre un condemnatu si nedemnu dein scaunulu patriarchale, ci l'a tramisu si in esiliu la monasteriulu Armeniloru Bardi numitu, unde a si moritu, si in loculu lui a asiediatu pre frate-seu Stefanu patriarchu la Constantinopole.

§. 113. Renoirea Schismeii

De si dupa esularea lui Fotiu sub Stefanu si urmatorii patriarhi s'a vediutu a se asiediá desbinarea, totusi ur'a greciloru in contra latiniloru, si nepasarea acestora in privinti'a greciloru nutrindu schintei acitiatorie de certe noue, aceste pre incetu intru atat'a au crescutu catu insec XI.

s'au prefacutu intru o flacara nestensa, aprensa de Michaelae Cerulariulu patriarchulu Constantinopolei, carele spre intarirea schismei incepute de Fotiu, in scrisoriile sale indereptate catra Petru patriarchulu Antiochiei, Ioane episcopulu Traniei in Apulia la a. 1054. intre altele invinovatiesce pre latini cu urmatoriele: 1. Ca sântindu cumenecatur'a in azima ar cumenecá cu Judeii.— 2. Ca mananca carne sugrumata.— 3. Ca-si radu barb'a.— 4. Ca ajuna (postescu) sambat'a.— 5. Ca mananca carne de animalu necurate.— 6. Ca monachii loru mananca carne,— 7. Ca in ajunulu mare mananca lapte, oua si brinza.— 8. Ca intr' acestu ajunu nu canta Aleluia.— 9. Ca la latini doi frati potu se tiena doue sorori.— 10. Ca la simbolulu Constantinopoletanu au adausu partecel'a: si de la Filiulu, si alte asemenea, cari afora de dogma porcederei Spiritului S. dela Tatalu si dela Filiulu sunt numai disciplinarie, totusi lui Cerulariu i-s'a vediutu destula materia a reproduce desbinarea odata asiediata.

Despre aceste fiendu inscientiatu Leone IX. pf. rom. mostra pre Cerulariu, ca pentru nesce lucruri numai disciplinari se ru strice pacea Besereceloru asiediata odata, má dupa post'a imperatoriului Constantinu Monomachulu, carele ca unu amatoriu de pace dorea compunerea acestei certe, a tramesu si legati la C. nopole cu instructiune cuvenita, ca se midilocésca cu un cumpetu apostolicu ase readuce la locu pacea stricata. Legatii primiti cu tota cuvenenti'a de catra imperatoriulu, s'au si nevolitu a respunde misiunei sale, si avendu disputa cu Niceta Pectoratu Studitulu, intru atat'a lau convinsu despre ade-

verulu lucrului controversu, catu acest'a aruncandu in focu Cartea sa scrisa in contra Romaniloru, a condemnatu pre toti aceia, cari n'ar cunosce primatulu Pontificelui Rom. séu ar' aduce la indoie-la credenti'a romaniloru. Inse Cerulariu necum se primesca pre legatii papali la convorbire cu sene dar' nece ca se sierbesca in besereca nu i-a facultatu. De unde legatii pre Cerulariu, ca pre un contumace neindereptatu, de impreuna cu pre Leone Acrideanulu, in besereca S. Sofie i-au condemnatu publicu si lasandu decretulu condemnarei pre Altariu, scuturandusi pulberea depre petiore, s'au reintorsu la Italia. Inse Cerulariu nevoliendu a remane detoriu, condemna si elu nu numai pre legati, ci si pre Pontifice, de impreuna cu urmatorii lui, prein carea lucrare, intru atat'a a maritu reulu—ce delaturanduse sumeti'a si neintieptiunea lesne se potea vendeca — catu in scurtu tempu s'a vediutu a nu se mai poté vindeca.

§. 114. Nesuenti'a de a impacá Besereca gréca cu cea latina.

Ur'a prein Cerulariu in contra latiniloru latina, si prein speditiunile cruciate marita, éra prein cuprinderea Constantinopolei, si intemeliarea imperatiei latiniloru acolo la celu mai inaltu gradu ajunsa, intru atat'a au intaritu pre Greci intru desbinare, catu tota nesuenti'a de ai aduce la unime cu Besereca romana a remasu desierta. Acésta sorte a intempinatu si pre Români deiu coce si dein colo de Dunare, cáci fiendu ei supusi patriarchului dela C.nopole si prein metropolitulu dela Acrida in Bulgaria sociulu

lui Cerulariu, caruia cea mai mare parte a Românilor eră supusa în cele sufletesci—intaritati, pote că ei mai curundu au primitu neunierea, de catu celelalte eparchie ale patriarhatului dela Constantinopole.

Adeveratu cumca Români dela muntele Emulu, scapendu de sub domniea Grecilor, spre asi intari imperati'a cea noua, sub Joanicu imperatoriulu lor au primitu uniunea cu beserec'a Romei în a. 1204. primindu imperatoriulu corona si sceptru dela Inocentiu III. pf. rom. simetropolitulu Trinoviei Basiliu intarinduse de primatie preste tota România, — inse acêsta uniune n'a fostu statoria, căci nimeruindu imperatoriulu dela pontificele, ca arhiepiscopulu Trinoviei se se numesca patriarchu, pentru că se nu se strice ordenele patriarhiloru asiediatu de parentii cei vechi, Germanu urmatoriulu lui Basiliu primatele Trinoviei, parasindu uniunea cu beserec'a Romei, s'a unitu cu besereca Constantinopolei, dupa ce cu ocaziunea cununieii filiului lui Joane Batatia imperatoriului Grecilor cu Elena filia lui Joane Asan, si imperatoriulu Greciloru si sinodulu dela C.nopole i-ar' fi datu titulu si onorea de patriarchu, — precum scrie Acropolita în Ist. Eccl. c. 33. Dupa recaderea Românilor în sec. XIII. s'au facutu mai multe cercări, de a uni pre greci cu beserec'a Romei. Asia Gregoriu IX. a tramesu în a. 1233. la Germanu patriarhulu C.nopolei resiediatoriu în Nicea legati, spre a suatu pre greci la uniune, carii inse nevolindu a primi credenti'a latiniloru despre procederea Spiritului S. dela Tatalu si dela Filiulu, desi în privinti'a azimei în eu-

charistia nu se inprotiveau, legatiunea acêsta s'a reintorsu fora de nece un resultatu.—Asemeenea efeptu a avutu legatiunea tramisa de Alesandru IV. la Teodoru Lascariu imp. greciloru, căci pretendiendu legati că grecii se recunosca pre pontificele romanu de capu a tota Beserec'a, éra grecii neplecanduse nece de cătu la aceea, legatiunea a fostu nevolita a se reintorce fora nece un succesu a casa.

Se vedea buna speme de a inpacă pre greci cu latini, dupa ce grecii în a. 1261 recapetandu dela latini imperati'a C.nopolei, se temeau că nu cumva latinii scosi prein greci de in imperatia, se se scole cu arme asupra loru. Deci Michael Paleologulu spre a mulcomi pre latini, nu numai s'a aratatu plecatu catra scaunulu apostolicu, ci a si midilocitu, că grecii prein legatii tramesi la sinodulu dela Lugdun II. în a. 1274. tienutu sub Gregoriu X, primindu formul'a credentiei lorusi prescrisa, si marturindu pre pontificele romanu de capu al Beserecei — intru adeveru se se unésca cu besereca Romei; inse nece acêsta uniune a remasu statoria, căci grecii abatanduse dela form'a credentiei lorusi prescrisa, si nece prein repetitele muștrări ale Pontificiloru implenindu cele promise, Martinu IV. nu numai pre greci ci si pre Imperatoriulu l'a condemnatu; dein care a urmatu, că uniunea inca sub Michael Paleologulu s'a defacutu, éra sub filiulu si urmatoriulu lui Andronicu II, s'a stersu cu totul, candu acêst'a, pre toti accia, carii în ceva tipu au luat parte la uniune, i-a lipsitu dein deregutoria, deunde inoindu-

se ur'a și certele cele de mai înainte, și mai mare piedeca s'a pusă uniunei.

§. 115. Uniunea Românilor de în România și Moldavia cu Beserec'a Romei, întărită în sinodul de la Florenția, și desfăcută prein Marcu Efeseanul.

În Sec. XIV. nu pucina speme de a întorce pre România de în țier'a muntenesca seu România, a făcutu principes'a Clar'a vedu'a lui Alexandru Basarabu fostului Principe (Voda) al țierei românesce, carea în a. 1370. trecundu la senul Beserecei romane, nu numai pre fili'a sa imperatés'a Bulgariei, ci și pre alții de în fruntasii țierei i-a adus la Uniune, precum scrie Rainaldu în disul anu sub nr. 5. căria-i și gratuleza Urbanu V, pf. rom. scriendui în Februaru a. 1370. și mustranduo, că și pre cealaltă filia Ana regin'a Serbiei, se o aduca la adeverat'a credenția. Și că uniunea prein Clara făcută se fia mai cu temeliu, Urbanu provova în același anu și pre Ladislau seu Latzko principele țierei, că după esemplulu masterei sale Clara, se înbraciosieze și elu uniunea, și se lucreze că și de catra țierenii se se primescă; după carea Latzko a și tramis pre un boeriu moldoveanu la Pontificele (cu scripte, spre întărirea acestui lucru, inse precum scrie Lequien Oriens Christian. Tom.I. pag. 1248. amendorora nesuentie au fostu fora de fruptu, căci după aceea nece una urma de Uniune n'a mai remas în Țiera.

Mai cu sporiu a fostu uniunea în Moldavia, căci Latzko principele țierei, convingunduse pre-

în misiunarii despre adeverulu credenției romane, nu numai elu a primitu uniunea cu beserec'a Romei în a. 1370, ci cu totu de adensulu a lucratu, că aceea sese primescă și de catra Romanii supusii sei, și cumca n'a fostu fora de fruptu silinti'a lui se scia de acolo, cumca meruindu de la același Pf. Urbanu V. că nu numai se se redice în cetatea Seretiului un episopatu nou, ci și că beserec'a Moldaviei se fia scutită de ori ce alta putere beserecesca, remanendu numai singuru scaunulu apostolicu supusa; prein acést'a a meritu unu dreptu, de carele se mira Mateiu Blastari în Pravila, nesciendu de unde vine aceea, cumca Moldo-Romania nu depende nece de la Acrideanulu nece de la Constantinopolitanulu. Se mai scia și de acolo, că Gregoriu XI. gratuleza lui Latzko principelui Moldaviei, pentru ca s'a supusu beserecei Romei. Și macar'ca multi de în cei adusi la uniune primindu episcopi latini au primitu cu uniunea și ritulu latinu, carele pana astadi-lu țienu, totusi și de între cei remasi în ritulu grecescu au fostu plecâți spre uniune, precum au fostu Gregoriu Metropolitulu Moldaviei, pre care-lu lauda Eugeniu IV. pentru ca doresce uniunea Beserecelor, —și Damianu urmatoriulu lui Gregoriu, carele pentru zelulu, ce-lu avea pentru uniunea Beserecelor, primise de la Joane imp. Greciloru însărcinare, că se steruésca catu mai curundu a se țiené sinodu în Italia, carele a și urmatu la Ferrara după aceea la Florenția, unde fiindu și elu de facia, tote actele sinodului că locotienatoriulu Metropolitului de la Sebastia le a subscrisu. — Inse durore că după sinodulu de la

Florentia, uniunea Moldaviei, prein lucrarea lui Marcu Efesinulu érase s'a stensu cu totulu.

Cercat'a mai pre urma a se uni cu latinii si imperatoriulu greciloru Joane Paleologulu, avendu necesitate de ajutoriulu apuseaniloru in contra Turciloru, cari-i amenintiau ruinaea imperatiei, carele a si facutu, de in sinodulu dela Florentia adunatu in a. 1439. dupa multe dispute ale teologiloru de ambe partile, s'au infientiatu uniunea Besereceloru, subscrienduse de catra toti afora de Marcu Efesinulu, carele a fostu caus'a cá pacea beserecesca in sinodulu acest'a cu multa ostenelea facuta, érase se se nemicesca, precum s'a si nemicitu; cáci intorcunduse a casa dela sinodu, pre unde ajungea, versá calumnie neaudite in contra sinodului si acelora ce au suscrisu actele lui, numindui apostati tradatori etc. prein carea alui portare a adusu acoló lucrulu, cátu si cei ce au fostu suscrisu Uniunea s'au retrasu, si asia in scurtu tempu s'au nemicitu tote, cate s'au fostu lucratu cu atat'a ostenele'a pentru pacea Beserecei. Dupa aceea nu s'a mai potutu face nemic'a in caus'a Uniunei pentruca preste pucinu cuprendiendu Turcii totu imperiulu grecescu, n'a mai fostu iertatu nemenui a face ceva pasi in acestu obieptu.

Eresurile acestui periodu.

§. 116. Eresurile cele mai menunte.

Manicheii cei vechi redicandusi ici, colea capulu in seculii IX. X. XI. de si in secte mai menunte, au inquietatu forte multu Beserec'a.— De acestia au fostu la resaritu:

Paulianii in Armenia, numiti dela Paulu urditoriulu loru, carii recocundu invetiaturele Manicheiloru, invetiau cumca lumea nu D. dieu, ci un demone o ar fi creatu; de aci nu credeau cumca Christosu ar fi avutu corpu adeveratu, nece cá corpurile omeniloru voru invia vreuna data, fiendu dein materia inutile create. Cartile lui Moise le lapedau; preutii, beserecele, cruceile, iconetele, si tote ceremoniele beserecesci le defaimau etc. pentru carea invetiatura a loru anti-crestina nesuferinduse, s'au imprastiatu in tote partile.

Dein Armenia strabatendu invetiaturele Paulianiloru in Bulgaria, si aci si-au redicatu capulu sub nume de Bogomili, pentruca neincetatu portau in gura cuventulu Bog (Domne) si melui (ajuta), cu care pororea cereau mel'a lui D. dieu; inse descoperinduse erorii loru, si autoriulu sectei numitu Basiliu, dein mandatulu lui Alesiu Cumanulu in a. 1118. ardienduse, in oriente nu s'au mai pomenitu.

La apusu anumitu in Galia inca se aflau Manichei, numiti dela loculu sectei loru Aureliani. Acestia despre S. Treime, despre creatiune, despre nascerea mortea si invierea lui Chr. despre s. sacramele, cultulu santiloru etc. semenau invetiature contrarie credentiei crestine, ducundu si fora de aceea o viatia flagitiosa; inse descoperenduse prein Arefastu un nobile Normanu, carele se faciarise a se face membru sectei, capii loru dein demandarea lui Robertu regelui Galiei in a. 1022. s'au arsu, ára ceialalti s'au imprastiatu in tote partile.

Asemenea ertici afora de altii prein Italia, Belgiu si Germania respanditi sub nume de Ca-

thari, Gazari, si Publicani au fostu: Petrobrusianii si Enricianii asia numiti dela Petru Bruis incepatoriulu sectei, si Enricu apostolu lui, — carii invetiau: 1. Cumca botezulu nu e de folosu prunciloru. — 2. Cumca beserecele nu sunt de lipse. — 3. Cumca crucile cá un semnu de batujocura nu sunt demne de onore. — 4. Cumca in liturgia nu se preface panea in trupulu lui Chr. — 5. Cumca slusbele, milosteniele si alte fapte bune nu sunt neci de un folosu omului. etc. —

Aceste si alte asemenea a invetiatu P. Bruis in 20 ani, pana ce ne mai potendui poporul suferi necrestinescile invetiature, iritatu de faptele lui cele batujocoritice de cruce, candu-si frigea carne la foculu facutu dein cruce in a. 1124. l'au presu si l'au aruncatu in acelu focu, si asia a peritu. Era Enricu aruncatu in presoria, ne voliendu a si inderepta invetiatur'a, a peritu acolo in a. 1149.

Nu multu dupa aceea se redica alta secta prein nesce omeni prosti si ne invetiati, carii prein o viatia aspra la aratare, intru atat'a au sciutu fanatizá pre poporu in Galia, catu socotindui cá pre nesce apostoli tramesi dela D. dieu spre a readuce in lume viati'a apostoliloru, nu numai portulu loru intocmitu dupa form'a portului apostoliloru, ci si invetiatur'a loru priminduo, se numeau apostolici. Inse lapedandu botezulu prunciloru, contemnandu cultulu si invocatiunea santiloru, si rogatiunile pentru cei morti, calumniandu pre preuti, si pre episcopi cá pre cei ce nece ar avé potere de a sierbí s. sacramente, nece ar fi demni de a posedé bunuri pamentesci, defamandu casatoriele, oprindu pre ai sei dela lapte, carne

si dela ori ce mancare ce se nasce dein prasire, aratau cumca ei inca sunt remasitie de a Manicheiloru. Acestia sub Onoriu IV. si Nicolau V. P. ficii rom. supunenduse aspreloru incusitiuni, era corifeulu loru Gerandu Sagerello ardienduse in Parma la a. 1300, s'au resipitu si ei, cá cei de mai nainte, era mai pre urma s'au insocitu cu Albigenzii,

§. 117. Valdensii.

Mai periculosi de catu toti cei pana acum insemnati, au fostu in sec. XII. acei eretici, carii sub pretestulu reformarei abusuriloru beserecesci, lapedau nu numai tota dependenti'a dela Mai marii beserecesci, ci si cele mai de frunte dogme ale credentiei crestine, si cele mai folositorie institute beserecesci, scimbandule in fantasme cu totulu contrarie relegiunei crestinesci, sterneau in poporu turburari ne vendecate.

De acestia au fostu Valdensii asia numiti dela autoriulu loru patriarchulu Valdu, carele in a. 1160 inspaimantatu de pre iutea morte a amiculu seu un negutatoriu avutu la Lugdunu in Galia, vendiendusi averea, si impartinduo seraciloru a inceputu a predicá, cá dupa esemplulu lui urmandu pre Chr. si pre Ap. li se primesca seracia cea de buna volia; nece i-au lipsitu urmatori in Galia, carii se numeau seracii de Lugdunu, cathari adeca curati; precum si sabatari dela incalciamentele de lemn, ce le portau; dupa aceea fienduca pre dein afora aratau o viatia pietosa, cu un inbracamentu intocmitu principiulu seraciei, pre incetu latinduse a strabatutu tote provinciele apusului.

De si la inceputu nu se vedea periculosa acea secta, predicandu seracia cea de buna volia, totusi pre incetu au semenatu principia periculosa, căci mai antăiu defamău pre cei ce nu primeau invetiatur'a lor; dupa aceea redicau calumnie grele in contra beserecei catolice si a institutiuniloru ei; ér' mai pre urma au ajunsu la acea sumetia, cătu nece mai voliau a dá ascultare mai mariloru beserecei, invetiandu: — 1. Cumca beserec'a romana, de candu a primitu sub Silvestru I. bunuri pamentesci, a incetatu a fi beserec'a lui Christosu, facunduse meretricea dein Apocalipse. — 2. Cumca Papa e capulu toturoru fora-de-le-giloru. — 3. Cumca episcopii si preutii sunt cariturari, éra monachii farisei; si cumca acestora nu se cuvene nece o ascultare, ci aceea numai Iai D. diu se cuvene a o dá, căci in Besereca nu e unulu mai mare de catu altulu. — 4. Nu debe credintu mai multe sacramente de cătu doue; botezulu si eucharistia. — 5. Prein manule preutului peatosu nuse face prefacere in eucharistia. — 6. Liturgiele numai spre folosulu popiloru descoperite, nu sunt nece de un folosu. — 7. Botezula prunciloru, cultulu santiloru, al reliquieloru, precum si alte ceremonie beserecesci, sunt inutile. Pentru acést'a aloru invetiatura de catra episcopi prein scrisorie, si in sinodulu dela Verona in a. 1184. condemnanduse, má si prein pedepsele civili limitanduse, s'au molcomitu in cătuva; inse dupa aceea amestecanduse cu Albigenzii au facutu si mai mari turburari.

§. 118. Albigenzii.

De Valdensi nu multu se destengeau Albi-

gensii numiti dela Albiga cetatea narbonale in Galia, unde adunanduse in sec. XII. si XIII, remasitiile cathariloru celoru vechi formau o secta periculosa, carii dupa esemplulu Valdensiloru, redicatu tote calumniele in contra beserecei catolice, in contra sacramenteloru, si ritului beserecescu, ér' mai mai pre urma s'au facutu atātu de audaci, cătu s'au sculatu cu arme in contra beserecioru, si au implutu de turburari totu statulu beserecescu si civile, pana ce ne — fiendu alta midilocire spre domolirea lor, s'au redicatu speditiuni cruciate in contra-le; s'au asediatu tribunaluri de incuisioni, in cari se trageau la judecata, si cei ce remaneau statori in eresu, se condamnau la pensoria, si la morte prein foc; prein care procedura s'au debilitatu multu, inse de totu nu s'au stensu, pentruca rasiatinduse preintr'alte tiere si redicau ici coela capulu, sub nume de Beghardi si Beghuini, altmentrea sub nume de frati si sorori ai libertatei spirituale, carii inse s'au condamnatu in sinodulu dela Viena in Galia.

Totu de acestia au fostu Adamitii in Bohemia intemeliati de un Richardu, carii dupa form'a lui Adamu, amblau goli desbracati, si aveau mulieri comune, pre cari le cunosceau in adunările sale, inse acestia prein poterea civile alungati, s'au imprastiatu in tote partile.

§. 119. Viclefitii.

Nu mai pucinu periculosu inamicu a avutu Beserec'a romana pre Joane Viclefu profesoriu in Academi'a Oxoniana in Anglia, carele pentru ca la prefectur'a numitei Academie fiendu aceea vacante, s'a promovatu cu inapoierea lui, mona-

chulu de Langton archieppulu Cantuariei, si de ca-
tra Urbanu V. P. rom. cu nebagarea in séma a re-
cursului seu s'a confirmatu, intaritatu pentru acé-
sta alui respingere, a redicatu mai multe calumnie
in contra monachiloru, episcopiloru, si pontifici-
loru romani, si a inceputu a inpunná mai multe dog-
me catolice, pr. liturgi'a, prefacerea, marturisirea
pecatelor, primatulu lui Petru s. a. pentru cari
fiendu trasu mai de multe ori la judecat'a cleru-
lai anglicanu, totudeaun'a s'a condamnatu; totusi
partenitu de cele mai potenti famelie dein Anglia,
a remasu nevetematu, si a moritu in pace in a. 1384;
éra dupa mortei sinodulu dela Constantia in a.
1414, in ses. VIII,—45. propusetiuni scose dein
scriptele lui le condemna, si deodata decide: cá o-
sale lui, de se voru poté destenge de catra ale cre-
stiniloru dereptu-credentiosi se se arda, si cenusi'a
se se arunce in cloaca, care lucru in a. 1428 s'a
si implenitu; éra discipulii lui, carii prein batjocura
se nureau Lollar di persecutati pana la morte,
pre incetu s'au sterpitu.

§. 120. Hussitii.

Scriptele lui lui Viclefu pre lenga tota seve-
ritatea, cu carea erau oprite, respandenduse in
tote partile, au ajunsu si in Boemia, unde de ca-
tra multii se legeau cu placere; dar mai vertosu
Ioane Huss profesoriu de Teologia, Rectoriu
la Academia si confesoriu al reginei, atat'a desfatate
a aflu intr'insele cátu traducúndule in limb'a boe-
mica, si prein scripte, dar mai multu cu predicele sale
tinue in sacelulu Betleem, se nevolia ale comendá
poporulu spre urmare. Deci Sbinko archiepiscopulu
Pragei incunoscentianduse despre propasirea lui

Huss, nu numai-lu opresce a mai face invetiature la
poporu, dar tot odata demanda, cá scriptele lui Vicle-
fu se se arda. Inse Huss necontenenduse de a lati
si mai incolo asemenea invetiatura si ne supunen-
duse mustrarei pontificelui Joane XXIII, acest'a
lu condemna, si opresce tote functiunile beserecc-
sci in Praga, pana candu seva suferi acolo Ioane
Huss, dupa carea sententia Huss a esitu cu ade-
veratu dein Praga, dar n'a incetatu asi semená
erorii sei pre unde ajungea.

Spre ai pune dara stavile se citeza la sino-
du, carele tocma atunci se tienea in Constantia
in a. 1414. pentru sterpirea schismei pontificie,
la care sinodu a si venitu spriginitu cu scrisori'a im-
peratorului Sigismundu salvus conductus nu-
mita, unde in mai multe esamene trasu la dare de
sema, pentru eretic'a sa invetiatura si mustratu,
neplecanduse nici intr'unu tipu a si-o indereptá,
sinodu-lu judeca cá pre unu ereticu necorigibile, si
degradandulu dein statulu preutiescu-lu transpu-
ne curiei seculari spre ai decide pedepsa vinei sa-
le amesurata. Acést'a dupa spiritulu tempului-lu
judeca la morte prein focu, carea pedepsa Huss cu
facia vesela suferindno, cenusia i-s'a aruncatu in
Renu, cá se nu sierbesc'a de superstitiune Boemi-
loru. — Asemenea sorte a avutu Jeronimu Pfá-
ganulu discipululu lui Huss, carele venindu la
Constantia, cá se apere pre dascalulu seu, mustra-
tu de sinodu cá se se lapede de invetiatur'a lui
Huss, mai antái a ascultatú vedindulu pre ace-
st'a in prensoria, éra dupa aceea mutandusi voli'a
éra s'a legatu mortisiu de invetiatur'a dascalului
seu, deunde condemnanduse de sinodu, s'a arsu
si elu de viu.

Fam'a despre moartea lui Huss și Jeronimu venindu în Boemia, intru ataf'a a fanatisatu pre urmatorii lor, câtu dandule nume de marturi, și talianduse cu totulu de catra beserec'a Romei, au formatu o secta destencta, impartindu în contra ritului romanu eucharisti'a sub ambe speciile, și pre catolici în totu tipulu asuprindui le raspeau beserecele, pre popi și pre monachi-i ucideau și alte rele le causau, pre carii inzedaru s'a nevolitu Sigismundu Imp. dupa moartea lui Venceslau că Rege al Boemiei ai infrenă, căci Hussitii sub ducele lor Joane Ziska întemeliandasi catatea Tabor atatu s'au facutu de potenti, câtu invingundu pre Imperatoriulu, și-au aparatu sect'a sa pana la a. 1424. Era intr'acestu anu finiduse prein ciuma ducele lor Ziska, s'au inprastiatu în mai multe parti, — sub nume de Calixtini, carii nu poșteau alta, de catu se li-se lasa eucharisti'a sub ambe speciile, — Taboriti carii tota invetiatur'a și regimulu catoliciloru - lu lapedau, și Orfani carii pre nemene socotindu demnu de urmatoriu lui Ziska, se conduceau prein mai multi conducatori. Ast'odru impartiti, certanduse între sene, au deschisu calea de arestatori pacea beserecei, unindu turburatele popora cu beserec'a Romei carea a și urmatu, căci concediendu sinodulu basileanu Calixtini-lor, că dupa poff'a lor se imparta eucharisti'a sub ambe speciile, acestia depunendu armele, s'au impacatu cu beserec'a romana; era Taboritii și Orfanii, desi invinsi la Broda în a. 1434; totusi au ramasu că secta destenefa pana în tempulu reformatiunei, candu érași s'au ivitu sub nume de frati Boemi și Moravi.

PERIODULU IV.

Dela Luteru pana in tempulu de facia, ádeca dela a. 1520. pana la a. 1854.

Cunoscentie preliminarie

despre

Statulu relegiunei turburatu pre-
in stramutàri.

§. 121. Turburàrile lui Luteru.

Beserec'a la inceputulu acestui periodu erà distincta in cea catolica si cea grecesca ortodosa si eretica. — Beserec'a catolica latita in tote partile lumei, de a si pazitu credenti'a dela Apostoli primita, intrega si ne vetemata, totusi in cele ce se tienu de moravuri, si de disciplin'a cea dein afora, scapetandu dela puritatea cea de antâiu: toti cei benesemtitori doriau o reformare a Beserecei in cele disciplinarie, carea si incepusa a se face in sinodele ecumenice dela Pisa, Constantia, Basilea si Lateranu V; inse cu o reformare ca acést'a unii amatori de inoiri neindestulinduse poșteau mai multu, voliendu cu indereptarea moravurilor, si credenti'a ao reformá.

Urditoriulu unei reformàri cá acést'a a fostu Martinu Luteru monachu augustinianu, si profesoriu in Vúrtembergu, omu iute la natura, de midilocu invetiatu, dar audace si cu o elocuentia strabatatoria inzestratu. Ocasione la acést'a i-sa datu prein culegerea ajutoriului pentru edi-

ficarea beserecei S. Petru dein Roma, căci incredentianduse asta culegere inpreunata cu indulgentie de catra Leone X. in Saxonia dominicaniloru anumitu lui Tetzeliu, Luteru de una parte dein zelotipia vediendusi ordenele seu inapoiatu, de alta parte pentruca dominicanii intru predicarea indulgentieloru pasise prea departe, in a. 1517 emite spre disputa 95 propusetiuni compuse in contra indulgentieloru, la cari respundiendu dominicanii, pasiesce si mai incolo rapitu de ardorea stemperamentului seu, impunandu dogmele credentiei despre indereptarea omului, si despre poterea sacramenteloru. Si fiindu ca a capetatu urmatore multi, nebagandu in sema mustrarile Pontificelui s'a facutu mai audace, deci nece citatu la Roma ca sesi de sem'a pentru invetiatur'a sa n'a volitu se merge, nece prein ostenele lui Toma Caietanu cardenalelui, si alui Miltitz cavalerului dein Germania, ca se si inderepte erorii sei, n'a volitu se se plece; deunde dupa ce academi'a dein Lovania si Colonia ar fi insemnatu dein propusetiunile lui 41. ca eretice, același Leone X. prein bull'a sa in a. 1520. le condemna. Dar' nece Luteru nu s'a lasatu, ci increditiatu in patrociniulu lui Fridericu electoriului Sasoniei si a altoru potentatori, nu numai bull'a Pontificelui, ci si Jus Canonicum inaintea poporului publice le arde; si publicanduse pre sene doctoriu spre a reformá Beserec'a, (tramesu dela D.dieu,) se numesce eclesiastu seu episcopu la beserec'a dein Vúrtemberg; si propunendu o invetiatura multor'a placuta, afirmandu cumca indulgentiele sunt nebunia, purgatoriu lu fabula, sacramentele si ceremoniele beserece-

sei superstitiune, etc. — nu numai dein poporu, ci pentru interesu tempurariu si dein cei mai potenti sub spemea libertatei-crestinesci urmandulu, ran'a inlpta Beserecei nu s'a mai potutu vendeá.

§. 122. Efeptele turburáriloru in Germania.

Carolu V. Imp. Germaniei spre compunerea turburáriloru in Germania, aduna in a. 1521. la Varmatia comitia, prein care Luteru neplecanduse asai revocá erorii sei, se proscric ca unu ereticu, si se dá volia ori cui se-lu prenda; inse prein patrociniulu lui Fridericu scapendu de periculu in cetatea Vartburg, in 10 luni ascunsu, intre altele a scrisu o cartecica despre „libertatea crestinesca,“ carea reu intielesa a causatu in Turingia o rescola rusticana periculosa pentru tota Germania. Deci Carolu Imp. spre a impiedecá crescerea si latirea reului, in comitiale dela Spira in a. 1529 concede luteraniloru libertatea relegiunei sale, inse se oprescu a mai face alte inoile pana la adunarea unui sinodu generale. Ci luteranii de un'a parte pentru asta restrengere, de alt'a pentruca proscriptiunea lui Luteru nu s'a revocatu, protesteaza in contra acestei decisiuni, dela carea au inceputu a se numi protestanti. In a. 1530. propun in comitiale dela Augusta inaintea Staturiloru nou'a sa confesiune, carea de aci s'a numitu augustana, unde nepriminduse, in adunarea loru dela Smalcaldu au facutu legatura in contra catoliciloru numita Foedus Smalcaldicum. In a. 1532 meruescu noua concessiune pentru relegiunea sa, totusi in a. 1547

se scola cu arme in contra catholiciloru, in carea batalia s'au invinsu cu adeveratu, inse impotenduse, si intru a dou'a batalia invingundu ei, au adusu acoló lucrulu, cátu in transactiunea dela Passavia in a. 1552 au meruitu deplena libertate a relegiunei sale, éra in pacea augustana dein 1555, asemenea derepturi cu catholicii.

§. 123. Turburările lui Zwingliu.

Pre candu Luteru - si latiá eresulu seu in Sasonia, Ulricu Zwingliu parochu in Turingia a semenatu in Elvetia unu eresu si mai mare. Acest'a lapedandu invetiatur'a lui Luteru despre presentia lui Chr. in eucharistia: (carele de si nu credea prefacerea panii si a vinului in trupulu si sangele D. Chr. in s. cumenecatura, totusi marturisiá a fi de facia in cumenecatura trupulu si sangele D. Christosu), invetiá cumca panea si vinulu dein eucharistia sunt numai nescari semne, éra nece de catu trupulu si sangele D. Chr. prein carea a sa invetiatura, facundu si alte scimbări in credenti'a cea adeverata, a causatu o rescola belica, in carea insusi Zwingliu a peritu.—Inse n'a peritu si invetiatur'a cu elu, cá ci ce incepuse Zwingliu, aceea a deplenu Joane Calvinu galu, carele avendu talente mai mari, si fiendu mai invetiatur' de catu Luteru, atat'a vedea si-a castigatu in Elvetia, catu redicandu o scola famosa, si acolo adunanduse teneri dein tote provincie Europei, a midilocitu cá invetiatur'a de Zwingliu inceputa éra prein sene modificata, nu numai in Elvetia se se primésca, ci prein Galia, Belgiu, Germania, Dania,

Norvegia, mai tardiu prein prein Borussia, Hungaria Transilvania, pana prein Anglia si Scotia se se respandesca.

§. 124. Turburările releejose degenerata in belu civile de 30 ani.

Protestantii neindestulinduse cu concessiunea prein pacea augustana dein a. 1555. primita, ci in contra rezervatului beserecescu, cá beneficiale catolice—candu ore carele beneficiatu ar trece la protestanti, se remana la catolici,—cuprendiendu episcopiele, monasteriale, si parochiele catholiciloru, au adusu pre Principii catolici pana acolo, cá se-si apere staturile loru cu armele, si se restrenga audaci'a protestantiloru; deunde a urmatu cá facundu protestantii o legatura noua sub nume de Uniune in contra catholiciloru, éra catholicii alt'a sub nume de Liga in contra protestantiloru, in a. 1618 s'a sternitu unu belu civile si religionariu, carele in 30 ani a cutrieratu tota Germania.

Inceputulu belului s'a facutu in provincie austriace in Boemia sub Imp. Matia, carele restrengundu dein tote partile libertatea protestantiloru, intru atat'a i-a intaritatu, catu cu o furia mare resculanduse, dupa o cumplita versare de sange au cuprensu Praga, si lapedandu pre toti officiali imperatesci, au trasu guberniulu tieiei la sene, si nu numai in Boemia, ci cuprendiendu si Moravia Silesia si Alsatia, si strabatendu cu triumfuri pana in Austria, tote le impleau de frica si de cutremuru.

Intr'aceea Boemii nevoliendu a recunosce de

rege pre Ferdinandu II. alesu in loculu lui Matia imperatoriu al Germaniei, si-alegu in a. 1619 rege, pre protestantele Electoriu al Palatinatului Fridericu V. carele inse invinsu de Ferdinandu, nu numai de regatulu Boemiei, ci si de patrimoniulu seu s'a lipsitu, si cá esulu in Belgiu si-a finitu viati'a, danduse demnitaea electorale lui Masimilianu Ducelui de Bavaria. Inse protestantii parte pentru aperiaa lui Fridericu regelui, parte cá prein Ferdinandu se astregeau a reintorcea catoliciloru beserecele si monasteriale dela pacea augustana in coce cuprense, nu numai cá n'au depusu armele, ci chiamandu pre regele Daniei intru ajutoriu, au volitu a continuá mai cu mare focu belulu, inse spre al seu infortuniu, cáci invingunduse au debuitu a se supune intru tote conditioniloru lui Ferdinandu, care cu atati'a erau acum mai grele, cu cátu nece predicatorii loru nu se mai suferiau, ci debuiau a se reintorcea la catolicismu, seau a se departá dein provinciele austriace.

Pre candu protestantii se vedeau intru acestu tipu de tote laturele stremtorati, le vine unu ajutoriu pre doriu dela Gustavu Adolffu regele Sveciei, carele ajutatu de Principii protestanti si de Gali, cu o armata bene deprensa in a. 1630. cuprende cea mai mare parte a Germaniei, si mar'ca in a. 1632 la Luitza segetatu a peritu, totusi a lasatu protestantiloru un curagiu cu carele continuandu, in 15 ani de si cu diversa fortuna belulu, mai pre urma l'au terminatu dupa 30 ani in folosulu seu, prein pacea Vestfalica dein a. 1648; carea pace au adusu multe folosa protestantiloru, cáci intru aceea nu numai luterani-

loru, ci si calviniloru li se dá libertatea si egaletatea relegiunei intocma cá catoliciloru, si se tiene pana astadi de temeliu al constitutiunei germane.

Dela acésta pace incoce se destengu 4 confesiuni de sene statorie: catolica cu cea unita, schismatica, luterana si calviniana, a caroru istoria in capete destencte pre scurtu se va desluci, adaugundu si istoria sectelor mai noue.

CAPU I.

Istoria Beserecei catolice.

§. 125. Silintia sinodului dela Tridentu de a impiedecá turburarile relegi-ose.

Nepotendu Carolu al V. Impr. Germaniei pre cale politica aplecá pre protestanti, cá se se reintorcea in senulu Beserecei catolice, n'au incetatu a sollicitá pre Adrianu VI. succesorulu lui Leone X, si pre Clemente VII. Pontificii rom. cá se adune un sinodu universale spre compunerea turburariloru religiose, nece s'a aratatu strainu celu de antatu dela plenirea voliei Imperatoriului, inse rapitu de morte, n'a potutu se o plenesca; éra celtu necum se se arate plecatu spre aceea, ci insocinduse cu Franciscu I. regele Galiei si cu Venetianii inontra Imperatoriului, au pusu mai mare piedeca adunarei sinodului, pentruca sternenduse deintru aceea cauza un belu crancenu in contra Germaniloru de catra Franci, dupa aceea de

catra Turci redicatu, si intr'aceea intarinduse si protestantii in propusale sale, nu s'a potutu in asia critice cercustari curundu aduna.

Era dupa pacea inchiata intre Franciscu si Carolu, de si nu mai era nece o speme de a intorce pre protestanti la senulu Beserecei, spre a impiedeca reulu si a retiene pre ortodossi in credentia, precum si spre a infientiã de multu doriã reformare a clerului si a poporului, si spre a restatori pacea,— involienduse Paulu III. Pf. rom. in a. 1542 se publica adunarea sinodului de multu asteptatu, carele inse pentru mai multe piedece numai in a. 1545. s'a potutu aduna la Tridentu, unde tinenduse 25 sesiuni, dupa multe dispute pro si contra se decide: ca voturile se se culega dupa persone era nu dupa natiuni, si ca pertractarea lucrurilor se se incepa dela cele ce se tienu de credentia, inse asia ca in fiacare sesine se se decida si cele ce se tienu de reformarea clerului si a poporului. De aci in urmatoriele sesiuni pana la a 8-a tinute, se intaresce credentiã Beserecei impumnata de inoitori: despre peccatulu originale, despre indereptarea omului prein charulu lui D. diu, si inpreuna lucrarea sa, despre 7. sacramente, si poterea loru de a impartì charulu de in lucrulu lucratu, era nu dupa santieniã lucratoriu; de o data se decida prein „Decr. de Reform.“ detoriele episcopiloru si ale preutiloru, prein carele se indetorescu a resiede in loculu beneficiului.— Intru aceea erumpendu belulu Smalcaldicu se muta sinodulu la Bononia, unde se mai tienura doue sesiuni, inse fora de a decretã

ceva meritatoriu, pentru ca episcopii Germaniei erau opriti a esi dein patriã loru.

Dupa aceea la al petrule anu, adeca in a. 1551, dupa urgerea imperatoriuului Carolu, prein convocarea lui Iuliu III. Pf. rom. adunanduse sinodulu era la Tridentu, s'au mai tienutu 6. sesiuni, in carele afora de episcopii catolici si oratorii Imperatoriuului, aflanduse de facia si unii deintre oratorii Principiloru protestanti, si teologi de ai loru, se esplica dogmã despre sacramentulu s. eucharistie, al penitentiei (pocaintiei), sial unãgerei (maslului); se declara cumca in lucrurile relegiunici Besereceã e judece competente. Era in cele disciplinare se punu regule pentru inbracamentea clericiloru.— Pre candu se lucra, cumca cu ce modaletate ar debuì tractatu cu protestantii, spre ai trage catra senulu Beserecei, prein belulu redicatu de catra Mauritiu principele Sasoniei, era se respandese sinodulu, cu cugetu ca preste doi ani se se readune; inse urmandu transactiunea passaviana, dupa aceea pacea augustana de in 1555, s'a amenatu convocarea sinodului pana la 1562, in care anu dupa multa deliberare cu Imp. Ferdinandu, se restaura prein Piu IV. era in Tridentu, unde in urmatoriele 9. sesiuni se cofirma dogma: despre intregã primirea s. eucharistie ori sub care specie, despre s. liturgia ca un adevratu sacrificiu al legi noue, despre sacramentulu preutiei si al casatoriei, ca sacramente ale legi noue de Christosu ordinate, se cofirma credentiã Beserecei despre cultulu santiloru, al reliquiiloru si al s. icone, despre purgatoriu, despre ajutorirea celor mor-

ti prein rogatiunile credentiosiloru, despre indulgentie cum se se intielega, si candu sunt folositorie; prein cari tote se infrange contrari'a invetiatura a inoitoriloru.

In privinti'a disciplinaria afora de alte mai multe decrete prea folositorie se marginescu cualetatile clericiloru, si modulu cum se se primeasca la statulu preutiei, spre care scopu se decide: cá fia care episcopu se aiba Seminaru pentru clerici. — Pentru deplinirea sacramentului casatoriei se decide: cá inainte de cununia se se facea 3 vestiri, se dá decretu despre tienerea ajunuriloru si a serbatoriloru, s. a. mai multe folositorie se asiedia. — Mai pre urma in sesiunea 25-a dein 4 Decembre 1562 (cea mai dein urma) se pune capetu sinodului, ale carui acte aprobate in consistoriulu Cardenaliloru, si publicate prein bull'a lui Piu IV, in cele ce se tienu de credentia s'au primitu de catra tota Besereca, éra cele disceplinarie in unele provincie pr. in Germania, Ispania etc. uumai in catu nu se contrariau legiloru tierci s'au primitu. La noi soleniter nu s'au publicatu, totusi prein usu s'au facutu cá primite.

§. 126. Damnulu urmatu dein scadearea Protestantiloru, se vendeca prein intorcerea poporaloru celoru barbare la credentia.

Beserec'a catolica a adusu si in perioadele trece prein misiunarii sei mai multe popora barbare la credentia, éra in periodulu acest'a a staruitu cu atátu mai tare, a aduce la credentia cea adeverata si pre cele mai departate popora, cu cátu

a semtitu mai tare damnulu prein inoitori cauzatu. — Pentru unu lucru asia necesariu fiendu determinati Jesuitii de curundu intemeliati, Paulu III. Pf. rom. i-si tramete misiunari pentru India orientale, unde strabatendu in a. 1542 jesuitulu Franciscu Xaveriu cu doi soci ai sei, au predicatu cu acelu sporiu credentia in India si vecinele insule, catu pentru credentiosii de curundu intorsi au debuitu se redice mai multe episcopate, si in Goa un archiepiscopatu.

Dein India trecandu Xaveriu in Japonia, au adunatu si acolo unu numeru de credentiosi insemnatu, carii s'au tienutu mai multi ani stensu de credentia lui Chr. de unde voliendu a trece in China, ucidienduse in 1552 in insul'a Sancia, si-a finitu caletoria.

Dupa Xaveriu urmandu alti misiunari jesuiti, anume italianulu Mateju Riccio cu socii sei, intru atatu au sporitu in marele imperiu al Chinei, catu facunduse acum cei intorsi la credentia predicatori, cu miliele primeau credentia. Asemenea sporiu se fece in America supusa Ispaniloru, pr. in Mexico, Granada, Peruvia, Paraguaia, unde atatu prein predicarea misiunariloru, catu si prein poterea armeloru, intru atatu s'a latitu credentia, catu numai in provinciele supuse Ispaniloru s'au vediutu de lipse a se redicá 30 episcopate si 3 archiepiscopate. — In Brasilia prein predicarea misiunariloru portugali, cu acelu fruptu s'a latitu relegiunea crestina, catu in a 1551 in cetatea imperiale Salvador a debuitu a se redicá unu episcopatu pentru credentiosi.

Unu sporiu cá acest'a produsu prein zelulu misiunariloru, a fostu unu indemnu mare pontifi-

ciloru romani, si altoru benesemțitori, de a redică institute acomodate, spre latirea credentiei. Spre acestu scopu Gregoriu XV. Pf. rom. a intemeliatu in a. 1622 la Roma unu institutu sub nume de congregatiune, menitu pentru predicarea credentiei. Cu acestu institutu Urbanu al VIII. in a. 1627. a inpreunatu un seminariu, in carele tenerii dein natiunile cele barbare dein Asia, Africa s. a. primiti, in cele necesarie pregatiti, si prevediuti cu totu genulu de carti, in tote limbele, dein tipografi'a acestui institutu, se tramiteau spre intorcerca populariloru sei.

Asemenea institutu s'a asiediatu in Galia sub nume de congregatiune prentiésca, cu carele s'a inpreunatu si unu seminariu in Parisu, in carele dein toti ordenii calugaresci: a Jesuitiloru, Dominicaniloru, Franciscaniloru, Capuciniloru, si Augustinianiloru alegunduse cei mai insemnati, se pregateau a se tramite cá misiunari in tota lumea.

Deintru aceste institute au esitu turme mari de misiunari, carii in sec. XVI. si XVII strabatu in tota lumea, au prefacutu cele mai barbare popora in cete crescinesti.

Asiá in India deincolo de Gange in imperati'a Madaurea, jesuitulu Robertu Nobili, cu atat'a sporu a predicatu evangeliulu, catu cu 12 Bramini (popi pagani), cá la 30 milie aducundu la credentia, a sierbitu de esemplu vecineloru popora.

In imperati'a Siam, Tonchin, si Cochinchina, asiderea s'a predicatu cu atat'a sporu evangeliulu prein misiunarii jesuiti, catu a debutu se li se trameta prein Alesandru VIII episcopi.

In Japonia inca in secululu trecutu predicanduse evangeliulu prein Xaveriu, de si in sec. XVI afostu in multe forme persecutatu, totusi intre cele mai grele necasuri, numerulu crestiniloru in tempu de 50 ani, a crescutu la 200,000; inse dela a. 1615 prein o persecutiune sterpitoria de crestinatate a patemitu relegiunea crestina ne spusu de multu, pana ce la urma s'a stensu de totulu.

Dein contra in China, relegiunea crestina semenata de Riccio in sec. trec. a sporitu multu, cáci jesuitii prein scientiele matematece, si prein conversatiunea loru facunduse placuti, au meruitu dela imperatoriulu Xun-chi volia libera de a predicá evangeliulu in tota imperati'a, si cu tote ca dupa mortea lui Xun-chi, tutorii tenerului urmatoriu Cham-chi au necasuitu cátuva pre crestini, totusi dupa ce acest'a a primitu imperati'a fiendu de sene, in a. 1669 a datu unu decretu, prein carele dá volia misiunariloru a predicá susiloru sei relegiunea crestina; deunde a urmatu, ca nu numai dein poporu se o primesca cu miliele, ci si dein principii familiei imperatesci buerosi se supuneau ei. Inse certelescate intre misiunari despre riturile chinesesci, nu numai au impiedecatu sporiulu relegiunei, ci au causatu mai tardiu si persecutiuni in conta ei.

In America intru atat'a s'a latitu prein europeani relegiunea crestina, catu nu numai episcopate mai multe, ci si seminaria, universitati, bibliotece, si alte institute religiunarie s'au redicatu, in mai multe provincie ale Staturiloru unite, in imperati'a Brasilei, in Mexico, Canada etc.

In Africa, de si pentru ur'a mohamedeni-

loru, carea o au in contra crestiniloru, a avutu mai pucina strabateru relegiunea crestina, totusi in partile litorali intrudusa prein grigea Lusitaniloru inca se mai tiene, má cumca a strabatutu pana in insul'a Congo, in Nubia, Abisinia, Capulu buneu sperare, insula Madagascar, ne convingemu dein raporturile misiunariloru, carii asiedianduse in midiloculu Africee in Cartum, de acolo latiescu in tote partile radiele evangeliului.

In Asia dein ereticii cei vechi inca s'a intorsu multi in periodulu acesta la credenti'a cea adeverata. — Asia nestorianii in Siria in a. 1553, sub Iuliu III. — Asia monofisitii, coptii in a. 1582, sub Gregoriu XIII. — Asia maronitii dela muntele Libanului in a. 1595, sub Clemente VIII, tragunduse desub patriarhii schismatici, s'au unitu cu beserec'a Romei. — In a. 1740. in Rusia si Persia asiana, nu fora de fructu au lucratu misiunari capucini tramesi dein Francia.

§. 127. Probe diverse de a reuni pre Protestanti cu Beserec'a catolica.

Dupa ce prein intorcerea a tatoru popora se vedea vendecata in catuva daun'a beserecei catolice, causata prein scaderea protestantiloru, catolicii nemicu au lasatu necercatu, cá dora s'ar poté reintorce si protestantii in senulu beserecei. De aci n'au lipsitu diverse convorbiri si dispute intre cei mai alesi barbati de amendoune partile, precum au fostu cea dein Ratisbona in a. 1601, cea dein Durlachu in a. 1615, dela Turon in a. 1651, dein Reifels in a. 1651. Insefienduca fiesce care parte se tienea strensu de

principiale sale, tote disputele pucinu resultatu au avutu dupa sene.

Deunde catolicii cá sesi ajunga scopulu, au cercatu unu metodu mai scurtu, de a convinge pre protestanti despre adeverulu relegiunei catolice, cá ádeca—de ora ce catolicii sunt in posesiunea adeverului, dupa principiale prescriptiunei nu sunt detori asi dovedi credenti'a sa, se dovedesca protestantii dein s. scriptura, fora de a face deduceri explicative séu incurcatorie, cumca dogmele loru sunt fundate pre invetiatur'a lui Christosu. Altu metodu propune Armandu Richelieu cardenale si ministru regelui Franciee in a. 1651, cá—de ora ce si catolicii si protestantii se unescu intru aceea, cumca numai o Besereca poate fi adeverata, se se arate nu numai dein s. scriptura, ci si dein alte semne, carea e aceea Besereca, asia catu si celu neinvetiatu usioru se o cunoasca; si fienduca acestu semnu e necurmat'a succesiune a invetiaturei, si a episcopiloru in Beserec'a catolica, e semnu cumca numai acést'a e Beserec'a cea adeverata.

Bosuet episcopulu Meldense, facundu destengere intre invetiaturele teologiloru si decisiunile Beserecei, numai aceste, mai alesu decisiunile sinodului dela Tridentu, le ie de temeliu al credentiei, inse si aceste mitigandule in catu s'au potutu fora vetemarea adeverului,—au facutu de multi s'au intorsu in Galia la relegiunea strabuna, éra altii au judecatu mai cu blandetie despre Beserec'a catolica.

Cei ce cu aceste si alte asemenea metode se straduiiau a uni pre protestanti cu Beserec'a catolica, se numescu metodistii. — De aceste

probe s'au facutu mai multe atatu de catra privati, catu si de catra societati intregi, compuse dein catolici si protestanti in sec. XVIII, inse cu pucinu efectu, pentruca doctorii protestantiloru se straduiau, nu numai a desmentá pre ai sei dela uniune, ci a o face aceasta chiaru cu nepotentia.

Inse cu tote cá probele pana aci cercate n'au produsu doritulu efectu de a uni pre protestanti cu beserec'a catolica, totusi nu au fostu desierte; pentru ca fiacare parte cunoscundu sentiementele celeilalte, s'au facutu mai toleranti uii catra altii, si —deca si nu comunitati intregi, totusi mai multi privati, precum dein principi, asiá dein clasea celoru invetiati unu numeru insemnatu a trecutu la Beserec'a catolica, precum au fostu dein principi: 1. Volkangu Vilhelmu contele Renului in a. 1614. — 2. Ernestu landgrafulu, Hassiei cu principes'a Eleonora in a. 1651. — 3. Christina regin'a Sveciei fili'a Gustavului Adolfu in a. 1654. — 4. Jacobu II. regele Angliei in a. 1686. — 5. Fridericu Augustu regele Poloniei in a. 1697: — 6. Antoniu Ulrichu ducele Brunswaigului in 1710. — 7. Christianu Augustu principele Zizianu. — 8. Carolu Albertu ducele Wittembergei in a. 1713. — 9. Christianu IV ducele Bipontelui in a. 1740. — 10. Fridericu landgrafulu Hasso-casselmului in a. 1799. — 11. Fridericu Augustu ducele Hannstadtului in a. 1808. — 12. Adolfu ducele Meklenburgico-Sverinulu: in 1815 — 13. Fridericu IV ducele de Gottha in a. 1822. s. a.

Deintre cei invetiati, intre altii mai multi au fostu mai insemnati: Joane Morni, — Justu Lipsiu — Petru Lembaciu bibliotecariu in c. r. biblioteca

dein Wienu, — Fridericu Leopoldu Stolberg, — Fridericu Ludovicu Zach, — Petru Verner, — Adrianu Vellenbruch, si altii mai multi, ale caroru lucrári polemice arata, ca ei dein convingeró adeverata au trecutu la relegiunea catolica.

§. 128. Persecutiunile crestiniiloru dein acestu periodu.

Inbucuratoriulu cursu al predicarei evangeliului s'a impiedecatu multu prein persecutiunile redicate in contra relegiunei, de catra pagani in partile orientali, si de catra cotele crestinesci in Europa.

Cea mai crancena persecutiune in contra crestiniiloru s'a redicatu in Japonia in a. 1586 prein imp. Taicosama, carele dein suspitiunea sternita de Bonzi (popi pagani), cá nu cumva se lipsesca europeanii de imperatia alungundu pre misiunari, si stricandu beserecele crestiniiloru, a ucisu cá la 50,000 deintr'insii. Inse pre lenga tota crudimea carea a tenuu subt acest'a, si altii doi imperatori urmatori, numerulu crestiniiloru, adaugandulise si curtenii, se inmultiá. — Iejas tutorulu tenerulu imperatoriu Fidejori, dupace uciendu pre acest'a, ar fi trasu imperati'a la sene, a decisu sterpirea crestiniiloru dein imperatia, dupa care torturandu in totu tipulu pre crestini, numai in provinci'a Nangezabi a ucisu la 40,000. — In a. 1637 se opresece prein decretu imperatescu sub pierderea capului, intrarea strainiiloru in Japonia. Causatori acestui decretu se dice cumca ar fi fostu Olandii si Anglii, carii dein invidi'a avuta asupra Ispaniiloru si Lusitaniloru, au inspiratu Imperato-

riului, cumea creștinii ar conspiră cu aceia spre ai luă imperati'a. Inse ori care se fia fostu cauș'a acelei opriri, aceea a fostu spre perirea creștiniloru, candu ori ce misiunariu cercă a intră in Japonia, si—platea cu capulu indresnel'a.

Asemenea sorte au avutu creștinii in Abisinia, unde intru ataf'a sporise relegiunea creștina, catu insusi de catra Imperatoriulu eră primita, si prein decretulu dein a. 1631 că libera declarata, éra prein ceterle iesuitiloru cu ceialalti misiunari, fiendu adusu in mânia Imperatoriulu, a alungatu pre toti misiunarii dein tiera, oprindu sub grea pedepsa intrarea vreunui preutu catolicu in imperatia .

In China unde forte multu sporise latirea evangeliulu, asiderea ceterle misiunariiloru despre ceremoniele chinezesci, au datu ocașiune a se redică persecutiune in contra creștiniloru. Insusi Imp. Cham-xi patronulu creștiniloru, urinduse de acésta cërta pre toti misiunarii, carii se inproti-veau ritulu chinezescu, i-a alungatu dein imperatia. Éra filiulu, si sucesoriulu lui Jong-thing revocandu decretulu tatânes'o datu in favorea creștiniloru, a redicatu o persecutiune mare in contra creștiniloru. Urmatoriulu acestuia Kien-loong se vedea la inceputu mai stemperatu, dar dupa ce decisiunile venite dela Roma s'au vediutu a fi contrarie ritulu chinezescu, intru ataf'a a persecutatu pre creștini, catu cu miliele cantau se parascesca tier'a. In a. 1750. s'a redicatu o persecutiune mai cruda, carea de si se vedea prein intrepunerea regelui Lusitaniei a fi mai molcomita, totusi persecutiunile intru aceea imperatia au fostu necurmate. Asia in anii 1770, 1784, 1805,

1814, 1818 totu mai crancene persecutiuni au urmatu, carele abia in anii trecuti s'au mai molcomitu. — Cumea sub aceste persecutiuni o multime de misiunari s'au facutu marturi, si cumea creștinii cu miliele s'au finitu dein viatia, nu e indolela; totusi pre lenga tote aceste pedece relegiunea creștina de 50 ani incoce, in imperiulu Chinezescu cu 10 parti a sporitu mai tare.

Asemenea sorte au avutu creștinii in India deincele si deincece de Gange in Siam, Tonchin, si Cochinchina, unde pretra ceterle misiunariiloru, au avutu a suferi cele mai infioratorie torture.

In Anglia sub Enricu VIII, Eduardu VI, si Elisabet'a dela a. 1531, pana la a. 1584, precum si in Ibernia, au suferitu catolicii multe asupriri dela acatolici, de cătu cari nece dela pagani au potutu mai multe suferi.

Nu se potu trece cu vederea nece asupririle, care de curundu au avutu ale suferi catolicii in Rusia, unde si sub imperatorii de mai nainte s'a restensu multu libertatea relegiunei catolice. Éra sub imperatoriulu de acum Nicolau, mai cu totulu s'a stersu multi episcopi, si popora intregi fura nevoiti a se lapedă de credentia, si a primi dogmele muscalesci.

§. 129. Sterpirea relegiunei in Francia.

Cu multu mai cumplitu a avutu a patemi relegiunea creștina in Europa dela unii omeni desbracati de tota pietatea, carii prein scrieri latite in publicu batujocurindu relegiunea creștina, si aducundu in ura la cele mai alese natiuni ale

Europei, i-gateau calea spre totala ei sterpire.

O ura că acést'a în contra relegiunei creștine s'a desvalitu în Franția, încâtu ori ce venea subț nume de creștinu, șocotînduse că o superștițiune nebuna și statului periculoșă, s'a derimatu și nemicitu. Acéșta violenția impiă s'a facutu prein o factiune de omeni privati, carii redicându în a. 1789 o revoluțiune cumplită, după aceea sternendu turburări și mai mari, s'au nevołitu precum tronulu Regelui, așia și altarialo Domnului cu totulu ale resturnă.

În privinția tronului și-a și ajunsu scopulu, căci factiunea Jacobina și Roberspieriăna a adusu acoló lucrulu, cătu mai antăiu s'a restrensu puterea regelui Ludovicu XVI; după aceea în a. 1792 ucidienduse, s'a stramutatu regatulu în republică; și așia aceea factiune tragundu puterea guvernării la sine, tote le a implutu de crudimi și de ucideri; și cu tote că au urmatu mai multe forme de guvernare, totuși crudimile n'au încetatu, până cându în a. 1800, facunduse Napoleone Bonaparte consule, a pusu capetu la tote.

Cu asemenea furia s'a redicatu numit'a factiune în contra relegiunei creștine, și a ministrilor ei; căci mai antăiu a luatu bunurile dela prentime, sub pretextu, cumca acele sunt ale statului, a stersu monasteriale, a asediatu o constituțiune beserecescă nouă, prein carea diecesele se impartiau după impartirea politică a țerei; a decisu că prentii sese alegă de catra poporu, și toti prentii se jore credenția catra națiune, și constituțiunea cea nouă politică, carea decisiune a adusu celu mai mare periculu prentiloru; pentruca de și unii episcopi și prenti au depusu acelu juramentu,

totuși cea mai mare parte a clerului știendu că acel'a e întocmitu spre stricarea relegiunei, nece prein cele mai mari amenențări de pedepsă nu s'au plecatu al depune; de unde a urmatu că nu numai s'au lipsitu de deregatoriă și de avere, ci s'au supusu și la cele mai înfiorătoare torture.

Înse acést'a a fostu numai începutulu irelegioșetății, depleniarea ei s'a facutu prein următoriele semne degradatorie de relegiunea creștină, adică: opreduse cultulu d. diecescu, în loculu relegiunei creștine s'a prochiămatu ateismulu, prein care fapta au volitu se arate, cumca Francioșii nu cunoscū alta domnădieire de catu numai rațiunea; în onorea ei au redicatu altaria, pre care se veneră statu'a Minervei că simbolulu națiunei; éra beserecele, altariale și vasale cele sante, că nesce lucruri de risu, le au predatu. Și spre a șterge cu totulu memori'a relegiunei creștine, tote institutele, monumentele ei le au stersu, mă și numele dileloru de prește amu, lasandu afora numele șanțiloru, le au numitu cu nume profane. Și toti aceia, carii se contrariău unoru dispesetiunii irelegioșe ca aceste, mai alesu prentii, se condemnau la cele mai grele torture. Nece au lipsitu exemple de o persecuțiune șangerosă cumplită redicată mai alesu în contra prentiloru, nu numai în Paris, ci în totă Franția, care exemple imitandule celelalte națiuni vecine pr. Germanii, Belgii, Italianii, Ispanii, au șternitu asemenea persecuțiune, de și șcutită de violenția morții, înse cașatoriă de cele mai mari batjocuri, predatiuni, și asupriri ale prentiloru, prein care ișusii pontificali romani Piu VI. și Piu VII. au avutu multe de a patemi. — Piu VI. cu ocașiunea turburărilo-

ru franceze presu de catra ostasii franciosesci, s'a deportatu in esiliu la Velentia, unde a si moritu in a. 1799. — Ce s'a templat cu Piu VII, se va vedé mai in diosu.

Spre asiediarea turburárilor s'au facutu si in adunarea episcopiloru dela Versalia in a. 1797, si in cea dela Paris in a. 1801 consultári destulu de folositorie; inse nebaganduse acele de catra poporu in sepa, si nece cinciviratulu, nece societatea teafilantropica potendu folosi ceva, ordena legale numai prein concordatulu lui Bonaparte acum cá consule inchiatu cu Piu VII, s'a potutu reduce, prein care concordatu recunoscunduse relegiunea crestina, cá un'a carea se marturisea de cea mai mare parte a poporului, li se dá episcopiloru volia a dispune tote, câte se vedu folositorie, pentru benele relegiunei crestine; se asema dein veniturele statului sallaria pentru preuti, s. a.

Intru aceea, pre candu Piu VII, dupa inronarea lui Napoleone cá imperatoriu al Franciosiloru in a. 1804. se nevolia mai cu zelu, spre vendecarea daunelor clerului prein revolutiune cauzate, si spre sterpirea impietatei si restaurarea relegiunei, volia pentru acestu scopu se redice in a. 1807 in Roma o academia, nu numai cá se lipsece in a. 1809 de tote provincieele sale, ci prendienduse se aduce in Francia, unde in totu tipulu batujocorinduse, tote le a suferitu cu o constantia barbatesca, pana candu infrangunduse in a. 1814 poterea Franciosiloru, s'a repusu érași in tote drepturile sale.

Dein intemplárele Franciei cunoscându cei-lalti imperatori, cumca tronurile loru, fora de re-

legiune se periclita, Franciscu I. imp. Austriei, Alesandru imp. Rusiei, si Fridericu Vilhelmu III. regele Prusiei, spre intarirea tronuriloru sale, si fericirea supusiloru, facu in a. 1815 o legatura numita Foedus Sacrum, prein carea se indetorescu a lucrá in tote intreprinderile sale, dupa principiale relegiunei, fiendu convinsi cumca tote legile umane, numai dapa relegiune si-au poterea sa.

De acésta legatura s'au lipitu si altii, si nu fora folosu; pentru ca numai in urm'a acesteia, s'au potutu innadusi misicările revolutiunarie dein a. 1820; si cele mai tardiu escate prein Neapole, Sicilia, Sardinia, Ispania, Portugalia; si mai pre urma in patri'a nostra, unde detragunduse larv'a unoru ireligiosi, carii sub pretestulu libertatei se nevoliau a resculá poporale, s'a pusu stavile de a mai poté turburá pacea, carea e intemeliata pre principiale relegiunei.

§. 130. Jerarchi'a seú gubernarea Beserecei.

Form'a gubernarei beserecesci de mai nainte s'a tienutu si in periodulu acest'a. In specie,— primatulu Pontifieceiului romanu, cá centrulu unitatei beserecesci, a fostu si acum recunoscutu de catra toti; éra in privinti'a drepturiloru accidentali, cari nu se tienu stensu legate de primatu, poterea pontificia s'a restensu multu in periodulu acest'a, atatu prein sinodele de mai nainte, catu mai vertosu prein celu dela Tridentu. Inceptulu acestei restrengerei s'a facutu in Francia la a. 1682, candu episcopii adunati la Paris decidu:

că puterea Papei se se restranga la canone. Justinu Febroniu altm. Nicolau Hontheim sufraganeu episcopului dela Treviru in cartea sa despre „Statulu beserecescu“ scrisa in a. 1463 a mersu si mai departe, destenguendu derepturile primatului cele esentiali, de catra cele accidentali, dice a fi de lipsa: că pentru plecarea celoru desbinati la unire, se se intorca episcopiloru, si sinodeloru derepturile de mai nainte. Acest'a de si silitu de Clemente XIII si-a revocatn principiale sale, totusi nu s'a potutu pune piedeca, că acele—placute fiindu multora, se nu se apere de catra multi, precum s'au si aparatu: de catra Antoniu Pereira profesoriu in Lisabona la a. 1765, de Josefu Rigger, Stefanu Rautenstrauch, JJ. Nep Behem s. a.

Dupa care principia intocminduse Imperatii si Regii, au inceputu a se contraria mai tare pretensiuniloru pontificali, si spre incungiurarea certeloru supunendu Placetului Regiu, nainte de a se promulgá Bulla Papale, au contribuitu multu spre restringerea puterii pontificali, asia catu indebuentiarea ei numai intru atat'a se mai suferre, incatu e amesurata canneloru si concordateloru nationali.

Pre lenga tota restringera fiindu sfer'a puterii pontificali, in privinti'a a tota Beserec'a, asia de tare latita, in catu nu pote singuru ajunge la tote,—are lipsa de ajutoriulu mai multor'a; spre acestu scopu afora de senatulu Cardinaliloru, in tempurile de mai nainte intemeliatu, in periodulu acest'a aredicatu tribunalia mai multe, care la olalta se numescu Curia Romana, De aceste tribunalia sunt: Consistoriulu cardinalitiu, Rota romana, Signatur'a dere-

ptatei, Signatur'a gratiei, Penitentiaria, Dataria, Cancelaria romana, si Secretaria breveloru. Afora de aceste sunt unele corporatiuni sub nume de Congregatiuni, care sunt intocmite spre deciderea varialoru obiecte.

Asemenea cele 4 patriarchate vechi ale resaritului se tienu si dein partea Beserecei catolice pana astadi, inse cu putere dependente dela Pontificele, la care se denumescu mai cu sema dein misiunarii aceia, carii au sporitu mai multu intru predicarea evangeliului. Dein cele mai mici patriarchate, se mai tiene inca patriarchatulu Venetianu, era celu Acquileanu, scadiendu autoretatea locului dela a. 1751 apasatu de Benedictu XIV, a incetatu cu totul. Inse in locul acestuia s'au redicatu alte patriarchate noua pr. patriarchatulu Indiei apusene in sec. 17,— Ulisaboneanu in Portugalia de Clemente XI in a. 1714,— celu dein Cilicia al Armeniloru,— celu dein Babilonia al Caldeiloru in Mesopotamia,— al Melchitiloru,— al Maronitiloru la muntele Libanului,—preste totu cu cele vechi la olalta se alia 12 patriarchate intemeliate.

Metropolitii si episcopii dupa decisiunile sinodului dela Tridentu, siau recastigatu derepturile cele vechi, inse unii numai că delegatii Pontificei le exercéza.

Dereptulu de a promová la deregatorie beserecesci anumitu la episcopia, prein concordatele natiuniloru cu scaunulu apostolicu inchiate, in cele mai multe staturi au devenitu la Monarchi, carii denumescu episcopi si metropeliti, era Pontificele -i intaresce, pr. in Austria Ungaria, Polonia, Francia, Ispania, Neapole, Sicilia, Sardinia etc;

era în Germania episcopii se alegu prein capitule,—la noi se alege de clerulu întregu si se întaresce de catra Imperatul si de catra Papa, dupa ce depune juramentul credentiei.

Principii seculari afora de dereptulu denumirei episcopiloru, dupa puterea maiestatii sale, ca patroni ai Beserecei esereceza si alte derepturi, in privinti'a disciplinei beserecesci, carea o limiteza dupa interesulu statului; legile beserecesci nainte de a se publica le esamina, si le supunu placetului regescu, era cele ce se socotescu a fi daunatoric statului le lapeda, precum au lapedatu si Bulla numita in Cen'a Domnului. Decidu numerulu clericiloru, restrengu multimea ceremonieloru, marginescu numerulu serbatorieloru, dau prein tolarentia libertate relegiunei, impiedecertele religiozitate, si se straduescu a aduce statulu beser. la o dorita armonia cu celu politicu.

§. 131. Inbunatatirea statului monasticu.

Cumca disceptin'a beserecesca la inceputulu acestui periodu a fostu intinata cu mai multe macule, se scia dein insusi scrietorii catoliciloru: era dupa ce in sinodulu dela Tridentu s'au datu legi spre inbunatatirea acestui statu, nau lipsitu barbati, carii prein restaurarea celoru vechi, au prein intemeliarea noualoru institute monastice, s'au nevoitu a aduce statulu monasticu la o stare scopului corespundiatia.

Deintru cei de antaiu au fostu: Mateiu Bassi franciscanu, carele prescriendu pentru confratii sei o viatia mai strensa, si spre ai destenge de

catra cielalti propunendule unu capitiu lungaretiu, a formatu in a. 1525 Ordenele Capuciniiloru, intaritu de Clemente VIII. Pf. rom. carii latinduse in tota Europa, nu numai aplecati la parochie, ci si ca misiunari prein Asia, Africa, America tramesi, s'au meritatu multu pre sene.

Cu asemenea zelu arenoitu Ordenele Carmeliteloru in Ispania alumn'a S. Teresia, carea cu ajutoriulu lui Joane de Santa Cruce, a intrudus regul'a: ca membrii acestui Ordene, prelunga o viatia strensa se amble desculti, de unde s'au numitu Carmeliti (descultiati), carii asisderea intariti de Clemente VIII, si a casa cu invetiatur'a, si afora ca misiunari au adusu multu folosu relegiunei crestine.

Dein fameli'a Benedictiniloru s'au formatu in Gاليا congregatiunea S. Mauru in sec. 17, intarita de Gregoriu XV, a carei scopu a fostu luminarea scripteloru S. parenti.

Dein fameli'a Cistercitoloru seau Barnabitoloru s'au formatu ordenele Trapensiloru, la aceea astrensi, ca despartiti de alti omeni, prein lucrulu manoloru sale, padindu o mare tacere se se sustinea.

Intre fameliile de nou intemeliate sunt a se insemna:

1. Theatinii intemeliati de Petru Caraffa episcopu la Theatinu, era dup'aceea pontifice rom. sub nume de Paulu IV, — spre indereptarea disciplinei beserecesci.

2. Barnabittii numiti si Clerici regulari intariti de Clemente VII si Paulu III, cu indetorire de a predic'a penitenti'a, ori unde va cere debuenti'a.

3. Piaristii seau Clericii regulari ai seraciloru maicei Domnului, intemeliati de aragunulu Josefu Calasantiu, si intariti de Gregoriu XV, si de alti pontifici, spre a deprinde tenerimea intru scientie si relegiune.

4. Misericordianii seau fratii ospetali intemeliati de Joane de Deo, si intariti de Piu V, spre a grigi de cei bolnavi.

5. Fratii de Oratorio intariti de Gregoriu XIII, pentru ajutorentia parochiloru intru luminarea si pascerea poporului cu invetiature sanetose, si administrarea sacramentelor.

Jesuitii intemeliati de Ignatiu Lojola in a. 1540 confirmati de Paulu III, si Juliu III P. ficii rom, spre a predicá intre barbari evangeliulu, carii prein zelulu aratatu intru predicarea evangeliulu, prein scientia, si neclatia credentia contra scaunulu apostolicescu aratata, si-au castigatu o vedea mai mare decâtu toti ceilalti monachi, asia incatu meruendu si in curtile monarchiloru influentia cumpanitoria, au ajunsu la o putere si avutia forte mare.

Inse tocma acésta putere si avutia a loru le a fostu caus'a suruparei, căci sternenduse pentru aceea invidi'a celoralalti monachi, preuti si magistrata, aceea le a adusu nemicirea Ordenelui. Inceputul suruparei s'a facutu in Lusitania in a. 1759. unde fiendu acusat de contra inimici, cumca in Paraguaia supusa Ispaniloru, ar fi volitu se redice un regatu dela ei dependente, au fostu alungati dein tote provinciile Lusitaniei. Acea sorte au avutu in Galia, in regatulu Neapoletanu, si altele; pana mai pre urma prein decretulu lui Clemente XIV, in a. 1773, totu Ordenele jesuiticu

s'a stersu. Inse totusi pentru invetiatur'a loru au fostu primiti si in Rusia si Borusia; mai tardiu subtu Piu VI si VII s'au reprimitu in Italia, Ispania, si Galia. Dein Galia inse éراسi s'au alungatu. Se afla si in America, in Asia si in Imperiulu chinesescu, inse ce sorte au acolo, nu se scia. In a. 1822 s'a fostu decisu in sinodulu provinciale dela Posionu, ca se se primecca si in Ungaria, carea decisiune numai in anulu acest'a, inse nu deplinu s'a infientiatu.

Imperatoriulu nostru Josefu II, afora de Jesuitii dein Austria si Ungaria, dupa esemplulu ducelui de Parma, si a republicei Venetiane, a stersu mai multe monasteria, dein care totusi unele dupa moartea lui, éراسi s'au restauratu; má inca s'au redicatu si alte institute relegiose pr. a Ligurianiloru fundatu de Aloisiu Liguriu, si al Mechitaristiloru de ritulu armenescu.

§. 132. Norm'a credentiei, si Form'a ritului.

Spre a cunosce norm'a credentiei dein periodulu acest'a, arfi de necesse a infra pre toti scrietorii, carii intr'unu tipu ori intraltulu, au aparatu credentia; inse fiendu aceia asia de multi, cătu dupa compediulu acestei Istorie nu se potu aduce toti inainte, de aci numai pre cei mai insemnati i pomenimu. Precum au fostu intre exegeti seau comentatorii s. scripture: Erasmu Roterodamu, Toma Caietanu, Guilelmu Estiu, Jacobu Tirini, Augustinu Calmet, Joane Maldonatu, Simon Richardu, Corneliu a Lapide, Brentano, Snappinger etc — Intre teologi: Melchior Canus, Dio-

nisiu Patavinu, Robertu Bellarminu, Jacobu Bosuet, Natalis Alexander, Berthi Gazaniga, Dobmajer, Klüpfel, Fejér, Braig, s. a.— Inse nece e de lipse a enumerá pre toti scrietorii acestui periodu, căci credenti'a beserecei catolice asia s'a lamuritu prein sinodulu dela Tridentu, catu ce a crediutu beserec'a in evulu acest'a, se vede destulu de claru dein decisiunile aceluasi sinodu; căci indata la inceputu facundu beserec'a marturisirea credentiei, dupa simbolulu dela Nicea, si dela Constantinopole, prein aceea aratatu, cumca crede tote acele dogme, care le a crediutu ea dela inceputu, si spre intarirea acelora marginesce numerulu cartiloru celoru sante, cu aceea adaugere, cá s. scriptura in cele ce se tienu de credentia, si de morurile cele bune, numai dupa decisiunile beserecei, se se intocmesca.— Mai incolo recunoscunduse prim. Pl., se statorcesce poterea beserecei in contra inoitoriloru intarinduse prein canone, cu anatema; se intaresce credenti'a beserecei despre peccatulu stramosiescu, despre 7 sacramente, despre indereptarea crestinesca s. a;— care tote se cuprendu in formul'a credentiei, de Piu IV, in a. 1564, pentru toti pastorii sufletesci prescisa, si se esplica mai pre largu in catechismulu beserecei romane, vulgatu de Piu IV in a. 1566, si cá o regula a credentiei, de tota beserec'a catolica primitu.

Form'a Ritului in privinti'a s. liturgie, si a ss. sacramente, s'a tienutu si in periodulu acest'a aceea, carea a fostu in periodulu trecut. In privinti'a serbatorieloru s'a facutu scimbare: cá dupa ce acele intru atata se inmultise, catu nece se mai luau in se-

ma, si sierbiau numai spre molesirea poporului, —dupa mai multe aratari facute dein partea politica si beserecesca, — insusi pontificii au vedutu stricarea, carea se facea statului prein multimea serbatorieloru; deci Benedictu XIV, si Clemente XIV. au restrensu numerulu serbatorieloru, si prein constitutiunea dein 1771, serbatoriile cele mai mici tote se stergu, éra spre a se desvetiá poporul dela tienerea loru, se obléga pastorii sufletesci, cá in serbatoriile cele sterse, ei insusi lacrandu, se indemne cu esemplulu loru pre poporu la lucru.

§. 133. Morurile crestineloru si disciplina beserecei.

Cumca morurile crestineloru in periodulu acesta' au fostu cu multe macule intenate, se scia dein plansoriile comuni ale crestineloru. Éra dupa ce sinodulu dela Tridentu ingrigiatu nu numai de statorirea credentiei, ci si despre indereptarea moruriloru, aduse mai multe legi sierbitorie spre acestu scopu, a decisu cá fiescecare episcopu se aiba seminaru, si intru acel'a se se educe tenerii dupa spiritulu relegiunei; asemenea pentru preuti si monachi a prescisu unele regule prea folositorie, de atunci zelulu spre bene, si indereptarea s'a redicatu cá pre graduri, producundu si in poporu o scimbare mare, carele parte prein invetiaturele pastoriloru sei adusu la o cunoscentia mai limpede a relegiunei crestine, parte prein esemplele cele bune ale acestor'a indemnatu, lapedandu morurile cele selbetece, a inbracatu o viatia mai crestinesca.— Nu

se pote negá cumca si dupa aceea s'au aflatu, si se afla pana astadi intre catolici, omeni cu viatia nemorale, cu recéla catra lucrurile relegiunei, si calcatori de legile cele beserecesci; inse acé-st'a coruptiune nu depende nece dein lipsea legiloru, nece dein negrimea beserecei, ci mai multu dein nepasarea si esemplele cele rele ale acelor'a, carii sunt prepusi spre conducerea si indereptarea altor'a.

Disciplin'a beserecesca, de si nu s'a potutu reduce la vigorea cea de antânia, totusi prein staurienti'a sinodului dela Tridentu, asia s'a indereptatu câtu intre rigorea vechia, si intre lasitatea dein periodulu trecut, cá pre o cale midilocia amesurata cercustariloru tempului porcediendu, curespunde de adereptulu scopului sen, straduendu-se si episcopi diecesani cu totu zelu, ca disciplin'a beserecesca prescisa de sinodulu dela Tridentu se se sustiena, asemenea si sinodele provinciali punendu tota silinti'a, cá se aduca pre cleru la nescie semtiri oneste, éra prein cleru poporulu la o viatia crestina. De aci anatemi'a seau escumeneicatiunea s'a facutu mai rara, cu atat'a mai vertosu cáci acum nece é iertatu, fora de scirea mai mariloru politici ao indebuentiá, vedienduse a fi destula spre indereptarea peccatosului penitenti'a, de catra episcopi, seau spirituali impusa.

§. 134. Certele teologice: Baiana, Moliniana, si Janzeniana.

Fienduca sinodulu dela Tridentu a tractatu numai despre dogmele inpumnate de innoitori, é-

rá celelalte cá generice cunoscute le a'lasatu ne-atense, de aci s'au nascutu certe grele intre teologii dein acestu periodu despre gratia seau charulu lui D.dieu, si despre poterea volientiei omului.

Inceputulu l'a facutu Michaelé Baju doctoriu de Lovania in Belgiu, carele spre indereptarea unorú opiniuni mai lase, cá si candu numai gratia lui D.dieu ar produce in omu indereptarba vietiei, voliendu a aratá cumca omulu inca are potere a culucrá deinpreuna cu charulu lui D.dieu, — a aparatu nescie propusetiuni, cari alto'ra, mai alesu jesuitiloru, si franciscaniloru se vedeau a fi eretice, si cesti deit urmau si midilocitu, câtu unele propusetiuni insemnate de facultatea Sorbona, s'au pronunciatu de catra Piu V, si Gregoriu XIII. Pf. rom. cá periculoasa credentiei, si s'a opritu a se mai face disputa despre ele.

Alta certa asemenea s'a redicatu in Ispania prein jesuitulu Ludovicu Molina, carele voliendu a combiná lucrarea gratiei cu libertatea volientiei omului, a invetiatu cumca mantuentia omului depende dela voli'a lui, in catu culucra si elu cu charulu lui D.dieu, asia catu destinatiunea omului spre bene seau spre reu se face dupa faptele lui cele prevediute. Acesta invetiatura vedienduse dominicaniloru a fi pelagianu, s'au sculatu cu certa agera in contra jesuitiloru, careia cá sei puna capetu Clementé VIII, si Paulu V. Pf. rom. au datu volia libera fiacarei parti a semti cumu-i place, fora de a se mai certá la olalta.

De catu amendoue aceste mai infocata a fo-

stu cert'a sternita in Belgiu de Corneliu Janzenu episcopu la Ipru, scriendu o carte intitulata „Augustinu“, in carea vorbesce mai libere despre gratia; in contra acestia emitendu jesuitii mai multe scrisorie ocondemna, cá una inventiatura periculosa, si midilocescu cá se o condemne si Urbanu VIII in a. 1641, cá o carte plena de erorii lui Baiu cei odata condamnati. Inse se aflau nu numai de intre teologi, dar' si deintre episcopi, carii aparau cartea lui Janzenu, de aci cert'a s'a continuatu cu mai mare focu nu numai in Belgiu, ci si in Francia; si pre lenga tote cá pontificii romani au condamnatu 5. propusetiuni dein cartea lui Janzenu cá semi-pelagiane, totusi aflandusi si partid'a janzeana aparatorii sei, s'a continuatu cert'a pana in a. 1707, candu condemanduse acele 5 propusetiuni sive catra Clemente XI. si indetorenduse Franciosii de catra regele lor Ludovicu XIV a se tiené de acea decisiune; numerulu janzeanitoru a inceputu a se inpućiná; éra in Belgiu se mai sustienu remasitiile lor pana astadi.

Alte certe mai mici, precum despre nemaculat'a conceptiune a vergurei Maria; certa Isanbeliana despre vergur'a insemnata la Esaia c. 7, v. 14; cert'a Gazneriana despre miraculos'a vendecare a morbiloru, le trecemu de o camu data cu vederea, insemnandu:

§. 135. Certele despre bull'a Unigenitus si despre ritulu chinesisescu.

Ocasiune la cert'a despre bull'a „Unigenitus“ a datu cartea lui Paschasiu Quesnelu, preu-

tu dein congregatiunea oratoria intitulata „Reflesiuni morali in Testamentulu celu nou,“ carea de si se lege in 40 ani de catra toti, cu cea mai mare placere: totusi fienduca unor'a li se vedea a se acoperi intr'ins'a unele dogme de a lui Janzenu, nu au lipsitu carii o iopumnau; má inca scotiendu de intr'ins'a 101 propusetiuni cá eretice, seau ducatoric la eresu, a midilocitu de pontificele Clemente XI, in a. 1713 prein fantos'a sa bulla Unigenitus numita, acele le a condamnatu, carea condemne s'a recunoscutu de catra multi cá derepta, eara altii subductulu lui Noaliu arhiepiscopulu dela Paris, contrarianduse la acea constitutiune condemnatoria a Pontificelui, intru atata a crescutu cert'a, catu totu regatulu Franciei s'a impartitu in constitutiunali si anti-constitutiunali, ádeca in cei ce primeau si cei ce nu primeau bull'a Unigenitus; ne aflanduse midilocire de ao stemperá pana la a. 1728, in carele primindu si Noaliu bull'a fora neci o conditiune s'a curmatu cert'a, cu atata mai vertosu cáci si Ludovicu XV érá plestatu spre primirea ei.

In Belgiulu austriacu s'au împiedecatu certe-
le despre bull'a Unigenitus, oprinduse prein Carolu VI, tota disput'a despre tienerca ei, caruia urmandu Maria Teresia, si Josefu II, n'au opritu a se propune in scole istoria bullei, inse au opritu ase disputá despre aceea, cumca cu dereptu seau nederepta sunt condemne propusetiunile cuprense in bulla, prein carea s'a pusu stavile la latirca certei.

Inse alta facia au luat certele in Belgiulu federatu, unde episcopii au fostu mai gata a se

taliá de catra beserec'a Romei, si a face o schisma noua, de catu a primi bull'a Unigenitus, carii despartiti in mai multe de 30 cete, sub nume de janzeaniti, formeza pana astadi o beseca destencta, nedependente dela Roma.

Cert'a despre ceremoniele chinesiscesci, sternita intre jesuiti si ceilalti misiunari, o aducemu pre scurtu inainte precum urmeza:— Acesta certa se inverta pre lenga doue intrebatiiuni: 1. Cumca cuventele Chang—Ti, cu care Chinesii numeau cerulu, potuse indebuentiá la numele D. dieului crestiniilor? 2. Cumca ceremoniele, cu care veneraza Chinesii pre Confuciu autorulu relegiunei lor, si pre mai marii sei, potuse indebuentiá, de catra crestini de acolo, dupa primirea evangeliului?—Jesuitii afirmau cumca amendoua se potu suferi, cá nesce rituri numai politice, nu relegiose; éra domenicanii de inpreuna cu ceilalti misiunari le lapedau, cá pre nesce ceremonie paganesci. Intru acestu intielesu fiendu informati pontificii romani prein reporturile misiunarilor, si prein relatiunile comisariilor tramesi spre cercetarea si deslucirea lucrulu controversu: cumca ceremoniele Chinesilor ar fi stricatiuse relegiunei crestinesci,—Clemente XI. in contra declaratiunei imperatoriului Cham—chi, si a jesuitilor: cumca n'ar fi de a se teme, de nece un periculu in privinti'a relegiunei crestinesci, pentru acele ceremonie, in a. 1715 le opresce. Si macar'ca dupa aceea, prein al treile delegatu in caus'a acést'a Antoniu Mezzabarba patriarchulu Alesandriei, se facu ceva concessiuni in privinti'a riturilor chinesiscesci: totusi Benedictu XIV socotindu, cumca aceste concessiuni sunt

storse cu puterea, lapedandule cu totulu, demanda strensu oserbarea bullei Clementiane,—prein cari certe ale misiunarilor, si asprimea pontificilor, s'a datu ocaziune la o persecutiune cumplita, dupa cum s'a aratatu mai in susu (§. 128), carea a facutu apoi, de a incetatu tota disput'a despre ceremoniele chinesiscesci.

Asemenea sorte au avutu ceremoniele dein Malabaria, prein care celoru botezati li se dáu nume paganesci, li se dá facultate a portá unu sierpariu rosu, a se scaldá dupa daten'a lor, si a se unge cu o mistura facuta dein unsoria si cenusia de balega, s. a.—cari tote jesuitii, cá nesce rituri politice, dar pentru sanetate prea folositorie le aparau; dein contra capucini, cá nesce lucruri relegiose, si stricatiuse relegiunei crestinesci le condamnau. Aceste dupa ce si Turnone delegatulu pontificelui, le a proscrisu, a datu ocaziune, cá Clemente XII si Benedictu XIV, se le condamnau, indetorendu pre jesuiti cu juramentu, cá se tiena ordenationile pontificelui.—Dupa care tote au urmatu si aici o persecutiune trista in contra crestiniilor, precum la loculu seu s'a vedutu, (§. 128).

CAPU. II.

Istoriã Beserecei grecesci.

§. 136. Statulu Beserecei grecesci deîn imperiulu turcescu.

Beserec'a grecesca latita prein Europa, Asia si Africa, se inparte in ortodosa, carea tiene credenti a intarita de cele 7 sinode orientali,— si eterodosa, carea se abate dela aceea credentia. — Era in privinti'a localitatei se dice: cea deîn imperiulu turcescu, deîn imperiulu rusescu, si deîn imperiulu austriacu.

Statulu beserecei grecesci deîn imperiulu turcescu, a fostu pana acum celu mai meseru; pentruca de candu a devenitu acêsta besereca— dupa resturnarea imperiului grecescu — subtu domniirea turcesca, nu numai cã li s'a inchisu crestiniiloru de acolo, tota calea spre cultura si desvoltare, ci inca si cu alte necasuri, si nedereptati au fostu asupriti. Libertatea relegiunei loru intru atat'a a fostu de restrensa, in catu nece redicarea besereceloru nu le era iertata, pana candu nu depuncau o suma mare de bani; fiindu si fora de aceea la esactiuni grele supusi.— Era acum se lucra, cã crestini deîn imperiulu turcescu se aiba si in privinti'a relegiunei, si in privinti'a politica derepturi asemenea cu conțetatiunii Turci.

Jerarchi'a cea vechia mai susta inca la crestini deîn imperiulu turcescu, numerandu 4 patriarchate: pre celu dela Constantinopole, dela Alesaudria, dela Antiochia, si dela Jerusalimu. Patriarchulu dela Constantinopole se alege,

de catra metropoliti si se confirma prein Imperatoriulu turcescu seu prein Marele-vesiru. Elu e capulu a tota Beserec'a grecesca, si cã un monarchu dispune cu sinodulu seu, cele mai grele lucruri ale beserecei; pune si depune archiepiscopi, in tote provinciele supuse juridictiunei sale; are autoretate mare nu numai la ai sei, ci si inaintea celoralti patriarchi, incatu aceia dependu dela elu; ma si de catra Turci inca se tiene, deîn cause politice, in mare onore, cu toto cã nu arareori, dupa placulu Senatulu turcescu, si dupa intrigile subordenatiloru sei, cari ofereau mai multi bani, pentru deregatori'a patriarchale, s'a depusu deîn aceea deregatori'a.— Poterea celoralti patriarchi e mai mesera, cãci afora de aceea cã sunt supusi jugulu turcescu, si dependenti dela patriarchulu constantinopoletanu, si sfer'a loru prein trecerea sufraganeiloru la eterodosi s'a restrensu forte tare; de ora ce Patriarchulu Alesandriei resiediatoriu in Cairo, nu are nece unu episcopu, fora numai chorepiscopi subtu juridictiunea sa. Antiocheanulu resiediatoriu in Damascu, are subt sine numai pucini episcopi actuali in Siria, si in vecinele provincie. Jurasalimeanulu are numai doi episcopi sufraganei, pre celu deîn Vifleimu, si pre celu deîn Nazaretu.

Dupa Patriarchi urmeza in Jerarchi'a beserecesca la greci Archiepiscopii Metropolitii, Episcopii si Protopopii. Archiepiscopii si Metropolitii se alege de catra Patriarchulu cu sinodulu seu, si se intarescu prein Divanulu turcescu. Episcopii se alege de catra Archiepiscopi, si fiinduca la aceste greduri beserecesci, numai preuti celebii, si cu destenctiune numai calugari potu ajunge, de a ci

statulu calugarescu la greci e in mare onore, carele dupa regula S. Basiliu se governa prein Archimandriti si Egumeni;—unul de n ei duc o via-tia strensa, nutrinduse mai cu seama dupa lucrulu manloru sale; de acestia se afla cei mai multi la muntele Athos.

Literatur'a Greciloru asuprita de Turci, a inceputu in secululu presente a mai inviã prein academi'a redicata de Maurocordatu in Constantinopole, precum si prein scole intemeliãte ici colea in provinciile turcesci. — In specie cele dein Moldavia, Romãnia si insul'a Patmu, fiindu intr'o stare mai infloritoria, dau speme de unu progresu doritu,

§. 137. Statulu beserecei dein imperiulu rusescu,

Acest'a besereca supusa mai nainte patriar-chului dela Constantinopole, in a. 1589 subtu imperatoriulu Teodoru, s'a scosu de subtu jurisdictiunea patriarcului constantinopeletanu, candu Joane metropolitulu Moscoviei, cu volienti'a lui Jeremia III. patriarcului dela C. nopole s'a facutu independente. Patriarchatulu dupa aceea s'a mutat prein Petru I. imp. Rusiei in 1700 in esarchatu, inse in a. 1721 si esarchatulu a. incetatu, redicanduse in loculul lui, prein accl'asi imperatoriu, pentru indereptarea lucrurilor beserecesci, unu sinodu mare, al acarii capu este imperatoriulu. — Inse desi s'a facutu beserec'a rusesca independente de catra a Constantinopol'eï, totusi in dogme si in ritulu beserecesu nemic'a se desten-ge de catra acest'a, crediendu intocma: cele 7 sa-

cramente, traditiunea beserecei, semnu crucei, ajunurile, cultulu santiloru si al iconeloru etc.— In clerulu Rusiei se afla 4 metropoliti, mai multi episcopi, si o ceta de calugari basilitani. Episcopii dupa redicarea sinodului, s'au facutu toti aseme-nea, primescu salariu dein veniturile statului, lu-andulise mosiele pre sem'a fiscalui.

Rusi'a mai nainte de Petru I, se aflã in privinti'a scientificã in cea mai mare barbaria; era dupa ce prein acelu imperatoriu s'ar fi redi-caru in Moscovia 3 gimnasia, aducandu intr'insele profesori straini cu salariu bune prevediuti, si prein Catarina I. s'ar fi intemeliatu in Petersburg academia, in Moscovia Universitate, si prein alte locuri mai multe gimnasia, pre incetu intru atat'a au inaintatu scientiele, câtu in tempulu Catarinei II se potea dice cumca si-au ajunsu etatea cea de auru.— Petru I, dandu tolerantiã supusiloru sei, au inceputu si catolicii mai libere a resullã subtu ductulu capuciniloru, carora urmande jesuitii, alungati dein privinciile apusene, dupa aceea de Catarina primiti, precum intru inaintarea scientieloru, asia intru latirea relegiunei catolice s'a facutu preintrinsii mare progresu; inse tocma pentru aceea fiindu erasi alungati, nu puçiau s'a impiedecatu sporiulu relegiunei catolice. Era subtu domnitoriulu de acum Nicolau, a patemitu religiunea catolica forte multe, restrangunduse libertatea ei, prein carea restrengere s'a datu ocaziune, de multi episcopi deinpreuna cu turmele sale, au trecut la neunire.

§. 128. Statul beserecei grecesci de in imperiulu austriacu, si dein statulu venetianu.

O parte mare a poporului dein provinciele austriace si statulu venetianu se tiene de besereca grecesca, deintru cari unii dein statulu venetianu sunt supusi patriarhului dela Constantinopole; (§. 141); éra cei de subt sceptrulu Austriei sunt subordenati metropolitului dela Carloveti in Sirmiu, pre carele Sêrbii lu numescu patriarhu, carele are 8 episcopi sufraganei: pre celu dela Aradu, Baci, Badu, Carlstadt in Croatia, Pancratz, Sibiu in Trannia, Temisiora si Verseti in Banatu, carii cu protopopii si preutii sei pastorescu poporulu dupa lipsele sale. Metropolitulu se alege deintre episcopi, episcopulu deintre archimandriti prein cleru si poporu, si se confirma prin Imperatoriulu.

Archimandritii dupa recomandarea metropolitului, si a episcopiloru asemenea se confirma de catra Imperatoriulu; éra egumenii de catra episcopii diecesei sale.

Literatur'a acestui cleru pana la tempulu Mariei Teresie se marginea pre lenga: legere, scriere si cantarile beserecesci; éra dela a. 1776, redicanduse dein demandarea Imperatesei scole, si acele supunenduse inspectiunei episcopiloru, a incoputu si literatur'a slovena a inaintá.

§. 139. Cercári diverse de a uni pre grecii dein Turcia.

De si ur'a cea inechita a greciloru in contra latiniloru, cu atat'a mai pucinu s'a potutu in

periodulu acest'a stemperá, cu catu erau acumu si dein cause politice prein Turci mai tare impiedecati in comunicatiunea loru cu latinii, asia catu si dein cei ce primise in sinodulu dela Florentia unirea, cea mai mare parte s'a intorsu la nenire: totusi pontificii romani nemic'a n'au lasatu necercatu, atatu prein scripte, catu si prein predicatori eruditi, cá se pota plecá pre greci la uniune cu besereca romana. Inse tota silinti'a loru a fostu fora de folosu.

De aci luteranii cunoscundu bene acésta instrainare a greciloru de catra latini, cu sperare cá ei voru fi mai fortunati, in a. 1575 si—trametu confesiunea sa tradusa in limb'a grecesca, la patriarhulu Jeremia dela Constantinopole cu provocatiune, cá vediendu cum consuna credenti'a loru cu a greciloru, se primesca uniunea cu densii; la care respundiendu patriarhulu le arata, cumca credenti'a greciloru se desclinesce forte multu de a luteraniloru, fiendca besereca grecesca crede: cumca la indereptarea crestinesca nu e destula numai credenti'a, ci se ceru si fapte bune; crede cumca sunt 7 sacrame de Christosu in institute, prein carise dá charulu celu santitoriu; cumca in eucharistia se preface pancea si vinulu, in trupulu si sangele D. Chr. cumca eucharisti'a e a deveratu sacrificiu al legei ceinoue, cumca la indereptare e necesaria marturisirea si facerea destulu pentru pecate, cumca afora de S. Scriptura debuescu si traditiunile se se tiena etc.—care tote nevoinde luteranii ale refrange, patriarhulu in al

doile respansu al sen le dice, cumca lui despre a semenea lucru se nu-i mai scrie.

Totu atat'a au sporitu si Calvinii, voliendu prein Cirilu Lucari patriarchulu Constantinopolei, care s'caletorindu prein Elvetia, Belgiu si Anglia, se indulcise de principiale calviniane — asi intrude credenti'a sa intre greci; pentru ca acusanduse patriarchulu de catra ai sei la divanulu turcescu, nu numai s'a depusu dein patriarchatu, ci in sinodulu dein 1631, dein preuna cu Calvinu si cu invetiatur'a loru se condemna.

Acésta respingere a reformatiloru de catra greci, a indemnatu de nou pre pontificii romani, a lucra pentru unirea greciloru dein Turcia. Spre care scopu Urbanu VIII a tramesu mai multi misiunari; ér' Clemente XII a redicatu in a. 1733 unu seminariu in Calabria, pentru tenerii greci, cá se se pregatesca de misiunari intre ai sei, nece au fostu fora de fructu aceste pregatiri, pentruca nu numai dein poporu primeau multi unirea, ci si deintre cei invetiati aparau multi in scrisu caus'a latiniloru; precum Leone Alatiu arata in 3 carti ale sale, cumca Beserec'a resaritului, nu se destenge, de catra a apusului in credentia; éra Neofitu monachulu Rodeanu in epistola sa scrisa lui Julianu Paromithi, apara primatululu pontificelului romanu, precum si dogm'a despre porcederea Spiritului S. dela Tatalu si Filiulu, purgatoriulu, si pana azima a latiniloru. — Inse pre lenga tote aceste, de si unii patriarhi erau plecati spre unire, precum a fostu Cirilu Beroianulu, si Jeremiah IV, carele in sinodulu dein a. 1731, condemnandu invetiatur'a luteraniloru si a calvini-

loru, s'a aratatu cu unii dein cleru plecatu spre primirea uniunei, inse contrarianduse partea cea mai mare a clerului, nu numai cá i-a remasu intentiunea desierta, ci acusatu fiendu la divanu cá un turburatoriu de pace, s'a lipsitu de deregatoria; si de atunci s'a stensu tota sperarea de a uni pre grecii dein imperiulu turcescu cu latinii; má inca intru atat'a li s'a maritu ur'a in contra latiniloru, catu in totu anulu la Constantinopole in domenec'a I. a paresemeloru, éra la Ierusalimu in sambat'a mare, i-anatemizá la mormentulu Domnului, cá pre nesce eretici; alun-gundui in a. 1790 inca si dela custodi'a mormentulu Domnului, cu ajutoriulu turciloru datu prein influenti'a muscaliloru, la carea prein midiu-locirea legatului franciosescu si-au recastigatu mai tardiu dereptulu, dein care s'au nascutu alte certe politice, inca pana acum ne finite.

§. 140. Nesuenti'a de a intorce pre Rusi si pre Ruteni la unire.

Pre la inceputulu seculului XVI, éra mare speme de a uni beserec'a rusesca cu beserec'a romana, avendu Joane Vasilovicu II necesitate de ajutoriulu pontificelului Gregoriu XIII, spre a plecá pre Poloni la pace; inse tota spemea a apusu, pentruca meruenduse dorit'a pace, imperatoriulu pre legatii pontificelului, carii mersese spre inchiarea uniunei, i-a tramesu indereptu fora rezultatu. Danduse prein Petru I. toturoru supusiloru libertatea relegiunei, prein culucrarea capuciniloru, dupa aceea prein a jesuitiloru se faceau unele intorceri, inse oprinduse prein legilo

tierii aceste intorceri, nu numai că s'a împiedecat sporiulu uniunei, ci si dein aceia, carii promise uniunea, intorcunduse cei mai multi inde-reptu, pucini uniti au mai ramasu in totu impe-riulu rusescu.

In provinciile polonesci, in Rusia rubra, Po-dolia, Galicia si Lodomeria, Rutenii prein oste-nel'a jesuitiloru au primitu in sec. XVII unirea; inse dupa impartirea Poloniei, in partea aceea, ce s'a venitu Rusiei, mai toti s'au reintorsu la neunire, era cei de subtu domnirea Austriei au re-masu toti uniti, avendu metropolitu in Lemberg, si mai multi episcopi de ritulu grecescu.

§. 141. Uniunea Greciloru dein sta-tulu Venetianu dein Italia, Croatia etc.

Dupa cuprinderea Constantinopolei prein Tur-ci, o parte mare a Greciloru parasindusi patri'a, s'au asediatu in provinciile apusene, animitu in statulu Venetianu si in Italia, deintre carii cei mai multi s'au unitu cu beserec'a Romei. Mai antaiu cei dein statulu Venetiei fiendu prein lege indetorati, episcopii si prentii loru se se confirme de catra patriarchulu venetianu, si meruendu Ge-orgiu Facea episcopulu loru, facultate dela Cle-mente XIII, că se pota tiene confesiunea prescri-sa pentru greci in sinodulu Florentinu, — s'a uni-tu cu o parte mare dein ai sei cu beserec'a ro-mana, pre carii dupa aceea i-au urmatu si schi-smatecii de prein Dalmatia, Albania si Pelopone-su; era alta parte retinendu comuniunea cu bese-rec'a constantinopoletana, au ramasu si mai in-colo neuniti.

Aceia carii s'au asediatu in Sicilia, in Sta-tulu pontificiu si in republic'a Genuana, si de ne-volia au debutu se primesca unirea, căci in ace-ste staturi dereptulu de cetatianu numai celo-ru uniti cu beserec'a Romei se concedea; carea impregiurare a avutu acelu efepu, ca Grecii de-in acele staturi primindu odata unirea, au ramasu statori intr'ins'a.

Dein contra in Elvetia, unde acatolicii, prein urmare si neunitii, meruendu in a. 1757. dela Stefanu principele provinciei, deplena libertate a relegiunei sale, nu au fostu stremtorati prein giurstari dein afora a primi uniunea, deci au re-masu si mai incolo in neunire.

Asiderea cei ce s'au asediatu in Croatia si Sclavonia, fienduca si locuitorii acestoru provin-cie erau Schismateci, si regimulu partenea religiu-nea schismateca, nu era nece unu motivn pentru primirea uniunei; totusi prein zelulu celu fierben-te al misiunariloru, intru atat'a a sporitu uniuna mai alesu in Croatia, catu s'a vediutu de lipse a lise dá si episcopu, carele — fundanduse de catra re-legios'a imperatesa Maria Teresia episcopatulu dein Crisiu in Croatia, li s'a si datu Eppu, prein a caruia stantentia, sporesce unirea in partile acele.

§. 142. Inceputulu si sporiulu uni-rei in Ungaria.

Mai mare sporiu a facutu unire'a in Ungaria si in Transilvania. — In Ungari'a boreale Rutenii mai nainte schismateci prein lucrarea episcopulu dela Muncaciu — Parteniu, carele in a. 1651 s'a fo-stu ordenatu prein Simeone Stefanu metropolitulu

Albei-Julie dein Transilvania, mernendu dela imperatoriulu Leopoldu I, si dela pontificele romanu Alesandru VII confirmarea episcopatului numitu, in a. 1659, au primitu unirea. Acestu episcopatu a inceputu si mai tare a inflori prein redicarea mai multoru monasteria, anumitu prein celu dela Muncaciu intemeliatu de Teodoru Chiriatoviciu. In a 1790 s'a mutatu scaunulu episcopescu dein Muncaciu la Ungvár, éra sub imperatoriulu Franciscu I. vedienduse episcopatulu a fi mai mare, de catu se se pota guberná numai prein unu episcopu, talianduse o parte deintr'insulu s'a mai redicatu unu episcopatu la Eperjes si 70 de parochie s'au adausu la dieceasa Urbei mari; éra dupa redicarea episcopatului dela Ghierla, preste 100 parochie mai cu sema romanesci, s'au adausu la acésta diecese; deunde se cunoște cumca unirea au avutu in partile acele unu sporiu prea doritu.

Dupa esemplulu Ruteniloru si al Romaniloru dein Transilvania (§. 144), primindu si Romanii dein partile resaritului ale Ungariei unirea, mai antaiu se gubernau prein un Vicariu supusu Episcopului dela Muncaciu, éra dupa aceea dein indurarea prea bunej imperatese Maria Teresia, li s'a redicatu episcopatulu dela Urbea mare, dandulise episcopu Moise Dragosiu, prein al caruia zelu apostolicu, si neostenita lucrare, dar mai veratosu prein a sucesoriului seu, nemoritoriului episcopu Samuele Vulcanu, caruia are de asi multiameni estenti'a sa gimnasiulu romanescu dela Beiusiu, besereca catedrale dein Urbea mare, si mai multe fundatini facute in folosulu natiunei si a

relegiunei sale. *) — Asemenea prein sturienti'a Escelenti'e Sale fungentelui episcopu Basiliu Erdélyi, carele dein zelu pentru inaintarea natiunei sale, arenoitu seminariulu dein Urbea mare, mernendu o datatiune de 30,000 fl. mc. spre sustinerea lui; s'au intorsu mai alesu in Banatu mai multe comunitati la unire, — prein cari tote, intru atâta a sporitu unirea, catu s'a vediutu nece-se de ase mai redicá inca un episcopatu nou la Logosiu in Banatu, carele se infienti'a in dilele nostre, denuminduse episcopu Ilustritatea Sa Dr. Alesandru Dobra.

§. 143. Starca relegiunei Romaniloru dein Transilvania subtu Principiui reformati.

Romanii dein Transilvania, dela desbinarea facuta prein Michaelu Cerulariu de catra besereca Romei in sec. XI, dependendu dela patriarchulu Constantinopolei, au remasu subtu metropolitii si episcopii sei neturburati in neunire, pana la intrarea reformatiunei in tiera; éra dupa aceea principii tierii fiindu de relegiunea calviniana, in totu tipulu se nevoliau ai trage pre Romani la aceeași relegiune; de carea inse ingretiosianduse Romanii au remasu statori in relegiunea parentiesca; de unde principele Georgiu Rakoczy I, socotendu, cumca piedec'a provine dela limb'a slavona, cu carea se foloseau Romanii in cultulu d-

*) Vedi viati'a episcopului Samuele Vulcanu in Folli'a pentru Mente Anema si Literatura. Nru 21, et seq. dein a. 1854.

dicescu, prein decretulu sen dein a. 1643, demanda, cá se se scota limb'a slayona dein beserec'a romana, si in locul ei se se puna limb'a romana, spre care scopu redicã in Alba-Julia tipografia romana pentru tiparirea cartiloru romanesi, si demanda cá cultulu d.dicescu si tote functiunile beserecesi numai in limb'a romana se se sierbesca. Si cá mai cu fruptu se se pota lati intre romani calvinismulu, fece a se tipari catechismulu calvinianu in limba romana, demandandu stensu episcopiloru si preutiloru, cá selu primesca, si se lu folosesca in institutiunea teneremei.

Ceilalti principi au mersu si mai departe; cáci cá se pota trage mai usioru pre Romani in partea sa, i-au supusu Superintendentelui calvinescu, carele presiedea la tote sinodele beserecesi ale Romaniloru, dusu fiindu pre un scaunu redicatu pre umere de 4 protopopi in sinodu, si tote lucrurile intru acel'a le indereptã dupa voli'a sa, ne lasandu alta potere Metropolitulu dela Alba—Julia, de catu numai ordenarea preutiloru.

Prein nesce midiloce cá aceste s'a adusu acoló lucrulu, cátu trecundu cele mai de frunte famelie la calvinismu, cei ce prein intiept'a conducere a episcopiloru sei, au remasu satori in credentia, au fostu mai tare asupriti, tiranizanduse cu batãi, preusorie, degradarea preutiloru, si alte torture infioratorie, pentru neprimirea calvinismului. —

Nu se pote fora infiorare descrie tiranirea, carea s'a facutu aici in castelulu dein Blasiu de **catra príncipele Michaela Apafi I, cu Sava Bran-**

covanu metropolitulu Albei-Julie, carele cu batãi si alte batujocure intru atat'a s'a torturatu, cátu petrundu de durori, nu s'a indoitu a cere resbunare pentru nedereptatea suferita: cá loculu patomei sale se se prefaca intr'un Institutu pentru luminarea si redicarea natiunei romane, si scaparea ei de subtu jugulu apasatoriloru, ce s'a si plenu de ambe partile. Inse patemile Metropolitulu cu atat'a nu sau finitu; caci dupa ce nece prein promisiuni, nece prein cele mai crancene batãi, n'a scadintu cu anem'a asi paras credentia, si a primi calvinismulu, a fostu dusu la Viutulu de diosu, unde sub pretestu cá ar' fi comisu mai multe crime in contra deregatori-ei sale, degradanduse dein preutia, si desbracanduse inaintea poporulu de vestimentele archiepiscopesci, s'a pusu la prensoria, deunde sco-tienduse in tota Venerea se batea publice;—dupa cari torture mai pre urma si-a datu sufletulu. Traditiunea tiece: cumca si la cetatea Eciului (Vdes) in cerculu Turdei, unu episcopu al Romaniloru, a moritu aruncatu de pre murulu (zidulu) cetatei.

Cu asemenca tiranire se tractau si preutii ordenari de catra domniul tiecei, pre cari cá pre jobagii sei i indetoreau la lucrulu domnescu (robote), la prestarea contributiunci, si a altoru greutati; silindui pana si la aceea neomenosa pretensiune, cá sele ierneze canii cei de venatu intru o casa cu densii,—prein cari, si altele sute si mille de batjocure asupriti, erau adosi pana la desperare. Nevoli'a le crescea si dein partea eunationaliloru sei fruntasii, cari trecundu la calvinismu, asupreau mai tare pre cei remasi, de-

cātu originarii calvini. De unde a urmatu, că natiunea romana, cu tote că si-a tienutu scaunulu archiepiscopescu dein Alba-Julia, fiendu inse acest'a asupritu deinpreuna cu cotu clerulu, éra fruntasii dein partea civile trecundu la calvinismu, si prein lapedarea credentiei, lapedanduse de natiunea sa — ne mai avendu aparatori, pre incetu s'a desbracatu de tote derepturile civili si beserecesci, insusi prein legile tierei, si s'a recunoscutu numai că tolerata (suferita) in vechi'a sa patria.

§. 144. Inceputul si statulu unirei in Transilvania.

Fiendu Romanii dein Transilvania in tipulu mai susu aratatu, asupriti si batujocoriti de calvini, si de domni tierei, că se scape de aceste, si-au pusu in cugetu, se se unesca in credentia cu beserec'a Romei—mam'a Ioru. Pentru care scopu archiepiscopulu Teofilu adunandu la a. 1696 sinodu in Alba-Julia, dein prenti si mireni statoriu, s'au aratatu cu totii determinati a primii unirea; inse impiedecanduse lucrulu, prein moartea lui Teofilu, s'a plenu subtu urmatoriulu lui Atanasiu I, carele meruendu in a. 1699, dela imperatoriulu Leopoldu I. diploma, despre receperea confesiunei unite intre celelalte 4 confesiuni recepte ale tierei, si despre impartasirea clerului unitu dein tote derepturile si privilegiile, de cari se bucura clerulu latinu, in sinodulu dela Alba-Julia dein a. 1701, a primitu cu totu clerulu si reprezentantii natiunei unirea credentiei in privinti'a celoru 4 puncte, in cari se de-

stengeau pana acumu de beserec'a Romei, retienendosi form'a ritului in privinti'a cultului diedescu, si pravil'a in privinti'a disciplinei beserecesci.

Urmatoriulu lui Atanasiu, L. B. Joane Nemes altm. Pataki, a meruitu dela imp. Carolu VI, dominiulu Ghierlei si al Sambetei de diosu lenga Fogarasiu, unde s'a si mutatu, pentru că inoinduse fortareti'a Albei-Julie, dein mandatulu imperatoriulu Carolu, dupa delinerea ingineriului a debuitu se se traga murulu cetatei toama prein residenti'a metropoliei.

Acest'a cerendusi dela Inocentiu XIII Pf. rom. canonizarea in nou'a sa deregutoria, s'a canonizatu in a. 1721 numai că episcopu al Fogarasiului, éra nu că archiepiscopu. Deunde a provenitu aceea, dein intrig'a episcopului latinu, că se nu aiba celu romanaescu mai mare demnitate de catu densulu, seau dein machinarea jesuitiloru, [carii pre atunci aveau mare influentia la curtea imperatesca]—anumitu nu se scie. Inse ori cum s'a templat, destulu că si Pataki, si ceilalti urmatori ai lui, si-au retienutu dereptulu de metropolitu, subscrienduse totudeauna vladica, si numinduse in cartile beserecesci totudeauna archiepiscopu.—Subt Pataki un Dositeu Circa transilvanu, ordenanduse episcopu in Romania, a inceputu a ordená prenti, si a turbará unirea. Inse fiendu prein Pataki necesitatu a esi dein tiera, s'a asiediatu turburarea.

Dupa Pataki a urmatu in a. 1729. L. B. Joane Innocentiu Klein de Sadu, carele fiendu clericu la Sambat'a mare in Ungaria, s'a alesu episcopu. Dupa ce s'a asiediatu in episcopía a meruitu in

a. 1738, dela imp. Carolu VI scimbarea dominiului Ghierlei cu al Blasiului, unde asedianduse a redicatu monasteriu cu calugari, carii formandu consistoriulu episcopescu selu ajute in gubernarea diecēsei, se pregatesca tenerimea la statulu preatiescu, si se fia că nesce misiunari spre intarirea poporului in unire. In a. 1744 staruendu la diet'a tierēia meruitu, că relegiunea unita dein preuna cu totu clerulu sese declare egale celoralalte relegiuni dein patria. Mai incolo vediendu cumca Romaniloru nu le este placutu teologulu jesuitu pusu in costele episcopului, si temenduse, că se nu ajunga la aceea sorte dein partea latiniloru, carea o au avutu subtu calvini, a restrensu poterea teologului incredentiandu pre ai sei, cumca nu li se va scimbá nemic'a in privinti'a ritului. Prein aceste si alte asemenea alui fapte, intre atat'a s'a facutu de placutu inaintea poporului, catu de a si cercatu in a. 1742 un calugaru dein Serbia Visarion cū o sântientia simulata, ca se seduca pre poporū la neunire in partile Devei, totusi poporulu a remasu satoriu in credentia, molcominduse prein cunpetulu episcopului. In urma acestu episcopu zelosu pentru benele natiunei si al clerului, cadiendu prein invidi'a nemiciloru in desgrati'a Cartei, fū necesitatu in a. 1746 a se trage la Roma, deunde nece s'a mai intorsu, ci renunciandu de episcopia in a. 1751, i-a urmatu-

Petru Paulu Aaron de Bistra, alesu in a. 1752, carele si-a facutu nume nemuritoriu prein redicarea seminariului mai nainte pentru prunci, dupa aceea prefacutu in seminaru pentru teologi, prein cumpararea dominiului dela Cutu pre sem'a seminariului, si prein redicarea tipografiei ro-

manesci dein Blasiu, carea érase a donatuo seminariului. Prein cari s'a deschisu o cale preadrita spre inaintarea culturei clerului. Inse a fostu nefortunatu prein aceea, că subtu densulu s'a facutu o desbinare mare intre Romani, căci tocma pre candu erau acestia scârbiti pentru persecutarea lui Klein prela a. 1759, venindu in Transilvania un calugaru dein Romania anume Sofroniu, nascutu aici in Transilvania in satulu Ciora, cunoscundu bene locurile si firea omeniloru intre cari crescuse, a inceputu a predicá intre munteni: cumca nuse potu mantui, pana candu nu se voru intorce érase la relegiunea parentiesca, prein carea intru atat'a a turburatu poporulu, catu pre prentii cei ce aparau unirea, i legá si i scotea intre hotara. Si cu tote că Sofroniu s'a alungatu prein generariulu Bacovu dein tiera, totusi turburările nu s'au asediatu, ci s'au intensu deintre munteni pre campia, unde unu altu impostoru pop'a Joane Molnar dein Sadu numitu in batjocura Tunsulu, pentru ca ordenanduse preutu in Romania, in contra ordenatiuniloru imperatesci, se tunsese de catra episcopulu Aaron,— au facutu asemenea turburări, predicandu cu o mânia resbunatoria neunirea pre Muresiu, in campia, éra mai alesu in tergulu Sân-Petrului. Prendienduse si acest'a de catra Danile protopopulu Catinei, si Georgiu protopopulu Osiorheiului, s'a tramesu cu escorta militaria la Viena, unde a si moritu, dar turburările totu nu s'au asediatu, căci neunirea s'a latise preste tota tier'a. Deunde Aaron spre a impiedecá reulu, cea mai mare parte a vietiei sale si-a petrecut'o in visitatiune, nevolienduse in totu tipulu a intari pre

cei remasi in credentia, si a reintorce pre cei scadiuti la aceiasi, si pre candu se ostenea mai cu mare zelu intru implenirea misiunii sale apostolice, fiindu in visitatiune la Bania mare, s'a mutat de in viatia in a. 1764.

Urmatoriulu lui, Atanasiu II Rednicu, dela a. 1765 pana la 1772, a lucratu cu asemenea zelu intru intorcerea neunitiloru la unire, inse cu pucinu efectu, caci acum neuniti erau tare iritati in contra unirei. Subtu acestu episcopu s'au redicatu cele doue regimente de pedestrime, (care in a 1850 erau s'au stersu) mai totu de in Romania uniti, carea a dutu o mare cauza spre a se desgusta Romania de catra unire.

Cu multu mai mare sporiu a facutu intru latirea unirei episcopulu Gregoriu Maioru de Tusnad—Szarvad, carele dupa esiliulu de 7 ani suferitu in monasteriulu dela Muncaciu, primindu titulu de Consiliariu intimu s'a redicatu la episcopia. Acest'a a meruitu dela imperates'a Maria Teresia, ca teologulu latinu, se se departe de lenga episcopulu romanu, prein care fapra placuta Romaniloru, si prein apostolicesculu zelu de a intruni pre Romani, nu numai sate ci si tienuturi intregi, mai alesu in Silvania a intorsu la unire. Acestu episcopu amatoriu de cultura tenerimei, a midilocitu la imperatoriulu o fundatiune de pane de 600 cubuli granu pre anu, de in veniturele episcopesci, monastiresci si seminariali, pentru 200 teneri scolari de in Blasiu; si a intemeliatu un fondu scolasticu, de in carele se implenescu lipsele scoleloru gimnasiali, si se premieza unii scolari. Si inca mai multe se asteptau dela acestu barbatu cu zelu, si amatoriu

de natiunea sa, inse frecaturele cele multe, ce le a avutu cu calugarii pentru dominiulu episcopescu amestecatu cu al calugariloru, invidi'a proceliloru tierei acitiata pentru aperiarea drepturiloru clerului, mai pre urma disgrati'a Imperatoriului, pentru ca s'a contrariatu decretulu Tolerantiei, l'au adusu acolo, de in a. 1782 a debuitu se renuntie de episcopia, prein carea, pre lenga alte damnuri, si caus'a unirei inca a pierdutu multu.

Subt urmatoriulu episcopu Joane Bobu de Kápolnok-Monostor, alesu intru acestasi anu (1782), de si prein decretulu Tolerantiei s'a deschis o cale mai libera de a trece la neunire, totusi prein iutielept'a sa portare catra cei de in afora, prein bland'a gubernare, prein dotarea clerului si a tenerimei scolastece, prein redicarea capitulului, prein midilocirea dotarei parochieloru de in locurile fiscali, si alte mai multe institute folositorie, nu numai s'a impiedecatu trecerea la neunire, ci tocma s'a deschis o cale mai intocmita spre intorcerea neunitiloru la unire, precum s'au si intorsu mai multe comunitati, dupa cum arata protococelele diecesane.—

Subt acestu episcopu spre a se curma cetele intre episcopu si calugari pentru venitorile monastiresci, in a. 1784 dominiulu monasteriului de impreuna cu al seminariului (dom. Cutu) se dedera subt admenestratiunea episcopului pre 15 ani; dupa aceea innoinduse in a. 1799 contractulu, se lasara acele dominia si mai incolo pre tempu nedeterminatu in man'a episcopului, pre lenga arenda de 6000 fl.—de in carii 3640 fl. cu un deputatu de 6 orgie de lemne si 96 metrete de granu veneau la semenariu, de in ceilalti se prestau

salariale calugariloru, profesoriloru gimnasiali, si pentru intretinerea aloru 12 alumni in seminariulu diecesanu; acum inse incetandu robotele, si stergunduse decimele, canonulu arendatitiu a debuitu se se intocmesca dupa tempulu de facia. Subtu acestu episcopu s'au redicatu in Blasiu scole normali regesci, si s'a organisatu gimnasiulu dupa planulu de atunci, asemenea altoru gimnasia catolice dein monarchi'a austriaca. — Lungindu D. dieu viati'a acestui barbatu mare spre norocirea clerului celui meseru, pana la adunci betranetie, si beneuventandui ostenelele, pre lenga o viatia frugale de 91. ani, in 1830 2. Octobre plenu de merite fu chiamatu la viati'a eterna, lasandu clerului seu unu capitalu preste un milione fl. v. v. dein al carui censu se intretiene Capitulu de sene fundatu, se dau salariu la toti protopopii, si se ajuta si altii dein clerulu diecesanu.

Acestui mare archipastoriu i-a urmatu in a. 1832 Joane Lemény de Eadem, un barbatu cu o cultura frumos'a, petrundiatoriu, si cu o maniera placuta indiestratu, carele dein zelulu religiunei visitandu mai tota diecesea, prein inventiaturele sale cele apostolice, nu pucinu a adusu la inaintarea unirei. Dein zelulu seu spre cultura clerului, indata la inceputulu episcopiei faciu a se renoi tipografi'a dein Blasiu, in carea au inceputu a se tipari carti romanesci cu litere strabune. Subtu acestu episcopu s'au completatu liceulu dein Blasiu, asiedienduse clasile filosofice de 2 ani, care dupa planulu cestu nou s'au incorporatu cu gimnasiulu, si cele teologice in seminariu de 4 ani, dupa norm'a seminarioloru catolice. Densulu a renoitu beserec'a catredale si

castelulu episcopescu. Acestu barbatu de altmenea pre demnu, avendu in anii revolutiunei, dein caus'a misicãrilor politice multe de a patemi, in a. 1850 a debuitu se renuntie; — si in locu-i

S'a alesu intru acel'asi anu in ^{18/30} Septembrie cu majoritatea voturilor Escelenti'a Sa D. Alesandru Sterca Siulutiude Carpenisiu, barbatu de multu doritu nu numai de cleru, ci si de natiune, cá selu vedea ajunsu la acesta demnitate, — si in 18 Noembre s. n. s'a intaritu de Maiestatea Sa imperatoriulu Franciscu Josef I, cá episcopu al Fogarasiului. Fiendu inca vicariu la Semilen in Silvania— deunde se alése episcopu — in a. 1849 dupa sugrumarea rebeliunei magiare, a fostu chiamatu de catra imperatoriulu, pentru credenti'a aratata catra tronul — la curte, cá un barbatu de j n c r e d e r e, dupa care fu condecoratu cu ordenele Franciscu Josef I. clasa III. — Dupa aceea pentru meritele sale adusa pre altariulu tronului, a natiunei si a clerului in a. 1854, s'a condecoratu cu ordenele Leopoldinu, si cu titulu de Escelenti'a si Consiliariu intimu; inaltanduse tot'odata la demnitatea de archiepiscopu si metropolitu la reinviati'a metropolia a Albei-Julie, caria s'au facutu sufraganee: episcopatululu Urbei mari in Ungaria cu episcopulu seu Basiliu Erdélyi, si cele doua de nou create: al Ghierlei in Transilvania cu episcopulu seu Joane Alexi, si al Logosiului in Banatu cu episcopulu seu Dr. Alesandra Dobra.

§. 145. Statulu beserecei neunite de in Transilvania.

Dupa ce in modrulu mai susu aratatu una parte dein crestinii de legea grecesca, a inbraciosiatu unirea cu beserec'a Romei; éra alta parte a remasu si mai incolo in neunire, de aci nainte crestinii de legea grecesca au inceputu a se destenge in uniti si neuniti.

Statulu relegionariu al neunitiloru dein imperiulu turcescu, rusescu, si austriacu s'a descri-su mai susu, aci numai despre al neunitiloru de in Transilvania avemu de a cuventá, adeca: —

Dupa ce una parte a Romaniloru dein Transilvania subtu episcopulu P. P. Aaron, prein Sofroniu si pop'a Joane Tunsulu a scapetatu la neunire, dupa mai multe ale loru cereri au meruitu dela imperates'a Maria Teresia, cá se li se dé si loru episcopu, precum li s'a si datu in a. 1767 Dionisiu Novacoviciu sêrbu, dupa carele a urmatu Sofroniu Ciriloviciu, dupa acest'a Gedeone Niceticicu, mai pre urma Gerasi-mu Adamoviciu — toti sêrbi; de carii scârbinduse Romanii, pre cestu dein urma, numai dupa mandatulu gubernatoriului Georgiu Bánfi, cu mare opunere lau primitu. Dupa mortea acestuia, neunitii dela a. 1795 pana la a. 1810, pentruca nu voliau a primí episcopi sêrbi, fiendu fora de episcopu, se gubernau prein un vicariu generariu, debuendu preutii a alergá prela Aradu, cá se se ordeneze. Éra in a. 1810 au meruitu dela imperatoriulu Franciscu I. facultate nu numai de a avé episcopu romanu, ci totu odata, cá ei insii se-lu aléga, nu se-le traméta metropoli-

tulu dela Carlovetiu cá mai nainte. Deunde intru acelasi anu, adunanduse clerulu la Turda, au alesu trei barbati, deintre carii celu de al doile dupa voturi, dara celu de antáiu dupa merite Basiliu Moga, li s'a intaritu de episcopu, prein imperatoriulu Franciscu I. Nece s'au insielatu ai sei intr'insulu, pentruca dupa potenti'a sa, s'a straduitu in mai multe tipuri a ajutá sortea clerului, inse nepartenitoriele cercustári a tempului de atunci, pucinu l'au ajutat. Episcopulu Moga lasandu la o parte certele relegiose, a datu mân'a cu episcopulu rom. unitu dein Blasiu, spre a culucrá la diet'a tierci, pentru derepturile Romaniloru dein pamentulu regescu usurpate de Sasi. In urma dupa o viatia indelungata curatu apostolica, lasandu o diestre frumosa de banimeserului seu cleru, a reposatu in a. 1845.

1592
Dupa reposarea episcopului Moga, s'a tramesu la vacantea episcopia romana neunita dein Transilvania in a. 1846. cá vicariu generale Andreiu Siaguna archimandritu dein monasteriulu serbescu Cobil'a in Sirmiu, carele in adunarea (clerului) dela Turda dein 2 Decembre a. 1847, capetandu atátea voturi, cátu a potutu intrá in numerulu ternariu, in Februaru a. 1848 s'a intaritu de imperatoriulu Ferdinandu, cá episcopu al romaniloru neuniti dein Transilvania.

C A P U III.

Istoriã sectelor celor mai no- ue beserecesci.

§. 146. Istoriã sectei luterane.

Intre sectele cele noue beserecesci mai vedu-
te se numera: sect'a luterana, calviniana, anaba-
pista, sociniana si hernhutiana.

Sect'a luterana inca nainte de a merui deple-
na libertate a relegiunei sale, s'a latitu prein ce-
le mai multe provincie ale Europei, precum in
Galia, Italia, Ispania, Dania, Svecia, Norvegia,
Anglia, Ungaria, si Transilvania, prein studentii
veniti a casa dela academi'a dein Württemberg.

In Ungaria luteranismulu, de si s'a opritu
prein decretulu regelui Ludovicu II, totusi dupa
morteacestui la Mohács, a avutu cercustãri fa-
vorige de a se latì intru acestu regatu, prein-
diendu radecina, parte prein factiunele pentru a-
legerea regelui, parte prein lipsea preutilor, si
influenti'a militilor germani luterani,— carea pa-
na astadi tiene.

In Transilvania a intratu luteranismulu
prein nesce negutiatori intorsi a casa de la
Württemberg, de carele dupa aceea Sabinianii
prein doi predicatori veniti dein Silesia intru a-
tat'a s'au indulcitu, catu in a. 1535 pre catolicii
statori in credentia, i-au lapedatu afora dein cetate.
— Pre Sabiniani dupa predicarea lui Honteru
i-au urmatu Brasioveani, dupa a caroru esemplu
primindu tota natiunea sasonica luteranismulu,
in adunarea dela Mediasiu dein a. 1545 alegundu

superintendente pre Honteru, s'au organisatu pre
sene, cá secta de sene statoria.

Sementi'a luterana s'a imprastiatu in sec.
XVII si XVIII prein misiunari tramesi dupa e-
semplulu catolicilor, nu numai in Europa, ci si
in Asia si Africa, de si cu mai pucinu efectu.

Luteranii in privintia gubernareci bese-
recesci dupa principiulu lui Luteru: cá sectato-
rii lui se nu dependa dela pontificele romanu, au
debutu se asiedie alta policia beserecesca, adeca
cá tota puterea se se stramute la principii secu-
lari si la magistratele politice, lasanduse numai
cele mai menute lucruri consistorialoru de ale
impleni. De aci la luterani, tote causele cele mai
mari le decidu principii seculari, prein sene, séu
prein subalternii lor, ei dau legi, ei asiedia cul-
tulu beserecescu s. a.

Fiendu ca norm'a credentiei la luterani e nu-
mai s. scriptura, carea dupa judecat'a loru fiesce
cine o pote intielege si esplicá, dupa placulu seu,
si fiendu aceea multi in multe tipuri au espli-
cat'o, de aci in privintia dogmeloru, mai alesu
despre peccatulu stramosiescu, despre cha-
rulu lui D. diu, si puterea omului de a
se indoreptá, s'au nascutu intre d'insii mai
multe secte, intru atat'a diferenti un'a de alt'a,
in catu nece se poteau numi luterani. Deci spre
a impiedecá desbinãrile, si a aduce pre desonan-
ti la uniformitate, dupa mai multe probe desier-
te in a. 1577 s'a compusu in Berga o formula ge-
neraria, numita Formula concordiei, in carea
se prescriu: confesiunea augustana, cate-
chismulu lui Luteru, si apologi'a lui Me-
lancton — cá sengure carti simbolice — asetienó

de norm'a credentiei luterane, si carea toti doctorii, caror'a se incredentiá crescerea si institutiunea teneremei, seau carii se promoveau la degatorie beserecesi, se indetoreau cu juramentu a o tiené.

Dupa formul'a acést'a urmatoriele dogme facu caracteristic'a relegiunei luterane:

1. Afora de s. scriptura nu primescu nece o traditiune apostolica de temeliu al credentiei.

2. Nu credu cumca Besrec'a in lucrurile credentiei é infalibile, nece cá primatulu si ierarhi'a beserecésca e de Christosu instituta si intemeliata.— Dein contra

3. Afirmu cumca pecatulu stramosiescu intru atat'a a debilitatu volienti'a omului, cátu nece se pote dice libera; de aci indereptarea si mantuirea omului depende numai dela credenti'a, cumca pentru meritele lui Christosu a meruitu iertare, fora de a fi delipse la aceea si faptele cele bune. De aci —

4. Nu primescu mai multe sacramente, de catu numai doua: botezulu, si eucharistia; si acestea inca intru atat'a numai, in catu sunt nutritorie de credentia; dar nu si aducatorie de charu.

5. Nu credu cumca in eucharistia pana si vinulu se preface in trupulu si sangele domnului Christosu; fora cumca in pane e de facia Christosu.

6. De si unii credu cumca penitenti'ale sacramentu, totusi nu credu cumca preutul are putere a deslegá pecatele; nece cunoscu cumca ar fi delipse facerea destulu pentru pecate, ei credu cá tote se plenescu prein credentia.

7. Cultulu santiloru, clamarea loru intru a-

jutoriu, si credenti'a Beserecei despre purgatoriu, le socotescu a fi numai inventiuni.

Inse pre lunga tota nesuenti'a luteraniloru de a tiené intru ai sei uniformitate in confesiunea preterisa, totusi sectele nu s'au mai inpucinate, si dupa ce prein Christianu Tomasiu s'a introdusu a libertate mai mare de a scrie, si de a invetiá fla carui cei place, inca s'au mai inmultitu; casi lucrandu flesce carele dupa principiulu libertatei, au inceputu si mai grele certe a sfasiá sect'a luterana, asia catu acum ne involienduse nece despre canonulu s. scripture, nece despre cartile simbolice; prein aceste si alte asemenea desbinári escate in privinti'a relegiunei, totu statulu sectei fundatu de Luteru s'a stramutatu.

Ce se tiene de form'a ritului, fiendu ca luteranii au de principiu, cá numai ceremoniele de Christosu institute se se tienu, ér in catu s'ar vede si altele necesarie, acele numai regentii provincioloru, si doctorii potu se le decida: de aci si in privinti'a ritului se destengu, dupa cum se destenge parerea regentiloru si a doctoriloru. Asia in unele provincie se celebra liturgi'a in vestimente beserecesi, intr'altele fora de aceea, —botezulu se face in unele locuri cu esorcismu, aicea fora de acel'a, —cumenecatur'a privata in unele provincie e oprita, —marturisirea pecatelor in unele locuri se mai tienu, intr'altele se lasa in voli'a poporului, intr'altele e de totu stersa. — Numerulu serbatorieloru inca s'a redusu numai la acele dile, cari intipuescu ceva misteriu a lui Christosu. — Disciplin'a beserecesca la inceputu asia a fostu de rigurosa, catu pecatosulu oprenduse dela s. cena, se supunea peniten-

tiei publice, mai tardiu prein decretale regiloru s'au opritu ministrii beserecei a impiedeca pre cineva dela s. cena, fora de judecata consistoriale. Éra penitenti'a publica s'a stersu cu totulu, punenduse in loculu ei pedepa in bani, seu corporale, dupa cum e sortea peccatosului.

§. 147. Istori'a sectei calviniane.

Sect'a calviniana, seau cum o numescu reformata, intemeliata de Joane Calvinu in Elvetia, s'a latitu in scurtu tempu prein Germania, Galia, Anglia, Belgiu, Flandria, Polonia, Ungaria si Transilvania; ma inca prein misiunarii angli si belgi a ajunsu pana in Asia, Afric'a si America.

In Galia calvinii, numiti dela adunãrile loru cele de noptea hugonoti, s'au fostu incuibatu prein versare de sange, unde preniendu arme pana la atat'a au venitu, catu subtu Carolu IX regele Galiei au storsu nu numai deplena libertate a relegiunei, ci si egaletatea drepturiloru de impreuna cu catolicii; inse nu multu dupa aceea urmandu macelari'a parisiãna a celoru mai de frunte hugonoti, cu ocasiunea nuntei lui Enricu Navarulu cu Margaret'a sor'a lui Carolu, de intru acesta templare, si dein restrengerea libertatei relegiunarie, de nou s'au incaieratu partile la oalta, intr'un resbelu crancenu, carele numai prein decretulu lui Enricu IV regele Galiei concediatoriu de libertatea relegiunei hugonotiloru, s'a potutu stempera. Dupa ce totusi hugonotii si mai incolo ar fi turburatu pre catolici, Ludovicu XIV nu numai ca i-a opritu dela exercitiulu relegiu-

nei sale, ci pre toti, carii nu voliau a se reintorce la relegiunea catolica, i-a alungatu dein tiera, cu care ocasiune cei mai multi au trecutu in Belgiu, Anglia Elvetia etc, — mai remanendu totusi si in tiera nu pucini, carii meruendu dela Ludovicu XVI libertatea relegiunei sale, aceea si astadi o posedu.

In Anglia s'a pusu fundamentu reformatiunei subtu regele Enricu VIII, carele mai nainte a aparatu cu un zelu ca acel'a credenti'a catolica in contra lui Luteru, catu a meritatu ase onora cu titulu de aparatoriu al credentiei, prein Leone X; era dupa ce inamoratu in Ana Boleana, n'a meruitu facultate dela Clemente VII, ca se se desparta de Catarina sor'a lui Carolu V, si se pota lua pre amant'a sa, rumpendu tota legatur'a cu pontificele romanu, s'a pusu pre se ne capu beserecei anglicane, si asia a produsu schism'a carea se numesce anglicana; inse relegiunea catolica a tienut'o, si pre supusi inca i-a indetoratu subtu cele mai grele pedepse, ca se o tiena. Dar' subtu filiulu lui Eduardu VI, si mai alesu sub Elisabet'a, au strabatutu si in Anglia dogmele calviniane, cu aceea diferentia, ca unii tieneau dupa voli'a reginei form'a vechia a beserecei, era altii si in privinti'a acest'a se intocmeau dupa Sistemulu calvinianu; deunde s'au nascutu done secte: a episcopaliloru, si presbiterianiloru, carii s'au numitu si puritani, intre carii numai aveau capetu certele, de unde s'au nascutu si alte secte.

In Ungaria s'a facutu inceputulu calvinismului prein Martinu Kálmáncsiacs preutu luteranu in Dobricinu, carele placandu invetiatur'a

calviniana, cu ajutoriulu altoru barbati invetiati, cu atat'a sporiu a predicat'o, in catu magiarii mai bucurosi primeau relegiunea calviniana dela cunatiunalli sei, de catu cea luterana dela germani, pre carii dein ura natiunale nece-i poteau suferi. Acésta secta a avutu de a trece in Ungaria prein mai multe fase, candu dupa giurstările tempului aci se concede, aci éra si se restengea prein regii tieriei, pana candu subtu Josef II, prein decretulu Tolerantie si s'au repusu in deplena libertate a relegiunei.

In Transilvania a strabatutu calvinismulu prein predicatorii magiari dein Ungaria, carea pre lenga toto contradictiunile luteraniloru, priminduse nu numai de catra natiunea magiara si secuiasca, ci si de catra Principii tieriei, s'a facutu in scurtu tempu predominantia, spre cea mai mare dauna a relegiunei catolice, carea subtu Bethlen Gábor, Rákoczy György, si Apafi Mihály, s'a fostu mai stensu; pana ce subtu Leopoldu I, Carolu VI, si Mar. Teresia restrengunduse cea reformata, a reinviatu cea catolica, crescundu multu prein trecerea Romaniloru la unire. Subtu Josef II au meruitu calvinii, deinpreuna cu luteranii, si unitarii deplena libertate a relegiunei sale, remanendu totusi relegiunei catolice aceea prerogativa, cá cei ce ar voli a trece dela acést'a la alta confesiune, numai dupa sustinerea esamenelui de 6 septemani, se pota trece. De atunci in Transilvania se numera 4 relegiuni recepte: catolica de carea se tiene si cea unita, luterana, reformata, si unitaria; éra prein asiediamentele mai noue dupa principiulu egaletatei, tote confesiunile au aseme-

nea dreptu, cu aceea destengere in privinti'a relegiunei catolice, cá in casatoriile si causele cele mestecate, se se sustiena vechiulu usu.

§. 148. Form'a gubernarei, norm'a credentiei, si form'a ritului sectei calviniane.

Form'a gubernarei beserecesi precum la luterani, asia si la calvini depende dela principii tiereloru, de aci dupa cum se destengu constitutiunile tiereloru, asia si form'a gubernarei beserecesi e destencta.

In Anglia sect'a episcopale se guberna prein episcopi, éra spre deciderea causeloru celoru mai mari se aduna de catra rege sinodu, ale carui conclusa, numai dupa ce se intarescu de catra rege au potere. Intr'alte previncie e forte diferita, precum dupa debuentia tempului, prein magistratele civili, mai multu seau mai pucinu se modifica.

Norm'a credentiei precum la luterani asia la calvini e sengura S. Scriptura, afora de Anglii, carii primescu si invetiaturele s.s. parenti dein cei 5 seculi de antaiu; dogmele inca le tienu ale luteraniloru, se destengu inse intre sene invetiandu: cumca botezulu nu e de neincungiurata debuentia spre mantuire; cumca eucharisti'a e numai o figura aducatoria a mente de cen'a cea de pre urma a D. Christosu, in carea totusi de si nu trupesce, dar sufletesce se primesce Christosu, de catra credentiosi; cumca D. dieu pre unii omeni fora de cautare la faptele loru i-a destinatu spre marire, éra pre altii spre etern'a perire; de

aci deducen cumca charulu lui D.dieu primitu odata, nu se pote mai multu pierde, si cumca peccatele celor credentiosi sunt lesne iertatorie, éra acelor condamnati spre perire sunt tote de morte.

Precum între luterani, asia între calvini, de in liber'a esplicare a s. scripture in privinti'a unor dogme, mai alesu a s. eucharistie, si a predestinatiunei, s'au escatu cele mai grele certe, spre a caror compunere si liniscirea spiritelor, s'au facutu mai multe confesiuni, precum a fostu cea dein a. 1549, despre eucharistia, si cea dein 1554, despre predestinatiune, cari la olalta se dicu cofesiunea elvetica, pentru ca s'a facutu in Elvetia, dela carea abatenduse multi, mai alesu Belgii, si-au facutu in Belgiu alta confesiune belgica numita. Mai pre urma spre impacarea certelor noua dein a. 1634, s'a facutu cea mai de pre urma confesiune, subtu nume de formula de pace elvetiana; inse si acésta formula a causatu mai multe turburari, de catu pace, căci calvinii dein Basilea si Geneva n'au volitu seo primesca, altii dupa placulu loru espicanduo, a urmatu aceea, că a cum nece intr'un pretiu se mai socotesce.

Form'a ritului in beserec'a reformata e cea mai simpla; căci si ce a fostu mai lasatu Luteru ase tiéne, precum: o forma de liturgia, altaria, cruce, icone, vestimente beserecesci etc. aceea calvinii tote le au stersu, voliendu a reduce cultulu la simplicitatea de antăiu, dupa acaru intocmire, totu sierbitiulu beserecescu, se razăma numai in cantarea unor psalmi, in unele rogatiuni, si mai cu sama in predicare.

Disciplin'a intrudusa de Calvinu a fostu tare

aspra, dupa carea cei necredentiosi nu numai se escumenecau, ci se pedepseau si cu morte, precum s'a templatu cu ispanulu Michaelé Servetu, carele pentruca n'a credintu in S. Treime s'a arsu de viu, si Silvanu discipululu lui, dupa acítiarea lui Beza in Palatinatu s'a ucisu. Acésta severitate s'a tienutu si in Anglia, unde dupa aceea a urmatu numai escumenecarea, carea între alte secte calviniane, séu e stersa de totu, séu numai cu consensulu magistratului civile se impune.

Mai pre urma insemnămu, că de si sect'a luterana si calviniana in unele dogme se destengu între sene, pentru carea indesiertu s'au incerca principii, si doctorii ale unu la olalta; totusi in anii mai decurundu: 1817, 1818 si 1819, in unele provincie germane anumitu in ducatul Baden, in Hasia, in provinciile borusice anumitu in Silesia, s'au contopitu mai multe cumunitati la olalta, subtu nume de evangelico—reformati, aratandu cumca dogmele lor se potu scimbă dupa placere.

§. 149. Anabaptistii si Memnonitii.

Dupa principiulu lui Luteru de a esplică S. Scriptura dupa intielesulu fiesce caruia, la inceputulu reformatiunei a fora de sect'a luterana si calviniana s'au redicatu in Germania o secta destencta intemeliata de Nicolau Storchu si Toma Müntzer discipulii lui Luteru, carii fienduca dupa cuventulu s. scripture: „Celu ce va crede, si se va botezá mantuiseva“ numai botezulu celor maturi, carii sciu ce credu candu se boteza, lutenau legitimu, si pre cei in pruncia botezati de nou-i botezau, de unde s'au numitu anabapti-

ști. Inse numai cu această eroră au fostu întemeliati, și lapidandu cu totulu S. Scriptura se laudau, cumca loră li s'au facutu nesce descoperiri și inspiratiuni, spre întemeliarea unei societati libere, carea se nu dependa nece dela magistrature civili că a luteranilor și a calvinilor, nece se fia supusa episcopilor precum e cea catolica, ci numai subtu gubernarea ai loră sei, se aiba tote comune. De aci seculanduse cu o furoră fanatică in contra proprietariloră spre ale cuprende pre sēma comunismului seu mosiele, și facundu intru acestu tipu crudimi ne audite, a fostu silitu statulu a pasi cu arme in contra loră, cu carea ocaziune prendienduse și uciendienduse ducele loră Mântzer, au încetatu in catuva, inse nu multu; căci anemându de nou prein un croitoriu belgianu Joane Boccoltu, pre carele l'au numitu rege sectei sale, după manuducerea acestuia, că al unui legatu d. diceșcu au luat de nou arme, predandu pre totu, carii nu se supuneau voliei regelui seu. De aci fiendu silitu guberniale civili a se apară cu arme in contra acestoră fanatici, a urmatu in a. 1535 la Monasteriu o batalia crancena, in carea prendienduse Boccoltu s'a ucisu, era remasitielă lui parte s'au ucisu, parte s'au alungatu dein Germania, oprenduse subtu pedeps'a morței a nu se mai reintorce. Si că se se impedece o asemenea secta periculosa, s'a decisu in pacea vestfalica dein a. 1648: că afora de relegiunea catolica, luterana și calviniana, alte relegiuni in Germania se nu se mai sufere.

Fanatismulu anabatistiloră mai stemperandulu frigianulu Memnone a formatu o secta noua, ai carei membrii dela autoriulu sectei sale

sau numitu memnoniti, carii afora de erorea anabatistiloră dea boteză a dou'a ora pre cei botezati in pruncia, se mai destengu inca si prein alte invetiature de ceilalti crestini, invetiandu cumca: numai aceia potu fi membrii beserecei, carii ducu o viatia santa, cumca a jură, a portă deregatorie politice, a luă arme in contra altor'a, a pedepsi pre cei vinovati cu morte, nu este iertatu.—Acăsta secta astrabatutu dein Belgiu in Germania, Anglia, Moravia, Silesia, și alte provincie; pana si in Transilvania unde s'au adusu pentru maiestriele loră de principele Betlen Gábor, si s'au asediatu in Vintiulu de diosu, subtu nume de crestini moravi, acaror'a pomenire subtu Maria Teresia a încetatu cu totulu.

§. 150. Unitarii seau Sociniani.

Pre candu innoitorii scimbau unii după altii dogmele beserecei catolice după placulu loră, in Italia se afla si de aceia, carii redicanduse in contra misterului S. Treime, voliau a produce o relegiune noua cu totulu firesca, ai carei urmatori, credeau numai o persona in domnedieire, si s'au numitu unitari seau antitrinitari. Inse că inimici ai S. Treime nesuferenduse nece de catra catolici nece de catra reformati, s'au alungatu dein Italia; deunde respinduse in tote partile una parte s'a trasu in a. 1553 cu Leliu Socinu in Polonia, cu sperare cumca acolo voru affă libertate deplena; nece s'au insielatu, caci priminduse acolo, au formatu pana la un tempu uniti cu reformati o societate beserecesca, era după ce — intarinduse cu numerulu, au inceputu asi desvali principiale

sale, esclusi dein societatea reformatiloru, dela a. 1565 au formatu o societate destencta, carea ajutata de Joane Sienniu prefectulu Podoliei patronulu acestei secte, crescundu cu uumerulu in a. 1574 si—au publicatu in Cracovia *confesiunea* sa compusa dupa principiale lui Leliu Socinu. Inse si acést'a s'a scimbatu prein Faustu Socinu nepotulu lui Leliu, carele primindu in ereditate, prelunga alte bunuri si scriptele unchiu-s'o, dein aceste si alte iuventiuni ale sale a facutu unu sistemu de relegiune noua, carele promulgandulu intr'unu catechismu tiparitu in Cracovia, a roformatu pre unitari intr'o secta noua, cari de aci incolo, au inceputu ase numi *sociniani*.

Sistemulu propusu de Socinu se cuprende in urmatoriele: 1. S. Scriptura e temelulu credentiei; inse deintr'ins'a numai acele debuescu primite cá dogme, cari si mentea omenesca usioru le pote cuprende. 2. In domnedieire numai o singura persona, pote mentea cunosce. 3. Cristosu a fostu numai omu, inse interitu cu putere domnediesca, spre a aratá omeniloru calea catra mantuire, care inse cu mortea sa, nece o facere destulu n'a facutu pentru pecatele omeniloru. 4. Nu esista nece un pecatu stramosiescu, prein urmare botezulu omeniloru nu e delipse, fienduca prein botezu nu se face nece o renascere spirituale. 5. Eucharisti'a seau cen'a Domnului e numai o teremonia intocmita spre aducerea a mente de mortea Domnului. 6. Omulu are atat'a putere, catu fora de charulu lui D.dieu si-pote cástiga mantuirea sufletulu seu. 7. Nu e de ase ingrigi intru atát'a pentru credentia, cátu pentru tienerea preceptelorulu D.dieu.

Acesta secta patronita de multi nobili, s'a la latitu nu numai in Polonia prein redicarea scolei si tipografiei dela Cracovia, ci si intr'alte tiere; si candu se socotea mai potente dea inaintá mai departe, atunci i vene pre neasteptate periorea, adeca: nece studentii dein acésta secta batendu in a. 1638 cu pietre crucifiptiunea lui Christosu la pamentu, intru atat'a au intarítatu pre catolici, catu le au nemicitu nu numai scol'a si tipografi'a dein Cracovia, dar si beserec'a li-o au resipit'o. Éra in comitiale dela Varsavia dein 1661, tota sect'a s'a proscrisu, cu strensa indetorire cá se esa dein Polonia, oprenduse subtu pedeps'a mortei marturisierea dogmeloru ei, seau primirea acelora carii le aru marturisi.

Deci alungati dein Polonia, resipinduse in tote partile, o parte au venitu in Transilvania, unde au fostu primiti de catra unitarii magiari, carii in a. 1573, fura adusi, prein Georgiu Blandrata mediculu principelui Joane Sigismundu Zapolya la sect'a unitaria,— si au formatu o familia cu densii. Dein carea unii s'au asediatu in Clusiu, altii preintr'alte locuri pr. in Turda, Troscáu, Abrudu, Rosia, tienululu Ariesiului, Treiscaune, si airea respandinduse, mai la urma intru atat'a s'au intarítatu, catu sect'a loru s'a recunoscutu si prein legile tierci, cá o relegiune primita, de care pre airea, mai alesu in Ungaria au fostu totdeauna lipsiti, pana in tempurile mai noua.

§. 151. Quackerii seau Tremuratorii.

Acesta secta nuse vede a fi intemeliata pre principiale ratiunei, cá a Socinianiloru, ci pre ne-

sce visuri fantastice. Urditoriul ei a fostu Georgiu Fox un cismariu, omu tristu la fire, morosiu, si fanaticu pana la nebunire, carele vedindu coruptiunea relegiunei urmata prein turburările civili subtu Cromwel, a inceputu a si imagină cumca spre indereptarea relegiunei stricate ar fi chiamatu densulu dela D.dieu, si cumca intr'insulu ar' lucră ceva potere d.dieesca spre acestu scopu; de aci in a. 1647 caletorendu in mai multe parti ale Angliei a inceputu asi latî fantasiile sale, că nesce descoperiri d. dieesci, mustrandu pre poporu că se ié a mente la cuventulu lui D.dieu, carele lucra in anem'a fiesce caruia pre nesemtite si dupa indemnulu a celuia se-si inderepte viati'a sa. Neci i-au lipsitu urmatori nu numai deintre barbati ci si femene, dein cari au formatu o secta, ai carei membri s'au numitu Quackeri adecă tremuratori, pentru ca la ascultarea cuventulu lui D. dieu s'au dedatu a tremurá, éra ei se numescu pre sene filii luminei. Acesti omeni fanatici, pana la atat'a nebunire au devenitu catu subtu pretestulu luminarei d. dieesci, defaimandu ori ce relegiune, si ori ce constitutiune civile, s'au resculatu nu numai in contra cultulu d.dieescu si a ministriloru lui, ci nece mandatele magistratelor civilu nu le bagau insema; deunde că nesce omeni periculosi, turburatori si de statulu beserecescu si de celu civile, in diverse moduri au fostu restrensi si pedepsiti.

Sect'a acést'a se vedea a fi capetatu ceva vedea, dupa ce Robertu Barclai, si alti nobili membrii ai sectei, si predicatori, au indereptatu in catuva confusale principia ale lui Fox, si disciplin'a lui o au intocmitu dupa un ordene mai ade-

cuatu. Inse fienduca acele principia si emendate inca contradiceau principialoru statulu, denegandu credenti'a jurata regiloru, onorea si ascultarea cuvenita superioriloru civili, si decimile usitate preutiloru, si dupa aceea, mai alesu subtu Carolu II, totu aceea sorte au avutu, că mai nainte. — Subtu Jacobu II, Viliamu Penn a meruitu in Anglia nu numai pace pentru Quackeri, ci si aceea, ca ei se se pota stramutá in incult'a provincia dein America, carea is'a datu lui pentru meritele tatènes'o că admirale, si dupa numele lui s'a numitu Pensilvania, unde o parte mare dein ei s'a mutatu; éra cei ce au remasu in Anglia, fiendude Villhelmu III intariti, traiescu in pace si astadi, deunde cativa s'au mutatu in Belgiu.

Dogm'a principalea acestoru fanatici e: Cumca in mentea fiacariu omu se afla o lumina dommedieesca ascunsa, numita de ei cuventulu seau Christosu celu dein laintru, carea desteptata prein retragerca semtinei dela obiectele esterne, e destula midilocire de a cunosce pre D. dieu, si a merui fericirea cea venitoria; de aci nu cunoscu a fi de lipse: nece S. Scriptura, nece sacramentele, nece beserecele cu ceremoniele si preutii loru, ci adunanduse la dile anumite in locuri de ei alese, fia caruia inca si femeneloru le este iertatu, dupa cum se semte indemnatu de lumin'a cea dein laintru, a tiené invetiatura carea o asculta tremurandu. Dupa disciplin'a loru, nu este iertatu a imutá datenele celoralalte genti, neci a jurá, neci a salutá pre altii, nece magistratelor civilu a le dá onorea cuvenita; de altmentrea precum sunt de tristi la fire, asia sunt cei mai diligenti lucratori, si cei mai buni maiestri.

§. 152. Hernhutii.

Acésta secta se vede a fi compusa dein remasitiile Valdensiloru, Albigensiloru, Viclefitiloru, si Hussitiloru, carii subtu nume de frati boemi s'au mai sustienutu in Boemia pana la Ferdinandu II imperatoriulu Germaniei, deunde alungati inprema cu Protestantii, o parte a loru s'a trasu in Moravia, unde retienendosi invetiatur'a, constitutiunea, si disciplen'a cea vechia asemenea protestantiloru, si-tieneau intru ascunsu adunările sale. Dar fiinduca si acolo se conturbau de catra catolici, de aci 10 frati Moravi venindu in Lusatia, prein laudele masimelor sectei sale au meruitu, dela domnulu Lusatiei contele Zinzendorf in muntele Hutberg la confiniale Moraviei, locu de scutire pentru sect'a sa, unde in a. 1722 s'au si stramutatu, si redicandu o cetate noua numita Hernhut, adeca scutinti'a Domnului, dela acést'a s'au numitu Hernhuti.

Contele Zinzendorf atat'a placere a aflatu in principiale sectei acesteia, catu nu numai elu a primitu acele principia, ci spre inmultirea sectei, a tienutu in resiedenti'a sa adunări spiritali, invitandu pre omenii de ori ce relegiune, ca se se asiedie in muntele Hernhut, prein carea a midilocitu de multi nu numai deinte luterani si calvini, ci si deintre catolici in mare numeru s'au asiediatu intr'acelu locu. Acestia toti s'au adunatu intr'o societate beserecesca, inse asia, cá fiesce care secta sesi tienă principiale relegiunei sale. De aci tota societatea se imparte in 3 clasi numite tropuri: in evangelico-luterani, evangelico-reformati, si evangeli-

co-moravi de carea clase se tienu toti aceia, carii nu tienu principiale luterane seau calviniane.

Credenti'a loru se radima pre s. scriptura, si pre confesiunea augustana, dela carea nece e iertatu a se abate, nece a se disputá multu despre locurile cele mai intonocate ale s. scripture. Nu credu cumca este de lipse a tiené mai multe dogme, ci lasandule tote la o parte, numai senguru misteriuulu rescumpararei prein mortea lui Isusu Christosu lu tienu cá o dogma fundamentale. — In privinti'a morale asisderea prescriu numai o sengura dilectiune universale estensa catra toti omenii. — Inse pre lenga tote aceste principia, fiacarui-a iertatu a urmá principiale relegiunei tropului seu, de aci unde nu au beserece proprie, se lipescu de luterani, seau de calvini. Acésta secta de si a avutu contrarii, totusi se vede latita pana prein Asia, Africa si America.

§. 123. Naturalistii seau deistii ateistii si scepticistii.

Dein certele cele multe produse prein innoitorii relegiunei a urmatu, cá unii mai esaltati cu mentea, lapedandu de totu relegiunea crestina, nu s'au indoitu a afirmá cumca relegiunea naturale, care-i asiediata in anem'a fiacarui-a, e de ajunsu spre mantuirea omului. Acestia se numescu naturalisti seau deisti, carii inse nece in principiale relegiunei naturalii nu se unescu intre senne, nece se nevoliescu cu aceleasi arme a nemicii relegiunea crestina. De acesti omeni s'au aflatu si mai nainte in Italia, éra mai tardiu in sec. XVII au fostu in Anglia nenumerati, intre carii

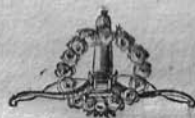
cei mai insemnati au fostu: Hobbes, Volston, Tindal, Morgan, si Hume; ér' intre Franciosi: Franciscu Amat Voltaire, si Joane Jacobu Russo. In Germania: Carolu Fridericu Barthu.

Mai rei cá deistii sunt ateistii, carii nu voliescu a cunosce nece estenti'a lui Domnedieu, nece cultulu Lui-si cuvenitu. De si pucini sunt, carii se nege respicatu estenti'a domnedieirei, totusi proponendu unele dogme, cá acele, cari de se voru lasá ne resturnate, urméza cá nu e nece unu D.dieu, seau cá e mare indoicla, despre estenti'a Lui. — Parentele ateistiloru se dice a fi fostu Benedictu Spinosa judeu dein Geneva, carele pre la midiloculu sec. XVII invetiá: cumca afora de substanti'a Universului alta fientia nuesta, ci tote in universu sunt numai modificatiuni ale estensiunei, si ale cugetarei Universului; de aci sectatorii lui s'au numitu si panteisti. — Urmatorii cei mai insemnati ai lu Spinosa au fostu: Joane Tolandu, Albertu Radicati s. a. m. multi

Fost'au si de aceia, carii prein aceea se nevoliau a nemici relegiunea crestina, cáci trageau la indoicla tote dogmele ei, numiti pentru aceea sceptici ádeca indoitori. De acestia au fostu: Petru Baile profesoriu in Rotterdam, carele invetiá cumca relegiunea crestina se afla in cea mai mare contradicere cu mentea omenesca, prein carea n'a volitu se ajunga alt'a, decatu cárelegiunea crestina cu totul se se sterga.

Inse toti acestia, si alti inimici catu de ageri ai relegiunei crestine, nu numai cá n'au potutu stricá ceva relegiunei, ci inca mai multu au sierbitu spre inaintarea ei; cáci sau aflu barba-

ti si de aceia, carii convinsi despre adevverulu credentiei, nu numai au aparatu cu totu zelulu relegiunea lui Christosu, ci aratandu mai claru bunatatea ei, si influenti'a ce o are intru perfectiunea genului omenescu, i-au castigatu o autoritate, prein carea s'au vediatu toti inimicii ei rusinati. Acesti barbati au fostu: Hugo Grotiu Laibnitz, Locke, Storchenau, Lesca, Trint, si altii mai multi, carora le este detoria tota crestinatatea cu multiamita.

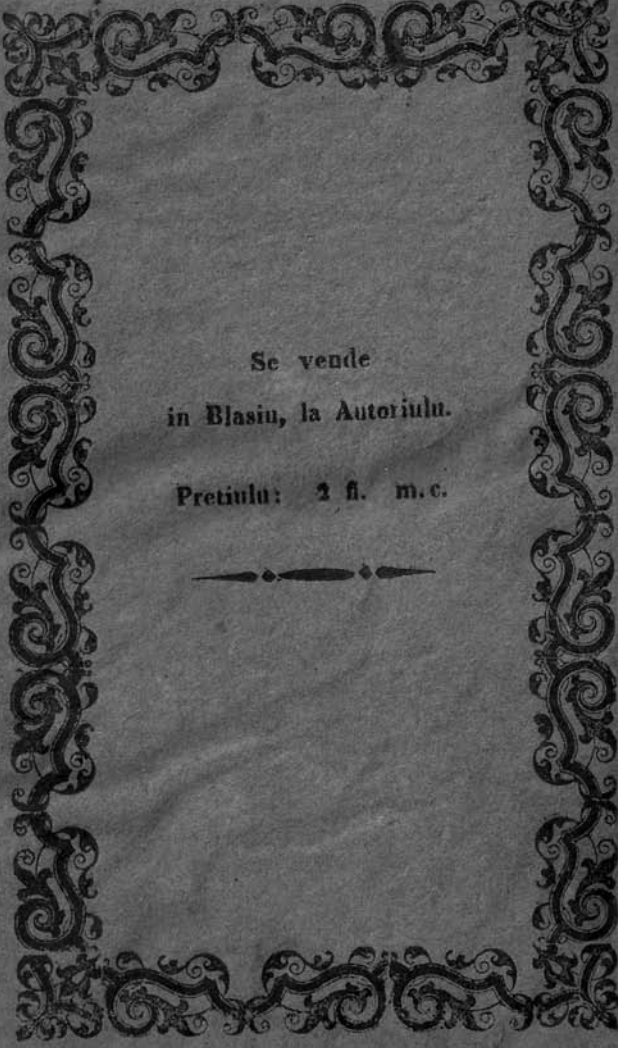

1.592
Biblioteca ortodoxa
BLAJ

Er ate le

Pag.	linea.	eráte,	emendate.
18	26	Parteniu	Pantenu
18	30	is	si
20	22	crestini	cu crestinii
21	23	atitiatea	afitiarea
23	27	Neroniu	Nerone
32	29	lalita	latita
34	13	nevinovata	nevetemata
34	20	inir'o	intr'o
42	24	dupa Joane adauge: Jacobu	
46	6	la a.	de
45	1	Frasmu	Erasmu
49	24	eppu	presbiteru

Pag.	linea	erate	emendate
52	3	Daciu	Deciu
56	3	ce	se
72	18	257	251.
76	24	o aratare	orecare
83	14	dupa 3 capete adauga: reduce	seau
86	17	si	seu
97	13	Strove	Neve
101	26	meterna	eterna
105	16	al Egirei	dupa Chr.
130	1	rei	sei
143	26	Celensiu	Celeusiu
143	28	dupa corara adauga: Mensuriu	
150	8	Constantinu	Constantiu
152	15	Palagianii	Pblagianii
160	3	Teodosu	Teodoru
174	28	si	se
183	28	privinciele	provinciele
193	14	Nicolau	Alesandru V.
197	13	dupa 4 diaconi adauga: acelor 4 beserece mai mari, si 14 diaconi regiunari.	
200	2	pedepsi	judecá
204	22	Valafudu	Valafridu
205	8	inainte de lui, pune: in contra	
205	14	Balsanconu	Balsamonu
207	15	Alcaio	Alliaco
233	18	Cumanulu	Comenulu
237	5	redicatu	redicau
240	14	imprastiatu	impartitu
256	33	Morni	Morin
261	21	beserecesca	monastica
268	29	Ispaniloru	Lusitaniloru
282	12	Badu	Buda
296	13	datu	datu
299	9/10	denitatea	deninitatea

Se vende
in Blasiu, la Autoriulu.

Pretiuulu: 3 fl. m.c.

